

Bill. Ind. I. 26

C.

BIBLIOTHECA INDICA;

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED UNDER THE SUPERINTENDENCE OF THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

THE NÁRADA PANCHÁ RÁTRA

IN THE ORIGINAL SANSKRIT

EDITED

BY REV. K. M. BANERJEA,

SECOND PROFESSOR OF BISHOP'S COLLEGE
MEMBER OF THE BOARD OF EXAMINERS, PORT-WILLIAM,
HONORARY MEMBER OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY, LONDON.

श्रीनारद पञ्चरात्रं ॥

Calcutta:

BISHOP'S COLLEGE PRESS.

1865.

INTRODUCTION

TO THE

Narada Pancha Rātra.

The *Narada-pancha-rātra* is one of the oldest, if not the very first, specimen of Vaishṇava literature in Sanscrit. The only work which can contest the palm of seniority with it is the Bhāgavata Purāṇa, commonly known by the name of the *S'rī Bhāgavata*. Without stopping to decide this *contest*, we may safely declare that each has in its own way done much to recommend the Vaishṇava doctrine to the Brahmins and give a turn, till then unknown, to the worship of Vishṇu as the supreme ruler of the universe.

Vishṇu is a name not unknown to the Vedas. His divinity is recognized in those ancient writings and he is even styled a great god. But he was not considered supreme. The word *parama* stands in some places as his predicate, but, as shown by Professor Max Muller, not in the sense of supreme.

अग्निवैदेवानामवस्त्रो विश्वः परमस्तदन्तरेण सर्वा अन्या देवताः ।

"Agni is the *first* among the gods, Vishṇu the *last*, between them stand the other divinities."

The last, however, became in process of time, *not the least* in the devotional conceptions of the Hindus. Three of the gods had from a remote period been selected as

leading divinities. They represented the three *gunas*, or principles, which Hindu philosophers had at an early period hypothesized in order to explain the various phenomena of the universe. The first of the three selected gods, Brahmá, had the principle of *Rajas*, or passion, allotted to him. His peculiar office was that of creation and required the exercise of *effort*, corresponding to the active principle of *Rajas*. The second, Vishnu, was the preserver of the universe, and had the conservative principle of *Sattwa* as his distinguishing attribute. The third, or Siva, was the destroyer, and fitly represented the principle of darkness, or *tamas*.

Of the three select divinities, the first, however, had never become an object of especial adoration, having been guilty of an incestuous attempt on his own daughter. The incident is thus accounted for in the work now presented to the public.

"Hearing his father's (Brahmá's) words the Muni Nárada became angry. He immediately cursed his father saying, Thou shalt be unadored in the world. Thou shalt have no votaries. Thou shalt be a prey to unlawful lusts."

Brahmá being thus incapacitated for receiving worship, the other two, Vishnu and Siva, have shared among themselves the adoration of the Hindus. It would appear from certain legends recorded in the Itiháses and Puráṇas that S'iva was the god of the aboriginal inhabitants of the country. He was worshipped by Daityas and Rákshases who are represented as mortal enemies of the A'ryas, or Brabmins, and all their institutions. It is not said that the Brabmins bore any hostility to S'iva, but their enemies, the Daityas, whom I take to have been the aborigines of the country, were decidedly opposed to the

worship of Vishṇu, held in reverence by the Brahmins. Kansa, Hiraṇya Kasīpu, Rāvaṇa, and other enemies of the A'ryas were devout worshippers of S'iva, but hostile to Vishṇu. And the description given of S'iva as the Lord of the mountains, the captain of goblins and spirits infesting woods and cemeteries, inclines us to the opinion that he was the god of the original inhabitants whom the Aryan invasion had driven to inaccessible forests and mountain cliffs. We find it expressly said in the Vasistha smṛiti, cited by Prof. Max Muller, that Vishṇu was the god of the Brahmins—Soma, Sūrya and others those of Kshetriyas and Vaisyas—while Rudra or S'iva was the god of the Súdras and others.

नारायणं परं ब्रह्म ब्राह्मणानां हि दैवतं ।
सोम सूर्यादयो देवाः च चियाणां विश्वामिष ॥
शूद्रादीनां तु रुद्राद्या अर्चनीयाः प्रयत्नतः ॥

Vishṇu is represented as a god of civilization. He did not like S'iva soil his person with dust and ashes ; he did not take vulgar delight in carrying about and exhibiting human bones and skulls ; he did not indulge in drinking solutions of intoxicating and deleterious drugs ; he did not dance frantically at the head of impure goblins, bedecking himself with snakes and other emblems of savage life. Vishṇu on the contrary clad himself in decent apparel and was the patron of the fine arts. He was distinguished by a suavity of manners which betokened an improved state of society. His conversation was polite. His very vices were those of polished life. Such is his character in Sástras of an age, post Vedic indeed, but preceding the still later times of the Nárada Pancha-rátra and the S'rī Bhágavata.

The subsequent elevation of Vishṇu as supreme among gods was at the same time both a cause and an effect of the work now published. The work was itself called into existence by the craving felt by the Brahmins for some specific object of devotion, and it contributed largely in its turn to swell the number of Vishṇu's votaries among the Brahmins, whom the prevalence of Buddhism had taught a lesson not to be despised.

The age of the Náraḍa-pancha-rátra, produced a great change in the opinions of the Brahmins with reference to the worship of Vishṇu. He was then held up as the supreme divinity in the form of Kṛishṇa. The worship of that divinity was considered sufficient in itself for the attainment of eternal felicity. It required no complement, and it admitted no supplement. This was a doctrine unknown to former ages. A voice from heaven revealed it to Náraḍa :

आराधितो यदि हरिस्तपसा ततः किं
नाराधितो यदि हरिस्तपसा ततः किं ।
अनावैहि यदि हरिस्तपसा ततः किं
मान्तोवैहि यदि हरिस्तपसा ततः किं ॥
विरम विरम ब्रह्मन् किं तपस्यासु वत्स
ब्रज ब्रज दिज श्रीमं शङ्करं शानसिन्धुं ।
लभ लभ हरिभिं वैष्णवोत्तां सुपकां
भवनिगडनिवन्धच्छेदनीं कर्त्तनीच्च ॥

" If Hari (that is to say Kṛishṇa) is propitiated what is the use of austerities ? If Hari is not propitiated what is the use of austerities ? If Hari is within and without, what is the use of austerities ? If Hari is *not* within and without, what is the use of austerities ? Desist, desist, O Brahmin,—what has thou O child to do with austere

devotions? Haste, haste, thou Brahmin to S'ankara the ocean of knowledge. Obtain perfect faith in Hari, as set forth by Vaishnavas, the same which divides and cuts asunder the chains of the world."

It is remarkable that S'ankara, or S'iva, should be impressed to inculcate the supremacy of his rival Vishṇu, or Kṛishṇa, and thereby sign, seal, and sanction his own degradation. The Brahmins knew that there could not be a more effectual method of enforcing the claims of their favourite god, than by the confession of the very divinity under whose banner their old enemies, the Rākshas and Daityas, had marshalled their powers against Vishṇu and the rites and ceremonies of the Vedas. The Brahminical stratagem has completely succeeded. This assignment of divine supremacy to the principal incarnate forms of Vishṇu has been respected all over India—and S'iva has ever since remained a sort of *pensioned* divinity, in full enjoyment of his former titles, acknowledged and worshipped by the Brahmins themselves, but unable to direct or stimulate the sanctimonious devotion of aspirants after transcendental excellencies.

The Mahābhārata relates a curious fact about the same Nārada, here represented as receiving a voice from heaven. The divine sage had seen from the top of Mount Meru the S'weta-dwipa,* or white continent, on the north side of the ocean of milk. Nārada repaired to that fair land, and obtained a vision of Vishṇu such as was never vouchsafed elsewhere—or to any but *ekāntins*, or worshippers of one exclusive God, which the inhabitants of that white land were, and which was a peculiar characteristic of Nārada himself.

* Mahabharat. XII. sections 337-341.

There has been an animated discussion among certain scholars on the geography of this *white land*.—Some have maintained that the anecdote relates to a visit paid by some Brahmins to a Christian country from which was introduced the doctrine of *salvation by faith* in a divine manifestation, such as an incarnation of the supreme Vishṇu was held to be—others protest against the theory of any Brahminical doctrine having been ever suggested from external sources.

It is curious no one has referred to the possibility of the story about the ekāntins, or *unitarians*, having been suggested by the followers of Mahomet in the neighbouring countries of Central Asia. But this is not the place for renewing the above discussion. We cannot however help stating a few facts in connexion with the doctrine of salvation by faith in Vishṇu's divine supremacy.

This doctrine was not inculcated until a recent period in the history of Brahminism and several hundred years after Christ.

The scene of its inculcation was the South of India, and Conjeveram is considered to this day as the original seat of Ramanuja, the first Brahmin who acted on the above doctrine, by instituting a sect professing faith in Vishṇu as the only means of eternal salvation.

Several hundred years before the initiation of this novel doctrine by a *voice from heaven*, Christian communities had been formed in the South of India professing the doctrine of salvation by faith, and contradicting the old theory of sacrificial rites.

The doctrine of Vishṇu opened the door of salvation to all classes of men (Yavans and Miechhas not excepted) after the fashion of Christianity. The primitive Brahmins

would not allow the right of religious exercises to the Súdras, whose *caste-duty* was servility to the higher orders. The Vaishnavas, however, not only received them as brethren in the faith, but promoted them also to the dignity of spiritual guides and tutors, when any were found worthy of such dignity by reason of learning and zeal. That such spiritual enfranchisement of Súdras was a great innovation on the old system, will appear from a fact related in the Rámáyana. I give it in my own words from another work.

"After Ráma had returned home from his expedition to Lánka, and commenced a happy and prosperous reign in Oudh, a Brahmin came to his door, bitterly complaining of the untimely death of a child, only five years old, and attributing the tragical event to some curse under which the kingdom lay, owing to the king's want of watchfulness. Ráma, listened to the Brahmin's invectives with self reproach, and could not, with such a humiliating fact before him, gainsay the Brahmin's conclusion. Advised by ministers and Rishis, he proceeded, sword in hand, to search out the unknown cause of the national sin. By the side of a tank he discovered a man absorbed in deep and austere devotion. Challenged by the king, the devotee gave his name (Sambuca), and confessed his race (Súdra). For a servile man to seek admission to the society of gods by such religious exercises, was an iniquity, which sufficiently accounted for the national calamity. With one stroke of his sword, the king severed the Súdra's head from his body. Indra and the other gods fell into ecstacies of delight at the promptness with which the son of Dasaratha exterminated such a crying evil, and immediately sent down a perfumed shower of celestial flowers, acknowledging at the same time that the step, so effectually put to the aspiring Súdra's attempt to obtain a footing in heaven, was a service done to themselves. And Ráma was then assured that the moment the wretched man's head dropped from his neck, life was restored to the Brahmin's son." *Dialogues on the Hindu Philosophy*

It is for the reader to judge for himself whether the South Indians when they introduced such innovations in doctrine and practice had received no suggestion from their Christian neighbours on the Coromandel and Malabar coasts.

नारदपञ्चरात्रं ।

प्रथमोऽथातः ॥

जो नमो भगवते वासुदेवात् ।

नारदयज्ञं नमस्कृत्य नरचैव नरोत्तमं ।
देवीं सरखतीचैव ततो जयमुदीरयेत् ।

गणेशश्चेष्ट्रच्छेष्टदिनेशप्रमुखाः सुराः ।
कुमाराद्याद्वा मुनयः सिद्धाद्वा कपिलाद्यः ॥ १ ॥
खक्षी सरखती दुर्गा सावित्री राधिका पराः ।
भक्तया नमन्ति यं शश्वत्तं नमामि परात्परं ॥ २ ॥
ध्यायन्ते सन्ततं सन्तो योगिनो वैष्णवाः सदा ।
ज्योतिरभ्यन्तरे रूपमतुलं श्यामसुन्दरं ॥ ३ ॥
ध्याये तं परमं ब्रह्म परमात्मानमीश्वरं ।
निरीहमतिनिर्लिङ्मं निर्गुणं प्रकृतेः परं ॥ ४ ॥
सर्वेशं सर्वरूपञ्च सर्वकारणकारणं ।
सत्यं नित्यञ्च पुरुषं पुराणं परमव्ययं ॥ ५ ॥
मङ्गल्यं मङ्गलार्हञ्च मङ्गलं मङ्गलालयं ।
स्वेच्छामयं परं धाम भगवन्तं सनातनं ॥ ६ ॥

रुचन्ति वेदा यं शश्वन्नान्तं जानन्ति यस्य ते ।
 तं स्तौमि परमानन्दं सानन्दं नन्दनन्दनं ॥ ७ ॥
 भक्तप्रियच्च भक्तेषं भक्तानग्रहिग्रहं ।
 श्रीदं श्रीशं श्रीनिवासं श्रीकृष्णं राधिकेश्वरं ॥ ८ ॥
 ज्ञानामृतं ज्ञानसिन्धोः संप्राप्य शङ्कराङ्गुरोः ।
 परावराच्च परमाद्योगीन्द्राणां गुरोर्गुरोः ॥ ९ ॥
 वेदेभ्यो दधिसिन्धुभ्यस्तुभ्यः सुमनोहरं ।
 तज्ज्ञानमन्यदण्डन संनिर्मथ्य नवं नवं ॥ १० ॥
 नवनीतं समुद्भृत्य नत्वा शमोः पदाम्बुजं ।
 विधिपूजो नारदोऽहं पञ्चरात्रं समारभे ॥ ११ ॥

ओ

नारायणाश्रमे पृथ्ये पुरायदेष्वे च भारते ।
 सिंहे नारायणक्षेत्रे वटमूले सुपुरायदे ॥ १२ ॥
 कृष्णांशं कृष्णभक्तच्च परं कृष्णपरायणं ।
 श्रीकृष्णचरणामोजध्यानैकतानमानसं ॥ १३ ॥
 जपन्तं परमं ब्रह्म कृष्ण इत्यक्षरहयं ।
 सुखासने सुखासीनं कृष्णाहैपायनं मुनिं ॥ १४ ॥
 पग्रच्छ शुकदेवश्च सर्वज्ञं पितरं मुनिः ।
 कारणच्च पुराणानां पुराणं परमव्ययं ॥ १५ ॥

श्रीमुक्त उवाच ।

भगवन् सर्वतत्त्वज्ञ वेदवेदाङ्गपारग ।
 यद्यत्प्रकारं ज्ञानच्च निगृहं श्रुतिसमातं ॥ १६ ॥

तेषु यत् सारभूतचायज्ञानान्विप्रदीपकं ।
 तत्तत् सर्वं समालोच्य मां बोधयितुमर्हसि ॥ १७ ॥
 स पिता ज्ञानदाता यो ज्ञानं तत् कृष्णभक्तिं ।
 सा भक्तिः परमा शुद्धा कृष्णदात्यप्रदा च या ॥ १८ ॥
 तदेव दास्यं शर्करं यत् साक्षात्तरणसेवनं ।
 नित्यं गोलोकवासच्च पुरतः लक्षणं हरेः ॥ १९ ॥
 शश्वन्निमेषरहितं तत्पादपद्मदर्शनं ।
 शश्वत्तसाङ्गमालापसेवाकर्मनियोजनं ॥ २० ॥
 तेन साङ्गमविच्छेदस्थानं परमशोभनं ।
 भक्तानां वाञ्छितं वस्तु सारभूतं श्रुतौ श्रुतं ॥ २१ ॥
 पुच्छस्य वचनं श्रुत्वा व्यासदेवो जहास सः ।
 विज्ञाय ज्ञानिनं पुच्छं परमाङ्गादमाप ह ॥ २२ ॥
 पुच्छं शुभाशिषं कृत्वा सर्वज्ञः सर्वभावनः ।
 यथा ग्रासं गुरुमुखात् प्रवक्तुमुपचक्रमे ॥ २३ ॥

चौथास उवाच ॥

शुक धन्योऽसि मान्योऽसि पुण्यरूपोऽसि भारते ।
 पुच्छेण भवताऽस्माकं कुलं मुक्तच्च पावनं ॥ २४ ॥
 स पुच्छः कृष्णभक्तो यो भारते सुयशस्करः ।
 पुनाति पुंसां शतकं जन्ममाचेण लीलया ॥ २५ ॥
 मातामहानां शतकं मातरं मातृमातरं ।
 सोदरान् बान्धवांश्चैव भूत्यान् पत्नीं सहात्मजां ॥ २६ ॥
 यत्कन्यां प्रतिशृङ्खाति तदादिपुरुषचयं ।

कन्याप्रदाता श्वशुरो जीवन्मुक्तः सभाव्यकः ॥ २७ ॥
 स्वयं विधाता भगवान् परं कृष्णपरायणः ।
 कृष्णभक्तो वशिष्ठस्तु तत्सुतो वैष्णवः स्वयं ॥ २८ ॥
 वैष्णवस्तुतः शक्तिः कृष्णध्यानैकमानसः ।
 पराशरश्च तत्पुच्चः कृष्णपादाञ्जसेवया ॥ २९ ॥
 जीवन्मुक्तो महाज्ञानी योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः ।
 अहं वेदविभक्ता च श्रीकृष्णपादसेवया ॥ ३० ॥
 गुरुर्गुरुर्मे भगवान् साक्षाद्योगीन्द्रो नारदो मुनिः ।
 गुरोर्गुरुर्मे शम्भुश्च योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः ॥ ३१ ॥
 तेषां पुण्येन पुच्छस्त्वं पुण्यराशिश्च मूर्च्छान् ।
 पद्मानां भम पुंसाच्च म्रकाशी भास्करः स्वयं ॥ ३२ ॥
 श्रीकृष्णचरणाभ्योजं पादाञ्जं नारदेशयोः ।
 सरस्वतीं नमस्कृत्य ज्ञानं वक्ष्ये सनातनं ॥ ३३ ॥
 श्रूयतां पञ्चरात्रच्च वेदसारमभीसितं ।
 पञ्चसंवादमिष्टच्च भज्ञानामभिवाच्छ्रितं ॥ ३४ ॥
 प्राणाधिकं प्रियं शुद्धं परं ज्ञानास्तं शुभं ।
 पुरा कृष्णो हि गोलोके शतशृङ्गे च पर्वते ॥ ३५ ॥
 सुपुण्ये विरजातीरे वटमूले मनोहरे ।
 पुरतो राधिकायाच्च ब्रह्माणां कमलोङ्गवं ॥ ३६ ॥
 तमुवाच महाभक्तं रूपन्तं प्रणतं सुत ।
 पञ्चरात्रमिदं पुण्यं श्रुत्वा च जगतां विधिः ॥ ३७ ॥
 प्रणम्य राधिकां कृष्णं प्रणयौ शिवमन्दिरं ।

भक्त्या तं पूजयामास शङ्करः परमादरं ॥ ३८ ॥
 सुखासने समासीनं स्वस्यं भक्तच्च पूजितं ।
 प्रप्रद्व वार्तां विनयी विनयेन सुखावहां ॥ ३९ ॥
 सर्वं तं कथयामास पञ्चरात्रादिकं शुभं ।
 वसन्तं बटमूले च स्वगे मन्दाकिनीतटे ॥ ४० ॥
 योगीन्द्रैरपि सिङ्गेन्द्रैर्मुनीन्द्रैश्च रुतं प्रभुं ।
 ज्ञानासूतं तमुक्ता स ब्रह्मलोकं जगाम ह ॥ ४१ ॥
 गम्भुय कथयामास स्वशिष्यं नारदं मुनिं ।
 नारदः कथयामास पुष्करे सूर्यपर्वणि ॥ ४२ ॥
 मां भक्तमनुरक्तच्च पुण्याहे मुनिसंसदि ।
 पञ्चरात्रमिदं शुद्धं खमान्धध्वंसदीपकं ॥ ४३ ॥
 रात्रच्च ज्ञानवचनं ज्ञानं पञ्चविधं स्तुतं ।
 तेनेदं पञ्चरात्रच्च प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ ४४ ॥
 ज्ञानं परमतत्त्वच्च जन्ममृत्युजरापहं ।
 ततो सृत्युक्त्यः शम्भुः संप्राप कृष्णवक्तवः ॥ ४५ ॥
 ज्ञानं द्वितीयं परमं मुमुक्षुणाच्च वाच्छ्रुतं ।
 परं मुक्तिप्रदं शुद्धं यतो लोनं हरेः पदे ॥ ४६ ॥
 ज्ञानं शुद्धं तृतीयच्च मङ्गलं कषणभक्तिदं ।
 तद्वास्यदमभीष्टच्च यतो दास्यं लभेहरेः ॥ ४७ ॥
 चतुर्थं योगिकं ज्ञानं सर्वसिद्धिप्रदं परं ।
 सर्वस्वं योगिनां पुञ्च सिद्धानाच्च सुखप्रदं ॥ ४८ ॥
 अणिमा लघिमा व्यासिः प्राकाम्यं मद्दिमा तथा ।

ईशित्वच्च वशित्वच्च तथाकामावशायिता ॥ ४८ ॥

सर्वज्ञं दूरश्रवणं परकायप्रवेशनं ।

कायव्यूहं जीवदानं परजीवहरं परं ॥ ५० ॥

सर्गकर्तृत्वशित्वच्च सर्गसंहारकारणं ।

सिद्धच्च घोडशविधं ज्ञानिनाच्च यतो भवेत् ॥ ५१ ॥

ज्ञानच्च परमं प्रोक्तं तदै वैषयिकं द्वणां ।

यदीष्टदेवी माया सा परं समोहकारणं ॥ ५२ ॥

विषये बहुचित्तच्च सर्वमिन्द्रियसेवनं ।

पोषणं स्वकुटम्बानां स्वात्मनच्च निरन्तरं ॥ ५३ ॥

प्रथमं सात्त्विकं ज्ञानं द्वितीयच्च तदेव च ।

निर्गुण्यच्च तृतीयच्च ज्ञानच्च सर्वतः परं ॥ ५४ ॥

चतुर्थच्च राजसिकं भक्तस्तत्त्वाभिवाच्छति ।

पञ्चमं तामसं ज्ञानं विद्वास्तत्त्वाभिवाच्छति ॥ ५५ ॥

ज्ञानं पञ्चविधं प्रोक्तं पञ्चरात्रं विदुर्बुधाः ।

पञ्चरात्रं सप्तविधं ज्ञानिनां ज्ञानदं परं ॥ ५६ ॥

ब्रह्मं शैवच्च कौमारं वासिष्ठं कापिलं परं ।

गौतमीयं नारदीयमिदं सप्तविधं सूतं ॥ ५७ ॥

षट् पञ्चरात्रं वेदांश्च पुराणानि च सर्वशः ।

इतिहासं धर्मशास्त्रं शास्त्रच्च सिद्धियोगजं ॥ ५८ ॥

द्वट्टा सर्वं समालोक्य ज्ञानं संप्राप्य शङ्करात् ।

ज्ञानासृतं पञ्चरात्रं चकार नारदो मूनिः ॥ ५९ ॥

पुण्यच्च पापविघ्नं भक्तिदास्यप्रदं हरैः ।

सर्वसं^१ वैष्णवानाच्च प्रियं प्राणाधिकं सत् ॥ ६० ॥
 सारभूतच्च सर्वेषां वेदानां परमाङ्गुतं ।
 नारदीयं पञ्चरात्रं पुराणोषु सुदुर्लभं ॥ ६१ ॥
 सर्वान्तरात्मा भगवान् ब्रह्मज्योतिः सनातनं ।
 परिपूर्णतमः श्रीमान् यथा कृष्णः सुरेषु च ॥ ६२ ॥
 यथा देवीषु पुज्या सा मूलप्रकृतिरीखरी ।
 वैष्णवानाच्च सिद्धानां ज्ञानिनां योगिनां शिवः ॥ ६३ ॥
 विश्वस्तानामिन्द्रियाणां मनस्ते श्रीघणामिनां ।
 ब्रह्मा च वेदविदुषां पूज्यानाच्च गणेश्वरः ॥ ६४ ॥
 सनकुमारो भगवान् मुनीनां प्रवरो यथा ।
 दृहस्पतिर्बुद्धिमतां सिद्धानां कपिलो यथा^२ ॥ ६५ ॥
 योगीन्द्रानां सतां शुद्ध ऋषिनारायणो यथा ।
 कवीनाच्च यथा शुक्रः परिडतानां बृहस्पतिः^३ ॥ ६६ ॥
 सरिताच्च यथा गङ्गा समुद्राणां जलार्णवः ।
 दृन्दावनं वनानाच्च वर्षाणां भारतं यथा ॥ ६७ ॥
 पुष्करं तच^४ तीर्थानां पूज्यानां वैष्णवो यथा ।
 आत्माकाशो यथास्तानां यथा काशी पुरीषु च ॥ ६८ ॥
 दृश्याणां कल्पहृक्षश्च सुरभी कामधेनुषु ।
 पुष्पाणां पारिजातश्च पञ्चाणां तुलसी यथा ॥ ६९ ॥
 मन्त्राणां कृष्णमन्तरश्च यथा विद्या धनेष्वपि ।

^१ सर्वच्च MSS. T., and M.

^२ This verse is wanting in T.

^३ सरस्वती MSS. A., T., and M.

^४ तत्पुष्करश्च A., and T.

यथा तैजसिनां सूर्यो मिष्टानामसृतं यथा ॥ ७० ॥
 आधाराणाच्च स्थूलानां महाविष्णुर्यथा सुत ।
 सूक्ष्माणां परमाणुच्च गुरुणां मन्त्रतन्त्रदः ॥ ७१ ॥
 पुच्छ स्त्रेहपाणाणां नष्टपाणाणां यथा शशी ।
 यथा घृतच्च गव्यानां शस्यानां धान्यमीसितं ॥ ७२ ॥
 शास्त्राणाच्च यथा वेदाः साम्राणाणां यथा हिजः ।
 तैजसानां यथा रक्तं मुक्तामाणिकयडीरकं ॥ ७३ ॥
 यथा छन्दसि गायची दुर्गा शक्तिमतीष्वपि ।
 पतिप्रतासु लक्ष्मीच्च क्षमाश्रीलासु लेदिनी ॥ ७४ ॥
 सौभाग्यासु सुन्दरीषु राधा कृष्णप्रियासु च ।
 हनूमान् वानराणाच्च पक्षिणां गरुडो यथा ॥ ७५ ॥
 वाहनानां बलवतां शङ्खरस्य यथा वृषः ।
 शास्त्रामास्त्र यन्त्राणां पूजासु कृष्णपूजनं ॥ ७६ ॥
 एकादशी व्रतानाच्च तपःस्वनशनं यथा ।
 यज्ञानां जपयज्ञच्च सत्यं धर्मेषु पुच्छक ॥ ७७ ॥
 सुश्रीलच्च गुणानाच्च पुण्येषु कृष्णकीर्तनं ।
 शोभासु सुखदश्येषु प्रभा तैजःसु सर्वतः ॥ ७८ ॥
 पोद्वीणां मुपकर्तृणां मित्राणां जननी यथा ।
 खोकानामपि खोकेशः शेषो नागेषु पूजितः ॥ ७९ ॥
 सुदर्शनच्च शस्त्राणां विश्वकर्मा च शिल्पिनां ।

धर्मिष्ठेषु द्यावत्सु देवर्षिषु महत्सु च ॥ द० ॥
 विष्णुभक्तेषु विज्ञेषु यथैव नारदो मुनिः ।
 एवच्च सर्वशस्त्रेषु पञ्चरात्रच्च पूजितं ॥ द१ ॥
 यथा निपीय पीयूषं न स्फूहा चान्यवस्तुषु ।
 पञ्चरात्रमभिज्ञाय नान्येषु च स्फूहा सताँ ॥ द२ ॥
 सर्वार्थज्ञानवीजञ्चाप्यज्ञानान्धप्रदीपकं ।
 वेदसारोऽहृतं तत्त्वं सर्वेषां समभीस्ति ॥ द३ ॥

इति श्रीनारदपञ्चरात्रे ज्ञानान्धतसारे प्रथमैकराते आसदेवशुकदेव
 संवादे यश्चपश्चांसनं नाम प्रथमैऽध्यावः ॥ १ ॥

शुक उवाच ।

कुच वा पञ्चरात्रच्च नारदाय च धीमते ।
 प्रदत्तं शम्भुना तात तम्हे व्याख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥

आस उवाच ।

अधीत्य सर्वान् वेदांश्च वेदाङ्गान् पितुरन्तिके ।
 जगाम तीर्थं केदारं सुप्रशस्त्रच्च भारते ॥ २ ॥
 हिमालयस्य पूर्वे च गङ्गातीरे मनोहरे ।
 सिंहे नारायणक्षेत्रे सर्वेषामभिवाच्छ्रिते ॥ ३ ॥

¹ मल्लबन्धुहि T. M. and P. S.

तपश्चकार स मुनिर्दिव्यं वर्षसहस्रकं ।
 पित्रोऽनेनैव विधिना सततं संयतः शुचिः ॥ ४ ॥
 शुश्रावाकाशवाणीच्च तपसोऽन्ते महामुनिः^२ ।
 स्वल्पाद्वराच्च बहुर्थां परिणामसुखावहां ॥ ५ ॥

अथर्विष्णुवाच ।

आराधितो यदि हरिस्तपसा ततः किं
 नाराधितो यदि हरिस्तपसा ततः किं ।
 अन्तर्वहिर्यदि हरिस्तपसा ततः किं
 नान्तर्वहिर्यदि हरिस्तपसा ततः किं ॥ ६ ॥
 विरम विरम ब्रह्मन् किं तपस्यासु वत्स
 ब्रज ब्रज द्विज शीत्रं शङ्खरं ज्ञानसिन्धुं ।
 लभ लभ हरिभक्तिं वैष्णवोक्ता सुपक्ता
 भवनिगडनिवन्धुदेवनीं कर्त्तनीच्च ॥ ७ ॥
 इति श्रुत्वा च स मुनिर्विमनाः स्वर्णदीतटे ।
 चकारार्थान्तसन्धानं न प्रसन्नच्च तन्मनः ॥ ८ ॥
 द्वरोद स्वर्णदीतीरे स्मारे स्मारं हरेः पदे ।
 ददर्श पुरतस्तातं ब्रह्माणं सकुमारकं^३ ॥ ९ ॥
 ननाम सहस्रा^४ मूर्धा पितरं तं सहोदरं ।
 पाद्यमर्घ्यच्च प्रददौ जवेन सादरं मूनिः ॥ १० ॥
 ऋकद्वयार्थं पग्रच्छ कुमारं जगतां विधि ।

^१ ततो मुनिः Pa.

^२ सुकुमारच्च T.

^३ शिरसा T.

सुखासीनं सुस्थिरच्च सस्थितच्च गतश्रमं ॥ ११ ॥
 स्वामारामं पूर्णकामं ज्ञानिनाच्च गुरोगुरुं ॥
 साश्रुनेचः पुलकितो भक्तया प्रणतकन्धरः ॥ १२ ॥
 नारदस्य वचः अत्वा हृष्टा तं कपतरं विधिः ।
 पुच्छेण साहस्रालोच्यं व्याख्यां कर्तुं समारभे ॥ १३ ॥

तत्त्वोद्घात ।

हे वत्स पूर्वज्ञोकार्थं निगृहं अतिसमर्तं ।
 वेदार्थं द्विविधं शुद्धं व्याख्यां कुर्वन्ति वैदिकाः ॥ १४ ॥
 आराधितो यदि हरियेन पुंसा स्वभक्तिः ।
 किं तस्य तपसा व्यर्थं तीर्थपूतस्य नारद ॥ १५ ॥
 कृष्णमन्त्रोपासकस्य जीवन्मुक्तस्य भारते ।
 ‘तपश्चोपहासवीजं यथा चर्वितचर्वणं’ ॥ १६ ॥
 मन्त्रग्रहणमाचेण पृष्ठपाणां शतं सुत ।
 पुनाति स्वस्वभक्तच्च बान्धवांशावलीलया ॥ १७ ॥
 न हि धर्मो न हि तपः ॑श्रीकृष्णसेवनात् परं । ✓
 परिश्रमच्च विफलं तपसा वैष्णवस्य च ॥ १८ ॥
 ॑कृष्णमन्त्रोपासकस्य तीर्थपूतस्य पुच्छक ।
 तीर्थस्तानमनश्ननं वेदेषु च विडम्बनं ॥ १९ ॥
 पूर्वकर्मानुरोधेन यत्यापं वैष्णवस्य च ।
 मन्त्रग्रहणमाचेण नष्टं वद्धौ यथा दृणं ॥ २० ॥

^१ व्याख्योऽप्य P. T. M.

^२ तपस्थीपहास T.

^३ वा A.

^४ शब्दस्य T.

^५ विष्णु

पवित्रः परमो वशिः ॥^{१०} पवित्रं चामलं जसं ।

पवित्रं भारतं वर्षं तीर्थं यज्ञुलसीदलं ॥ २१ ॥

युनाति लीलयैतानि शुद्धः कृष्णपरायणः ।

उपस्पर्शच्च भक्तस्थापेते वाञ्छन्ति सादरं ॥ २२ ॥

भक्तस्य पादरजसा सद्यः पूता वसुन्धरा ।

✓ न हि पूतस्त्रिभुवने श्रीकृष्णसेवकात् परः ॥ २३ ॥

शालग्रामघिलाचके करोति ॥ कृष्णपूजनं ।

तत्यादोदकनैवेद्यं नित्यं भुक्ते च यः पुमान् ॥ २४ ॥

स वैष्णवो महापूतस्तमन्तोपासकः शुचिः ।

युनाति पुंसां शतकं जन्ममाचात् सबान्धवं ॥ २५ ॥

वत्स स्त्रोकस्यैकपादं व्याख्यातच्च यथागमं ।

व्याख्यां करोत्यन्यपादं यथाज्ञानं निश्चामय ॥ २६ ॥

नाराधितो यदि हरियेन पुंसाधमेन च ।

किं तस्य तपसा व्यर्थं निष्फलं तत्परिश्रमं ॥ २७ ॥

ब्रतान्येव हि दानानि तपांस्यनश्नानि च ।

वेदोपयुक्ता यज्ञाश्च कर्माणि च शुभानि च ॥

न निष्पुनात्यभक्तच्च सुराकुमारिवापगा ॥ २८ ॥

अभक्तस्पर्शमाचेण तीर्थानि कम्पितानि च ।

अभक्तभारदुःखेन कम्पिता सा वसुन्धरा ॥ २९ ॥

स्त्रोकार्धं कथितं वत्स किञ्चिदेव यथागमं ।

^{१०} सुपवित्रं जसलक्षणा Pa.

^{११} विष्णु Pa.

तस्यार्द्धस्यापि व्याख्यानं करोमीति निशामय ॥ ३० ॥

^{१२}वेदसारं क्षणमत्तं ममापि नहि कल्पना ।
अन्तर्बहिर्यदि इरियेषां पुंसां महात्मनां ॥ ३१ ॥

स्वप्ने जागरणे शश्वतप्रस्तोषां च निष्फलं ।
त एव विष्णुतुल्यो हि तदंशो भारते मुने ॥ ३२ ॥

तस्य रक्षानिबन्धेन तदभ्यासे सुदर्शनं ।
ध्यानमाचेण निष्पापः पुनाति भुवनत्रयं ॥ ३३ ॥

दत्वा चक्रच्च रक्षार्थं न निश्चिन्तो जनार्दनः ।
स्वयं तन्निकटं याति तं द्रष्टुं रक्षणाय च ॥ ३४ ॥

तत्परो हि प्रियो नास्ति क्षणस्य परमात्मनः ।
न हि भक्तात् परम्भात्मा प्राणाद्यावयवादयः ॥

न लक्ष्मी राधिका ^{१३}वाणी स्वयम्भुः शम्भुरेव च ॥ ३५ ॥

भक्तप्राणो हि क्षणात् क्षणप्राणो हि वैक्षणवाः ।
ध्यायन्ते वैक्षणवाः क्षणं क्षणात् वैक्षणवांस्तथा ॥ ३६ ॥

व्याख्यातच्च चिपादच्च हे मुनीन्द्र यथागमं ।
शेषपादस्य व्याख्यानं करोमीति निशामय ॥ ३७ ॥

नान्तर्बहिर्यदि इरियेषां पुंसाच्च नारद ।
तेषामपि तपो व्यर्थमन्तर्मलिनचेतसा ॥ ३८ ॥

किं तज्ज्ञानेन तपसा व्रतेन नियमेन च ।
तीर्थस्नानेन पुण्येनाप्यभक्तमूढचेतसा ॥ ३९ ॥

^{१२} वेदस्यार्थम् Pa.

^{१३} राणी T.

काषणभक्तिविहीनेभ्यो द्विजेभ्यः श्वपचो महान् ।
 शूकरो स्त्वेच्छनिवहः स्वधर्माचरणेन च ॥ ४० ॥
 स्वधर्महीना विप्राश्वाप्यभक्त्यभक्षणेन च ।
 नित्यं नित्यं विधर्मेण पतितः श्वपचाधमः ॥ ४१ ॥
 ब्राह्मणानां स्वधर्मश्च सन्ततं कृष्णसेवनं ।
 नित्यं ते भुञ्जते सन्तस्त्वैवेदां पदोदकं ॥ ४२ ॥
 न दत्त्वा हरये यस्तु यदि भुड्के ॥ द्विजाधमः ।
 अन्नं विष्णासमं मूषसमं तोर्यं विदुर्बुधाः ॥ ४३ ॥
 भुड्के स्वभक्त्यं कोलश्च स्त्वेच्छश्च श्वपचाधमः ।
 विप्रो नित्यमभक्त्यस्च भुड्के च पतितस्ततः ॥ ४४ ॥
 १५ स्त्रीकमेकस्त्र व्याख्यातं यथाज्ञानस्त्र नारद ।
 सन्निबोध परस्यार्थं व्याख्यानस्त्र यथोचितं ॥ ४५ ॥
 तपसो विरम ब्रह्मान् अर्थं भक्त तपो भ्रुवं ।
 शङ्करस्त्र गुरुं कृत्वा हरिभक्तिं लभाचिरं ॥ ४६ ॥
 सुपक्षा हरिभक्तिश्च तरणी भवतारणे ।
 गुहरेव परं ब्रह्म कर्णधारस्वरूपकः ॥ ४७ ॥
 इत्येवमुक्ता त्वा^{१६} देवी प्रजगाम सरस्वती ।
 व्याख्यातस्तदभिप्रायः किं भूयः कथयामि ते^{१७} ॥ ४८ ॥

^{१५} नाराधमः Pa. A.

^{१६} स्त्रीकमपदम् Pa. पूर्वस्त्रोक्तं Pe. इति स्त्रीकस्त्र M. हतं स्त्रीकस्त्र व्याख्यानं T.

^{१७} सा T.

^{१८} ओदुमिहसि Pa.

ब्रह्मणश्च वचः श्रुत्वा जडास योगिनां गुरुः ।
सनकुमारो भगवानुवाच पितरं शुक ॥ ४६ ॥

सनकुमार उवाच ।

पूर्वस्त्रोकस्य व्याख्यानं न बहु शिशुना मया ।
पुच्छं शिष्यमवोधस्त्र युक्तं बोधयितुं पुनः ॥ ५० ॥
आराधितो हरियेन तस्य वर्णं तपो यदि ।
नाराधितो हरियेन तस्य वर्णं तपो यदि ।
तस्यारहितौ तौ हौ तपसश्च स्थलं कुतः ॥ ५१ ॥
तपः कुर्वन्ति ये तात त्वं मां^{१४} बोधय बालकं ॥ ५२ ॥
पुच्छस्य वचनं श्रुत्वा सन्दिग्धो जगतां गुरुः ।
दथ्यौ कृष्णपदाभ्योजं परं कल्पतरुं शुक ॥ ५३ ॥
द्वयं सञ्चिन्त्य पादाङ्गं प्राप राहान्तमीसितं ।
व्याख्यां काञ्चुं समारेभे विधाता जगतामपि ॥ ५४ ॥

वज्रोवाच ।

धन्योऽहं भवतः पृथ्वात् ज्ञानिनाश्च गुरोर्गुरोः ।
^{१५}विष्णुभक्ताश्च धर्मिष्ठात् सत्पृच्छाच्च पिता सुखी ॥ ५५ ॥
धन्योऽसि परिडतोऽसि त्वं हरिभक्तोऽसि पृच्छक ।
ममापि सफलं जन्म जीवनश्च त्वया बुध ॥ ५६ ॥
निबोध पूर्वस्त्रोकार्थं पुनर्व्याख्यां करोमि च ।
तथापि चेन्न सन्तोषो भवान् व्याख्यां करिष्यति ॥ ५७ ॥

^{१४} तमे Pa.

^{१५} This and the next two verses are wanting in T.

आशब्दः सम्यग्येऽच राधितः प्राप्तवाचकः ।
 संप्राप्तश्च हरियेन व्यर्थस्तस्य ^{२०}तपःश्रमः ॥ ५८ ॥
 येन सम्यक् प्रकारेण संप्राप्तो^{२१} हरिरीश्वरः ।
 स्वप्ने ज्ञाने नच ज्ञातस्तोषां व्यर्थस्तपःश्रमः ॥ ५९ ॥
 श्रीकृष्णविमुखं मूढं चिजमेव नराधमं ।
 तीर्थं दानं तपः पूरयं ब्रतं नैव पुनाति तं ॥ ६० ॥
 यश्च मूढतमो लोके यश्च भक्तिं परां गतः ।
 तावुभौ सखमेधेते तपः कुर्वन्ति मध्यमाः ॥ ६१ ॥
 देवानन्यांश्च भजते हरिं जानाति ^{२२}तत्परः ।
 तपः करोति तं प्राप्तुमाकाङ्क्षन्मध्यमो जनः ॥ ६२ ॥
 प्राप्तनादनुरागी^{२३} च यही संसारसंहृतः ।
 तपःकरोति श्रीकृष्णपादपद्मार्थमीमितं ॥ ६३ ॥
 परं श्रीकृष्णभजनं ध्यानं तन्मामकीर्तनं ।
 तत्पादोदकनैवेद्यभक्षणं सर्ववाच्छ्रितं ॥ ६४ ॥
 अतीव मूढो विप्रश्च प्राप्तनाङ्गुष्ठदोषतः ।
 तामसो हि न जानाति श्रीकृष्णं चिगुणात् परं ॥ ६५ ॥
 अत्तानादथ वा ज्ञानात् सत्सङ्गादेव प्राप्तनात् ।
 भुक्तो नैवेद्यमीशस्य कृष्णस्य परमात्मनः ॥ ६६ ॥
 स च मुक्तो भवेत् पुच्च मुच्यते सर्वपातकात् ।
 स याति दिव्ययानेन गोलोकं लोकमुक्तम् ॥ ६७ ॥

^{२०} परिश्रमम् P.
^{२१} तत्परम् P.

^{२२} श्रमो वी M.
^{२३} श्रीकृष्णदानुरागी T. M.

शृणु वत्स प्रवच्यामि पूर्वाख्यानं पुरातनं ।
 अतीव सुश्रवं चारु मधुरं मुक्तिदं परं ॥ ६८ ॥
 कान्यकुञ्जः सुचुच्छ ब्राह्मणो ग्रामयाजकः ।
 देवलो हृषवाहश्च महामूढश्च पातकी ॥ ६९ ॥
 स्वप्ने ज्ञाने न जानाति पुण्यं वा कृष्णपूजनं ।
 कृष्णभक्तसहालापदर्शनस्पर्शनं शुभं ॥ ७० ॥
 बभूव प्राक्तनात्स्य क्षणमात्रं सुदर्शनं ।
 तेन पुण्येन नैवेद्यं लेभे कृष्णस्य ब्राह्मणः ॥ ७१ ॥
 पितृः पुण्येन पृच्छ भार्गे पतितमल्यकं ।
 स्वयं भुक्तावशेषश्च पतितं वैष्णवाज्जनात् ॥ ७२ ॥
 सुक्षिग्धाच्चतजीर्णश्च रजसा मिश्रितं परं ।
 गच्छतस्तच्च विप्रस्य पतितं भक्त्यवस्तु च ॥ ७३ ॥
 नैवेद्योपरि कृष्णस्य त्वरायुक्तस्य पुच्छक ।
 तदस्तु भुक्तं विप्रेण कृष्णनैवेद्यमिश्रितं ॥ ७४ ॥
 सपुच्छेण क्षुधात्मेन भुक्ता तौ यथतुर्गृहं ।
 विप्रोद्विष्टश्च बुभुजे तस्य पक्षी पतिव्रता ॥ ७५ ॥
 परम्यरानुसम्बन्धात् पवित्रा सा बभूव ह ।
 जीवन्मुक्तो ब्राह्मणश्च बभूव च सपुच्छकः ॥ ७६ ॥
 कालेन तेन पुण्येन व्याप्रभुक्तश्च कानने ।
 सार्वश्च व्याप्रपुच्छाभ्यां गोलकं प्रययौ द्विजः ॥
 पतिव्रता सहस्रता भर्ता सार्वं जगाम सा ॥ ७७ ॥
 इति श्रीगारद्युस्तराते ज्ञानाहृतस्तरे प्रथमैकराते ब्रह्मसमन्वयमारसंबादे
 नैवेद्यप्रशंसनं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

द्वतीयोऽध्यायः ।

सनलुमार उवाच ।

अहो तात किमाश्चर्यं कृष्णस्य परमात्मनः ।
परं नैवेद्यमाहात्मं विस्तराद्द भास्मतं ॥ १ ॥

उच्छोवाच ।

एकदा ब्राह्मणो हृष्टः प्रफुल्लवदनेष्टणः ।
यज्ञे य सर्वे प्रययौ बान्धवस्य गृहं मुदा ॥ २ ॥
निमन्त्रितो विवाहेन महासंभारसंभृतः ।
भुक्ता पीत्वा च तद्देहे स्वगृहं प्रययौ मुदा ॥ ३ ॥
सपुत्रो ब्राह्मणो मार्गे कृत्यिपासादितः सुतः ।
ददर्श चन्द्रभागां तां नदीमतिमनोहरा ॥ ४ ॥
उवाच पुत्रः पितरं स्त्रात्वा भोक्यामि चेति भोः ।
कृत्यिपासा बलवती वर्षते तात वर्त्मनि ॥ ५ ॥
पुत्रस्य वचनं श्रुत्वा तमुवाच दिजः स्वयं ।
भयङ्करं वनमिदं समीपं सरितः सुत ॥ ६ ॥
सुशीघ्रं गच्छ ग्रामानं पुरो रम्यसरोवरं ।
तत्र स्त्रात्वा च भोक्यावो गच्छ वत्स यथासुखं ॥ ७ ॥
तातस्य वचनं श्रुत्वा जहास च चकोप ह ।
पितरं वक्तुमारेभे रक्षपङ्कजलोचनः ॥ ८ ॥

शिशुरवाच ।

बालोऽहं दग्धवर्षीयस्त्वच्च दृहश्च ज्ञानदः ।
 पिता ददाति पुत्राय ज्ञानं सर्वच्च भूतले ॥ ८ ॥
 अहो दुरत्ययः कालो दृष्टो वदति बालवत् ।
 कथं प्राक्तनमुक्त्वा ब्रूहि तात दुरत्ययं ॥ ९ ॥
 प्राक्तनात् सुखदुःखच्च रोगं शोकं भयं पितः ।
 सुमृत्युरपमृत्युर्वा चिरायूरल्पजीवनः ॥ १० ॥
 यत्तु काले च यमृत्युर्भवनं शुभकर्म च ।
 न्यूनाधिकं क्षणं नास्ति निषेकः केन वार्यते ॥ ११ ॥
 यस्य हस्ते च यमृत्युर्बिधाचा लिखितः पुरा ।
 न च तं खण्डितं शक्तः स्वयं विष्णुश्च शङ्करः ॥ १२ ॥
 तात वर्यमधीतं ते दुर्बुद्धेर्जन्म निषफलं ।
 सुबुद्धेः सफलं जन्म तत्क्षणं जीवनं सुखं ॥ १३ ॥
 येन शुक्लीकृता हंसाः शुकाश्च हरितीकृताः ।
 मयूराश्चिता येन स मे रक्षां करिष्यति ॥ १४ ॥
 येन कृष्णेन विश्वानि चासंख्यानि कृतानि च ।
 चराचरच्च यो रक्षेत् स मे रक्षां करिष्यति ॥ १५ ॥
 घोरारण्ये सुखं शेते यो हि कृष्णेन रक्षितः ।
 निर्बन्धोऽपि स्थितो यस्य मरणं तस्य मन्दिरे ॥ १६ ॥
 यः शेते नागश्च्यासु प्राक्तनान्मङ्गलाहितः ।
 यो नागभच्चितो भोगात् स मृतो गरुडान्तिके ॥ १७ ॥
 न समुद्रे च स्थियते नामिराशौ विषानले ।

न शस्त्रेण न चास्त्रेण आयुर्भर्माणि रक्षति ॥ १६ ॥
 नाप्राप्तकालो म्रियते विद्धः शरश्चतैरपि ।
 तृणग्रेणापि संस्पृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ २० ॥
 कश्चिङ्गम्भै च म्रियते कश्चिङ्गमिष्ठमाचतः ।
 कश्चिद्यौवनकाले च कश्चिदेव हि वार्षके ॥ २१ ॥
 कश्चिच्चिरायूरोगी चायरोगी चापि कश्चनः ।
 कश्चिङ्गनी दरिद्रश्च कश्चिदेव हि कर्मणा ॥ २२ ॥
 कश्चिल्कल्पान्तजीवी च चिरजीवी च कश्चनः ।
 प्राक्तनादमरः कश्चिन्निषेको बलवत्तरः ॥ २३ ॥
 कश्चिद्याति च राजेन्द्रो दिव्ययानेन कर्मणा ।
 कश्चिल्कीटपतञ्जेषु कश्चित्पश्चादियोनिषु ॥ २४ ॥
 कश्चिदेव हि सन्ध्यासी कश्चिच्च नरघातकः ।
 कश्चिङ्गजेन्द्रगामी च पशुयायी च कश्चनः ॥ २५ ॥
 कश्चिददाति रत्नच्च कश्चिङ्गिक्षां करोति च ।
 कश्चित्सूक्ष्मांशुकाधारी कश्चिच्चीर्णपटी जनः ॥ २६ ॥
 कश्चिन्नमोऽप्यनाहारी सुधाभोजी च कश्चन ।
 कश्चिच्च सुन्दरः श्रीमान् गलत्कुष्ठी च कश्चनः ॥ २७ ॥
 कश्चिकुञ्जश्चाङ्गहीनो बधिरः काण एव च ।
 कश्चिन्दीघो मध्यमश्च कश्चित्खञ्चश्च वामनः ॥ २८ ॥
 कश्चिल्कुष्णश्च गौरश्च श्यामलश्च स्वकर्मणा ।
 कश्चिङ्गत्या च प्राप्नोति कषणदास्यं सुदुर्लभं ॥ २९ ॥
 ब्रह्मणः परमं स्थानं जन्मस्त्वयुजराहतं ।

कश्चित् प्राप्नोति परमं ब्रह्मलोकं निरामयं ॥ ३० ॥
 कश्चित् स्वर्गमिन्द्रपदं शिवलोकं स्वकर्मणा ।
 कश्चित् स्वर्गमिन्द्रलोकं यमलोकच्च कश्चन ॥ ३१ ॥
 कश्चिच्च नरके घोरे प्राप्नोति ह्लेशमुख्यनं ।
 ताडितो यमदूतेन कुधितस्तृष्णितः सदा ॥ ३२ ॥
 भुज्ञके विष्मूचकीटं तन्मलं ह्लेशां गरं वसां ।
 कुरधारे तप्ततैले वहौ श्रीते जले स्थले ॥ ३३ ॥
 प्राप्नोति दारणं दुःखमाकल्पं पातकी पितः ।
 ततो भोगावशेषे च लब्ध्वा जन्म स्वकर्मणा ॥ ३४ ॥
 व्याधियुक्तः प्रमुच्येत तथा चेदीश्वरेच्छया ।
 यद्ग्नयाह्वाति वातोऽयं सूर्यस्तपति यद्ग्नयात् ॥ ३५ ॥
 वर्षतीन्द्रो दह्यत्यमिस्तृत्युश्वरति जन्तुषु ।
 यस्याच्चया रुद्धिविधौ कूर्मैऽनन्तं दधाति च ॥ ३६ ॥
 स च सर्वच्च ब्रह्मारणं लीलया चेश्वरेच्छया ।
 यस्याच्चया महाभीता सर्वाधारा वसुन्धरा ॥ ३७ ॥
 धरा सा सर्वसस्याद्या रत्नवांश्च हिमालयः ।
 स्वयं विधाता भगवान् ध्यायते यमहर्निशं ॥ ३८ ॥
 यं ध्यायते च भजते स्वयं स्तृत्युच्छयः शिवः ।
 सहस्रवक्त्रो यं स्तौति ध्यायते भजते सदा ॥ ३९ ॥
 स्वयं सरस्वती स्तौति यमीश्वरमभीष्मितं ।
 सेवते पादपद्मच्च स्वयं पद्मालया पितः ॥ ४० ॥
 माया भीता च यं स्तौति दुर्गा दुर्गतिनाशिनी ।

रुवन्ति वेदाः सततं सावित्री वेदमातृका ॥ ४१ ॥
 सिंहेन्द्राश्च मुनीन्द्राश्च योगीन्द्राः सनकादयः ।
 राजेन्द्राश्चासुरेन्द्राश्च सुरेन्द्रा मनवस्तथा ॥ ४२ ॥
 ध्यायन्ते च भजन्ते च भक्ताः सन्तो हि सन्ततं ।
 केचिद्दद्विन्दि यं ब्रह्म भगवन्तं सनातनं ॥ ४३ ॥
 केचित् प्रधानं सर्वाद्यं केचिच्च ज्योतिरीश्वरं ।
 केचिच्च सर्वरूपच्च सर्वकारणकारणं ॥ ४४ ॥
 केचित् स्वेच्छामयं रूपं भक्तानुग्रहविग्रहं ।
 केचित्सुरुचिरं श्यामसुन्दरं सुमनोहरं ॥ ४५ ॥
 सानन्दं परमानन्दं गीविन्दं नन्दनन्दनं ।
 भज तात परं ब्रह्म स्वर शश्वत् सुरेश्वरं ॥ ४६ ॥
 इत्येवमुक्ता पितरं चन्द्रभागानदोजले ।
 स्त्रात्वा पपौ जलं स्वच्छं बुभुजे मिष्ठमोदकं ॥ ४७ ॥
 पिता तद्वचनं श्रुत्वा सानन्दाशु सुमोच सः ।
 चुचुम्ब गण्डं पुच्चस्य समाश्लेषणपूर्वकं ॥ ४८ ॥
 पिता स्त्रात्वा समारेभे सन्ध्यां कर्तुच्च पूजनं ।
 सुखातं पितरं हृष्टा पुच्चः स प्रययौ वनं ॥ ४९ ॥
 पञ्च भोजनपात्रार्थमाहत्तुं चच्चलः शिशु^१ ।
 चकार चयनं तूर्णं प्रशस्तं पञ्चपञ्चकं ॥ ५० ॥
 सुन्दरं कुसुमं वन्यं^२ पूजनार्थं पितृस्तथा ।

^१ शिशुपञ्चलः T.

^२ वन्यं M.

ददर्श पुरतो बालः सुपक्षं वदरीफलं ॥ ५१ ॥
 चकार चयनं तानि फलानि शेभनानि च ।
 धाचीफलं सुपक्षच्च पक्षमाम्ब्रातकं तथा ॥ ५२ ॥
 सुपक्षच्च कदम्बच्च चकार चयनं पुनः ।
 सुपक्षं सुन्दरं रम्यं दाढिम्बं श्रीफलं तथा ॥ ५३ ॥
 रम्यं जम्बुफलं चैव खर्जुरं सुमनोहरं ।
 करञ्जकच्च जाम्बीरं सुन्दरं चिकुरं तथा ॥ ५४ ॥
 तत्सम्बं चयनं छत्वा ददर्श पुरतः सरः ।
 सुनिर्मलं जलं स्वच्छं ध्वेतपद्मं मनोहरं ॥ ५५ ॥
 रुचिरं रक्तकाङ्गारं प्रस्फुटच्च जलान्तिके ।
 विहाय तानि सर्वाणि सरःशिरसि सुख्यले ॥ ५६ ॥
 पपौ सरःस्वच्छतोयं जहार पद्ममुखनं ।
 किञ्चित्सुरक्तकाङ्गारं पक्षं पद्मफलं तथा ॥ ५७ ॥
 सर्वमाहरणं कृत्वा पितरं गन्तुमुद्यतः ।
 प्रफुल्लवदनः श्रीमान् सस्मितो हिजबालकः ॥ ५८ ॥
 प्रफुल्लचम्पकतरुं ददर्श पुरतः शिशुः ।
 मस्तिकामालतीकुन्द्यूषिकामाधवीलताः ॥ ५९ ॥
 चकार चयनं स्फीतः पुष्पाणि सुन्दराणि च ।
 पुष्पेण फलपाचेण तस्य भारो बभूव ह ॥ ६० ॥
 बालो बोद्धुमशक्तश्च यथौ गमनमन्यरः ।

न फलं बुभुजे सोऽपि धर्मधर्मभयेन च ॥ ६१ ॥
 पुरो ददर्श स शिशुघोरं व्याघ्रालयं भिया ।
 तात तातेति शब्दस्त्र चकार ह पुनः पुनः ॥ ६२ ॥
 न ददर्श च तातस्त्र शार्दूलस्त्र ददर्श सः ।
 भिया सखार गोविन्दपादारविन्दमीसितं ॥ ६३ ॥
 हरिं नरहरिं रामं कृष्णं विष्णुस्त्र माधवं ।
 दामोदरं हृषीकेशं मुकुन्दं मधुसूदनं ॥ ६४ ॥
 एतानि दश नामानि जपन् विप्रशिशुभिया ।
 प्रययौ पुरतः शीत्रं पुनरेव सरोवरं ॥ ६५ ॥
 सरसो निर्मले तीये पृथ्वाणि च फलानि च ।
 ददौ भक्त्या भगवते कृष्णाय परमात्मने ॥ ६६ ॥
 श्रीकृष्णपूजां कुर्वन्तं ध्यायमानं पदाम्बुजं ।
 निकटं न ययौ व्याघ्रो हृष्टा बालस्त्र दूरतः ॥ ६७ ॥
 व्याघ्रं ददर्श बालस्त्र प्रकटास्य भयानकं ।
 विकृताकारदशनं विकटास्यं महोदरं ॥ ६८ ॥
 हृष्टा च दूरतो व्याघ्रमुवास सरसस्ते ।
 दध्यौ कृष्णपदाम्बोजं जन्मसृत्युजराहरं* ॥ ६९ ॥
 मूलाधारं स्वाधिष्ठानं मणिपूरमनाहतं ।
 विशुद्धस्त्र तथाज्ञात्यं षट्चक्रस्त्र विभाव्य च ॥ ७० ॥
 कुण्डलिन्या स्वगङ्ग्या च सहितं परमेश्वरं ।

सहस्रदलपद्मस्य हृदये स्वात्मनः प्रभुं ॥ ७१ ॥
 ददर्श द्विभुजं कषणं पीतकौशेयवाससं ।
 सम्प्रितं सुन्दरं शुद्धं नवीनजलदप्रभुं ॥ ७२ ॥
 कोटिकन्दपूर्णसौन्दर्यलीलाधाममनोहरं ।
 कोटिपार्वणपूर्णन्दुप्रभाजुष्टच्च सुन्दरं ॥ ७३ ॥
 सुखदृश्यं सुरूपच्च भक्तानुग्रहकारकं ।
 ५ चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं रत्नभूषणभूषितं ॥ ७४ ॥
 प्रफुल्लपद्मनयनं राधावच्चःस्थलस्थितं ।
 मालतीमाल्यसम्बद्धच्छूडाचाहसुशोभनं ॥ ७५ ॥
 धूतरत्नं रत्नपद्मं दृक्षिणेन करेण च ।
 वामेन मणिनिर्माणदीपदर्पणमुच्चलं ॥ ७६ ॥
 रत्नकुण्डलयमेन गण्डस्थलविराजितं ।
 कौस्तुभेन मणीन्द्रेण चारुवच्चःस्थलोच्चलं ॥ ७७ ॥
 मुक्ताराजिविनिन्दैकदलराजिविराजितं ।
 आजानुमालतीमालावनमालाविभूषितं ॥ ७८ ॥
 ० वेदाननसरस्वत्या स्तुतं ब्रह्मेशवन्दितं ।
 पद्मापद्मालयामायासंसेवितपदाम्बुजं ॥ ७९ ॥
 परिपूर्णतमं ब्रह्म परमात्मानमीश्वरं ।
 निस्त्रिंसं साक्षिभूतच्च भगवन्नं सनातनं ॥ ८० ॥
 सर्वेशं सर्वरूपच्च सर्वकारणकारणं ।

पुरुषं परमात्मैकं परेशं प्रकृतेः परं ॥ द१ ॥

एवम्भूतं विभुं द्वाद्वा मनसा प्रणनाम तं ।

द्वाद्वा व परया भक्त्या तमीशं संपुटाञ्जलिः ॥ द२ ॥

ब्रीहुभद्र उवाच ।

हे नाथ दर्शनं देहि मां भक्तं शरणागतं ।

श्रीद श्रीश श्रीनिवास श्रीनिधि श्रीनिकेतन ॥ द३ ॥

श्रिया सेवितपादाज्ञा श्रीसमुत्पत्तिकारण ।

वेदानिर्वचनीयेश निरोह निर्गुणाधिष ॥ द४ ॥

सर्वाद्य सर्वनिलय सर्वबोज सनातन ।

शान्तं सरखतीकान्तं नितान्तं सर्वकर्मसु^१ ॥ द५ ॥

सर्वाधार निराधार कामपूर^२ परात्पर ।

दुष्यारासारसंसारकर्णधार नमोऽस्तु ते ॥ द६ ॥

इत्येवमुक्ता स शिशू द्वरोद च पुनः पुनः ।

ध्यानेन तत्पदामोजं शरणाञ्ज अकार सः ॥ द७ ॥

इति विप्रकृतं स्तोत्रं चिसन्धं यः पठेन्नरः ।

मुच्यते सर्वयापेम्यो विष्णुलोकं स गच्छति ॥ द८ ॥

इति श्रीनारदपञ्चरात्रे ज्ञानान्वसारे प्रथमैकरात्रे नङ्गसनकुमार-
संवादे श्रीकृष्णमहिमोपवामनं ग्राम द्वीपोऽध्यायः । ४ ।

^१ सर्वकर्मसु T.

^२ कामपूर्य T.

चतुर्थोऽध्यायः ।

■ ■ ■
त्रिष्ठोवाच ।

ब्राह्मणस्य स्तवं श्रुत्वा पुरितुष्टो जनार्हनः ।
कृपाच्चकार भगवान् भक्तेशो भक्तवत्सलः ॥ १ ॥
एतस्मिन्नल्लरे तच भगवान् नन्दनन्दनः ।
नारायणीः कृपया धाजगाम सरोवरं ॥ २ ॥
ददर्श ब्राह्मणवटुं तमेव मुनिपुङ्गवं^१ ।
तेजसा सुखदश्येन इन्द्रं सुमनोहरं ॥ ३ ॥
पीतवस्त्रपरीधानं नवीनजलदप्रभं ।
चन्दनोच्चितसर्वाङ्गं वनमालाविभूषितं ॥ ४ ॥
ग्रसन्नवदनं शुद्धं सस्मितं सर्वपूजितं ।
विभान्तच्च जपन्तच्च शुद्धस्फटिकमालया ॥ ५ ॥
दद्वा ननाम सहसा शिरसा विप्रपुङ्गवः ।
शुभाशिषं दद्वौ तस्मै दत्त्वा शिरसि हस्तकं ॥ ६ ॥
तमुवाच मुनिश्चेष्टः कृपया दीनवत्सलः ।
हितं तथं नोतिसारं परिणामसुखावहं ॥ ७ ॥

श्रीनारायणविद्वाच ।

अये विप्र महाभाग सफलं जीवनं तव ।

^१ धर्मनन्दनः M. and T.

^२ पुङ्गवः M. and T.

यस्मिन् कुले च जातोऽसि तद्दन्यं सुप्रशंसितं ॥ ८ ॥

भज त्वं परमानन्दं सानन्दं नन्दनन्दनं ।

धुवं यास्यसि गोलोकं परमानन्दमीसितं ॥ ९ ॥

तत्कुलं पादनं ^३धन्यं यशस्यं च निरापदं ।

यस्मिन् स्वयं भवान् जातः पुण्यः कृष्णपरायणः ॥ १० ॥

नैवेद्यं पतितं मार्गे जीर्णे श्वापदभक्षितं ।

भक्ता तवैषा बुद्धिं कृष्णभक्तिर्बभूव च ॥ ११ ॥

कृष्णनैवेद्यमाहात्म्यं को वत्स कथितुं क्षमः ।

यहन्तुं न हि शक्ताश्च वेदाश्चत्वार एव च ॥ १२ ॥

वरं दृग्युष्म भद्रन्ते सुभद्र द्विजपुड्ड्य ॥

सर्वं दातुमहं शक्तो यत्ते मनसि वाञ्छितं ॥ १३ ॥

नारायणवचःश्रुत्वा तमुवाच शिशुः स्वयं ।

पुनः कम्पितसर्वाङ्गः साश्रुनेचः पुटाञ्जलिः ॥ १४ ॥

सुभद्र उवाच ।

देहि मे कृष्ण पादाङ्गे द्वडां भक्तिं सुदुर्लभां ।

तद्वास्यं तत्पदे वासं जरामृत्युहरं परं ॥ १५ ॥

अन्यं वरं न गृज्ञामि न मे किञ्चित् प्रयोजनं ।

नाहं वरार्थीं कामी च रागी ^४वेतनभुग्यथा ॥ १६ ॥

नारायणविंशत्वाच ।

श्रीकृष्णे यस्य भक्तिश्च तस्याच किं सुदुर्लभं ।

^३ अस्ति T.

^४ वरार्थं M.

^५ वैभव T.

अणिमादिकद्वाचिंशत् सिद्धिः करत्तु ए परा ॥ १७ ॥
 निर्विकल्पो ददात्यस्य नैव एक्षाति वैष्णवः ।
 अनिमित्तां हरेभक्तिं भक्ता वाञ्छन्ति सन्ततं ॥ १८ ॥
 गृहाण मन्त्रं कृष्णस्य परं कल्पतरुं वरं ।
 भक्तिदं दास्यदं शुद्धं कर्ममूलनिकृत्तनं ॥ १९ ॥
 खद्योर्मायाकामवीजं डेन्तं कृष्णपदं तथा ।
 वह्निजायान्तमन्तर्ब्ध मन्त्रराजं मनोहरं ॥ २० ॥
 इत्येवमुक्ता तत्कर्णे कथयामास दक्षिणे ।
 वारचयं मनिशेषः शुद्धभावेन प्रष्टक ॥ २१ ॥
 येन स्तोत्रेण तुष्टाव सुभद्रः परमेश्वरं ।
 आग्नं चकार स कृषिस्तदेव पठितुं मुदा ॥ २२ ॥
 कवचं च ददौ तस्मै जगन्मङ्गलमङ्गलं ।
 ध्यानब्ध सामवेदोऽनं सर्वपूजाविधिकमं ॥ २३ ॥
 हरेदास्यब्ध तङ्गक्तिं गोलोकवासमीप्तिं ।
 जन्मद्वयान्तरे चैव कर्मभोगक्षये सति ॥ २४ ॥

सुभद्र उवाच ।

सत्यं कुरु महाभाग वरं मै यदि दास्यसि ।
 वरं दृणोमि तत्प्रथात् यन्मे मनसि वाञ्छितं ॥ २५ ॥

नारदव उवाच ।

आं सत्यं वत्स दास्यामि वरं दृणु यथेष्ठितं ।

ममाशक्यं नास्ति किञ्चित् दाताहं सर्वसम्पदां ॥ २६ ॥

सुभ्रत उवाच ।

करुणे ते किञ्च कवचं कस्य वा सर्वपूजितं^१ ।

अमूल्यरत्नगुटिकायुक्तस्व सुमनोहरं ॥ २७ ॥

कवचं देहि मे देव स्वसत्यं रक्षणं कुरु ।

विग्रस्य वचनं श्रुत्वा शुष्ककरणौष्ठतालुकः ॥ २८ ॥

वक्तुं न शक्तस्तदाक्यं दध्यौ कृष्णपदाम्बुजं ।

प्रददौ गुटिकां तस्मै नोवाच कवचं मुनिः ॥ २९ ॥

तमुवाच महर्षिश्च वितुष्टश्चोन्मनाः^२ सुत ।

वत्स क्रोधो हि देवस्य वरं तुल्यस्व वाञ्छितं ॥ ३० ॥

नारायणविवाच ।

चिंशत्सहस्रवर्षस्व भुड्दक्ष राज्यं सुदुर्लभं ।

सुभ्रत दुर्लभां सक्षमीं मायया मोहितो भव ॥ ३१ ॥

मदिष्टदेवकवचं गृहीतं येन हेतुना ।

सप्तकल्पान्तजीवित्वं परञ्च च भविष्यति ॥ ३२ ॥

सुचिरेणैव कालेन गोलोकस्व प्रयास्यसि ।

परे मृकरण्डपृच्छस्वं मार्कण्डेयो भविष्यसि ॥ ३३ ॥

मया दत्तस्व कवचं त्वा च रक्षति पुञ्चक ।

तव करुणे स्थितिश्वास्य प्रतिजन्मनि जन्मनि ॥ ३४ ॥

पुनश्च गुटिकायुक्तं श्रुत्वा च कवचं मुनिः ।

^१ पूजयं T.

^२ जन्मना M. T.

गले दधार भक्ष्या च तङ्गको धर्मनन्दनः ॥ ३५ ॥
 वरं^९ दत्ता च स मुनिर्ययौ गेहं स उम्मनाः । .
 विप्राय कवचं दत्ता नष्टवृत्तसा च गौर्यथा ॥ ३६ ॥
 भावा नरेण पिचा च धर्मणा च महात्मना ।
 माचा मूर्ख्या^{१०} च पल्ला च शान्त्या च भर्त्सितो मुनिः ॥ ३७ ॥
 विप्रः संप्राप्य कवचं मन्त्रं कल्पतरुं परं ।
 सरोवरात् समुद्याय प्रज्वलन् ब्रह्मतेजसा ॥ ३८ ॥
 द्वयं तस्यौ सरस्तीरे वटमूले मनोहरे ।
 जजाप यरमं मन्त्रं संपूज्य जगदीश्वरं ॥ ३९ ॥
 अथ तत्त्वात्विप्रो हि समन्विष्य सुतं चिरं ।
 गत्वा च स्वगृहं दुःखी शोकार्त्तः स द्वरोह च ॥ ४० ॥
 समुद्यता तनुं त्यक्तुं तमाता पुच्छवार्त्तया ।
 न तत्याज तनुं विप्रो दृष्टा सुखप्रमुक्तम् ॥ ४१ ॥
 विप्रो विप्रा यहं त्यक्ता पुच्छान्वेषणपूर्वकं ।
 प्रययौ काननं धोरं सच्चश्च बान्धवैः सह ॥ ४२ ॥
 सर्वं वनं समन्विष्य प्रययुस्ते सरोवरं ।
 दहशुस्ते शिशुं^{११} गुह्यं सूर्याभं वटमूलके ॥ ४३ ॥
 चुच्छम्ब गण्डं पुच्छस्य विप्रो विप्रा च सादरं ।
 आशिश्लेष क्रमेणैव माता तातः पुनः पुनः ॥ ४४ ॥
 पुच्छश्च सर्वदृष्टान्तं कथयामास सादरं ।

^९ एवं T.

^{१०} पिचा ।

^{११} गुप्तम् P.

श्रुत्वा पुच्छस्य विग्रहं विग्रा च बान्धवास्तथा ॥ ४५ ॥
 ययुः सब्दे खदेशच्च परमाङ्गादमानसाः ।
 चन्द्रभागां समुक्तीर्थं विवेश नगरं परं ॥ ४६ ॥
 नगरस्थो नुपेन्द्रश्च दृष्टा तेजस्विनं शिशुं ।
 ददौ तस्मै स्वकन्याच्च रत्नालङ्कारभूषितां ॥ ४७ ॥
 युवतीं सुन्दरीं श्यामां तप्तकाच्च न सन्निभां ।
 पतिव्रतां भद्राभागां सुन्दरीं कमलाकलां ॥ ४८ ॥
 गजेन्द्राणां सहस्रच्च प्रददौ यौदुकं मुदा ।
 अश्वानां दशलक्षच्च रत्नानाच्च सहस्रकं ॥ ४९ ॥
 दासीनां निष्क्रकरणीनां सुन्दरीणां सहस्रकं ।
 वस्त्ररत्नसहस्रच्च बहुमूल्यं सुदुर्लभं ॥ ५० ॥
 दासानाच्च सहस्रच्च पदातीनां चिलक्षकं ।
 दशलक्षं सुवर्णं च रत्नमालां सुदुर्लभां ॥ ५१ ॥
 दत्वा तस्मै च कन्यां च हरोदं च सभार्थकः ।
 राजा च कन्या साहं प्रययौ विग्रमन्दिरं ॥ ५२ ॥
 गत्वा चापि कियद्गूरं ददर्श नगरं नुपः ।
 अतीव सुन्दरं रम्यं विजित्य चामरावतीं ॥ ५३ ॥
 शुद्धस्फटिकसङ्काशं रत्नसारविनिर्मितं ।
 चिकोच्छङ्गालिकागेहं नवकोटिसुमन्दिरं ॥ ५४ ॥
 सप्तप्राकारयक्तच्च परिखाचयसंयुतं ।
 दुर्लभमन्तिदुर्गम्यं रिपूणामपि पुच्छक ॥ ५५ ॥
 शिशोश्च स्वाश्रमं रम्यं सद्गत्वसारविनिर्मितं ।

स्फुरत्वज्जकपाटच रत्नेन्द्रकलसान्वितं ॥ ५६ ॥
 सद्रलदर्पणैर्दीप्तं रत्नकुम्भैर्विराजितं ।
 प्राङ्गणं रत्नसाराच्च रत्नसोपानशोभितं ॥ ५७ ॥
 मनोहरं राजमार्गं सिन्धूरादिपरिष्कृतं ।
 प्राकारं मणिभूषाच्चभुज्वैराकाशस्यर्थं च ॥ ५८ ॥
 जगाम विसयं राजा हृष्टा नगरमुक्तम् ।
 पिता मात्रा सह शिशुर्विसयच्च यदौ मुदा ॥ ५९ ॥
 गजेन्द्राणां चिलस्तच्च अश्वानां शतसुचकं ।
 चतुर्गुणं पदातीनामाययुक्तेऽप्यनुव्रजं ॥ ६० ॥
 वारणेन्द्रं पुरखूत्य वेश्याच्च नर्तकं तथा ।
 दिजांश्च पूर्णकुमांश्च पतिपुञ्जवतीं सतीं ॥ ६१ ॥
 महापाचः शिशुं हृष्टा गजेन्द्रोपरिसंस्थितं ।
 मूर्भीं ननाम वेगेनायवहस्ता गजादपि ॥ ६२ ॥
 शिशुं प्रवेश्यामास रत्ननिर्माणमन्वितं ।
¹² रत्नसिंहासनं तस्मै प्रददौ सादरं मुदा ॥ ६३ ॥
 कन्यादाचे च पितृे च मात्रे च सादरं मुदा ।
 रत्नसिंहासनं रथ्यं प्रददौ पात्र एव च ॥ ६४ ॥
 शिशुं सिषेव¹³ पात्रच्च स्वयच्च प्रेतचामरैः ।
 दधार रत्नचूचच्च होराहारपरिष्कृतं ॥ ६५ ॥
 उवास स सभायाच्च सुधर्मायां महेन्द्रवत् ।

¹¹ This and the following verse are wanting in T. and M.

¹² विषेव M. and T.

श्वशुरश्च यथौ गेहं शिशुना च पुरष्कृतः ॥ ६६ ॥
 चिंशत्सहस्रवर्षश्च राजा राज्यं चकार सः ।
 कालान्तरे तत्प्रियता च वने व्याघ्रेण भक्षितः ॥ ६७ ॥
 पतिव्रता महाभागा माता सहस्रता सुत ।
 रत्नयानेन रम्येण सखीकः कृष्णमन्दिरं ॥ ६८ ॥
 प्रयथौ सादरं विप्रः कृष्णनैवेद्यभक्षणात् ।
 तदस्थि भुक्ता व्याघ्रश्च पूतः सद्यश्च साम्प्रतं ॥ ५८ ॥
 ताभ्यां सार्वश्च प्रयथौ गोलोकं सुमनोहरं ।
 शिशुदेहं परित्यज्य हिमाद्रौ स्वर्णदीपटे ॥ ७० ॥
 दत्वा पुच्छाय राज्यश्च स्वर्णदपि सुदुर्लभं ।
 सृकरण्डुपलोगभं च लोभे जन्म स्वकर्मणा ॥ ७१ ॥
 मार्कण्डेयो मुनिश्चेष्ठो बभूव परजन्मनि ।
 सप्तकल्पान्तजीवी च नारायणवरेण सः ॥ ७२ ॥
 बभूव साम्प्रतं विप्रः कृष्णनैवेद्यभक्षणात् ।
 शुभक्षितश्च नैवेद्यं भुक्ता चेदोहशी गतिः ॥ ७३ ॥
 अकामतश्चाप्यज्ञातो जीर्णं मार्गस्थितं सुत ।
 यो भक्षेत् कामतो ज्ञातो नित्यं नैवेद्यमीसितं ॥ ७४ ॥
 न जानन्ति गतिन्तस्य वेदाश्चत्वार एव च ।
 इति ते कथितं ब्रह्मक्षितिहासं पुरातनं ॥
 आश्वर्यं मधुरं रम्यं किं भूयः श्रोदुमिच्छसि ॥ ७५ ॥

श्रीनारद उवाच ।

श्रुतं नैवेद्यमाहात्मं अतीव सुमनोहरं ।

ईश्वरस्यापि हे तात कृष्णस्य परमात्मनः ॥ ७६ ॥

अधुना श्रोतुभिर्ज्ञामि स्वात्मसन्देहभज्जनं ।

^{१४}नारायणर्षेः करुणे च कवचं तस्य तद्वद् ॥ ७७ ॥

सन्तुमार उवाच ।

ममाथस्तीति सन्देहो वचने प्रपितामह ।

कस्य तत् कवचं ब्रह्मन्निदं वक्तुं त्वमहसि ॥ ७८ ॥

स पिता स गुरुः स्वच्छः करोति भ्रमभज्जनं ।

श्रीग्रं श्रूहि महाभाग नारदं मां सुतप्रिय ॥ ७९ ॥

पुच्छयोश्च वचः श्रुत्वा शुष्ककरुणौष्टतालुकः ।

उवाच वचनं ब्रह्मा स्मरन् कृष्णपदाम्बुजं ॥ ८० ॥

प्रस्त्रोवाच ।

नारायणेन मुनिना जगन्मङ्गलमङ्गलं ।

विप्राय कवचं दक्षं ध्यानस्य परमात्मनः ॥ ८१ ॥

तद्वीभिर्महाभाग त्वासेव नारदं प्रति ।

करुणस्यं कवचं वक्तुं नैव शक्नोमि साम्प्रतं ॥ ८२ ॥

मल्करुणे कवचं यस्य गोपनीयं सुदुर्लभं ।

नारायणर्षिकरुणे च तदेव परमाङ्गुतं ॥ ८३ ॥

तदेव धर्मकरुणे च नरस्य च महात्मनः ।

अगस्त्यस्य च करुणे च लोमशस्य महामुनेः ॥ ८४ ॥

तुलस्याश्वापि संज्ञायाः साविच्याश्वापि पुच्छक ।

अन्येषां च भाग्यवतां भारते च सुदुर्लभे ॥ ८५ ॥

^{१४} This and the following eleven verses are wanting in T. and M.

नारद उवाच ।

पश्चात् श्रोष्यामि कवचं जगन्मङ्गलमङ्गलं ।
थानं पूजां विधानच्च कृष्णस्य परमात्मनः ॥ ८६ ॥
आदौ कथय भद्रते परं परमभद्रकं^{१५} ।
सुभद्रप्राप्तं कवचं महात्मं यस्य दुर्लभं ॥ ८७ ॥

तत्त्वोवाच ।

सुभद्रप्राप्तं कवचं पश्चात् श्रोष्यसि पुष्क ।
शङ्करस्य मुखाद्विप्र स्वयुरोर्ज्ञानिनस्तथा ॥ ८८ ॥

इति श्रीनारदप्रसादे ज्ञानात्मतसारे तत्त्वानारदासंवादे प्रथमैकराते
कवचप्रश्नोदाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ १ ॥

पश्चमोऽथायः ।

श्रीसतत्त्वमार उवाच ।

तवेच्छा यथ कवचे धाने तद्दह साम्रतं ।
यच्छृणोमि^१ शुभं तच केन श्रेयसि तु प्यते^२ ॥ १ ॥

तत्त्वोवाच ।

धानच्च सामवेदोऽकं दक्षं नारायणेन वै ।
कवचं च सुभद्राय धर्मिष्ठाय^३ महात्मने ॥ २ ॥

^{१५} भद्रतं M.

^१ श्रद्धोषि A. P. and M.

^२ हृष्टते M.

^३ सुधमात् T.

नवीनजलदश्यामं पीतकौषेयवाससं ।
 ४ चन्द्रनोक्षितसर्वाङ्गं ससितं श्यामशुन्दरं ॥ ३ ॥
 मालतीमाल्यभूषणं रक्षभूषणभूषितं ।
 मुनीन्द्रेशसुसिंहेशब्दाद्येशशेषवन्दितं ॥ ४ ॥
 सर्वस्वरूपं सर्वशं सर्ववीजं सनातनं ।
 सर्वादिमपि सर्वज्ञं पुरुषं प्रकृतेः परं ॥ ५ ॥
 निर्गुणं च निरीहच्च निर्लिप्तमीश्वरं भजे ।
 ध्यात्वा मूलेन तस्मै च दद्यात् पादादिकं भुदा ॥ ६ ॥
 ततः स्तोषच्च कवचं भक्ष्या च प्रपठेन्नरः ।
 जप्ता च मन्त्रं भक्ष्या च दण्डवत् प्रणमेद्दुवि ॥
 इति ते कथितं वत्स किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ ७ ॥

श्रीसत्यन्तुमार उवाच ।

ब्रूहि मे कवचं ब्रह्मन् जगन्मङ्गलमङ्गलं ।
 पूज्यं पुण्यस्वरूपच्च कृष्णस्य परमात्मनः ॥ ८ ॥

ब्रह्मोवाच ।

शृणु वक्ष्यामि विप्रेन्द्र कवचं परमाङ्गुतं ।
 श्रीकृष्णेनैव कथितं महाच्च कृपया पुरा ॥ ९ ॥
 मया दत्तच्च धर्माय तेन नारायणर्थं ।
 कृष्णेण तेन तद्वत् सुभद्राय महात्मने^१ ॥ १० ॥
 अतिगुद्यतमं शुद्धं परं स्त्रेहाद्वदाम्यहं ।

* चन्द्रगाढ़ित T.

^१ महोत्तमे M.

यहुत्वा पठनात् सिद्धाः सिद्धानि प्राप्नुवन्ति च ॥ ११ ॥

एवमिन्द्रादयः सर्वे सर्वेश्वर्यमवाप्नुयः ।

कृष्णश्चन्द्रश्च सावित्री देवो नारायणः स्वयं ॥ १२ ॥

धर्मार्थकाममोक्षेषु विनियोगः प्रकीर्तितः^६ ।

ओ

*राधेशो मे शिरः पादु कण्ठं राधेश्वरः स्वयं ॥ १३ ॥

गोपीशश्वसुषी पादु तालुच्च भगवान् स्वयं ।

गण्डयुग्मच्च गोविन्दः कर्णयुग्मच्च केशवः ॥ १४ ॥

गलुं गदाधरः पादु स्तन्यं कृष्णः स्वयं प्रभुः ।

वक्षःस्थलं वासुदेवशोदरं चापि सोऽच्युतः ॥ १५ ॥

नाभिं पादु पश्चानाभः काङ्क्षालं कंससूदनः ।

पुरुषोत्तमः पादु पृष्ठं नित्यानन्दो नितम्बकं ॥ १६ ॥

पुण्डरीकः पादयुग्मं हस्तयुग्मं हरिः स्वयं ।

नासाच्च नखरं पादु नरसिंहः स्वयं प्रभुः ॥ १७ ॥

सर्वेश्वरश्च सर्वाङ्गं सन्ततं मधुसूदनः ।

प्राच्यां पादु च रामश्च वह्नौ वंशीधरः स्वयं ॥ १८ ॥

पादु दामोदरो दक्षे नैक्ष्ट्विते च नरोत्तमः ।

पश्चिमे पुण्डरीकाक्षो वायव्यां वामनः स्वयं ॥ १९ ॥

अनन्तशोत्तरे पादु रेशान्यामीश्वरः स्वयं ।

जले स्थले चालरीक्षे स्वप्ने जागरणे तथा ॥ २० ॥

^६ Wanting in A. T. and M.

^७ ओं राधा मे P. राधे नम T. & M.

पातु दृन्दावनेशश्च मां भक्तं शरणागतं ।
इति ते कथितं वत्स कवचं परमाङ्गुतं ॥ २१ ॥
सुखदं भोक्षदं सारं सर्वसिद्धिप्रदं सतां ।
हृदं कवचमिष्टच्च पूजाकाले च यः पठेत् ॥
हरिदास्थमवाप्नोति गोलोके वासमुक्तम् ।
हृहैव हरिभक्तिच्च जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ॥ २२ ॥

इति श्रीगारदपञ्चरात्रे ज्ञानान्वयताराते प्रथमैकराते ब्रह्मगारदसंवादे
बगम्भूतं नाम कवचं समाप्तं ।

गारद उवाच ।

नारायणर्षिणा दक्षं कवचं यत् सुदुर्लभं ।
सुभद्राय ब्राह्मणाय तम्भे^१ वक्तुमिहार्षिः ॥ २३ ॥

ब्रह्मोवाच ।

मदीष्टदेव्याः कवचं कथं तत्कथयामि ते ।
मल्करुद्धे पश्य कवचं^२ सद्रुद्धगुटिकान्वितं ॥ २४ ॥
नारायणर्षिणा दक्षं कवचं गुटिकान्वितं ।
तथायीदं न कथितं निषिद्धं हरिणा सृतं ॥ २५ ॥
तस्यष्टेष्टदेव्याश्च नोक्तं तेनेदमीप्सितं ।
मद्धं न दक्षा गुटिका बान्धवैर्भृत्सितन च ॥ २६ ॥
आत्मनः कवचं मन्त्रं खयं दाहुं न चार्हति ।
प्राणा नष्टाश्च दानेन चेति वेदविदो विदुः ॥ २७ ॥

^१ मां T. and M.

^२ च M.

शङ्करं गच्छ भगवन् जन्मान्तरगुरुं तत्र ।
 स एव तुभ्यं कवचं दास्यत्येव न संशयः ॥ २८ ॥
 त्वत्याक्तनेन विप्रेन्द्र सत्वरेण शुभेन च ।
 ध्रुवं प्राप्सुसि त्वं वत्स कवचं तत् सुदुर्लभं ॥ २९ ॥
 कुमार गच्छ वैकुण्ठं खगुरं पश्य सत्वरं ।
 नारायणश्च कवचं तुभ्यं दास्यति निश्चितं ॥ ३० ॥
 सन्त्कुमारो भगवान् गत्वा वैकुण्ठमीप्सितं ।
 संप्राप्य कवचं वत्स कवचं तत् सुदुर्लभं ॥ ३१ ॥
 आशया ब्रह्मणश्चापि नारदो गन्तुमुद्यतः ।
 ब्रह्मा ययौ ब्रह्मलोकं जन्मस्त्वयुजरापह^{१०} ॥ ३२ ॥
 इति श्रीनारदपञ्चरात्रे शानान्तरसारे प्रथमैकरात्रे पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

षष्ठोऽध्यायः ।

श्रीनुक उवाच ।

सन्त्कुमारो वैकुण्ठं ब्रह्मलोकश्च ब्रह्मणि ।
 गते ब्रह्मन् किं चकार भगवान्नारदो मुनिः ॥ १ ॥
 यात उवाच ।

मुनिस्तयोश्च गतयोः स ररोद सरित्तटे ।
 इतत्त्वतश्च ब्रह्मम् मदियोगशुचास्यदः ॥ २ ॥

स्वमानसे समाजोक्य मुनिश्रेष्ठः स उम्मनाः ।
 ध्यायमानो हरिपदं शिवं द्वादुं समत्सुकः ॥ ३ ॥
 प्रणय पितरं भक्त्या कुमारं भातरं ततः ।
 जगाम तपसः स्थानात् कैलासाभिमुखो मुनिः ॥ ४ ॥
 स्वात्मा च कृतमालायां सम्पूर्व्य परमेश्वरं ।
 भुज्ञा फलं जलं पीत्वा प्रययौ गन्धमादनं ॥ ५ ॥
 ददर्श ब्राह्मणं तच वटमूले मनोहरे ।
 कटमस्तुं ध्यायभानं श्रीकृष्णचरणाम्बुजं ॥ ६ ॥
 दीर्घं नमस्तु गौराङ्गं दीर्घस्तोमभिराहतं ।
 निमीलिताचं सानन्दं सानन्दाश्रसमन्वितं ॥ ७ ॥
 पद्मे पद्मे शशेषादिसुरपूजितवन्दिते ।
 श्रीपादपद्मे शोभाच्चे शशत्सञ्चस्तमानसं ॥ ८ ॥
 ब्राह्मणानपरित्यक्तं योगज्ञानविशारदं ।
 शिवस्य शिव्यं सङ्कक्तं योगीन्द्राणां गुरोर्गुरोः ॥ ९ ॥
 हृत्पद्मे पद्मनाभस्तु परमात्मानमीश्वरं ।
 प्रदीपकलिकाकारं ब्रह्मच्योतिः सनातनं ॥ १० ॥
 साक्षिस्वरूपं परमं भगवन्तसधीक्षजं ।
 पश्यन्तं सस्तितं कृष्णं पुरुक्ताङ्गितविग्रहं ॥ ११ ॥
^१ सङ्कावोद्विक्षित्वा सङ्कावं पुरुषोत्तमे ।
 हृष्टा महर्षिग्रवरं देवर्षिर्विस्मयं ययौ ॥ १२ ॥

^१ यद्वावत्यक्षित्वा यद्वाक्तं पुरुषोत्तमे । A. T. M.

इतस्ततश्च बधाम ददर्श स्वाश्रमं मुनेः ।
अतीव सुरहः स्थानं रम्यं रम्यं नवं नवं ॥ १३ ॥
सुस्तिग्धं सुन्दरं शुद्धं परं स्वच्छं सरोवरं ।
श्वेतरक्षोत्पलदलैः कमलैः कमलीयकं ॥ १४ ॥
^२गुञ्जदिन्दिन्दिरवरैर्मकरन्दोदरैस्तथा ।
व्याकुलैः संकुलैः शश्वद्राजितैश्च विराजितं ॥ १५ ॥
वन्यैर्द्युष्मेषु विधैः फलशाखासु शोभितैः ।
करञ्जकैश्च करजैर्बिम्बैः साकोटकैस्तथा ॥ १६ ॥
तिनिंडीभिः कपित्यैश्च वटशिंशपचन्दनैः ।
मन्दारैश्च सिन्धुरावै ताडिपचैः सुशोभनैः ॥ १७ ॥
गुवाकैनर्मिकैलैश्च खर्जूरैः पनसैस्तथा ।
तालैः शालैः पियालैश्च हिन्तालैर्नकुचैरपि ॥ १८ ॥
आम्बैराम्बातकैश्चैव जम्बीरैर्हर्दौडिमैस्तथा ।
श्रीफलैर्वदरीभिश्च जम्बुभिन्नागरङ्गकैः ॥ १९ ॥
सुपकफलशोभाकैः सुस्तिग्धैः सुमनोहरैः ।
तरुणैस्तरुराजैश्च नानाजातिभिरीप्तितं ॥ २० ॥
मस्तिकामालतीकुन्दकेतकीकुसुमैः शुभैः ।
माधवीनां लताजालैश्चर्चितञ्जारुचम्यकैः ॥ २१ ॥
कदम्बानां कदम्बैश्च स्वच्छैः श्वेतैश्च पश्यितैः ।
नागेश्वराणां दृन्दैश्च दीप्तं मन्दारकर्षरैः ॥ २२ ॥

* गङ्गाद्विरेप्रवरैर्भक्तरन्दवरैलक्ष्या । T. M.

हंसकारण्डवकुलैः पुंस्कोकिष्णकुलैस्तथा ।
 सन्ततं कूजितं शुद्धं सुव्यक्तं समनोहरं ॥ २३ ॥
 शाद्रूलैः शरभैः सिंहैर्गण्डकैर्महिषैः परं ।
 मनोहरैः कषणसारैश्चमरीभिविभूषितं ॥ २४ ॥
 महामुनिप्रभावेन हिंसादोषविवर्जितं ।
 दस्युचौरहिंस्तजन्तुभयशोकविवर्जितं ॥ २५ ॥
 सुपुण्यदं तीर्थवरं भारते सुप्रशंसितं ।
 सिद्धस्थलं सिद्धिदं तं मन्त्रसिद्धिकरं परं ॥ २६ ॥
 हट्टाशमं मुनिश्चेष्ठो जगाम मुनिसंसदि ।
 आसने च समासीनं धानहीनं ददर्शतं ॥ २७ ॥
 समुक्तस्थौ स वेगेन हट्टा देवर्षिपुङ्गवं ।
 दत्त्वाऽमलं फलं मूलं समाघातं चकार ह ॥ २८ ॥
 प्रश्नश्चकार स मुनिर्णिणापाणिश्च नारदं ।
 सस्मितः सस्मितं शुद्धं शुद्धवंशसमुङ्गवं ॥ २९ ॥
 सङ्घाग्न्योपस्थितं हीसं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा ।
 अतिथिं ब्राह्मणवरं ब्रह्मपुच्छं पूजितं ॥ ३० ॥

मुनिर्वाच ।

किं नाम भवतो विप्र क्व यासीति क्व चागतः ।
 क्व ते पिता स को वापि क्व वासः कुचसम्भवः ॥ ३१ ॥
 मां वा ममाश्रमं वापि पूर्तं कर्तुमिहागतः ।
 मूर्त्तिमहृद्धतेजो हि मम भाग्यादुपस्थितः ॥ ३२ ॥
 न द्व्यमयानि तीर्थानि न देवा मृच्छिलामयाः ।

ते पुनर्न्युरुकासेन वैष्णवो दर्शनेन च ॥ ३३ ॥
 सद्यः पूतानि तीर्थानि सद्यः पूता ससागरा ।
 सशैलकाननदीपा पादस्पर्शादसुन्धरा ॥ ३४ ॥
 धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं सफलं मम जीवनं ।
 सहस्रोपस्थितो गेहे ब्राह्मणो वैष्णवोऽतिथिः ॥ ३५ ॥
 पूजितो वैष्णवो येन विश्वच्च तेन पूजितं ।
 आश्रमं वस्तुसहितं सर्वं तुभ्यं निवेदितं ॥ ३६ ॥
 फलानि च सुपक्षानि भुड्ढ्व भोगानि साम्यतं ।
 सुवासितं पिव खादु शीतलं निर्मलं जलं ॥ ३७ ॥
 दुग्धच्च सुरभीदत्तं रम्यं मधुरितं मधु ।
 परिपक्वं फलरसं पिव खादु मुहुर्मुहुः ॥ ३८ ॥
 सुखवीज्ये^३ मुतल्ये च शयनं कुरु सुन्दरे ।
 सुशीतवातसौगन्ध्यपूतेन सुरभीकृते ॥ ३९ ॥
 अतिथिर्यस्य दृष्टो हि तस्य दृष्टो हरिः स्वयं ।
 गुरौ दृष्टे गुरस्तुष्टो गुरौ दृष्टे गजञ्जयं ॥ ४० ॥
 अधिष्ठाताऽतिथिर्गहे सन्ततं सर्वदेवताः ।
 तीर्थान्येतानि सर्वाणि युग्यानि च ब्रतानि च ॥ ४१ ॥
 तपांसि यज्ञाः सत्यच्च श्रीलं धर्मः सुकर्म च ।
 अपूजितैरतिथिभिः सर्वं सर्वं प्रयान्ति ते ॥ ४२ ॥
 अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहात्मतिनिवर्तते ।

---

^३ सुशीते च P.

पितरस्तस्य देवाश्च पुण्यं धर्मव्रताश्नाः ॥ ४३ ॥
 यमः प्रतिष्ठा लक्ष्मीशाभीष्टदेवो गुरुस्तथा ।
 निराशः प्रतिगच्छन्ति त्यक्ता पापच्च पूरुषं ॥ ४४ ॥
 स्त्रीघ्रैश्चैव कृतघ्रैश्च ब्रह्मघ्रैर्गुरुस्तत्प्रगैः ।
 विश्वासधातिभिर्दुष्टैर्मिच्छ्रोहिभिरेव च ॥ ४५ ॥
 सत्यघ्रैश्च कृतघ्रैश्च पापिभिः स्यापिभिस्तथा ।
 दानापहारिभिर्घैव कन्याविक्रयिभित्सथा ॥ ४६ ॥
 सीमापहारिभिर्घैव मिथ्यासाच्चिप्रदातृभिः ।
 ब्रह्मस्वहारिभिर्घैव तथा स्यायस्वहारिभिः ॥ ४७ ॥
 वृषवाहैदेवलैश्च तथैव ग्रामयाजिभिः ।
 शूद्रान्नभोजिभिर्घैव शूद्रश्चाहृभोजिभिः ॥ ४८ ॥
 श्रीकृष्णविमुखैर्विप्रैर्हिंस्त्वैर्नरविधातिभिः ।
 *गुरावभक्तैरोगात्तः शश्वन्मिथ्याप्रवादिभिः ॥ ४९ ॥
 विप्रस्त्रीगामिभिः शूद्रैर्मातृगामिभिरेव च ।
 अश्वत्यधातिभिर्घैव पक्षीभिः पतिधातिभिः ॥ ५० ॥
 पितृमातृधातिभिर्घैश्च शरणागतधातिभिः ।
 ब्राह्मणक्षत्रविद्शूद्रैः शिखास्वर्णपहारिभिः ॥ ५१ ॥
 तुल्यो भवति विप्रेन्द्रातिथिरेव त्वनर्चितः ।
 इत्येवमुक्ता स मुनिः पूजयामास नारद ॥
 मिष्टच्च भोजयामास शाययामास^१ भक्तिः ॥ ५२ ॥

^१ कर्णभुक्तैश्च T. M.

^२ पाययामास T. M.

श्रीनारद उवाच ।

नारदोऽहं मुनिश्चेष्ठ ब्राह्मणो ब्रह्मणः सुतः ।
तपःस्थलादागतोऽहं यामि कैलासभीस्ति॒तं ॥ ५३ ॥
आत्मानं पावनं कर्तुं लाष्ट द्रष्टुमिहागतः ।
पुनन्ति प्राणिनः सर्वे विष्णुभक्तप्रदर्शनात् ॥ ५४ ॥
को भवान् ध्यानपूतश्च नमश्च कटमस्तकः ।
त्वत्करुणे कवचं कस्य सद्ब्रह्मगुटिकान्वितं ॥
किं ध्यायसे महाभाग श्रेष्ठदेवश्च को गुरुः ॥ ५५ ॥

मुनिरवाच ।

जीवन्मुक्तो भवानेव पुनासि भुवनचयं ।
यस्य धर्मं कुले जन्म तस्य तत्तद्वचोमनः ॥ ५६ ॥
पुच्चे यशसि तोये च कवित्वेन च विद्यया ।
प्रतिष्ठायाष्ट ज्ञायेत् सर्वेषां मानसं नृणां ॥ ५७ ॥
विधाता जगतां ब्रह्मा *ब्रह्मैकतानमानसः ।
तत्पुच्चोऽसि महाख्यातो देवर्षिप्रवरो भवान् ॥ ५८ ॥
लोमशोऽहं महाभाग जगत्यावनपावन ।
नमोऽल्पायुर्विवेकी च वाससा किं प्रयोजनं ॥ ५९ ॥
*वृक्षमूले निवासो मे छचेण किं गृहेण च ।
रौद्रदृष्टिवारणार्थं साम्प्रतं कटमस्तकः ॥ ६० ॥
जलबुद्धुदविद्युदचैलोकं लचिमं द्विज ।

* ब्रह्मैकतानमानसः Pa. ब्रह्मैकध्यानमानसः Pb.

¹ मुने रुद्रे P. T. M.

ब्रह्मादित्यपर्यन्तं^{*} सर्वं मिथ्यैव स्वप्रवत् ॥ ६१ ॥
 किं कलचेण पुन्नेण धनेन सम्यदा श्रिया ।
 किं वित्तेन च रूपेण जीवनाल्पायुषा मुने ॥ ६२ ॥
 इन्द्रस्य पतनेनैव लोमैकोत्पाटनं मम ।
 मनोश्च पतनं तच मायया किं प्रयोजनं ॥ ६३ ॥
 सर्वलोमोत्पाटनेन केशौषोत्पाटनेन च ।
 अल्पायुषो मम मुने मरणं निश्चितं भवेत् ॥ ६४ ॥
 ध्याये श्रीपादपद्मं तत् पाद्मपद्मोशवन्दितं ।
 परस्य प्रकृतेस्तस्य कष्णस्य^{*} परमात्मनः ॥ ६५ ॥
 तस्य मेऽभीष्टदेवस्य सर्वेषां कारणस्य च ।
 गुरुमैः जगतां नाथो योगीन्द्राणां गुरुः शिवः ॥ ६६ ॥
 मल्कर्णे कवचं यस्य मङ्गुरुः कथयिष्यति ।
 गुरोनिर्विघ्नी यचास्ते तद्वक्तुं कः स्त्रमो भूवि ॥ ६७ ॥
 गुरोश्च वचनं यो हि पालनं न करोति च ।
 गुरुक्तमुक्ता पापी स ब्रह्महत्यां लभेत् भ्रुवं ॥ ६८ ॥
 स्वगुरुं शिवरूपस्त्र तद्विक्ष्वं मन्यते हि यः ।
 ब्रह्महत्यां लभेत् सोऽपि विष्वस्तस्य पदे पदे ॥ ६९ ॥
 अकर्तव्यन्तु कर्तव्यं पालनीयं गुरोर्बंचः ।
 अपालने सर्वविष्वं लभते नाच संशयः ॥ ७० ॥
 आशिषा पादरजसा चोच्छिष्ठालिङ्गनेन च ।

* दृष्टपर्यन्तं T.

* देवस्य T. M.

मुच्यते सर्वपापेभ्यो जीवन्मुक्तो भवेत्तरः ॥ ७१ ॥

स्वगुरुं शङ्करं पश्य गच्छ कैलासमीश्वरं ।

मुच्यते विष्वपापेभ्यो गुरोश्वरणदर्शनात् ॥ ७२ ॥

इति श्रीनारदपञ्चराते ज्ञानान्तरसारे प्रथमैकराते श्रीमद्भगवन्नारदसंवादे
वष्टोध्यातः ॥ ६ ॥

सप्तमोऽध्यातः ।

श्रीब्रह्म उवाच ।

समाध्य लोमशं तस्माज्जगाम नारदो मुनिः ।

पुच्छभद्रानदीतीरमतीव सुमनोहरं ॥ १ ॥

यचास्ते शूङ्गकूटश्च शुद्धस्फटिकसन्निभः ।

नानाहृचसमायक्तैस्त्विभिरन्यैः सरोवरैः ॥ २ ॥

हंसकारण्डवाकीणं भ्रमरैर्घ्वनिसुन्दरैः ।

पुंखोक्तिलनिनादैश्च सन्तातं सुमनोहरैः ॥ ३ ॥

शेत्यसौगन्ध्यमान्दैश्च वायुभिः सुरभीकृतैः ।

समाधियुक्तो यचास्ते मार्कण्डेयो महामुनिः ॥ ४ ॥

स मुनिनारदं दद्वा भक्त्या च प्रणनाम च ।

प्रगच्छ कुशलं शान्तं शान्तः सप्तगुणाश्रयः ॥ ५ ॥

मार्कण्डेय उवाच ।

अद्य मे सफलं जन्म जीवनचातिसार्थकं ।

ममाश्रमे पुख्यराशिर्भृह्यपुच्छ नारदः ॥ ६ ॥

अहो देवर्षिग्रवरो दीप्तिमान् ब्रह्मतेजसा ।
 क्षयासि कुत आयासि किले मनसि वर्तते ॥ ७ ॥
 मानसं प्राणिनामेव सर्वकर्मेककारणं ।
 मनोऽनुरूपं वाक्यच्च वाक्येन प्रस्फुटं मनः ॥ ८ ॥
 मुनेश्च वचनं श्रुत्वा वीणापाणिः स्वमीप्सितं ।
 उवाच सस्मितं शान्तं वचः सत्यं सुधोपमं ॥ ९ ॥

नारद उवाच ।

हे बन्धो यामि कैलासं ज्ञानार्थं ज्ञानिनां वरं ।
 द्रष्टुं प्रष्टुं महादेवं प्रणामं कर्त्तुमीश्वरं ॥ १० ॥
 पूजां युहीत्वा चेत्युक्ता प्रथयौ नारदो मुनिः ।
 मार्कण्डेयश्च श्रोकार्त्तः सदिष्वेदः सुदारणः ॥ ११ ॥
 हिमालयच्च दुर्लभं विलङ्घ्य चावलीलया ।
 स्वर्गमन्दाकिनीतोरं कैलासं प्रथयौ मुनिः ॥ १२ ॥
 हृदर्शं वटवक्षच्च योजनायतमुच्छ्रितं ।
 श्रोभितं शतकैः स्वन्धैरक्षपक्षफलान्वितैः ॥ १३ ॥
 सुस्तिग्धैः सुन्दरै रम्यै रम्यपक्षीन्द्रसंकुलैः ।
 सिष्ठेन्द्रैश्च मुनीन्द्रैश्च योगीन्द्रैः परिश्रोभितं ॥ १४ ॥
 प्रणतांस्तांश्च समाप्त्य पार्वतीकाननं ययौ ।
 सुन्दरं वर्तुलाकारं चतुर्योजनमीप्सितं ॥ १५ ॥
 श्रोभितं सुन्दरै रम्यैः सप्तभिश्च सरोवरैः ।

शश्वन्मधुकरा^२ सक्षपद्मराजिविराजितैः ॥ १६ ॥
 नीलरक्तोत्पलदलपठलैः परिशेभितैः ।
 पुष्पोद्यानैश्च शतकैः पुष्पितैः सुमनोहरैः ॥ १७ ॥
 मस्तिकामालतीकुन्दयूथिकामाधवीलता ।
 केतकीचम्पकाशोकमन्दारवकराजिका ॥ १८ ॥
 नागपुष्पागकुटजपाटलाभिरुभिरुका ।
 विष्णुक्रान्ता च हुलसी शेफाली सप्तला तथा ॥ १९ ॥
 एतेषाच्च समूहैश्च पुष्पवल्लीविराजितैः ।
 आस्त्रैराम्बातकैस्तालनारिकेलैः पियालकैः ॥ २० ॥
 खर्जूरैश्च गुबाकैश्च पलाशैर्जम्बुभिस्तथा ।
 दाढिम्बैश्वापि जम्बीरैर्निम्बैश्वैव वटैस्तथा ॥ २१ ॥
 करञ्जैर्वदरीभिश्च परितः श्रीफलोच्चलैः ।
 कदम्बानां कदम्बैश्च *तिन्तिडीनां कदम्बकैः^३ ॥ २२ ॥
 अश्वत्थैः सरलैः शालैः शालमलीनां समूहकैः ।
 वटशाकोटकैः कुन्दैः शङ्खभिः सप्तपणकैः ॥ २३ ॥
 पिछिलैः पर्णशालैश्च गम्भारिभिश्च वल्लाकैः ।
 *हिङ्गलैरञ्जनैर्वल्कैर्भूर्जपचैः सपचकैः ॥ २४ ॥
 अन्यैश्च दुर्लभैरन्यैः” पुष्पपचैर्विराजितं ।
 कल्पदकैः पारिजातैश्चारुचन्दनपञ्चवैः ॥ २५ ॥

* आयुक्तेति R. T. M.

* नारदैनंकृतैरिति R.

* तिन्तिडीनां च पुष्पकैरिति P.

* च पुष्पकैः T. M.

* हिङ्गलैरञ्जनैरिति P. हिङ्गलैरञ्जनैः T. M.

* दम्भैः P.

सुस्तिग्धस्यलपद्मैश्च चिचितैर्भूमिचम्पकैः ।
 अन्यैश्च दुर्लभैवन्यैः पुष्पपचैर्विभूषितं ॥ २६ ॥
 सिंहेन्द्रैः शरभेन्द्रैश्च गजेन्द्रैर्गणडकेन्द्रकैः ।
 शार्दूलेन्द्रैश्च महिषैरश्वैश्च वन्यशूकरैः ॥ २७ ॥
 शत्रुघ्नकैर्भूत्तुकैर्भूकैः ॥ कूटैश्च शशकैः शकैः ।
 कृष्णसारैश्च हरिणैश्च मरीचामरोच्चलं ॥ २८ ॥
 पुंसोकिलकुलानाच्च गानैश्चैव विराजितं ।
 मत्तानां पह्लवस्थानां माघवेषु मनोहरं ॥ २९ ॥
 शुकानां राजहंसानां मयूराणां च पुञ्चकैः ।
 क्षेमंकरीखञ्जनानां राजिभिश्च मनोहरं ॥ ३० ॥
 हरित्यीतरक्षकृष्ण^१सुपक्षफलपचकैः ।
 सुस्तिग्धाक्षतपचैश्च नूतनैरभिभूषितं ॥ ३१ ॥
 हिंसाभयादिरहितं सर्वेषां पशुपक्षिणां ।
 परस्परच्च सुप्रीतं हिंसाणां क्षुद्रजन्तुभिः ॥ ३२ ॥
 तत्र क्रीडास्थलं रम्यं पार्वतीपरमेशयोः ।
 मणीन्द्रैरिन्द्रनीलैश्च पद्मरागैः परिष्कृतं ॥ ३३ ॥
 १० क्रोशायतं परिमितं वर्दुलं चन्द्रविम्बवत् ।
 अम्लानरम्भास्तम्भानां लच्छलैश्च वेष्टितं ॥ ३४ ॥
 चिचितं सूक्ष्मासूचाक्षैर्नूतनैरभिभूषितं^{११} ।

^१ नकुलैः शशकैः शशैः R.

^१ उत्तम्भक्षलपचकैः P. T. M.

^{१०} क्रोशयात् P. क्रोशमात् T. M.

^{११} द्विष्णु चन्द्रन पह्लवैः T. M.

नूतनाचतुपचैश्च ॥^{१२} सलितैः परिशोभितं ॥ ३५ ॥
 रक्तपीतासितैः स्त्रिघैरम्बानैः सुमनोहरैः ।
 परितः परितः शश्वन्मालाजालैर्विभूषितं ॥ ३६ ॥
 शथाभूतं सुतल्यैश्च स्त्रिघचम्पकचन्दनैः ।
 पुघ्यचन्दनयुक्तेन वायुना सुरभीकृतं ॥ ३७ ॥
 कस्तूरीकुञ्जमासक्षसुगन्धि चन्दनैः सितैः ।
 मार्जितं चिचितं चिचैः परितो रज्जवस्तुभिः ॥ ३८ ॥
 हृष्टा तदङ्गुतं शीत्रं^{१३} प्रययौ स्वर्णदीं मुनिः ।
 शुद्धस्फटिकसङ्कासां सर्वपापविनाशिनीं ॥ ३९ ॥
 भवाभ्यधीरतरणे तरणीं नित्यनूतनां ।
 कृष्णपादप्रसूताच्च जगत्पूज्यां पतिव्रतां ॥ ४० ॥
 स्त्रात्वा कृष्णाच्च सम्पूज्य परमात्मानभीश्वरं ।
 प्रकृतेः परमिष्टच्च निर्लिपिं निर्गुणं परं ॥ ४१ ॥
 साक्षिणं कर्मणामेव ब्रह्मा ज्योतिः सनातनं ।
 प्रययौ पुरतो रम्यं राजमार्गं ददर्श सः ॥ ४२ ॥
 मणिभिः स्थटिकाकारैरमलैर्बहुमूल्यकैः ।
 परिष्कृतच्च सर्वच्च निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ ४३ ॥
 सतां पुण्यवतां दृष्टमद्वृष्टं कृतपापिनां ।
 धनःशतं परिमितं चिचराजिविराजितं ॥ ४४ ॥
 दैर्घ्यं सर्वाश्रमान्तर्च्च प्रस्थात् कोटिगुणोत्तरं ।

रथं ददर्श पुरतो मनोयायि मनोहरं ॥ ४५ ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणविमानसारसुन्दरं ।
 धनुर्लक्षं परिभितं परितो वर्तुलालतं ॥ ४६ ॥
 ऊर्जस्थितमूर्द्धगच्च सहस्रचक्रसंयुतं ।
 धनुर्लक्षेऽपि सूतच्च वह्निशुद्धांशुकान्वितं ॥ ४७ ॥
 हीरासारविनिर्माणं सुचारुकलसोच्चलं ।
 रत्नप्रदीपदीपालं रत्नदर्पणभूषितं ॥ ४८ ॥
 मुक्तासुक्तिनिवह्नैश्च शोभितं श्वेतचामरैः ।
 माणिक्यसारहारेण मणिराजैर्विराजितं ॥ ४९ ॥
 पारिजातप्रसूनानां मालाजालैः परिष्कृतं ।
 श्रीमद्भाग्मार्त्तण्डसहस्र^{१४}सहशोच्चलं ॥ ५० ॥
 द्वृश्वरेच्छाविनिर्माणं कामपूरच्च^{१५}कामिनां ।
 सब्बंभोगसमाविष्टं कल्पदृक्षपरं वरं ॥ ५१ ॥
 संसक्तचित्तिरम्येरतिमन्दिरसुन्दरैः ।
 गोलोकादागतं पूर्वं ^{१६}क्रीडार्थं शङ्करस्य च ॥ ५२ ॥
 विवाहे परिनिघ्ने पार्वतीपरमेश्योः ।
 रथं हृष्टा च प्रययौ कियहूरं महामुनिः ॥ ५३ ॥
 अतीव रम्यं रुचिरं ददर्श शङ्कराश्रमं ।
 रत्नेन्द्रसारनिर्माणं शिविरैः शतकोटिभिः ॥ ५४ ॥
 मितैस्तस्मात् शतगुणैस्तच्च सुन्दरमन्दिरैः ।

^{१४} सहजी M. T.

^{१५} कामगमिति R.

^{१६} क्रीडायामिति R.

युक्तं रत्नकपाटैश्च रत्नधातुविचिचितैः ॥ ५५ ॥
 परमस्तमसोपानैवंज्ञमिश्रैर्विभूषितं ।
 ददर्श शिविरं शम्भोः परिखाभिस्थिभिर्युतं ॥ ५६ ॥
 दुर्लङ्घ्याभिरमिचाणां सुगम्याभिः सतामहो ।
 प्राकारैश्च चिभिर्युक्तं धनुर्लङ्घोच्छ्रितं सुत ॥ ५७ ॥
 समितं सप्तभिर्द्वौ नानारक्षकरक्षितैः ।
 धनुःशतसहस्रच्च चतुरसच्च समितं ॥ ५८ ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणं चतुःशास्त्रैर्युतं ।
 अतीवरम्यं पुरतो पुरद्वारं ददर्श सः ॥ ५९ ॥
 पुरतो रत्नभित्तौ च क्वचिमच्च सुशोभितं ।
 पुरायं दन्वावनं रम्यं तन्मध्ये रासमण्डलं ॥ ६० ॥
 सर्वच राधाकृष्णच्च प्रत्येकं रत्नमन्दिरे ।
 रम्यं कुञ्जकुटीराणां सहस्रं सुमनोहरं ॥ ६१ ॥
 सुगन्धि पृथग्शश्यानां सहस्रं चन्दनोच्चितं ।
 द्वारपालच्च तचैव मनिभद्रं भयङ्गरं ॥ ६२ ॥
 चिगूलपट्टिशधरं व्याप्रचर्माम्बरं परं ।
 तं संभाष्य विलोक्यैवं द्वितीयद्वारमीसितं ॥ ६३ ॥
 जगाम च मुनिश्रेष्ठो ददर्श चित्रमुक्तम् ।
 कदम्बानां समूहच्च तन्मूलच्च मनोहरं ॥ ६४ ॥
 रत्नभित्तिसमायुक्तं कालिन्दीकूलमुक्तम् ।
 स्वातं गोपीसमूहच्च "नमसर्वाङ्गमङ्गुतं ॥ ६५ ॥

" नमं दुर्मात्रतोद्यतमिति R.

कदम्बाग्रे च श्रीष्टिष्ठानं वस्त्रपुञ्जकरं परं ।
तचैव शूलहस्तच्च महाकालं ददर्श च ॥ ६६ ॥
कृपालुं द्वारपालं ^{१८} तं संभाष्य नारदो मनिः ।
प्रययौ ^{१९} श्रीग्रगामी स तृतीयद्वारमुत्तमं ॥ ६७ ॥
ददर्श तच्च पुरतः क्वचिमं वटमूलकं ।
गोपानाच्च समूहच्च पीताम्बरधरं परं^{२०} ॥ ६८ ॥
बालकीडाच्च कुर्वन्तं तन्मध्ये कृष्णमुत्तमं ।
ब्राह्मणीभिः प्रदत्तच्च भुज्ञवन्तं सुपायसं ॥ ६९ ॥
कुर्वन्तच्च समाधानं मुने वामकरेण च ।
युहीत्वा तदनुष्ठाच्च चतुर्थं द्वारमीसितं ॥ ७० ॥
प्रययौ ब्रह्मपुञ्जच्च ददर्श चिचमुत्तमं ।
गोवर्हनं पर्वतच्च ^{२१} तच्च कृष्णकरस्थितं ॥ ७१ ॥
गोकुलं गोकुलस्थानां गोपीनां चैव रक्षणं^{२२} ।
व्याकुलं गोकुलं भीतं शक्वद्विभयेन च ॥ ७२ ॥
अभयं दत्तवन्तच्च कृष्णं दक्षकरेण च ।
नन्दिनं द्वारपालच्च शूलहस्तच्च सस्थितं ॥ ७३ ॥
विलोक्य प्रययौ विप्रः पञ्चमं द्वारमुत्तमं ।
नानाकृचिमचिचाद्यं वीरभद्रान्वितं परं ॥ ७४ ॥
तचैव नीपमूलच्च यमुनाकुलमेव च ।
कालीयदमनं तच्च क्वचिमं च ददर्श ह ॥ ७५ ॥

^{१८} च M. T.

^{१९} शिशंयामूर्खं P. M. T.

^{२०} तदा M. T.

^{२१} कृष्णवामकरस्थितमिति R.

^{२२} रक्षणं P.

तदृष्टा समितसुष्टः पष्ठदारं जगाम सः ।
 द्वारे नियुक्तं बालच्च शूलहस्तं चतुर्भुजं ॥ ७६ ॥
 रत्नसिंहासनस्थच्च स्वस्मितं स्वगणाधिपं ।
 ददर्श चित्रं तचैव मथुरागमनं हर्तः ॥ ७७ ॥
 गोपिकानां विलापच्च यशोदानन्दयोस्तथा ।
 व्याकुलं गोकुलं चापि रथस्यं शरणं^{२३} हरिं ॥ ७८ ॥
 अकूरच्च तथा नन्दं निरानन्दं शुचाकुलं ।
 तदृष्टा सप्तमद्वारं द्वारपालं ददर्श सः ॥ ७९ ॥
 चित्रकौतुकयुक्तच्च मथुरायाः प्रवेशनं ।
 सबलं गोपसहितं श्रीकृष्णं प्रकृतेः परं ॥ ८० ॥
 मथुरानागरीभित्र बालकैर्वा^{२४} निरग्नसैः ।
 वीक्षन्तं सादरं सर्वेन्गरस्यैर्मनोहरं ॥ ८१ ॥
 धनुर्भूङ्गं तथा शम्भोः कंसादिनिधनादिकं ।
 सभाय्यं वसुदेवच्च निगडान्मुक्तमीषितं ॥ ८२ ॥
 द्वारे नियुक्तं देवेशं गणेशं गणसंयुतं ।
 ध्यानस्थच्च विभान्तच्च शुद्धस्फटिकमालया ॥ ८३ ॥
 जपन्तं परमं शुद्धं ब्रह्म ज्योतिः सनातनं ।
 निर्लिपिं निर्गुणं कृष्णं परमं प्रकृतेः परं ॥ ८४ ॥
 दृष्टा तच्च सुरश्रेष्ठं मुनिश्रेष्ठोऽपि नारदः ।
 सामवेदोक्तस्तोचेण तुष्टाव परमेश्वरं ॥

^{२३} सबलं M. T.

^{२४} नर्त्तिकामगम्भैः T. M.

साम्युनेतः पुलकितो भक्षिनस्त्रात्मकन्धरः ॥ ८५ ॥

नारद उवाच ।

भो गणेश सुरश्रेष्ठ लम्बोदर परात्पर ।
हेरम्ब मङ्गलारभ गजवक्ष चिखोचन ॥ ८६ ॥
मुक्तिद शुभद श्रीद श्रीधरस्तरणे रत ।
परमानन्द परम पार्वतीनन्दन स्वर्य ॥ ८७ ॥
सर्वं च पूज्य सर्वेश जगत्पूज्य महामते ।
जगन्नुरो जगद्वाय जगदीश नमोऽस्तु ते ॥ ८८ ॥
यत्पूजा सर्वपरतो यः स्तुतः सर्वयोगिभिः ।
यः पूजितः सुरेन्द्रैश्च मुनीन्द्रैस्तं नमाम्यहं ॥ ८९ ॥
परमाराधनेनैव कृष्णस्य परमात्मनः ।
पुण्यकेन ब्रतेनैव यं प्राप पार्वती सती ॥ ९० ॥
तं नमामि सुरश्रेष्ठं सर्वश्रेष्ठं गरीष्मक ।
शानिश्रेष्ठं वरीष्ठस्त तं नमामि गणेश्वरै ॥ ९१ ॥
इत्येवमुक्तां देवर्षिस्तचैवान्तर्दर्घे विभुः ।
नारदः प्रययौ श्रीब्रह्मीश्वराभ्यन्तरं मुदा ॥ ९२ ॥
इदं लम्बोदरस्तोचं नारदेन कृतं पुरा ।
पूजाकाले पठेन्नित्यं जयं तस्य पदे पदे ॥ ९३ ॥
सङ्क्षिप्तं पठेद्योहि वर्षमेकं सुसंयतः ।
विशिष्टपुर्वं लभते परं कृष्णपरायणं ॥ ९४ ॥
यशस्विनस्त विङ्गासं धनिमं चिरजीवने ।

विघ्नाशो भवेत्तस्य महेष्वर्यं यशोऽमलं ॥
 इहैव च सुखं भक्त्या अन्ते याति हरेः पदं ॥ ६५ ॥
 हति श्रीनारदपरमाणुं जागान्तस्तुर्वे प्रथमैकराणे गवयतिक्षोऽनं नाम
 समोऽध्यायः ॥ ६ ॥

चतुर्थोऽध्यायः ।

—
श्रीवारु उवाच ।

अथ चाभ्यन्तरं गत्वा नारदो ^१हृष्टमानसः ।
 ददर्श स्वाश्रमं रम्यमतीव सुमनोहरं ॥ १ ॥
 पयःफेननिभाश्यासहितं रत्नमन्दिरं ।
 साक्षाहोरोचनाभैश्च मणिस्तम्भैर्विभूषितं ॥ २ ॥
 मणीन्द्रसारसोपानैः कपाटैश्च परिष्कृतं ।
 मुक्तामाणिक्यहीराणां मालाराजिविराजितं ॥ ३ ॥
 शुद्धस्पटिकसङ्काशं प्राङ्गणं मणिसंस्कृतं ।
 सुन्दरं मन्दिरचयं सद्रवकल्पसोऽब्जलं ॥ ४ ॥
 रत्नपत्रपटाकीर्णं वह्निशुद्धांशुकान्वितं ।
 सुधानाश्च मधुनाश्च पूर्णकुम्भं शतं शतं ॥ ५ ॥
 दासदासीसभूहैश्च रत्नालङ्कारभूषितैः ।
 पार्वतीप्रियसङ्गैश्च स्वकर्माकुलसङ्कुलं ॥ ६ ॥

तदृष्टा च मुनिश्चेष्टस्त्वयराभ्यन्तरं ययौ ।
 रत्नसिंहासनस्थच्च शङ्करच्च ददर्श सः ॥ ७ ॥
 व्याघ्रचर्माम्बरधरं सस्मितं चन्द्रशेखरं ।
 प्रसन्नवदनं सच्चं शान्तं श्रीमन्तमीश्वरं ॥ ८ ॥
 विभूतिभूषिताङ्गच्च परं गङ्गाजटाधरं ।
 भक्तप्रियच्च भक्तेशं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा ॥ ९ ॥
 चिनेचं पञ्चवक्त्रच्च कोटि चन्द्रसमप्रभं ।
 जपन्तं परमात्मानं ब्रह्म ज्योतिः सनातनं ॥ १० ॥
 निर्लिंगस्त्वं निरीहच्च दातारं सर्वसम्पदां ।
 स्वेच्छामयं सर्वबीजं श्रीकृष्णं प्रकृतेः परं ॥ ११ ॥
 सिङ्गेन्द्रैश्च मुनीन्द्रैश्च देवेन्द्रैः परिसेवितं ।
 पाञ्चद्वयवरश्चेष्टसेवितं श्वेतचामरैः ॥ १२ ॥
 दुर्गासेवितपादाङ्गं भद्रकालीपरिष्टुतं^२ ।
 पुरतो हि वसन्तं तं रुक्म्यं गणपतिं तथा ॥ १३ ॥
 गले बङ्गा च वसनं भक्तिनस्त्रात्मकन्धरः ।
 योगीन्द्रं स्वगुरुं शम्भुं शिरसा प्रणानाम सः ॥ १४ ॥
 दुष्टाव परया भक्त्या देवर्धिर्जगतां पतिं ।
 स्वगुरुच्च पशुपतिं वेदोक्तेन रुक्मेन च ॥ १५ ॥

गारद उवाच ।

नमस्तुभ्यं जगन्नाथ मम नाथ मम प्रभो ।

^२ परिष्टुतं T. M.

भवरूपतरीर्वीज फलरूप फलप्रद ॥ १६ ॥
 अवीजाज प्रज प्राज सर्ववीज नमोऽस्तु ते ।
 सहाव परमाभाव विभाव भावनाश्रय ॥ १७ ॥
 भवेश भवषन्येश भवाविनाविनाविक ।
 सर्वाधार निराधार साधार धरणीधर ॥ १८ ॥
 वेदविद्याधराधार गङ्गाधर नमोऽस्तु ते ।
 जयेश विजयाधार जयवीज जयात्मक ॥ १९ ॥
 जगदादि जयानन्द सर्वानन्द नमोऽस्तु ते ।
 इत्येषमुक्ता देवर्षिः शम्भोश्च पुरतः स्थितः ॥
 प्रसन्नवदनः श्रीमान् भगवांस्तमुवाच सः ॥ २० ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

वरं हणु महाभाग यत्ते मनसि वर्त्तते ।
 दास्यामि त्वां भ्रवं पुच्च दाताहं सर्वसम्पदां ॥ २१ ॥
 सुखं मुक्तिं हरेभूतिं निश्चलामविनाशिनीं ।
 हरेः पादच्च तदास्यं सालोक्यादिच्छुष्टयं ॥ २२ ॥
 इन्द्रियममरत्वं वा यमत्वमानिलेश्वरं ।
 प्रजापतित्वं ब्रह्मत्वं *सिद्धित्वं सिद्धिसाधनं ॥ २३ ॥
 सिद्धैश्वर्यं सिद्धिवीजं वेदविद्याधियं परं ।
 अणिमादिकसिद्धिच्च मनोयायित्वमीस्ति ॥ २४ ॥
 हरेः *पदच्च गमनं सशरीरेण स्तोत्रया ।

* महत्वं T. M.

* सिद्धित्वं सिद्धिसाधनं P. R. T. M.

* पदे च M. T.

एतेषु वाञ्छितार्थेषु किंवा ते वाञ्छितं सुत ॥ २५ ॥
 तमे ब्रूहि मुनिश्चेषु सर्वे दातुमहं चमः ।
 शङ्करस्य वचः अत्वा तमुवाच महामुनिः ॥ २६ ॥
 अैश्वरद उवाच ।

देहि मे हरिभक्तिस्य तम्नामसेवने रुचिः ।
 अतितृष्णा गुणाख्याने नित्यमर्तु ममेश्वर ॥ २७ ॥
 नारदस्य वचः अत्वा जहास शङ्करः स्वयं ।
 पार्वती भद्रकाली च कार्त्तिकेयो गणेश्वरः ॥ २८ ॥
 सर्वे ददौ महादेवो नारदाय च धीमते ।
 सर्वप्रदर्तु सर्वेषः सर्वकारणकारणः ॥ २९ ॥
 नारदेन कृतं स्तोतं *नित्यं यः प्रपठेत् शुचिः ।
 हरिभक्तिर्भवेत्स्य तम्नाम्नि गुणतो रुचिः ॥ ३० ॥
 *दशवारजपेनैव स्तोतसिद्धिर्भवेन्नग्नां ।
 सर्वसिद्धिर्भवेत्स्य सिद्धस्तोतो भवेद्यदि ॥ ३१ ॥
 इह प्राप्नोति सद्गमीच निश्चां लक्षपौरुषीं ।
 परिपूर्णमहैश्वर्यमन्ते याति इरेः पदं ॥ ३२ ॥
 पुचं विशिष्टं लभते हरिभक्तं जितेन्द्रियं ।
 सुसाध्यां सुविनीतां तां सुव्रताच्च पतिव्रतां ॥ ३३ ॥
 प्रजां भूमिं यशः कीर्त्तिं विद्यां सकवितां लभेत् ।
 प्रसूयते महाबन्धा वर्षमेकं शृणोति चेत् ॥ ३४ ॥

गलक्षोष्टी महारोगी सथो रोगान् प्रमुच्यते ।

धनी महादिद्विष्व कृपणः सत्यवान् भवेत् ॥

विपद्गुर्जो राजवद्धो मुच्यते नाच संशयः ॥ ३५ ॥

इति श्रीनारदयस्तराचे शास्त्रतत्त्वारे प्रथमैकराचेऽद्वयोध्यायः ॥ ८ ॥

जवभोद्ध्यायः ।

—०००—

श्रीब्राह्म उवाच ।

वरं दत्ता महादेवो भक्त्या तं ब्राह्मणातिथिं ।

पूजा चकार वेदोक्तां स्वयं वेदविदां वरः ॥ १ ॥

भुक्ता पीत्वा मुनिश्चेष्टो महादेवस्य मन्दिरे ।

तिष्ठक्षुपासनां चक्रे पार्वतीपरमेश्योः ॥ २ ॥

एकदा चिरकालान्ते तमुवाच महामुनिं ।

महादेवः सभामध्ये कृपया च कृपानिधिः ॥ ३ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

किंवा ते बाञ्छितं वत्स ब्रूहि मां यदि रोचते ।

वरो दत्तः किमपरं यत्ते मनसि वर्तते ॥ ४ ॥

महादेववचः श्रुत्वा तमुवाच महामनिः ।

कौलासे च सभामध्ये यत्तमनसि बाञ्छितं ॥ ५ ॥

श्रीनारद उवाच ।

ज्ञानमाध्यात्मिकं नाम वेदसारं मनोहरं ।

हरिभक्तिप्रदं ज्ञानं मुक्तिदं ज्ञानमीसितं ॥ ६ ॥
 योगयुक्तं च यज्-ज्ञानं ज्ञानं यत्सिद्धिदं तथा ।
 संसारविषयज्ञानमेव पञ्चविधं स्मृतं ॥ ७ ॥
 आश्रमाणां समाचारं तेषां धर्मपरिष्कृतं ।
 विधवानाच्च भिक्षुणां यतीनां ब्रह्मचारिणां ॥ ८ ॥
 पूजाविधानं कृष्णस्य तत्स्तोचं कवचं मनुं ।
 परस्यार्थविधानच्च सर्वाद्विकमभीसितं ॥ ९ ॥
 जीवकर्मविपाकच्च कर्ममूलनिहत्तनं ।
 संसारवासनां कां वा लक्षणं प्रकृतीश्योः ॥ १० ॥
 तयोः परं वा किं वस्तु तस्यावतारवर्णनं ।
 को वा तदंशः कः पूर्णः परिपूर्णतमच्च कः ॥ ११ ॥
 नारायणर्षिकवचं सुभद्रप्रवराय च ।
 यहत्तं किं तदेवेश तदाराधं प्रयत्नतः ॥ १२ ॥
 मया ज्ञानमनापृष्ठं यद्यदस्ति सुरोत्तम ।
 तन्मे कथय तस्मैन मामेवानुग्रहं कुरु ॥ १३ ॥
 गुरोत्तमोऽनोऽग्निरणात् ज्ञानं स्यान्मन्त्रतत्त्वयोः ।
 तत्त्वं स च मन्त्रः स्याद्यतो भक्तिरधोक्षजे ॥ १४ ॥
 ज्ञानं स्याद्विदुषां किञ्चित् वेदव्याख्यानचिन्तया ।
 स्वयं भवान् वेदकर्ता ज्ञानाधिष्ठातृदेवता ॥ १५ ॥
 नारदस्य वचः श्रुत्वा सस्मितः पर्वतीपतिः ।

^१ मराठानादस्तु यत् T. M.

निरीक्ष्य पार्वतीवक्त्रं गजवक्त्रमुवाच सः ॥ १६ ॥

बीमहादेव उवाच ।

अहो अनन्तदासानां माहात्म्यं परमाङ्गुतं ।

कुर्वन्त्यहैतुकीं भक्तिं ये च शश्वरेः पदे ॥ १७ ॥

पद्मनाभपादपद्मं पद्मापादेश्वराञ्चितं ।

दिवानिशं ये ध्यायन्ते शेषादिसुरवन्दितं ॥ १८ ॥

आलापं गाचसंस्पर्शं पादरेणुमभीषितं ।

वाञ्छन्त्येव हि तीर्थानि वसुधाचात्मगुडये ॥ १९ ॥

कृष्णमन्त्रोपासकानां शुद्धं पादोदकं सुत^१ ।

पुनाति सर्वतीर्थानि वसुधामपि पार्वति ॥ २० ॥

कृष्णमन्त्रो हिजमुखाचस्य कण्ठं प्रयाति च ।

तं वैश्णवं जगत्पूतं प्रवदन्ति पुराविदः ॥ २१ ॥

मन्त्रग्रहणमाचेण नरो नारायणात्मकः ।

पुनाति लीलामाचेण पुरुषाणां शतं शतं ॥ २२ ॥

यज्ञान्ममाचात् पूतच्च तत्पितृणां शतं शतं ।

प्रयाति सद्यो गोलोकं कर्मभोगात् प्रमुच्यते ॥ २३ ॥

मातामहादिकान् सप्त जन्ममाचात् समुद्धरेत् ।

यत्कन्यां प्रतियृक्षानि तस्य सप्तावलीलया ॥ २४ ॥

मातरं तत्प्रसूं भार्यां पुच्चाच्च^२ सप्तपूरुषं ।

भातरं भगिनीं कन्यां कृष्णभक्तः समुद्धरेत् ॥ २५ ॥

* कृतं T.

* पुष्टी च T. M.

स स्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु दीक्षितः ।
 पालं स लेभे पूजानां व्रती सर्वव्रतेषु च ॥ २६ ॥
 वैष्णवमन्त्रं यो लभेत् वैष्णवाङ्म द्विजोत्तमात् ।
 कोटिजन्मार्जितात् पापान्मुच्यते नाच संशयः ॥ २७ ॥
 कृष्णमन्त्रोपासकानां सद्यो दर्शनमाचतः ।
 शतजन्मार्जितात् पापान्मुच्यते नाच संशयः ॥ २८ ॥
 *वैष्णवाहर्शनेनैव स्यर्शनेन च पार्वति ।
 सद्यः पूतं जलं वह्निर्जगत्पूतः समीरणः ॥ २९ ॥
 दर्शनं वैष्णवानाङ्म देवा वाञ्छन्ति नित्यशः ।
 न वैष्णवात् परः पूतो विश्वेषु निखिलेषु च ॥ ३० ॥
 इत्युक्ता शङ्करः श्रीब्रं नारदेन सहात्मजः ।
 ययौ मन्दाकिनीतीरं नीरं श्रीरोपमं परं ॥ ३१ ॥
 तच स्नातो महादेवो नारदश्च महामुनिः ।
 समाचान्तः शुचिस्तच धृत्वा धौतेच वाससी ॥ ३२ ॥
 कृष्णमन्त्रं ददौ तस्मै नारदाय महेश्वरः ।
 परं कल्पतरुवरं सर्वसिद्धिप्रदं शुक ॥ ३३ ॥
 लक्ष्मीर्मायाकामवीजं डेन्तं कृष्णपदं ततः ।
 जगत्प्रियान्तच्च मन्त्रराजं प्रकीर्तिं ॥ ३४ ॥
 मन्त्रं यहीत्वा स मुनिः शिवं कृत्वा प्रदक्षिणं ।
 सप्त वारान् नमस्कृत्य स्वात्मानं दक्षिणां ददौ ॥ ३५ ॥

* वैष्णवस्य ।

तत्यादपश्चे विकीर्तमाजम्य ३मल्लकं परं ।
 मुनिना भक्तियुक्तेन स्वर्गमन्दाकिनीतटे ॥ ३६ ॥
 एतस्मिन्नल्लरे वत्स पुघ्यष्टिर्बभूव ह ।
 नारदोपरि तचैव सुश्राव दुन्दुभिं मुनिः ॥ ३७ ॥
 ननर्त्त ब्रह्मणः पुच्छो ब्रह्मलोके निरामये ।
 ब्रह्मा जगाम तचैव सुप्रसन्नश्च सस्मितः ॥ ३८ ॥
 पुच्छं शुभाशिषं कृत्वा दुष्टाव चन्द्रशेखरं ।
 शम्भुश्च पूजयामास ब्रह्मणमतिथिं तथा ॥
 शम्भुं शुभाशिषं कृत्वा ब्रह्मलोकं ययौ विधिः ॥ ३९ ॥
 इति श्रीनारदपराणे ज्ञानान्तरादे प्रथमैकराते नारदोपदेशयहर्व
 नाम अवमोऽध्यावः ॥ ६ ॥

दशमोऽध्यावः ।

श्रीसुक्त उवाच ।

नारदो हि महाज्ञानी देवर्षिर्ब्रह्मणः सुतः ।
 सर्ववेदविदां श्रेष्ठो १गरिष्ठश्च वरिष्ठकः ॥ १ ॥
 कथं स नोपदिष्टश्च ज्ञानहीनो महामुनिः ।
 एतम्मां बोधय विभो सन्देहभञ्जनं कुरु ॥ २ ॥

श्रीकाश उवाच ।

नारदो ब्रह्मणः पुच्छः पराकर्ष्ये बभूव सः ।
 २ सर्वज्ञानं हदौ तस्मै विधाता जगतामपि ॥ ३ ॥
 वेदांश्च पाठयामास वेदाज्ञानपि सुन्रत ।
 सिङ्गविद्यां शिल्पविद्यां योगशास्त्रं पूराणकं ॥ ४ ॥
 भगवानेकदा पुच्छं कथयामास संसदिं ।
 ऋषिं कुरु महाभाग कृत्वा दारयरिग्रहं ॥ ५ ॥
 ब्रह्मणश्च वचः श्रुत्वा कोपरक्तास्थलोचनः ।
 उवाच पितरं कोपात् परं कृष्णपरायणः ॥ ६ ॥

श्रीनारद उवाच ।

सर्वेषामपि वन्द्यानां पिता चैव महागुरुः ।
 ज्ञानदातुः परो वन्द्यो न भूतो न भविष्यति ॥ ७ ॥
 स्तनदाच्ची गर्भधाची स्तेहकर्त्ती सदाम्निका ।
 जन्मदातान्मदाता स्यात् स्तेहकर्त्ता पिता सदा ॥ ८ ॥
 न क्षमौ तौ च पितरौ पुच्छस्य कर्म खंडितुं ।
 करोति सङ्गुरुः शिष्यकर्ममूलनिकृत्तनं ॥ ९ ॥
 गुरुश्च ज्ञानोद्घिरणात् ज्ञानं स्यान्मन्त्रतत्त्वयोः ।
 तत्त्वन्तरं स च मन्त्रश्च कृष्णभक्तिर्यतो भवेत् ॥ १० ॥
 श्रीकृष्णविमुखो भूत्वा विषये यस्य मानसं ।
 विषमत्यमृतं त्यक्ता स च मूढो नराधमः ॥ ११ ॥

स गुरुः स पिता वन्द्यः सा माता स पति: सुतः ।
 यो ददाति हरौभक्तिं कर्ममूलनिकृत्तनीं ॥ १२ ॥
 श्रीकृष्णभजनं तात सर्वमङ्गलमङ्गलं ।
 कर्मोपभोगरोगाणामौषधं तन्निकृत्तनं ॥ १३ ॥
 अहो जगद्विधातुश्च धर्मशास्तुरियं मतिः ।
 स्वयं मायामोहितश्च परं भ्रष्टं करोति च ॥ १४ ॥
 विष्णुरुत्वां मोहितं कृत्वा युयोज स्वष्टुमीश्वरः ।
 न ददौ स्वात्मभक्तिं तां स्वदास्य चातिदुर्लभं ॥ १५ ॥
 माता ददाति पुत्राय मोदकं क्षुन्निवारकं ।
 स च बालो न जानाति कथं भूतश्च मोदकं ॥ १६ ॥
 बालकं वच्चनं कृत्वा मिष्टं द्रव्यं प्रदाय सः ।
 पिता प्रयाति कार्यार्थं विष्णुना मोहितस्तथा ॥ १७ ॥
 संसारकूपपतितो विष्णुना प्रेरितो भवान् ।
 न युक्तं पतनं तच तदुद्घारमभीसितं ॥ १८ ॥
 ज्ञानी गुरुश्च बलवान् भवाव्ये शिष्यमुद्घरेत् ।
 गुरुः स्वयमसिद्धश्च दुर्बलः कथमुद्घरेत् ॥ १९ ॥
 गुरोरप्यवलिप्तस्य कार्याकार्यमजानतः ।
 उत्पथप्रतिपन्नस्य परित्यागो विधीयते ॥ २० ॥
 स गुरुः परमो वैरी यो ददाति ज्ञासन्मतिं ।
 तं नमस्कृत्य सत्शिष्यः प्रयाति ज्ञानहं गुरुं ॥ २१ ॥
 संसारविषयोन्मत्तो गुरुरार्त्तः स्वकर्मणि ।
 दुर्बलो दुर्बहं भारं ददाति जनकाय च ॥ २२ ॥

नारदस्य वचः श्रुत्वा क्रुद्धः पुच्चमवाच सः ।
कल्पितः तमसा धाता कोपरक्षास्यस्तोचनः ॥ २३ ॥

जचोवाच ॥

ज्ञानले भवदु भ्रष्टं स्त्रीजितो भव पामर ।
सर्वजातिषु गन्धर्वः कामी सोऽपि भवान् भव ॥ २४ ॥

पञ्चाशत्कामिनीनाच्च स्वयं भर्ता भवाचिरात् ।

तासां वशस्थ सततं स्त्रीणां क्रीडास्त्रगो यथा ॥ २५ ॥

शृङ्गारशूरो^३ भव रे शशत्सुस्थिर्यौवनः ।

तासां नित्यं यौवनानां सुन्दरीणां मियो भव ॥ २६ ॥

कामबाधो भव चिरं दिव्यवर्षसहस्रकं ।

निर्जने निर्जने रम्ये वने क्रीडां करिष्यसि ॥ २७ ॥

ततो वर्षसहस्रान्ते मया शतः स्वकर्मणां ।

विप्रदास्यान्तु शूद्रायां जनिष्यसि न संशयः ॥ २८ ॥

ततो वैष्णवसंसर्गात् विष्णोरुच्छिष्टभोजनात् ।

विष्णुमन्त्रप्रसादेन *विष्णुमायाविमोहितः ॥ २९ ॥

तातस्य वचनं श्रुत्वा चुकोप नारदो मुनिः ।

शशाप पितरं श्रीमं दारणच्च यथोचितं ॥ ३० ॥

अपूज्यो भव दुष्ट त्वं त्वन्मन्त्रोपासकः कुतः ।

अगम्यागमनेच्छा ते भविष्यति न संशयः ॥ ३१ ॥

नारदस्य तु शापेन सोऽपूज्यो जगतां विधिः ।

दृष्टा स्वकान्यारूपच्च पञ्चाङ्गावितवान् पुरा ॥ ३२ ॥

^३ वशे T.

* मन्त्रुचो भविता पुनरिति R.

पुनः स्वदेहं तत्याज भर्त्सितः सनकादिभिः ।
 खज्जितः कामयुक्तश्च पुनर्ब्रह्मा बभूव सः ॥ ३३ ॥
 नारदस्तु नमस्कृत्य पितरं कमलोङ्गवं ।
 विप्रदेहं परित्यज्य गन्धव्यंश्च बभूव सः ॥ ३४ ॥
 नवयौवनकालेन बलवान् मदनोऽहतः ।
 जहार कन्याः पञ्चशत् बलाच्चिरथस्य दु ॥ ३५ ॥
 गान्धव्येण विवाहेन ता उवाह च निर्जने ।
 मूर्च्छा प्राप्तश्च ताः कन्या दृष्टा सुन्दरभीश्वरं ॥ ३६ ॥
 विसस्मरुश्च पितरं मातरं भातरं तथा ।
 रेभिरे तेन सार्ष्टच्च कामुक्यः कामुकेन च ॥ ३७ ॥
 कन्दरे कन्दरे रम्ये रम्ये सुन्दरमन्दिरे ।
 शैले शैले सुरहसि कानने कामने तथा ॥ ३८ ॥
 पृथ्योद्याने तरुद्याने नदां नदां नदे नदे ।
 सरःश्रेष्ठे सरःश्रेष्ठे वरे चन्द्रसरोवरे ॥ ३९ ॥
 सुरेशस्यापि निकटे सुभद्रस्य तटे तटे ।
 अगम्ये च महाघोरे गन्धमादनगङ्गरे ॥ ४० ॥
 पारिजाततरुणाच्च पृथितानां मनोऽहरे ।
 तदन्तरे सुन्दरे चामोदिते पृथिवायुना ॥ ४१ ॥
 मलये निलये रम्ये सुगन्धे चन्दनाच्चिते ।
 चन्दनोच्चितसर्वाङ्गश्चन्दनाक्तेन कामिना ॥ ४२ ॥
 रम्यचम्पकशय्यासु चन्दनाक्तासु सस्मिताः ।
 दिवानिशं न जानन्ति कामिना सस्मितेन च ॥ ४३ ॥

विश्वन्दके शूरसेने^३ नन्दने पृष्ठभद्रके ।
 स्वाहावने कान्धके च रम्यके पारिभद्रके ॥ ४४ ॥
 *सुरन्धके गन्धके च सूरन्धे पुरडुके^५पि च ।
 कालज्ञरे पञ्चरे च काञ्चीकाञ्चनकानने ॥ ४५ ॥
 मधुमाधवमासे च मधुरे मधुकानने ।
 वने कल्पतरुणाच्च विश्वकारहतस्यले ॥ ४६ ॥
 रत्नाकराणां निकरे सुन्दरे सुन्दरान्तरे ।
 सुवेले च सुपाश्वे^६ च प्रबालाङ्गुरकानने ॥ ४७ ॥
 मन्दारे मन्दिरे पूरे गान्धारे च युगन्धरे ।
 वने केलिकदम्बानां केतकीनां मनोहरे ॥ ४८ ॥
 माधवीमालतीनाच्च यूथिकानां वने वने ।
 चम्यकानां पलाशनां कुन्दानां विपिने तथा ॥ ४९ ॥
 नागेश्वरलवङ्गानामन्तरे ललितालये ।
 कुमुदानां पञ्जजानां पञ्जिले कोमलस्यले ॥ ५० ॥
 *स्थलपञ्चप्रकाशे च भूमिचम्यककानने ।
 खाङ्गलीनां रसालानां पनसानां सुखप्रदे ॥ ५१ ॥
 कदलीवदरीणाच्च श्रीफलानाच्च श्रीयुते ।
 जम्बीराणाच्च जम्बूनां करञ्जानां तथैव च ॥ ५२ ॥
 कृत्वा विहारं ताभिश्च गन्धर्वशोपवर्हणः ।
 दिव्यं वर्षसहस्रच्च स्वाश्रमं पुनराययौ ॥ ५३ ॥

^३ सुवसने M. T.

^५ गन्धके च सुरन्धेच M. T.

^६ लक्षणपञ्चप्रकाशान्ते R. T. M.

श्रुत्वा विधादुराह्वानं^a पृष्ठारच्च यथौ पुनः ।
 हृदर्शं तच ब्रह्माणं रत्नसिंहासनस्थितं ॥ ५४ ॥
 हेवेन्द्रैश्चापि सिद्धेन्द्रैमुनीन्द्रैः सनकादिभिः ।
 समावृतं सभायाच्च रक्षोगन्धवर्व्विक्लिवैः ॥ ५५ ॥
 सुश्रोभितं यथा चन्द्रं गगणे भग्नैः सह ।
 प्रणनाम सभामध्ये ताभिः सार्वे जगद्विधिं ॥ ५६ ॥
 महेशच्च गणेशच्च धनेशं श्रेष्ठमीश्वरं ।
 धर्मं धन्यन्तरिं स्तन्दं सूर्यसोमहुताशनं ॥ ५७ ॥
 उपेन्द्रेन्द्रं विश्वकारं वरुणं पवनं स्मरं ।
 यममष्टौ वसून् रुद्रान् जयन्तं नलकूवरं ॥ ५८ ॥
 सर्वान् देवान् नमस्कृत्य ननाम मुनिपञ्चवं ।
 अगस्त्यच्च पुष्टस्त्यच्च पूर्णहच्च प्रचेतसं ॥ ५९ ॥
 सर्वश्रेष्ठं वशिष्ठच्च दक्षच्च कार्दमं तथा ।
 सनकच्च सनन्दच्च तृतीयच्च सनातनं ॥ ६० ॥
 सनकुमारं योगीशं ज्ञानिनाच्च गुरोर्गुरुं ।
 वोढुं पञ्चशिखं शङ्खं भृगुमङ्गिरसं तथा ॥ ६१ ॥
 आसुरिं कपिलं कौत्सं क्रतुं नारायणं नरं ।
 मरीचिं कश्यपं करवं व्यासं दुर्बाससं कविं ॥ ६२ ॥
 हृहस्यतिच्च च्यवनं मार्कण्डेयच्च लोमशं ।
 वाल्मीकिं परशुरामच्च सम्बर्त्तच्च विभार्डकं ॥ ६३ ॥

^a ज्ञानं वा M. T.

देवलक्ष्म वामदेवसृष्टिं पराशरं ।
 एतान् सर्वान् न मस्तुत्य तस्यौ स पुरतो विधेः ॥ ६४ ॥
 लुष्टाव सर्वान् देवांश्च मुनीन्द्रांश्च तथैव च ।
 तमुवाच सभासधे विधाता जगतामपि ॥
 सस्मितः सुप्रसन्नश्च गन्धर्वमुपवर्णणं ॥ ६५ ॥

त्रासीवाच ।

श्रीकृष्णरससंगीतं वीणाभ्वनिसमन्वितं* ।
 कुरु वंत्साधुनाचैव शृणु वन्तु मुनयः सुराः ॥ ६६ ॥
 गोपीनां वस्त्रहरणं परं रासमहत्सोवं ।
 ताभिः सार्हं जलकीडां हरेहलीर्त्तनं कुरु ॥ ६७ ॥
 कृष्णसंकीर्त्तनं तूर्णं पुनाति श्रुतिमाचतः । ✓
 श्रोतारस्त्र प्रवक्तारं पुरुषैः समभिः सह ॥ ६८ ॥
 यचैव प्रभवेद्वत्स तन्नामगुणकीर्त्तनं ।
 तच सर्वाणि तीर्थानि पुण्यानि मङ्गलानि च ॥ ६९ ॥
 तत्कीर्त्तनध्वनिं श्रुत्वा सर्वाणि पातकानि च ।
 दूरादेव पलायन्ते वै न तेयमिवोरगाः ॥ ७० ॥
 तदिनं सफलं धन्यं यशस्यं सर्वमङ्गलं । ✓
 श्रीकृष्णकीर्त्तनं यज्ञ तचैव नायुषो व्ययः ॥ ७१ ॥
 संकीर्त्तनध्वनिं श्रुत्वा ये च नृत्यन्ति वैष्णवाः ।
 तेषां पादरजः स्पर्शात् सद्यः पूता वसुन्धरा ॥ ७२ ॥

* विजाहित T. M.

तत्कीर्तनं भवेद्यच्च कृष्णस्य परमात्मनः ।
 स्थानं तच्च भवेत्तीर्थं सूतानां तच्च मुक्तिदं ॥ ७३ ॥
 नात्र पापानि तिष्ठन्ति पुरुयानि सुस्थिराणि च ।
 तपस्त्रिनाच्च ब्रतिनां ब्रतानां तपसां स्थलं ॥ ७४ ॥
 वर्तते पापिनां देहे पापानि चिविधानि च ।
 महापापोपपापातिपापान्येव सूतानि च ॥ ७५ ॥
 हन्ता यो विप्रभिष्ठूणां यतीनां ब्रह्मचारिणां ।
 स्त्रीणाच्च वैष्णवानाच्च स महापातकी सूतः ॥ ७६ ॥
 भूणग्रस्तापि गोग्रस्त शूद्रग्रस्त लतग्रस्तः ।
 विश्वासघाती विड्भोजी स एव ह्युपपातकी ॥ ७७ ॥
 अगम्यागामिनो ये च सुरविप्रस्वहारिणः ।
 अतिपातकिनश्चैते वेदविद्धिः प्रकीर्तिताः ॥ ७८ ॥
 कृष्णसंकीर्तनध्यानात्मन्त्रग्रहणादही ।
 मुच्यन्ते पातकैस्तौस्ते पापिनस्त्रिविधाः सूताः ॥ ७९ ॥
 तपोयज्ञकृती पूतस्तीर्थ^{१०}स्त्रातब्रती तथा ।
 भिक्षुर्यती ब्रह्मचारी वाणप्रस्थश्च तापसः ॥ ८० ॥
 पवित्रः परमो वद्धिः सुपवित्रं जलं तथा ।
 एते सब्दे वैष्णवानां कलां नार्हन्ति षोडशीं ॥ ८१ ॥
 विष्णुपादोदकोच्छिटं भुज्जते ये च नित्यशः ।
 पश्यन्ति च शिलाचक्रं पूजां कुर्वन्ति नित्यशः ॥ ८२ ॥

^{१०} तीर्थकाषी R.

जीवमुक्ताश्च ते धन्या हरिदासाश्च भारते ।
पदे पदेऽखमेधस्य प्राप्नुवन्ति फलं ध्रुवं ॥ ८३ ॥

नहि तेषां पराभूताः पुरायवन्तो जगच्छये ।
तेषां च पादरजसा तीर्थं पूतं तथा धरा ॥ ८४ ॥

तेषां च दर्शनं स्पर्शं वाञ्छन्ति मुनयः सुराः ।
पुरुषाणां सहस्रच्च पूतं तज्जन्ममात्रतः ॥ ८५ ॥

इत्युक्ता जगतां धाता तच्च तूष्णीं बभुव सः ।
आश्चर्यं मेनिरे श्रुत्वा देवाश्च मुनयस्तथा ॥ ८६ ॥

एतस्मिन्नन्तरे तच्च विद्याधर्यः समागताः ।
गन्धर्वाश्चापि विविधा ^{११} नन्दतुः किन्नरा जगः ॥ ८७ ॥

रम्भोर्बंशी घृताची च मेनका च तिलोत्तमा॑ ।
सुधामुखी पूर्णचित्ती मोहनी कस्तिका तथा ॥ ८८ ॥

चम्पावती चन्द्रमुखी पझार पझमुखीति च ।
एताश्चान्याश्च ^{१२} बहुश्च श्वश्वत्सुस्थिरयौवनाः ॥ ८९ ॥

दृष्टिनितम्बश्रोणीकास्तनभारैः समानताः ।
ईषद्भास्याः प्रसन्नास्याः कामार्त्ताश्च समाययुः ॥ ९० ॥

^{१३} वेदज्ञा मूर्त्तिमन्तश्च वेदाश्चत्वार एव च ।
ब्राह्मणा भिक्षवः सिङ्गा यतयो ब्रह्मचारिणः ॥ ९१ ॥

समाययुस्तथा मन्दा दैवज्ञाः स्तुतिपाठकाः ।
लक्ष्मी सरस्वती दुर्गा सावित्री रोहिणी रतिः ॥ ९२ ॥

^{११} नर्तकश्च नटोत्तालाः R.

^{१२} बहवः T. M.

^{१३} वेदाङ्गा इति R. M.

तुलसी पृथिवी गङ्गा स्वाहा च यमुना तथा ।
 वारुणी मनसेन्द्राणी ताः सर्वा देवयोषितः ॥ ६३ ॥
 मुनिपत्रश्च गन्धव्ये हर्षयुक्ताः समाययुः ।
 अहो महोत्सवं द्रष्टुं परमानन्दमानसाः ॥
 विचिच्छाच्च ब्रह्मसभां पुच्करं तीर्थमाययुः ॥ ६४ ॥

इति श्रीबारदपसराने ज्ञानानुसारे प्रथमैकादशे महोत्सवारम्भे आठ
 दशमोऽध्यायः । १० ।

रक्षादशोऽध्यायः ।

श्रीबास उवाच ।

आथ गन्धवराजस्तु भगवानाश्रया विधेः ।
 सङ्गीतच्च जगौ तच्च कष्णरात्महोत्सवं ॥ १ ॥
 सुषमं तालमानच्च ^१सुतानं मधुरं श्रुतं ।
 वीणामृदङ्गमुरजयुक्तं ध्वनिसमन्वितं ॥ २ ॥
 रागिणीयक्तरागेण समयोक्तेन मन्दरं ।
 माधुर्यं मुर्छनायुक्तं मनसो हर्षकारणं ॥ ३ ॥
 विचिच्छं नृत्यरुचिरं रूपवेशमनुत्तमं ।
 लोकानुरागवीजच्च नाळ्योपयुक्तहस्तकं ॥ ४ ॥

^१ श्रुतानां T. M.

हह्मा श्रुत्वा सुराः सर्वे मनयः सर्वयोषितः ।
 मूर्च्छां प्रापुश्च सहसा चेतनाच्च पुनः पुनः ॥ ५ ॥
 गोपीनां वस्त्रहरणं गोपीगणविलापनं ।
 ताभ्यो वस्त्रप्रदानच्च समानं वरदानकं ॥ ६ ॥
 कात्यायनीव्रतच्चापि विप्रदाराद्भोजनं ।
 महेन्द्रदर्पणपूजादिभञ्जनं शैलपूजनं ॥ ७ ॥
 पुनश्च शुश्रुतुः सर्वे श्रीष्टन्दावनवर्णनं ।
 समापुश्च पुनर्मूर्च्छां पुनः प्रापुश्च चेतनां ॥ ८ ॥
 तस्मै ददौ पुरो ब्रह्मा वह्निशुद्धांशुकं परं ।
 परं शुभाशीर्वचनं यस्तन्मानसवाञ्छित^२ ॥ ९ ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणं चारुकुण्डलयुग्मकं ।
 मणीन्द्रसारमुकुटं परं रत्नाङ्गुरीयकं ॥ १० ॥
 सुगन्धि चन्दनं पुष्पं स्वपादरेणुमीसितं ।
 अमूल्यरत्न^३तिलकं रत्नभूषणमञ्जलं ॥ ११ ॥
 प्रत्येकं वस्तु रुचिरं तद्योषिङ्गयश्च संददौ ।
 विश्वकर्मा च निर्माणमणिं भूषणमुत्तमं ॥ १२ ॥
 प्रत्येकं शङ्खसिन्दूरं कस्त्रीयुक्तचन्दनं ।
 सकपूरच्च ताम्बुलं रत्नेन्द्रसारदर्पणं ॥ १३ ॥
 मणिनिर्माणमञ्जीरं श्वेतचामरशोभनं ।
 मनोयायि रथं दिव्यं ईश्वरेष्वाविनिर्मितं ॥ १४ ॥

मुक्तामाणिक्यहीरेन्द्रैर्मणीन्द्रैश्च परिष्कृतं ।
 सद्रवमालाजालैश्च इवेतचामरदर्पणैः ॥ १५ ॥
 सुशोभितस्व परितो लक्ष्मैः सुन्दरमन्दिरैः ।
 मणिमाणिक्यहीराश्चं सद्रवकलसोच्चलां ॥ १६ ॥
 सहस्रचक्रसंसक्तं योजनायतसमितं ।
 धनुर्लक्ष्मोच्छितस्वैव सहस्राखेन योजितं ॥ १७ ॥
 रतदेव ददौ ब्रह्मा प्रहृष्टस्तुष्ट एव च ।
 शम्भुरूपूष्टो ददौ हृष्टो हरिभक्तिस्वं *निश्चलां ॥ १८ ॥
 ज्ञानमाध्यात्मिकस्वैव योगज्ञानं सुदुर्लभं ।
 नानाजन्मसृतिज्ञानं नैपुण्यं सर्वसिद्धिषु ॥ १९ ॥
 हरेर्चर्चाविधानस्वं स्तवनं पूजनं तथा ।
 माणिक्यहीराहारस्व रत्नलक्ष्मं सुदुर्लभं ॥ २० ॥
 नागहारं ददौ शेषो नागेन्द्रमौलिमण्डनं ।
 नागकन्याशतस्वैव वरभूषणभूषितं ॥ २१ ॥
 नागेभ्यश्वाभयं नित्यं हिंसजन्तुभ्य एव च ।
 *नृपालयगतिज्ञानं सर्वलोकविलोकनं ॥ २२ ॥
 निविघ्नत्वं ददौ तस्मै विघ्नराजश्च संसदि ।
 सुदुर्लभं पादपद्मयुग्मरेणुमभीष्मितं ॥ २३ ॥
 अमूल्यस्वं निरूपमं ग्रीष्मसूर्यप्रभोपमं ।
 मणिराजं सुदीप्तस्वं चिषु लोकेषु दुर्लभं ॥ २४ ॥

* निश्चलां P.

* नागालयेति R.

सर्वं च विजयचैव वाञ्छितं निर्मलं यशः ।
 सङ्गीतविद्याविज्ञानं तत्रैपुण्यं मनोरमं ॥ २५ ॥
 लक्ष्मस्वर्णं धनेश्वरं दासानां च शतं शतं ।
 धर्मकीर्तिमयीं माता॑ *स्कन्दो धैर्यं ददौ तथा ॥ २६ ॥
 विषजीर्णपहरणं ददौ धन्वन्तरिमनुं ।
 सूर्यः स्थमन्तकमणि॒ं स्वर्णभाराष्टकप्रसूं ॥ २७ ॥
 चन्द्रः इतेताखरत्रच्च छमूल्यमुत्तमं ददौ ।
 वद्विशुद्धांशुकयुगं ददौ वद्विश्व संसदि ॥ २८ ॥
 उपेन्द्रो रत्नकोटिच्च तदेवेन्द्रो ददौ पुरा ।
 वीणाशिल्पं विश्वकर्मा वरुणश्च मणिसज्जं ॥ २९ ॥
 स्मरः शुद्धारनैपुण्यं वीर्यस्तम्भनमेव च ।
 कामसन्दीपनं ज्ञानं कामिनीप्रेममूर्क्षनं ॥ ३० ॥
 कामिनीवशगं शिल्पं रतितचं ददौ तथा ।
 पापदाहनमन्त्रच्च रत्नच्छं समीरणः ॥ ३१ ॥
 यमश्च धर्मतत्त्वच्च^१ नरकचाणकारणं ।
 वसवश्च वसून् दिव्यान् रुद्रस्तेभ्योऽभयं ददौ ॥ ३२ ॥
 मधुपाचं सुधापाचं जयन्तो नलकूवरः ।
 शुक्लपुण्यं शुक्लधान्यं पादरेणुमभीष्मितं ॥ ३३ ॥
 मनोभिरामं मुनयो ददौ तस्मै शुभाशिषं ।
 लक्ष्मीश्च परमैश्वर्यं भारती हारमुत्तमं ॥ ३४ ॥

^१ स्कन्दः श्रीर्यमिति P.

^१ रत्नच्च M.

रत्नमालां ददौ दुर्गा सर्वज्ञाभयमीसितं ।
 तत्पत्रीभ्यश्च रत्नानि सिन्धूराभरणानि च ॥ ३५ ॥
 कीडापद्मं रोहिणी च रतिः सद्रवदपर्णे ।
 दुलसी चादुलं माल्यं दिव्यं वसु वसुन्धरा ॥ ३६ ॥
 गङ्गा च विपुलं पुरुषं स्वाहा सद्रवपासकं ।
 यमुना जलजं पद्ममस्त्रानं सार्वकालिकं ॥ ३७ ॥
 वारुणी वारुणी तुष्टा रत्नपात्रं शक्ती ददौ ।
 मनसा प्रददौ तस्मै नागानां मौलिमण्डनं ॥ ३८ ॥
 गन्धर्वाश्चापि तत्पत्रः स्वशिल्पं प्रददुस्तया ।
 परमानन्दयुक्ताश्च मुनिपत्रः शुभाशिषं ॥ ३९ ॥
 इति श्रीगारदपच्चराणे दानाद्वत्तारे ग्रथमैकराणे महोत्तबदर्थं नाम
 एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

इदं अध्यायः ।

—०००—

शुक्ल उवाच ।

महोत्त्वे सुनिष्पन्ने दानस्योत्तरकालतः ।
 किं बभूव रहस्यश्च तन्मां व्याख्यातुमईसि ॥ १ ॥

श्रीव्यास उवाच ।

संप्राप्य दानं देवानां गन्धर्वाश्चोपवर्हणः ।
 तेषाश्च पुरतो भक्त्या ^१विद्यामास वै तदा ॥ २ ॥

^१ विद्यायश्च चकार स इति P. R.

श्रुत्वा तद्वचनं ब्रह्मा तमुवाच च संसदि ।
श्राम्भुनाच ^२समालोच्य विधाता जगतामपि ॥ ३ ॥

जप्तोवाच ।

मथुरागमनच्चैव कृष्णस्य परमात्मनः ।
विलापं गोपगोपीनां आवयास्त्रांश्च साम्रतं ॥ ४ ॥

महोत्सवं कुरु पुनः शृणुन्तु मुनयः सुराः ।
गायन्तु तास्त्र संगीतं नृत्यन्त्वस्त्ररसां गणाः ॥ ५ ॥

ब्रह्मणश्च वचः श्रुत्वा नन्दतुश्चापरोगणाः ।
चक्रुस्ताः सरसं गीतं विद्याधर्यश्च संसदि ॥ ६ ॥

^३मायिनाच्चैव प्रवरो गन्धर्वश्चोपवर्णणः ।
जगौ ^४सन्धानभावेन मथुरागमनं हरेः ॥ ७ ॥

विलापं ^५गोकुलस्थानां श्रुत्वा विप्राः सुरादयः ।
मूर्च्छां प्रापुश्च रुदुर्दुर्दानं पुनः पुनः ॥ ८ ॥

गोपीनां विरहालापैमुच्चिर्तश्चोपवर्णणः ।
विखरेण वितानात् तालभङ्गे बभूव ह ॥ ९ ॥

तत्तालभङ्गं विज्ञाय देवाश्च मुनयस्तथा ।
चुकुपुः सहसा सर्वे निर्गतास्तन्मुखामयः ॥ १० ॥

तद्वद्वा सहसा भीतो गन्धर्वश्चोपवर्णणः ।
सखार कृष्णं स्वाभीष्टं परमात्मानमीश्वरं ॥ ११ ॥

^१ सर्वेषां समालोक्य पाठान्तरः । ^२ सन्धानतास्तेनेति R.

^३ गायनानाच्चेति R. ^४ गोपगोपीनामिति R.

^५ जानमिति P.

ददर्श सूतिमाचेण तत्तेजो नभसि स्थितं ।
 स्तम्भिता देवताः सर्वाश्चित्पुत्तलिका यथा ॥ १२ ॥
 स्तम्भिता वद्धयः सर्वे मुनयश्च विजृम्भिताः ।
 हरिसूतिश्चाभयदा शुभदा विघ्ननाशिनी ॥ १३ ॥
 ददृशुहृदैवताः सर्वा मुनयश्चापि योषितः ।
 गच्छर्वाश्च तथैवान्ये तेजो हश्यं सुखप्रदं ॥ १४ ॥
 परं कुञ्जटिकाकारं कोटीन्दुकिरणग्रभं ।
 योजनायतविस्तीर्णं सत्त्विग्धं सुमनोहरं ॥ १५ ॥
 तत्तेजोऽभ्यन्तरे सर्वे ददृशूरथमुक्तम् ।
 गच्छूतिमानं विस्तीर्णं धनुष्फोटिसमुच्चितं ॥ १६ ॥
 श्वेताश्वानाश्च चक्राणां सहस्रेण समावृतं ।
 अमूल्यरत्नरचितमीश्वरेच्छाविनिर्मितं ॥ १७ ॥
 नानाचित्तविचित्ताश्च मनोयायि मनोहरं ।
 मुक्तामाणिक्यपरमहीराहरैर्बिराजितं ॥ १८ ॥
 रत्नदर्पणस्त्वचैश्च चिलक्षैः श्वेतचामरैः ।
 वह्निशुद्धांशुकानाश्च चिलक्षैः परिशोभितं ॥ १९ ॥
 चिकोटिभिश्च ज्वलितं क्रीडासुन्दरमन्दिरैः ।
 पारिजातप्रसूनानां मन्दाराणां मनोहरैः ॥ २० ॥
 मालाजालैस्त्रिलक्ष्मैश्च मालतीनाश्च मण्डितं ।
 रवम्भूतं रथं हृष्टा ददृशुस्ते तदन्तरे ॥ २१ ॥
 मध्यकोष्ठाभ्यन्तरे च किशोरं श्यामसुन्दरं ।
 वह्निशुद्धांशुकेनैव पीतवर्णेन शोभितं ॥ २२ ॥

रत्नकेयूरवलयरत्नमञ्जीररञ्जितं ।
 रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलैसमुच्चलं ॥ २३ ॥
 ईषद्वास्यप्रसन्नास्यं नित्योपास्यं सुरासुरैः ।
 चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं मालतीमाल्यमण्डितं ॥ २४ ॥
 मणिना कौस्तुभेन्द्रेण गण्डस्थलविभूषितं* ।
 परं प्रधानं परमं परमात्मानमीश्वरं ॥ २५ ॥
 रूपतं ब्रह्मेशशेषैश्च राधावक्षःस्थानस्थितं ।
 वेदानिर्वचनीयच्च स्वेच्छामयमनीश्वरं ॥ २६ ॥
 नित्यं सत्यं निर्गुणच्च ज्योतीरूपं सनातनं ।
 प्रकृतेः परमीशानं भक्तानुग्रहकातरं ॥ २७ ॥
 कोटिकन्दपंलावण्यलीलाधाममनोहरं ।
 मयूरपुच्छचूडच्च वरं वंशीधरं परं ॥ २८ ॥
 हृष्टा तमङ्गुतं रूपं तुष्टाव कमलोङ्घवः ।
 गणेशः शेषः शम्भुश्च तदन्ये मुनयः सुराः ॥ २९ ॥

ब्रह्मोवाच ।

परं ब्रह्म परं धाम परमात्मानमीश्वरं ।
 वन्दे वन्द्यच्च सर्वेषां सर्वकारणकारणं ॥ ३० ॥
 सर्वेश्वरं सर्वरूपं सर्वाङ्गं सङ्ग्रीहितं ।
 वेदावेद्यच्च विद्विन् हृष्टं स्वप्नगोचरे ॥ ३१ ॥

* विभूषितमिति P.

* विभूषितं T.

* अुतिमोचरे इति R.

श्रीमहादेव उवाच ।

सिद्धस्वरूपं सिद्धाद्यं सिद्धबीजं सनातनं ।
प्रसिद्धं सिद्धिदं शान्तं सिद्धानाच्च गुरोर्गुरुं ॥ ३२ ॥
वन्दे वन्द्यच्च महतां परात्परतरं विभुं ।
स्वात्मारामं पूर्णकामं भक्तानुग्रहकातरं ॥ ३३ ॥
भक्तप्रियच्च भक्तेशं स्वभक्तिदास्यदं परं ।
स्वपदप्रदमेकच्च दातारं सर्वसम्पदां ॥ ३४ ॥

अनन्त उवाच ।

वक्षाणाच्च सहस्रेण किं वा स्तौमि ^{१०}श्रुतिश्रुतं ।
कोटिभिः कोटिभिर्बैक्षः को वा स्तोदुं क्षमः प्रभो ॥ ३५ ॥
किम् स्तोष्यति शम्भुच्च पञ्चवक्षोणा वाच्छ्रितं ।
कर्ता चतुर्णां वेदानां किं स्तोष्यति चतुर्मुखः ॥ ३६ ॥
षड्वक्षो गजवक्षश्च देवाश्च मुनयोऽपि वा ।
वेदा वा किं वेदविदः स्तुवन्ति प्रकृतेः परं ॥ ३७ ॥
वेदानिर्बचनीयञ्च वेदा निर्बक्षमस्थमाः ।
वेदविज्ञातवाक्येन विहांसः किं स्तुवन्ति तं ॥ ३८ ॥

श्रीमद्बेद उवाच ।

मूर्खो वदति विष्णाय बधो वदति विष्णवे ।
नम इत्येवमर्थञ्च द्वयोरेव समं फलं ॥ ३९ ॥
यसै इत्तच्च यज्ञानं ज्ञानदाता हरिः स्वयं ।

^{१०} वेदाङ्ग इति T.

ज्ञानेन तेन स सौति भावयाही जनाहैनः ॥ ४० ॥
 एकवक्रोऽनेकवक्रो मूर्खो विद्वान् स्वकर्मणा ।
 अधजी च धनी वापि सप्त्वो वाय्यपुच्चकः ॥ ४१ ॥
 कर्मणां परमीशब्द स्तोतुं को वाय्यनुत्तमं ।
 यथाशक्ति स्तुतिः पूजा बन्दन सारणं हरेः ॥ ४२ ॥
 संकीर्तनञ्च भजनं जपनं बुद्धानुक्रमं ।
 कुर्वन्ति सन्तोऽसन्तस्त्र सन्ततं परमात्मनः ॥ ४३ ॥

कार्त्तिकेय उवाच ।

सर्वान्तरात्मा भगवान् ज्ञानञ्च सर्वजीविनां ।
 ज्ञानानुरूपं स्तवनं सन्तो नैवहसन्ति तं ॥ ४४ ॥
 भवेष खिविधो लोकोऽप्युत्तमो मध्यमोऽधमः ।
 सर्वे स्वकर्मवशगा निषेकः केन वार्यते ॥ ४५ ॥
 सर्वेष्वरञ्च संवीच्य सर्वो वदति मत्प्रभुं ।
 मदीश्वरस्य समता सर्वेषु किञ्चुरेष च ॥ ४६ ॥
 भजन्ति केचित् शुद्धान्तं परमात्मानमीश्वरं ।
 केचित्तदंशमंशाश्रं प्राप्नुवन्ति क्रमेण तं ॥ ४७ ॥

धर्म उवाच ।

अहं साक्षी च सर्वेषां विधिना निर्मितः पुरा ।
 विधातुश्च विधाता त्वं सर्वेष्वर नमोऽस्तु ते ॥ ४८ ॥

देवा ऊचुः ।

यं स्तोतुमसमर्थश्च सहस्रायुः स्वयं विधिः ।
 ज्ञानाधिदेवः शश्मुच्च तं स्तोतुं किं वयं क्षमः ॥ ४९ ॥

वेदा ऊचः ।

किं जानीमो वयं के वायनन्तेश्वर्य यो गुणः ।
वयं वेदास्त्वमस्माकं कारणस्यापि कारकः ॥ ५० ॥

मुनय ऊचः ।

यदि वेदा न जानन्ति माहात्म्यं परमात्मनः ।
“न जानीमस्त्वं गुणं वेदानुसारिणो वयं ॥ ५१ ॥

सरस्वत्युवाच ।

विद्याधिदेवताहन्त्र वेदा विद्याधिदेवकाः ।
वेदाधिदेवो धाता च तदीश्च स्तौमि किं प्रभो ॥ ५२ ॥

पद्मोवाच ।

थत्यादपद्मं पद्मेशः शेषाश्वान्ये सुरास्तथा ।
ध्यायन्ते मुनयो देवा ध्याये तं प्रकृतेः परं ॥ ५३ ॥

सरविद्युवाच ।

साविची वेदमाताहं वेदानां जनको विधिः ।
त्वामेव धत्ते धातारं नमामि चिगुणात् परं ॥ ५४ ॥

बीषमवंत्युवाच ।

तव वष्टसि राधाहं रासे दृन्दावने वने ।
महालक्ष्मीश्च वैकुण्ठे पादपद्मार्च्छने रता ॥ ५५ ॥
श्वेतद्वीपे सिन्धुकन्या विष्णोररसि भूतले ।
ब्रह्मलोके च ब्रह्माणी वेदमाता च भारती ॥ ५६ ॥

तवाच्चया च देवानामाविभूता च तेजसि ।
 निहत्य दैत्यान् देवारीन् दत्वा राज्यं सुराय च ॥ ५३ ॥

तत्पश्चाहस्रकन्याहमधुना पार्वती हरे ।
 तवाच्चया हरकोणे लक्ष्मीका प्रतिजन्मनि ॥ ५४ ॥

नारायणप्रिया शश्वत्तेन नारायणी श्रुतौ ।
 विष्णोरहं पराशक्तिर्विष्णुमाया च वैष्णवी ॥ ५५ ॥

अनन्तकोटि ब्रह्मारणं मया सम्मोहितं सदा ।
 विदुषां रसनाग्रे च प्रत्यक्षं हि सरस्वती ॥ ५६ ॥

महाविष्णोश्च माताहं विश्वानि यस्य लोमसु ।
 रासेश्वरी च सर्वाद्या सर्वशक्तिखरूपिणी ॥ ५७ ॥

तद्रासे^{१२}धारणाद्राधा विद्विनः परिकीर्तिता ।
 परमानन्दपादाङ्गं वन्दे सानन्दपूर्वकं ॥ ५८ ॥

यत्पादपद्मं ध्यायन्ते परमानन्दकारणं ।
 पाद्मपद्मेश्वरेषाद्या मुनयो मनवः सुराः ॥ ५९ ॥

योगिनः सन्ततं सन्तः सिद्धाश्च वैष्णवास्तथा ।
 अनुग्रहं कुरु विभो बुद्धिशक्तिरहं तव ॥ ६० ॥

इति सर्वकृतं स्तोत्रं यः पठेत् सेयतः शुचिः ।
 इहैव च सुखं भुक्ते यात्यन्ते श्रीहरेः पदं ॥ ६१ ॥

निवत्तेषु च देवेषु देवीषु मुनिपुङ्गवे ।
 उपवर्हणगन्धर्वः स्तुतिं कर्तुं समुच्चतः ॥ ६२ ॥

^{१२} धारणादित्यस्य स्थाने राघवादिति समवितुमर्हति ।

गत्वर्बं उवाच ।

वन्दे नवघनश्यामं पीतकौपेयवाससं ।
 सानन्दं सुन्दरं शुद्धं श्रीकृष्णं प्रकृतेः परं ॥ ६७ ॥
 राधेशं राधिकाप्राणवस्त्रमं वस्त्रवीसुतं ।
 राधासेवितपादाञ्जं राधावक्षःस्थलस्थितं ॥ ६८ ॥
 राधानुगं राधिकेष्टं राधापहृतमानसं ।
 राधाधारं भवाधारं सर्वधारं नमामि तं ॥ ६९ ॥
 राधाहृत्यज्ञमध्ये च वसन्तं सन्ततं शुभं ।
 राधासहचरं शश्वत् राधाज्ञापरिपालकं ॥ ७० ॥
 ध्यायन्ते योगिनो योगात् सिद्धाः सिद्धेश्वराश्च यं ।
 तं ध्याये सततं शुद्धं भगवन्तं सनातनं ॥ ७१ ॥
 सेवन्ते सन्ततं सन्तो ब्रह्मेशशेषसंज्ञकाः ।
^{१९}सेवन्ते निर्गण्ठं ब्रह्म भगवन्तं सनातनं ॥ ७२ ॥
 निर्लिंगमच्च निरीहञ्च परमात्मानमीश्वरं ।
 नित्यं सत्यञ्च ^{२०}परमं भगवन्तं सनातनं ॥ ७३ ॥
^{२१}यं स्तुष्टेरादिभूतञ्च सर्ववीजं परात्परं ।
 योगिनस्तं प्रपद्यन्ते भगवन्तं सनातनं ॥ ७४ ॥
 वीजं नानावताराणां सर्वकारणकारणं ।
 वेदावेद्यं वेदवीजं वेदकारणकारणं ॥ ७५ ॥
 योगिनस्तं प्रपद्यन्ते भगवन्तं सनातनं ।

^{१८} सेवेत् T.

^{१९} सेवेत् T.

^{२०} सर्वदेः T.

दूत्येवमुक्ता गन्धर्वः पपात धरणीतले ॥ ७६ ॥
 ननाम दण्डवद्धुमौ देवदेवं परात्परं ।
 इति तेन कृतं स्तोत्रं यः पठेत् प्रयतः शुचिः ॥ ७७ ॥
 दृहैव जीवमुक्तश्च परे याति पराङ्गतिं ।
 हरिभक्तिं हरेहर्दास्यं गोलोके च निरामयः ॥
 पार्षदप्रवरत्वञ्च लभते नाच संश्रयः ॥ ७८ ॥
 इति श्रीनारदपद्मराजे शानामूलसारे ग्रन्थमैव दाखे गन्धर्वद्वातलोत्तोत्रं नाम
 चादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

स्तोत्रान्तरे च काले च किं रहस्यं बभूव ह ।
 तन्मे कथय भद्रन्ते भगवन् भगवह्नचः ॥ १ ॥

स्तोत्रान्तरे च काले च गन्धर्वश्चोपवह्नयः ।
 उवाच ब्रह्मसदसि भगवन्तं सनातनं ॥ २ ॥
 सब्ददेवैरहं शतश्चाधुना देवहेतुना ।
 देवानामग्निपञ्चश्च प्रदीपश्च सुमेहवत् ॥ ३ ॥
 अधुना च त्वयि गते भस्मसान्मां करिष्यति ।
 अतो रक्ष जगन्नाथ मां समुद्धर्महसि ॥ ४ ॥
 त्वदंशशूकरेणैव धरोद्धारः कृतः पुरा ।

हिरण्याख्यं महादैत्यं निहत्य चावलीखया ॥ ५ ॥
 पाद्मपद्माच्छिंतपदे पद्मे ते शरणागतं ।
 मामनार्थं भयाकान्तं रक्ष रक्ष सुरानलात् ॥ ६ ॥
 गन्धर्वस्य वचः श्रुत्वा प्रहस्य जगदीश्वरः ।
 उवाच स्तुत्यावाचा वाचा ब्रह्मेशो ब्रह्मसंसदि ॥ ७ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

गन्धर्वराज प्रवर स्थिरो भव भयं त्यज ।
 शुभाश्रयस्य भक्तस्य भयं किल्ले मयि स्थिते ॥ ८ ॥
 सर्वेभ्योऽपि भयं नास्ति मद्भक्तानामकर्मणां ।
 जन्ममृत्युजराव्याधिभयं तेषां न विद्यते ॥ ९ ॥
 मन्मन्त्रोपासकश्चैव स्वतन्त्रोनित्यविग्रहः ।
 पुनर्न विद्यते जन्म मन्त्रग्रहणमाचतः ॥ १० ॥
 नास्ति कालाङ्गयं तस्य न निषेकाच्छिधेरपि ।
 मन्त्रग्रहणमाचेण मुच्यते सर्वकर्मणः ॥ ११ ॥
 मन्मन्त्रो हि ददेत्पापं कोटिजन्मकृतच्च यत् ।
 सुदीप्तो ज्वलदस्तिश्च दृणपुञ्जं ददेद्यथा ॥ १२ ॥
 मन्मन्त्रग्रहणाद्योगान्मन्त्रामग्रहणस्य वा ।
 तेषां पापानि वेपन्ते कोटिजन्मकृतानि च ॥ १३ ॥
 यमस्तन्नामस्तिखनं दूरीभूतं करोति च ।
 अन्ते दास्यच्च लभते गत्वा गोलोकमुत्तमं ॥ १४ ॥
 यावदायुभ्रंसेत् तावत् स्वतन्त्रो मत्तकञ्जरः ।
 ततः पापाः पलायन्ते वै न तेयादिवोरगाः ॥ १५ ॥

तेषाच्च पादरजसा सद्यः पूता वसुन्धरा ।
 पुनाति सर्वतीर्थानि दूरतो दर्शनादपि ॥ १६ ॥
 पूतश्च पवनो वह्निर्जलच्च दुलसीदलं ।
 पूतान्येव हि तीर्थानि गङ्गादीनि च गायन ॥ १७ ॥
 पूता सुशीला धर्मिष्ठा सुव्रता स्त्री पतिव्रता ।
 मन्मन्त्रोपासकाश्वैव तेभ्यः पूतोत्तमाः सदा ॥ १८ ॥
 मन्मन्त्रोपासकानाच्च तीर्थस्थानं द्रवतं सुत ।
^१आद्वं दानं पूजनञ्च यथा चर्वितचर्वनं ॥ १९ ॥
 भक्त्या तीर्थानि पूतानि स्वतः पूतो हि वैष्णवः ।
^२तत्तत्त्वञ्च तथा दानमलं आद्वञ्च निष्फलं ॥ २० ॥
 आद्वस्य सम्प्रदानञ्च कर्तुश्च पुरुषचयं ।
 पुरुषाणां शतं मुक्तं को भुक्ते आद्वस्तु च ॥ २१ ॥
 केचिदिदेवं वदन्तीति पितृलोकार्थमेव च ।
 तद्विद्वञ्च ते तुष्टा मन्त्रग्रहणमाचतः ॥ २२ ॥
 तेषां शुभाशिष्ठं कर्म नैव भोगाय कल्पते ।
 देवान्नप्रभवेदत्स सिद्धधान्ये यथाङ्करः ॥ २३ ॥
^३साक्षात्करोति तेषाच्च कर्ममूलनिकृतनं ।
 मन्मन्त्रोपासकादन्ये कर्मभोगञ्च भुञ्जते ॥ २४ ॥
 मया स्वयं प्रदत्तश्च स्वमन्त्रः पुरुषाय च ।
 परद्वाराद्वाहयित्वा भक्तं मुक्तं करोम्यहं ॥ २५ ॥

^१ भक्तादिति R. भक्ता इति P.

^२ तदत्तचेति P.

^३ साक्षात्करोमि R. T.

मया प्रदत्तमन्त्रश्च पुरा स्वत्युच्छयस्तथा ।
 स्वत्युच्छयाय गोखोके शुद्धसत्त्वगुणाय च ॥ २६ ॥
 पुनः सनत्कुमाराय धर्माय ब्रह्मणे तथा ।
 कपिलाय च शेषाय गणेशाय महामते ॥ २७ ॥
 नारायणर्षये चैव धर्मपुच्छाय धीमते ।
 पुनर्महाविष्णुवे च विश्वानि यस्य लोमसु ॥ २८ ॥
 कालाधिष्ठातृदेवाय तस्मै सर्वान्तकाय च ।
 उपेन्द्राय च कामाय शूगबेङ्गिरसे तथा ॥ २९ ॥
 सरस्वत्यै च पश्चायै राघायै विरजातटे ।
 साविच्छै विष्णुमायायै पार्षदेभ्यश्च पुच्छक ॥ ३० ॥
 तुभ्यं न इत्तो मन्त्रोऽच श्रूयतां तन्निमित्तकं ।
 जनिष्यसि शूद्रयोनौ ब्रह्मणो वाक्यपालनात् ॥ ३१ ॥
 इत्येवं कथितं सर्वं गच्छ वत्स यथा सुखं ।
 हादशब्दान्तरे शूद्रयोनौ देवाज्ञनिष्यसि ॥ ३२ ॥
 पञ्चवर्षाभ्यन्तरे च मन्माचं ग्राय विप्रतः ।
 दशब्दान्ते वपुस्यक्ता ब्रह्मपुच्छो भविष्यसि ॥ ३३ ॥
 मन्मान्त्रं पुनरेवति शम्भुवक्तास्त्रभिष्यसि ।
 इत्येवमुक्ता सर्वात्मा तचैवान्तरधीयत ॥ ३४ ॥
 गन्धव्वः प्रययौ तस्माद्योषिङ्गिः सह पुच्छक ।
 इत्येवं कथितं सर्वं पूर्वदृतान्तमेव च ॥ ३५ ॥
 इति श्रीनारदपञ्चरात्रे चानाहतसारे प्रथमैकराते गन्धव्वंमोक्षं जाम
 च बोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

चतुर्दशोऽध्यायः ।

—○—

श्रीनुवा उवाच ।

प्रयाते राधिकानाथे गोलोकञ्ज निरामयं ।
बभूव किं रहस्यञ्ज गते गन्धर्वपुङ्कवे ॥ १ ॥

श्रीनुवा उवाच ।

सर्वे देवाश्च मनुयः प्रयाते परमात्मनि ।
सर्वे बभूवस्ते गृष्णां वयांसीव दिनात्यये ॥ २ ॥
उवाच शम्भुर्बह्याणं नीतिसारविशारदं ।
ज्ञानाधिदेवो भगवान् परिणामसुखं वचः ॥ ३ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

रक्षिता यस्य भगवान् कल्याणं तस्य सन्ततं ।
सयस्य विघ्नकर्त्ता च रक्षितुं तञ्ज कः समः ॥ ४ ॥
स्मृतिमाचेण निर्विघ्ना ये च छष्णपरायणाः ।
विघ्नं कर्तुं¹ के समर्थस्तेषां च मुनयः मुराः ॥ ५ ॥
कोपामीनां स्थलं कुच स्तम्भितानाञ्ज साम्रतं ।
देवानाञ्ज मुनीनाञ्ज चणेनैवेश्वरे च्छया ॥ ६ ॥
यदि तिष्ठन्ति भूमौ च दग्धशस्या वसुन्धरा ।
जले यदि ततस्तसं नष्टास्ते जलजन्तवः ॥ ७ ॥

¹ यसे यदि च तत् सुमिति P.

स्थले दहन्ति लोकांश्च उक्षांश्च प्रलयामयः ।
 विधानं कर्तुमुचितमेषाज्ज्ञं जगतां पिष्ठे ॥ ८ ॥
 त्वमेव धाता जगतां पिता च विष्णुरीश्वरः ।
 कालामिरुद्रः संहर्ता नेदानीं प्रलयक्षमः ॥ ९ ॥
 एते विषयिणः सर्वे कृष्णस्य परमात्मनः ।
 आज्ञावहाश्च सततं दिक् गालाश्च दिग्गीश्वराः ॥ १० ॥
 तस्यैवाज्ञावहो धर्मः साच्ची च कर्मणां त्वणां ।
 अभ्यन्ति विषये शश्वर्मोद्दिता मायथा हरैः ॥ ११ ॥
 अहं न पाता न स्थाना न संहर्ता च जीविनां ।
 निलिंप्तोऽहं तपस्वी च हरंराराधनोमुखः ॥ १२ ॥
 संहारविषयं मम्मं श्रीकृष्णश्च पुरा ददौ ।
 दत्वा रुद्राय तदहं तपस्यासु रतो हरैः ॥ १३ ॥
 तदर्चनेन ध्यानेन तपसा पूजनेन च ।
 स्तवेन कवचेनैव नाममन्त्रजपेन च ॥ १४ ॥
 मृत्युञ्जयोऽहमधुना न च कालाङ्गयं मम ।
 कालः संहरते सर्वे मां विना च तथेश्वरं ॥ १५ ॥
 पुरा सर्वादिसर्गं च कस्यचित् स्थृतरेत्र च ।
 भालोङ्गवाश्च ते रुद्रास्तेष्वकोऽहञ्ज्ञ शङ्करः ॥ १६ ॥
 कल्पश्च ब्रह्मणः पाते लये प्राकृतिके तथा ।
 सर्वे नष्टा विषयिणः न भक्ताश्च यथेश्वरः ॥ १७ ॥
 असंख्यब्रह्मणः पातः कल्पश्चासङ्ग्य एव च ।
 समतीतः कतिविधो भविता वा पुनः पुनः ॥ १८ ॥

श्रीकृष्णस्य निमेषेण ब्रह्मणः पतनं भवेत् ।
 तच्च प्राकृतिकाः सर्वे तिरोभूताः पुनः पुनः ॥ १६ ॥
 न ग्राहतो न विषयी नित्यदेही च वैष्णवः ।
 हर्वरेणामरोऽहं^२ शिवाधारस्तस्ततः ॥ २० ॥
 उल्लङ्घन्ति विश्वौघं लघे प्रवृत्तिके भ्रवं ।
 आब्रह्मलोकर्थ्यन्तं परं कृष्णाखर्थं विना ॥ २१ ॥
 सर्वा देवो विलीनाश्च कृष्णः सत्यं सुनिश्चित् ।
 सर्वे पुमांसो लीनाश्च सत्ये नित्ये सनातने ॥ २२ ॥
 अहं कृष्णश्च प्रवृत्तिः पार्षदप्रवरो हरेः ।
 नित्यं नित्या विद्यमाना गोस्तोके च निरामये ॥ २३ ॥
 एक ईशो न द्वितीय इति सर्वादिसर्गतः ।
 नहि नश्यन्ति तद्वक्ताः प्रकृतिप्राकृते लघे ॥ २४ ॥
 तस्य भक्तोऽस्मानाश्च सततं स्मरणेन च ।
 आयुर्व्ययो नहि भवेत् कथं मृत्युर्भविष्यति ॥ २५ ॥
 न वासुदेवभक्तानामशुभं विद्यते क्वचित् ।
 तेषां भक्तोऽस्मानाश्च सततं स्मरणेन च ॥ २६ ॥
 जन्ममृत्युजराव्याधिभयं नाप्युपजायते ।
 अच कल्पे भवान् ब्रह्मा व्यवस्थाता च कर्मसु ॥ २७ ॥
 स्थलं कोपानलानां च विधानं यद्विधे कुरु ।
 शम्भोश्च वचनं श्रुत्वा कम्पितः कर्मलासनः ॥

* शिवाधारस्तः शिव इति R.

स्थलञ्जकार वङ्गीनामाञ्चया शङ्करस्य च ॥ २८ ॥

त्रिष्टुपात्र ।

ज्वरस्त्रिपादस्त्रिशिराः षड्भुजो नवलोचनः ।

भस्मग्रहरणो रौद्रः कालान्तकयमोपमः ॥ २९ ॥

भवे भवतु सर्वच भवकोपानलोऽधुना ।

ग्राहतेषु च देहेषु व्यापारोऽस्य मया कृतः ॥ ३० ॥

ममकोपानलः शस्त्रो संखूतामिहिंजस्य च ।

भवे भवतु सर्वच व्यापारोऽस्य मया कृतः ॥ ३१ ॥

*शेषस्य कोपवर्णिश्च शेषास्येऽस्त्रधुना शिव ।

यतो विश्वस्त्र प्रलये दग्धगोमयपिण्डवत् ॥ ३२ ॥

वङ्गेभुखालयो विश्वे व्यवहारामिरीश्वरः ।

भवत्वेव हि सर्वच सर्वेषामुपकारकः ॥ ३३ ॥

धर्मास्यकोपवर्णिश्च कृष्णामिश्च भवत्वयं ।

अधर्मं कुर्वतां सर्वं दाहनश्च करिष्यति ॥ ३४ ॥

सूर्यकोपानलश्चायं दावामिश्च वनेषु च ।

स्थितिरस्य तरोः स्त्रेतद्गच्छाः पशुपश्चिणः ॥ ३५ ॥

चन्द्रकोपानलो विश्वे कामिनां विरहानलः ।

दम्पत्योर्विरहे शश्वद्व्यति स्म इयोस्तनुं ॥ ३६ ॥

इन्द्रकोपानलः सद्यो वज्रामिश्च बभुव ह ।

उपेन्द्रस्यानलश्चैव विद्युदेव भवत्वयं ॥ ३७ ॥

रुद्राणामास्यवद्विश्व महोत्कामिर्भवत्वयं ।
गणेशामिः पृथिव्यान्तु यथास्थाने दृ॒ *तिष्ठति ॥ ३८ ॥
यत्र तिष्ठेत दुष्परमेवमेवं विदुर्बुधाः ।
खन्दकोपानलस्त्रैव रणास्त्रामिर्भूव ह ॥ ३९ ॥
कामेतराणां देवानां मुनीनाच्च मुखानलः ।
जग्गाहोर्ब्बमुनिस्त्रै तेजसि ब्रह्मणः सुतः ॥ ४० ॥
स्वदक्षिणोरौ स मुनिः संस्थाप्य वेदमन्तः ।
ब्रह्माणच्च नमस्कृत्य शङ्करं तपसे ययौ ॥ ४१ ॥
कालेन तस्मान्निःस्त्रै समुद्रे वाडवानलः ।
स बभूव पुरा पुच्च परमौर्बानलः स्वयं ॥ ४२ ॥
कामामिमुखनं हृष्टा विचिन्त्य मनसा विधिः ।
समालोच्य सुरैः सार्हे मुनीन्द्रैः सह संसदि ॥ ४३ ॥
आजुहाव स्त्रियः सर्वाः सुम्रताच्च पतिव्रताः ।
आययुयोषितः सर्वास्ता ऊचुः कमलोङ्गवं ॥ ४४ ॥

स्त्रिय उच्चः ।

किमस्मान् ब्रूहि भगवन् शाधि नः करवाम किं ।
आलोच्य मनसा सर्वं देहि भारं वयं स्त्रियः ॥ ४५ ॥

ब्रह्मोवाच ।

यहीत्वा मदनामिश्व मैथुने सुखदायकं ।
विश्वे च योषितः सर्वाः शश्वत्कामा भवन्तु च ॥ ४६ ॥

* तिष्ठति R.

ब्रह्मणश्च वचः श्रुत्वा कोपरक्षास्यज्ञोचनाः ।
तमूचुचुयोर्पितः सर्वा भयं त्यक्ता च संसदि ॥ ४७ ॥

स्त्रिय ऊयु ।

धिक् त्वां जगद्विधिं व्यर्थं चकार परमेष्वरः ।
अपूज्यो मोहिनीशापात् पृथ्वशापेन साम्यतं ॥ ४८ ॥

यद्दीत्वा मदनाग्निश्च पुरुषाश्च तथा स्त्रियः ।
नित्यं दहन्ति सततं वास्तवं दुःसहं परं ॥ ४९ ॥

तदेकभागः पुरुषे चिभागश्चापि योपिति ।
तेन दग्धाः स्त्रियः सर्वाश्चास्माकमपरेण किं ॥ ५० ॥

समर्पणश्चेत् पुरुषे यद्यम्मासु सारानलः ।
भस्मीभूतं करिष्यामो रक्षिता को भवेत्तत्र ॥ ५१ ॥

पतिव्रतावचः श्रुत्वा तमूचाच्च शिवः स्वयं ।
हितं *सत्यं नीतिसारं परिणामसुखावहं ॥ ५२ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

त्यज इन्द्रं महाभाग सुव्रताभिः सहाधुना ।
पतिव्रतानां तेजश्च सर्वभ्यश्च परं भवेत् ॥ ५३ ॥

निर्माणं कुरु देवेन्द्रं कृत्यां स्त्रीजातिमीश्वर ।
तस्यै हेहि दुःखवीजं कामकोपानलं परं ॥ ५४ ॥

शङ्करस्य वचः श्रुत्वा सत्वरं जगतां विविः ।
ससृजे तत्क्षणं मूर्त्तिं स्त्रीरूपां सुमनोहरां ॥ ५५ ॥

* पञ्चमिति R.

अहो रूपमहो वेशमहो अस्या नवं वयः ।
 अहो चक्षुः कटाक्षच मुनीनां मोहयन्मनः ॥ ५६ ॥
 अहो सुकठिनं चारु रूपयुग्मं सुवर्तुलं ।
 विचित्रं कठिनं स्थूलं श्रोणियुग्मच सुन्दरं ॥ ५७ ॥
 नितम्बयुग्मं वलितं चक्राकारं सुकोमलं ।
 श्वेतचम्पकवणाभं सर्वावथवमीसितं ॥ ५८ ॥
 श्ररत्पार्वणकोटिन्द्रिनिन्दास्यं सुशोभनं ।
 ईषद्वास्यप्रसम्मास्यं वस्त्रेणाच्छादितं मुदा ॥ ५९ ॥
 वपुः सुकोमलं चालं नातिदीघं न वह्नुरं ।
 वह्निशुद्धांशुकं रजभूषणैर्भूषितं सदा ॥ ६० ॥
 दाढिम्बकसुमाकारं सान्द्रं सिन्द्ररसुन्दरं ।
 कस्तूरीविन्दुना सार्जं स्त्रिग्धचन्दनविन्दुभिः ॥ ६१ ॥
 पक्वविम्बफलाकारमधरौषुपुटं परं ।
 दन्तपड़क्तियुग्मैव दाढिम्बवीजस्त्रिभं ॥ ६२ ॥
 सचारु कवरीभारं मालतीमाल्यमण्डितं ।
 तस्यै ददौ च कामामिं हृष्टा तां कमलोङ्गवः ॥ ६३ ॥
 हृष्टा सा चन्द्ररूपच कामोन्मत्ता विचेतना ।
 कृत्वा कटाक्षं सेरास्या मां भजस्वैत्युवाच सा ॥ ६४ ॥
 सस्मितः प्रयथौ चन्द्रो लज्जाया च सभातसात् ।
 कामं हृष्टा च चकमे कामार्त्ता सा गतचपा ॥ ६५ ॥

दुद्राव कामस्तसाच तत्यथात् सा दधाव च ।
जहसुदेवताः सर्वा मनयश्चापि संसदि ॥ ६६ ॥
लज्जिता योषितः सर्वास्तां वारयितुमक्षमाः ।
सर्वे चक्रः परीक्षासं स्त्रीवर्गं शङ्करादयः ॥ ६७ ॥
कामं न लब्धा सा च स्त्री निर्दत्यागत्य संसदि ।
तमश्विनीकुमारच्चाप्युवाच सुरसन्निधौ ॥ ६८ ॥

चत्वारामिन्दुवाच ।

मां भजस्व रवेः पुच्च प्रियो रसवतीं मुदा ।
शृङ्गारे सुखदां शान्तां परां कामादुरां वरां ॥ ६९ ॥
त्वया सार्हं भग्निष्यामि सुन्दरे गहने वने ।
रहसि रहसि कीडा करिष्यामि दिवानिशं ॥ ७० ॥
मधुपानच्च दास्यामि वासितं चामलं जलं ।
सकर्पूरच्च ताम्बूलं भोगवस्तु मनोहरं ॥ ७१ ॥
शश्यां मनोरमां कृत्वा सपुष्पचन्दनार्चितां ।
भगवन्तं करिष्यामि पुष्पचन्दनचर्चितं ॥ ७२ ॥

कुमार उवाच ।

वचनं वद वामे मामात्मनो हृदयङ्गमं ।
विहाय कपटं कान्ते कपटं धर्मनाशनं ॥ ७३ ॥
स्त्रीधर्मं स्त्रीमनस्कामं स्त्रीस्वभावच्च कीटृशं ।
तदाचारं कतिविधं तमां व्याख्यातुमर्हसि ॥ ७४ ॥
अश्विनीजवचः श्रुत्वा कामात्ता तमुवाच सा ।
कामात्तानां क्व लज्जा च क्व भयं मानसेव च ॥ ७५ ॥

कामिन्यवाच ।

स्थानं नास्ति क्षणं नास्ति नास्ति दूती तदुक्तमा ।
 तेनैव युवतीनाच्च सतीत्वमुपजायते ॥ ७६ ॥
 सुवेशं कामुकं हृष्टा कामिनी मदनादुरा ।
 तद्राचञ्च पुलकितं योनौ कण्डूयनं परं ॥ ७७ ॥
 विचेतना भवेत् सा च कामञ्चरप्रपीडिता ।
 सर्वं त्यजति तदेतोः पुच्छं कान्तं युहं धनं ॥ ७८ ॥
 लब्ध्वा युवानं पुरुषं देवत्यागं करोति सा ।
 तदुक्तमं पुनर्लब्ध्वा तं त्यजेत्सा क्षणेन च ॥ ७९ ॥
 विषं हातुं समर्पा सा खामिनं गुणिनां वरं ।
 क्लेशं युवानं सम्माय सर्वस्वं हातुमुत्सुका ॥ ८० ॥
 त्यजेत्कुलभयं लज्जां धर्मं बन्धुं यशः श्रियं ।
 सम्माय रतिशूरञ्च युवानं सुरतोमुखं ॥ ८१ ॥
 सुहृश्यं सुन्दरमुखं शशुन्मधुरितं वचः ।
 हृदयं क्षुरधाराभं को वा जानाति तन्मनः ॥ ८२ ॥
 विद्युच्छटा जले रेखा आस्थिता च यथाम्बरे ।
 तथाऽस्थिरा च कुलटाप्रीतिः स्वप्नञ्च तद्वचः ॥ ८३ ॥
 कुलटानां न सत्यञ्च न च धर्मो भयं दया ।
 न लौकिकं न लज्जा स्थाज्ञारचित्ता निरन्तरं ॥ ८४ ॥
 खप्रे जागरणे चैव भोजने शयने सदा ।
 निरन्तरं कामचित्ता जारे सोहो न चान्यतः ॥ ८५ ॥

कुलटा नरवातिभ्यो निर्हीया दुष्टमानसा ।
 जाराये च सुतं हन्ति वान्धवस्य च का कथा ॥ ८६ ॥
 न हि वेदा विद्यन्त्येवं कुलटाहृदयङ्गम् ।
 कथं देवाश्च मुनयः सन्तो जानन्ति निष्ठयं ॥ ८७ ॥
 रतिशूरं प्रियं हृष्टा चीरं घृतमिवाचरेत् ।
 गते वयसि जीर्णं तं विषं हृष्टा त्यजेत्कणात् ॥ ८८ ॥
 न विश्वसेयुस्तां दुष्टां ससात् सन्तो हि सन्ततं ।
 न रिपुः पुरुषाणां च दुष्टास्त्रीभ्यः परो भुवि ॥ ८९ ॥
 विषं मन्त्रादुपश्चमं जलाहृष्टिश्च निश्चितं ।
 अग्रेशं ^१करण्टकोच्छ्वं दुर्जनः स्तवनाहृष्टः ॥ ९० ॥
 लुब्दो धनेन राजा च सेवया सततं वशः ।
 मिचं स्वच्छस्वभावेन भयेन च रिपुर्वशः ॥ ९१ ॥
 आदरेण वशो विप्रो युवती प्रेमभारतः ।
 वन्धुर्वशः समतया गुरुः प्रणतिभिः सदा ॥ ९२ ॥
 मूर्खो वशः काथायां च विद्वान् विद्याविचारतः ।
 न हि दुष्टा च कुलटा ^२पुंसश्च वशगा भवेत् ॥ ९३ ॥
 स्वकार्ये तत्परा शश्वत् प्रीतिः कार्यानुरोधतः ।
 न सर्वस्य वशीभूता विना शृङ्गारमुखनं ॥ ९४ ॥
 न प्रीत्या न धनेनैव न स्तवान् च सेवया ।
 न प्राणदानतो वेश्या वशीभूता भवेत्कणां ॥ ९५ ॥

^१ करण्टकाच्छ्वमिति R.

^२ पुंसां T.

आहारो द्विगुणस्तासां बुद्धिस्तासां चतुर्गुणा ।
 षड्गुणा मन्त्रणा तासां कामश्वाष्टगुणः स्मृतः ॥ ८६ ॥
 शश्वत्कामा च कुलटा न च तृप्तिश्च क्रीडया ।
 हविषा कृष्णवत्मेव भूय एवाभिवर्द्धते ॥ ८७ ॥
 दिवानिशज्ज्ञ गृह्णारं कुरुते तत्पुमान् यदि ।
 न तृप्तिः कुलटानाच्च प्रमांसं ग्रस्तुमिच्छति ॥ ८८ ॥
 नामिस्तुप्यति काढानां नापगानां महोदधिः ।
 नान्तकः सर्वभूतानां नाशा तृप्तिं सम्पदां ॥ ८९ ॥
 न श्रेयसां मनस्तुप्तं वाडवामिन् पायसां ।
 वसुन्धरा न रजसां न पुंसां कुलटा तथा ॥ ९०० ॥
 इत्येवं कथितं किञ्चित् सर्वं वक्तुञ्च नोचितं ।
 लज्जा वीजं योषिताञ्च निषोध भास्त्ररात्मज ॥ ९०१ ॥
 श्रृत्वा च कृत्यास्त्रोवाक्यं जहसुर्मुनयः सुराः ।
 चुकुपुर्योषितः सर्वाः पद्माद्या लज्जिताः सुत ॥ ९०२ ॥
 लज्जानतानना सद्ग्नीनिर्ययौ देवमण्डलात् ।
 तत्पश्चात् पार्वती साहूं सरस्वत्या नतानना ॥ ९०३ ॥
 सावित्री रोहिणी स्वाहा वारणी च रतिः शची ।
 सर्वा बभुवुरेकच्च प्रचक्रुमन्त्रणाञ्च ताः ॥ ९०४ ॥
 कृत्यास्त्रियं समाहृय ता उचुष्य क्रमेण च ।
 रोधयामासुरिष्टं तां मुगोप्यमपि योषितः ॥ ९०५ ॥
 तस्या मुखे ददौ हस्तं सुशीला कमलालया ।
 सलज्जिता भव सुते शान्ता चेति शुभाशिष्ठं ॥ ९०६ ॥

सरस्वती ददौ तस्यै चाभिमानञ्ज्ञ धैर्यतां ।
 मौख्यं वावदूकत्वं मन्त्रणामात्मरक्षणां ॥ १०७ ॥
 सावित्री च ददौ तस्यै सौशिल्यं चातिदुर्लभं ।
 आत्मसंगोपनञ्जैव गामीर्यं कुलतो भयं ॥ १०८ ॥

यावंत्युवाच ॥

धिक् त्वां स्वभावकुलटां लज्जिता भवसुन्दरि ।
 स्वमानं गौरवं रक्षणसाकञ्ज्ञ सरादुरे ॥ १०९ ॥
 जनिं लभ पृथिव्याच्च कायव्यहं विधाय च ।
 पुंसामष्टगुणं कामं लभत्वं च पृथक् पृथक् ॥ ११० ॥
 लज्जां चतुर्गुणाच्चापि द्विगुणां धैर्यतां तथा ।
 अभोगेच्छाधमे गच्छ दूरं गच्छ ममान्तिकात् ॥ १११ ॥
 पुंसाच्च द्विगुणः कामो वास्तवीनाच्च योषितां ।
 लज्जा चाष्टगुणा चापि धैर्यता च चतुर्गुणा ॥ ११२ ॥
 कुलधर्मः कुलभयं सौशील्यं मानमूर्जितं ।
 शश्वत्तिष्ठतु पुंस्येव सतीषु च ममाच्चया ॥ ११३ ॥
 यसात् सदसि सर्वेभ्यो लज्जाहीनः सुराधमः ।
 स्त्रीस्वभावञ्ज्ञ प्रगच्छ यज्ञभाक् न भवेत्ततः ॥ ११४ ॥
 अद्यप्रभृति विश्वेषु नाग्राच्चां पापसंयुतं ।
 चिकित्सकानां विदुपां न भेद्यञ्ज्ञ ममाच्चया ॥ ११५ ॥
 इत्येवमुक्ता प्रययुद्देव्यच्च सर्वयोषितः ।
 देवाच्च मुनयश्चापि ये चान्ये च समागताः ॥ ११६ ॥

पृथिव्यां कुलटाजातिर्बंभूव सर्वतः सुत ।
पतिन्रतानां स्त्रीणां च लज्जा वीजस्वरूपिणी ॥ १७ ॥

इति श्रीनारदपञ्चरात्रे ज्ञानाभ्युत्सारे प्रथमैकरात्रे कुलटोत्पत्तिनाम
चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

श्रीवास उवाच ।

गते नियमिते काले गन्धर्वस्त्रोपवर्हणः ।
स्वयोगेन जहौ देहं भारते प्राक्कनादहो ॥ १ ॥
स जन्मे शूद्रयोनौ च पितुः श्रापेन दैवतः ।
विष्णुप्रसादं भुक्ता च बभूव ब्रह्मणः सुतः ॥ २ ॥
विमुक्तस्तातशापेन सम्प्राप्य ज्ञानमुक्तम् ।
प्रतिजन्मस्मृतिस्तस्य कृष्णमन्तप्रसादतः ॥ ३ ॥
पितुः सकाशादागत्य सम्प्राप्य चन्द्रशेखरात् ।
श्रीकृष्णमन्तमदुलं स्वर्गमन्दाकिनीतटे ॥ ४ ॥
स्वर्गमन्दाकिनीतीराङ्गुरणा शङ्करेण च ।
सहितः प्रययौ तूर्णे पार्वतीसन्धिधानतः ॥ ५ ॥
उवास तच शम्भुश्च नारदश्च महामुनिः ।
पार्वती भद्रकाली च स्तुन्दो गणपतिः स्वयं ॥ ६ ॥

महाकालश्च नन्दी च वीरभद्रः प्रतापवान् ।
 सिद्धा महर्षयश्चैव मुनयः सनकादयः ॥ ७ ॥
 योगीन्द्रा ज्ञानिनः सब्दं समूच्चुः शम्भुसंसदि ।
 यत् स्तोत्रं कवचं धानं सुभद्राय च कानने ॥ ८ ॥
 नारायणर्थिर्भगवान् ब्राह्मणाय ददौ पुरा ।
 पूजाविधानं यद्यच्च^१ पुरश्चरणपूर्वकं ॥ ९ ॥
 तदेव भगवान् शम्भुः प्रददौ नारदाय च ।
 उवाच शम्भुं देवर्षियोगिनाच्च गरोगुरुं ॥
 पार्वतीसन्निधौ तच्च नारदश्च महामुनिः ॥ १० ॥

नारद उवाच ।

भगवन् सर्वधर्मज्ञ^२ सर्वच्च सर्वकारण ।
 यद्यत्पृष्ठं मया पूर्वं तन्मां व्याख्यातुमर्हसि ॥ ११ ॥

श्रीमहारेव उवाच ।

यद्यत्पृष्ठं लया ब्रह्मन् प्रत्येकञ्च कलेण च ।
 पुनः प्रश्नं कुरु मुने शृणुन्तु मत्सभासदः ॥ १२ ॥

नारद उवाच ।

आध्यात्मिकञ्च यज्ञानं वेदानां सारमुक्तम् ।
 ज्ञानं ज्ञानिषु सारं यत् कृष्णभक्तिप्रदं शुभं ॥ १३ ॥
 निर्वाणमुक्तिहं ज्ञानं कर्ममूलनिङ्गन्तनं ।
 तत्सिद्धियोगान्मुक्तिश्च योगिनामपि वाच्छ्रितं ॥ १४ ॥

^१ यज्ञच ।^२ सर्वकारणकारव्येति R.

संसारविषयं ज्ञानं शश्वत् सम्मोहवेष्टितं ।
 आश्रमाणां समाचारं तेषां धर्मपरिष्कृतं ॥ १५ ॥
 चतुर्णामपि वर्णानां विष्वानां महेश्वर ।
 भिन्नूणां वैष्णवाणाङ्ग्न्य यतीनां ब्रह्मचारिणां ॥ १६ ॥
 वानप्रस्थाश्रमाणां च परिष्ठानां तथैव च ।
 पतिव्रतानां यद्यच्च श्रीकृष्णपूजनं च यत् ॥ १७ ॥
 यत् स्तोत्रं कवचं मन्त्रं पुरस्तरणमीसितं ।
 सर्वाद्विकमभीष्टं च विपाकं कर्मजीविनां ॥ १८ ॥
 संसारवासनावद्वं लक्षणं प्रकाशतीशयोः ।
 तयोः परं वा यद्वद्वा तस्यावतारवर्णनं ॥ १९ ॥
 कस्तल्कलावतीणश्च कस्तदंशस्तथैव च ।
 परिपूर्णतमः कश्च कः पूर्णः कः कलांशकः ॥ २० ॥
 कस्य वाराधने शम्भो किं फलं किं यशस्तथा ।
 अद्वाङ्गिनोभैऽफलं विस्तीर्णं निरपेक्षकं ॥ २१ ॥
 नारायणर्षिकवचं सुभद्रब्राह्मणाय च ।
 यद्दत्तं किं तदेष्वेश तदाराथश्च कः सुरः ॥ २२ ॥
 अतिसंगोपनीयश्च कवचं परमाङ्गुतं ।
 सुदुर्लभश्च विश्वेषु नोक्तं मां ब्रह्मणा पुरा ॥ २३ ॥
 सन्त्वुमारो जानाति नोक्तं तेन पुरा च मां ।
 मया ज्ञानमनाष्टं यद्यज्ञानासि भङ्गलं ॥ २४ ॥
 वेदसारमनुपमं कर्ममूलनिकृतं ।
 तन्मे कथय भद्रेश मामेवानुग्रहं कुरु ॥ २५ ॥

अपूर्वं राधिकाख्यानं वेदेषु च सुदुर्लभं ।
 पुराणेष्वितिहासे च वेदाङ्गेषु सुदुर्लभं ॥ २६ ॥
 गुरोऽस्मानोऽग्निरणात् ज्ञानं स्यान्मन्त्रतन्त्रयोः ।
 तत्तत्त्वं स च मन्त्रःस्यात् क्षणभक्तिर्यतो भवेत् ॥ २७ ॥
 ज्ञानं स्याद्विदुषां किञ्चिद्वेदव्याख्यानतः प्रभो ।
 वेदकारणपूज्यस्वं ज्ञानाधिष्ठातृदेवता ॥ २८ ॥
 तस्माद्गवान् परं ज्ञानं वद वेदविदां वर ।
 मां भक्तमनुरक्तज्ज्ञ शरणागतमीश्वर ॥ २९ ॥
 नारदस्य वचः श्रुत्वा योगिनाम्बुद्धुरोगुरुः ।
 भगवत्या सहालोच्य ज्ञानं वतुं समुद्भवतः ॥ ३० ॥
 इत्येवं कथितं सर्वं पूर्वाख्यानं मनोहरं ।
 हरिभक्तिप्रदं सर्वं कर्ममूलनिकृन्तनं ॥ ३१ ॥
 इति श्रीनारदपञ्चरात्रे ज्ञानान्तरसारे प्रधमैकरात्रे पञ्चदशोऽथाय ॥ १५ ॥
 समाप्तेदं नारदपञ्चरात्रैकरात्रं ॥ १ ॥

---

२ राचं ॥

प्रथमोऽध्यायः ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

नारायणं नमस्कृत्य परमात्मनमीश्वरं ।
 शृणु नारद वच्यामि परमं धर्ममीसितं ॥ १ ॥
 प्रकृतेः परमिष्टच्च सर्वेषामभिवाच्छ्रितं ।
 स्वेच्छामयं परं ब्रह्म पञ्चरात्राभिधं स्मृतं ॥ २ ॥
 कारणं कारणानाच्च कर्ममूलनिकृन्तनं ।
 अनन्तवीजरूपच्च स्वज्ञानच्छान्तदीपकं ॥ ३ ॥
 सर्वेश्वरं सर्वधाम परं वैराग्यकारणं ।
 परमं परमानन्दमायावन्धनिकृन्तनं ॥ ४ ॥
 निर्लिप्तं निर्गुणं सारं वेदानां गोपनीयकं ।
 कर्मिणां कर्मणां शश्वत् साक्षिरूपं सुनिर्मलं ॥ ५ ॥
 ब्रह्मेशशेषप्रमुखदेववन्दं प्रशंसितं ।
 १वेदज्ञानगोचरं तं योगिनां प्राणतः प्रियं ॥ ६ ॥

---

¹ वेदज्ञानगोचरमिति P.

सर्वाधारच्च सर्वाद्यं सर्वसन्देहभज्जनं ।
 सर्वाभीष्टप्रदातारं सर्वघाच्च सुदुर्लभं ॥ ७ ॥
 दुराराध्यच्च सर्वेषां भक्तिसाध्यच्च मुक्तिदं ।
 मङ्गल्यं मङ्गलार्हच्च सर्वविश्वविनाशनं ॥ ८ ॥
 पविचं तीर्थपूतच्च मङ्गलानाच्च मङ्गलं ।
 वरं स्वपददातारं भक्तिदास्यप्रदं हरेः ॥ ९ ॥
 पापम् पुण्यदं शुद्धं पापेन्द्रदाहनानलं ।
 सर्वावतारवीजं तं सर्वावतारवर्णनं ॥ १० ॥
 श्रुतिञ्च श्रुतिदुर्बोधं सर्वेषां श्रुतिसुन्दरं ।
 प्रसाददं चाशुतोषं प्रसादगुणसंयुतं ॥ ११ ॥
 पञ्चरात्रमिदं ब्रह्मन् पञ्चसंवादमेव च ।
 यत्र पञ्चविधं ज्ञानं चिषु लोकेषु दुर्लभं ॥ १२ ॥
 क्षणेन ब्रह्मणे दत्तं गोलोके विरजातटे ।
 निरामये ब्रह्मलोके मद्यं दत्तच्च ब्रह्मणा ॥ १३ ॥
 पुरा सर्वादिसर्गं च सर्वज्ञानप्रदं शुभं ।
 मया द्वयं प्रदत्तच्च ज्ञानासृतमभीषितं ॥ १४ ॥
 त्वमेव वेदव्यासाय पश्चादास्यसि निश्चितं ।
 व्यासो दास्यति पुच्छाय निर्जनेऽपि शुक्राय च ॥ १५ ॥
 अतः परं न दातव्यं यस्मै कस्मै च नारद ।
 विना नारायणांशं तं व्यासदेवं सुपुण्यदं ॥ १६ ॥
 सत्यं सत्यस्वरूपच्च सतीसत्यवतीसुतं ।
 कमेण वर्णनं सर्वमेकचित्तं निशामय ॥ १७ ॥

सर्वाद्याध्यात्मिकं ज्ञानं वेदसारं मनोहरं ।
 दुर्गं नानाप्रकारश्च नानातन्त्रेषु पुच्छक ॥ १८ ॥
 सर्वसारोङ्गतं तत्र श्रीकृष्णपादसेवनं ।
 सर्वेषां सम्मतं ज्ञानं निर्लिप्तं भवत्वन्धतः ॥ १९ ॥
 लक्ष्म्नोकमिदं शास्त्रं श्रीकृष्णेन कृतं पुरा ।
 कथयामि कथं ब्रह्मन् स्वस्यं संक्षेपतः शृणु ॥ २० ॥
 आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं सर्वं कृष्णं चराचरं ।
 पृनस्तस्मिन् प्रसीनश्च पुनरेव च सम्भवं ॥ २१ ॥
 एक एवेश्वरः शश्वदिश्खेषु निखिलेषु च ।
 सर्वे तत्कर्मसिङ्गाश्च मोहितास्तस्य मायथा ॥ २२ ॥
 अनन्तस्य च कृष्णस्याप्यनन्तं गुणकीर्तनं ।
 अनन्तरूपा कीर्तिश्वाप्यनन्तं ज्ञानमेव च ॥ २३ ॥
 नामान्यस्याप्यनन्तानि तीर्थपूतानि नारद ।
 अनन्तानि च विश्वानि विचित्रकृचिमाणि च ॥ २४ ॥
 नानाविधानि सर्वाणि जीवरूपाणि सर्वतः ।
 मध्यमानि च सुद्राणि महान्ति चापि सर्वतः ॥ २५ ॥
 पृथक् पृथक् च प्रत्येकं प्रत्यक्षं सर्वजीविषु ।
 सन्ततं सन्ति ये देवाः सन्तो जानन्ति निश्चितं ॥ २६ ॥
 परमात्मस्वरूपश्च भगवान् राधिकेश्वरः ।
 निर्लिप्तः साक्षिरूपश्च स च कर्मसु कर्मिणां ॥ २७ ॥
 जीवस्तत्पतिविन्वश्च भोक्ता च सुखदुःखयोः ।
 केचित् वदन्ति तं नित्यं कारणस्य गुणेन च ॥ २८ ॥

विद्यमानात्तिरोधानं तिरोधानात्म सम्भवः ।
 देहादेहान्तरं याति न मृत्युस्तस्य कुचित् ॥ २६ ॥
 ततः प्रलीनः ^१प्रलयः परं सर्वास्तथालये ।
 अतो नित्यस्वरूपश्च जीव एव यथात्मकः ॥ ३० ॥
 केचिद्ददन्त्यनित्यस्च मिथ्यैव कृचिमः सदा ।
 प्रलीयते पुनर्लक्ष्य प्रतिविम्बो यथा रवेः ॥ ३१ ॥
 यथैवशात्कुम्भेषु ^२निर्मलेषु जलेषु च ।
 प्रत्येकं प्रतिविम्बश्च हश्य एव हि जीविना ॥ ३२ ॥
 पुनः प्रलीयते सूर्ये गतेषु च घटेषु च ।
 एवं चन्द्रस्य बोद्धव्यं दर्पणे जीवनां यथा ॥ ३३ ॥
 तस्मान्नित्यं परं ब्रह्म ^३सजीवो नित्य एव सः ।
 सर्वान्तरात्मा भगवान् प्रत्यक्षं प्रतिजीविषु ॥ ३४ ॥
 अहं ज्ञानस्वरूपश्च ज्ञानाधिष्ठातृदेवता ।
 बुद्धिरूपा भगवती सर्वशक्तिस्वरूपिणी ॥ ३५ ॥
 इयं दुर्गा तव पुरो विष्णुमाया सनातनी ।
 अनया भोषिता सर्वे कृष्णभक्तं विना मुने ॥ ३६ ॥
 मनःस्वरूपो ब्रह्मा च मनोधिष्ठातृदेवता ।
 स्वयं स विषयी विष्णुः प्राणाः पञ्चस्वरूपिणी ॥ ३७ ॥
 एते द्व्यभ्यन्तरे देवी चन्द्रः सूर्यश्च चक्रघोः ।
 सर्वं चन्द्रादयो देवाश्चेन्द्रियेषु पृथक् पृथक् ॥ ३८ ॥

^१ प्रलये इति R.

^२ स जीवः इति P.

^३ निखिलेभिति P.

धर्मः शिरश्च सर्वेषां जठरे च हुताशनः ।
 प्राणाद्भिन्नश्च पवनः स निश्चासः प्रकीर्तिः ॥ ३८ ॥
 गणेशः कण्ठदेशस्थो विप्रदो विप्रनाशकृत् ।
 स्तुन्दः प्रतापरूपश्च कामो मनसि कामदः ॥ ४० ॥
 पापं पुण्यं हृदयजं लक्ष्मीः सत्त्वानुसारिणी ।
 आकण्ठदेशात् सर्वेषां रसनामु सरस्वती ॥ ४१ ॥
 सा एव मन्त्रणारूपा पृथग्भूत्या च सर्वतः ।
 बृह्मिजाः शक्तयः सर्वा विद्यन्ते सर्वजन्तुषु ॥ ४२ ॥
 निद्रा तन्त्रा दया अङ्गा दुष्टिः पृष्टिः चमा च चूत् ।
 लज्जा तृष्णा तथेच्छा च शान्तिश्चिन्ता जरा जडा ॥ ४३ ॥
 याते स्वामिनि यान्त्येते नरदेवमिवानुगाः ।
 चिन्ता ज्वरा च सततं शोभां पृष्टिच्च हेष्टि च ॥ ४४ ॥
 सर्वेषां जीविनामेव देहोऽयं पात्रभौतिकः ।
 पृथिवी वायुराकाशस्तेजस्तोयमिति स्मृतः ॥ ४५ ॥
 स्वदेहे च प्रपतिते स्वभागं प्राप्नुवन्ति च ।
 पृथक् पृथक् च प्रत्येकमेकमेव क्रमेण च ॥ ४६ ॥
 सङ्केतपूर्वकं नाम तत् सुरन्ति च बान्धवाः ।
 रुदन्ति सततं भान्त्या मायया मायिनस्तथा ॥ ४७ ॥
 तस्मात् सन्तो हि सेवन्ते श्रीकण्ठचरणाम्बुजं ।
 नित्यं सत्यमभयदं जन्ममृत्युजराहरं ॥ ४८ ॥
 प्रभातस्वप्नुवद्विश्वमनित्यं कृचिमं मने ।
 पाद्मपद्माद्विं पादपद्मं भज हरेमुदा ॥ ४९ ॥

मयोक्तं प्रथमं ज्ञानं^३ ज्ञानं पञ्चविधेषु च ।

द्वितीयं श्रूयतां वत्स यत्सारं कृष्णभक्तिं ॥ ५० ॥

इति श्रीगारदपच्चराते ज्ञानाच्छतसारे द्वितीयराते प्रथमज्ञानधात्रिक-
वर्णनं जाम प्रथमोऽथायः ॥ १ ॥

द्वितीयोऽथायः ।

श्रीमहादेव उवाच ।

इरिभक्तिप्रदं ज्ञानं ज्ञानं पञ्चविधेषु च ।

विदुषां वाच्छ्रिता मुक्तिः सततं परमा सतां ॥ १ ॥

सा च श्रीकृष्णभक्तेष्व कलां नार्हति षोडशीं ।

श्रीकृष्णभक्तसङ्गेन भक्तिर्भवति नैषिकी ॥ २ ॥

अनिमित्ता च सुखदा इरिदास्यप्रदा शुभा ।

यथा^४ दृक्षलतानां च नवीनः कोमलाङ्कुरः ॥ ३ ॥

बहुते भेषवषेण शुष्कः सूर्यकरेण च ।

तथैव भक्तालापेन भक्तिदृक्षनवाङ्कुरः ॥ ४ ॥

बहुते शुष्कतां बाति चाभक्तालापमाच्नतः ।

तस्माङ्कसहालापं कुरुते पण्डितः सदा ॥ ५ ॥

यात्येवाभक्तसंसर्गादुष्टात् सर्पद्यथा नरः ।

आलापाङ्गाच्चसंस्पर्शत् शयनात् सहभोजनात् ॥ ६ ॥

^३ पञ्चविधेष्विति R.

^४ दृक्षलरूपां चेति R.

सञ्चरन्ति च पापानि तैजविन्दुमिवाभसा ।
 संसर्गजा गुणा दोषा भवन्त्येव हि जीविनां ॥ ७ ॥
 तस्मात् सतां हि संसर्गं सन्तो वाञ्छन्ति सन्ततं ।
 मने संसर्गजो दोषो वस्तुनां प्रभवेदिह ॥ ८ ॥
 हीनधातुप्रसङ्गेन स्वर्णदोषः २प्रजायते ।
 तस्माच्च हीनसंसर्गं न वाञ्छन्ति मनीषिणः ॥ ९ ॥
 तस्माहैष्णवसंसर्गं कुर्वन्ति वैष्णवाः सदा ।
 कुर्वन्ति वैष्णवाः शश्वत् षड्विधं भजनं हरेः ॥ १० ॥
 ३सारणं कीर्तनचैव वन्दनं पादसेवनं ।
 पूजनं सततं भक्त्या परं खात्मनिवेदनं ॥ ११ ॥
 शृङ्गाति भक्तो भक्त्या च कृष्णमन्त्रञ्च वैष्णवात् ।
 अवैष्णवाङ्गुहीत्वा च हरिभक्तिं वर्षते ॥ १२ ॥
 चारुडालादपि पापो स श्रीकृष्णविमुखो नरः ।
 निष्फलं तद्भर्मकर्म नाधिकारी स कर्मणां ॥ १३ ॥
 शश्वदशुचिः पापिष्ठो निन्दां कृत्वा हसत्यपि ।
 भगवन्तं भागवतमात्मानं नैव मन्यते ॥ १४ ॥
 गुरुमन्त्रात् कृष्णमन्त्रो यस्य कण्ठे विशेदहो ।
 तं वैष्णवं महापूतं प्रबद्धन्ति पुराविदः ॥ १५ ॥
 मन्त्रग्रहणमाचेण नरो नारायणानुजः ।
 पुरुषाणां शतैः सार्डे खात्मानञ्च समुद्धरेत् ॥ १६ ॥

* प्रसञ्जते इति R. P.

* अवश्यमिति R.

मातामहानां शतकं सोदरं मातरं सुतं ।
 भृत्यं कलचं बन्धुच्च शिष्यवर्गोऽस्तथैव च ॥ १७ ॥
 यदा नारायणास्तेचे मन्त्रं दृढ़ाति वैष्णवात् ।
 विष्णुः पुंसां सहस्रच्च लोखया च समुद्भरेत् ॥ १८ ॥
 मया श्रीकृष्णैऽमन्त्रश्च कृष्णालये मने पुरा ।
 गोलोके विरजातीरे नीरे र्ष्णरनिभेऽमले ॥ १९ ॥
 शतलाक्षजपं कृत्वा पुण्ये उन्द्रावने वने ।
 श्रीकृष्णानुग्रहेणैव मन्त्रः सिङ्गो बभूव से ॥ २० ॥
 *ब्रह्मभास्तोऽन्नोऽहच्च सर्वादिसर्गतो मुने ।
 ग्रासं मृत्युज्जयं ज्ञानं कृष्णाच्च परमात्मनः ॥ २१ ॥
 सिङ्गो मृत्युज्जयोऽहच्च नित्यनूतनविग्रहः ।
 ब्रह्मणः पतनेनैव निमेषो मे यथा हरेः ॥ २२ ॥
 एवं तेषां पार्षदानां नास्ति मृत्युर्यथा हरेः ।
 यस्मिन्देहे लभेन्मन्त्रं वैष्णवो वैष्णवादपि ॥ २३ ॥
 पूर्वकर्माश्रितं देहं त्यक्ता स पार्षदो भवेत् ।
 पञ्चवक्त्रेण सततं तन्नामगुणकीर्तनं ॥ २४ ॥
 करोमि भाव्यया सार्डे पुच्छाभ्याच्चापि नारद ।
 तदिनं दुर्दिनं मन्ये मेघाच्छन्नं न दुर्दिनं ॥ २५ ॥
 यदिनं कृष्णसंलापकथापीयूषवर्जितं ।
 तं मूरणं निषफलं मन्ये श्रीकृष्णकीर्तनं दिना ॥ २६ ॥

* मन्त्रस्तेति R.

* ब्रह्मकालोऽन्न इति R.

आयुर्हरति कालश्च पुंसां तत्कीर्तनेन च ।
 तं चण्डं मङ्गलं मन्ये सर्वहर्षकरं परं ॥ २७ ॥
 तस्मात् पापाः पलायन्ते वैनतेयादिवोरगाः ।
 ब्रह्मणापि पुरा लघ्वस्तस्मात्तन्मन्त्र एव च ॥ २८ ॥
 पद्मनाभनाभिपद्मे शतलचं जजाप सः ।
 तदाललाप ज्ञानच्च निर्मलं छटिकारणं ॥ २९ ॥
 अणिमादिकसिद्धिच्च चकार तत्प्रभावतः ।
 छटिच्च विविधां लत्वा विधाता च बभूव सः ॥ ३० ॥
 वरं तस्मै ददौ ब्रूषणो मत्समस्तं भवेति च ।
 शेषस्तत्कलया पूर्वं बभूव कश्यपात्मजः ॥ ३१ ॥
 तस्मात् सम्प्राप तन्मन्त्रं सिद्धः कोटिजपेन च ।
 सहस्रशिरसस्तस्य मस्तकस्यैकदेशतः ॥ ३२ ॥
 विश्वं सर्पपवत् सर्पस्यैकदेशे यथा मुने ।
 कूर्मस्तत्कलया पूर्वं बभूवायोनिजः स्वयं ॥ ३३ ॥
 अनन्तस्तत्पृष्ठदेशे गजेन्द्रे मशको यथा ।
 वाट्वाधारश्च कूर्मश्च जलाधारः समीरणः ॥ ३४ ॥
 महजलं महाविष्णोः प्रत्येकं लोमकूपतः ।
 महाविष्णुर्जलाधारः सर्वाधारो महजलं ॥ ३५ ॥
 शून्याश्रयं निराधारं परमेतन्महजलं ।
 तस्मिन्महजले शेते बभूव कलया हरेः ॥ ३६ ॥
 महजलं महावायुर्बभूव कलया हरेः ।
 राधागर्भोङ्गवो दिम्बः स च दिम्बोङ्गवः पुरा ॥ ३७ ॥

वभञ्ज डिमः सहसा गोलोकात् प्रेरितमूर्धा ।
 भूत्वा द्विसरण्डं पतितो डिमो ममो अलार्णवे ॥ ३८ ॥
 बालश्च शेते तोये च पर्यङ्के च यथा नृपः ।
 महाविष्णोश्च लोकाञ्च विवरेषु पृथक् पृथक् ॥ ३९ ॥
 ब्रह्मारण्डानि च प्रत्येकमसंख्यानि च नारद ।
 पृथक् पृथग्जलं व्यासं प्रतिलोकश्च कूपतः ॥ ४० ॥
 वायुस्तदूङ्कं प्रत्येकं तदूङ्कं कमठस्तथा ।
 शेषः कमठपृष्ठे च सहस्रमितमस्तकः ॥ ४१ ॥
 मस्तकस्यैकदेशे च डिमः सर्घपवन्मुने ।
 डिमान्तरे च ब्रह्मारण्डमनित्यं कृच्छ्रिमञ्च तत् ॥ ४२ ॥
 डिमान्तरे च ब्रह्मारण्डनिर्माणकममीसितं ।
 सङ्खिर्बाति श्रुतिहारा साक्षाहृष्टं मया मुने ॥ ४३ ॥
 एवच्च सप्तपातालं यथैवाहृत्तिकागृहं ।
 प्रययुः परिनिर्माणं क्रमेण च पृथक् पृथक् ॥ ४४ ॥
 अतालं वितलच्चैव सुतलच्च तलातालं ।
 रसातलं महातलं पातालं परिकीर्तिं ॥ ४५ ॥
 वितलं सुन्दरं शुद्धं निर्माणं खर्गवन्मुने ।
 सद्गुरचितं सर्वमीश्वरेच्छाविनिर्मितं ॥ ४६ ॥
 पातालाधस्तलं लत्दुँ गभीरच्च भयानकं ।
 डिम्बाधारं तज्जलच्च डिम्बाधः शेष एव च ॥ ४७ ॥
 अतलोपरि तोयच्च तोयोपरि वसुन्धरा ।
 काञ्चनी भूमिसंयुक्ता सप्तद्वीपमनोहरा ॥ ४८ ॥

सप्तसागरसंयुक्ता वनशैलसरिद्युता ।
 वर्तुला चन्द्रविम्बाभा जलमध्येऽजपचवत् ॥ ४६ ॥
 जम्बुद्वीपश्च तन्मध्ये लवणोदेन वेष्टितः ।
 लवणोदसमुद्रश्च लक्ष्योजनप्रस्थकः ॥ ४० ॥
 दैर्घ्ये तस्मादशगुणो ग्रामस्य परिखा यथा ।
 उपद्वीपैर्बहुतरैः शोभायुक्तैः समन्वितः ॥ ४१ ॥
 जम्बुद्वीपे जम्बुष्टक्षो विस्तीर्णोऽतिविच्चित्तकः ।
 श्यामवण्णं पक्षाफलं गजेन्द्रनिभमेव च ॥ ४२ ॥
 सुमेरुशिखरो यत्र कैलासः शङ्करालयः ।
 रत्नाकरो द्विमगिरिर्हीपमध्ये मनोहरः ॥ ४३ ॥
 मेरोश्चाष्टसु शृङ्गेषु विच्चित्ताविष्टुतेषु च ।
 यच्चाष्टसोकपालानामाश्रमाणि च नारद ॥ ४४ ॥
 इन्द्रो वशिः पितृपतिनैङ्गृह्णतो वरुणो मरुत् ।
 कुवेर ईशः पतयः पूर्वादीनां दिशां क्रमात् ॥ ४५ ॥
 एतेषामालयं शुद्धं रमणीयं मनोहरं ।
 पूर्वस्मादेव प्रत्येकं क्रमेण च पृथक् पृथक् ॥ ४६ ॥
 ऊर्ध्वशङ्कोऽतिविस्तीर्णे ब्रह्मलोकस्तदग्रतः ।
 ब्रह्मलोकोर्ध्वडिमश्च विश्वं डिमान्तरं तथा ॥ ४७ ॥
 ऊर्ध्वशङ्के षष्ठलोको ब्रह्मलोकस्तदूर्ध्वतः ।
 भूलोकोऽपि भुवलोकः स्वलोकश्च तथैव च ॥ ४८ ॥
 अनलोको महलोकः सत्यलोकश्च मध्यतः ।
 चतुर्युगे सत्यलोके पूर्णो धर्मश्च सन्ततं ॥ ४९ ॥

ब्रह्मलोकस्य वामे च भ्रुवलोकस्तथैव च ।
 विष्वच्च ब्रह्मलोकान्तं सदा स्वष्टच्च कृचिम् ॥ ६० ॥
 जन्मुद्भीपश्च कथितो यथा हृष्टो मया मने ।
 सरित्शैखैर्बुविधैः काननैः कन्दरैर्युतः ॥ ६१ ॥
 यच्च भारतवर्षश्च सर्वेषामीप्सितं वरं ।
 *कर्मक्षेचं सतां सद्गः प्रशस्यं पुण्यदं परं ॥ ६२ ॥
 आविर्भावोऽच कृष्णस्य यच्च हृन्दावनं वनं ।
 अन्यस्थाने सुखं जन्म निष्फलच्च गतागतं ॥ ६३ ॥
 भारते च कृष्णं जन्म सार्थकं शुभकर्मजं ।
 अनेकजन्मपुण्येन साधूनां जन्म भारते ॥ ६४ ॥
 कृष्णानुग्रहतो विद्वान् लब्ध्वा च जन्म भारते ।
 न भजेत् कृष्णपादाङ्गं तदत्यन्तविडम्बनं ॥ ६५ ॥
 असार्थकं तस्य जन्म उथा तद्भर्मयातना ।
 निष्फलं तच्चरीरच्च नश्वरं व्यर्थजीवनं ॥ ६६ ॥
 जीवन्मृतो हि पापी स चारडालादधमोऽशुचिः ।
 भुक्ते नित्यमभक्ष्यच्चाप्यनिवेदं हरेरहो ॥ ६७ ॥
 विरमूच्छकृतभक्ष्यच्च नित्यं भुक्ते च शूकरः ।
 नहि कृतमभक्ष्यच्च भुक्ते स शूकराधमः ॥ ६८ ॥
 अभक्ष्यं ब्राह्मणानां तदनिवेदं हरेरहो ।
 अन्नं विष्ठा जलं मूर्चं यद्विष्णोरनिवेदितं ॥ ६९ ॥

नित्यं पादोदकं भुञ्जे नैवेद्यज्ञ हरेऽर्द्धज ।
 तन्मन्त्रग्रहणं कृत्वा जीवमुक्तो हि भारते ॥ ७० ॥

तस्यैव पादरजसा सद्यः पूता वसुन्धरा ।
 सर्वाण्येव हि तीर्थानि पवित्राणि च नारद ॥ ७१ ॥

स एव शुद्धः सर्वेषु सद्यो मुक्तो महीतले ।
 पदे पदेऽखमेधस्य लभते निश्चितं फलं ॥ ७२ ॥

एवम्भूत्यस्य रक्षार्थं कृष्णो दत्वा सुदर्शनं ।
 तथापि सुख्यो न प्रीतस्तं त्यक्तुमक्षमः क्षणं ॥ ७३ ॥

एवम्भूतो दयासिन्धुर्भक्तानुग्रहकातरः ।
 अतः सन्तो हि तं त्यक्ता न सेवन्ते सुराक्षरं ॥ ७४ ॥

जम्बुदीपश्च कथितः स्वर्गान्मेरुकमेण च ।
 अन्येषामपि दीपानां श्रूयतामनुवर्त्तनं ॥ ७५ ॥

जम्बुदीपात् परः मुद्दण्डस्ततोऽपि दिगुणकमात् ।
 दृतश्चेष्टुरसोदेन पूर्वस्माद्दिगुणेन च ॥ ७६ ॥

पूर्वस्माद्दिगुणैर्युक्तः सरिष्ठैलवनादिकैः ।
 नानाविभवभीगादियुक्तः शुद्धोऽतिसुन्दरः ॥ ७७ ॥

तत्र क्रीडन्ति तस्या जरारोगादिवर्जिताः ।
 न तत्र कर्मणो जन्म भुञ्जे कर्म पुरातनं ॥ ७८ ॥

भुक्ता शुभाशुभं कर्म स्वर्गं वा नरकं पुनः ।
 ब्रजन्ति ते क्रमेणैव मूढाः प्राक्कनतो मुने ॥ ७९ ॥

मुद्दण्डदीपात् परः शाकदीपो हि सुन्दरो मुने ।
 पूर्वस्माद्दिगुणो युक्तः सुरोद्दिगुणेन च ॥ ८० ॥

श्राकहीपात् कुशहीपो हिगुणः सुमनोहरः ।
 पूर्वस्माहिगुणेनैव घृतोदेन समाप्तः ॥ ८१ ॥
 कुशहीपाच्च हिगुणाद्यकहीपो महामुने ।
 दृतो दधिसमुद्रेण क्रमात्तद्विगुणेन च ॥ ८२ ॥
 वकहीपाच्च हिगुणः शाल्मलिहीप एव च ।
 पूर्वस्माहिगुणेनैव क्षीरोदेन समाप्तः ॥ ८३ ॥
 श्वेतहीपच्च क्षीरोदे चोपहीपो मनोहरः ।
 तच्चैव भगवान् विष्णुः सेवितः सिन्धुकन्यया ॥ ८४ ॥
 नारायणांशो वैकुण्ठः गुडः सत्त्वगुणात्रयः ।
 श्यामचतुर्भुजः शान्तो वनमालायिभूषितः ॥ ८५ ॥
 चतुर्भुजैः श्यामवर्णैः पार्षदैः परिवारितः ।
 ब्रह्मादिभिरस्त्रूपमानो मुनिभिः सनकादिभिः ॥ ८६ ॥
 सुखदो मोक्षदः श्रीमान् प्रदाता सर्वसम्पदो ।
 हीपच्च वर्तुलाकारो विशुद्धशब्दविम्बवत् ॥ ८७ ॥
 योजनायुतविस्तीर्णो दैर्घ्यं च तत्त्वमः सदा ।
 अमूल्यरत्ननिर्माणो बभूव स्वेच्छया हरेः ॥ ८८ ॥
 आत्मानं मन्यते तुच्छं विश्वकर्मा निरीक्ष्य यं ।
 'समाप्तं पार्षदानां शिविरैर्द्वक्षकोटिभिः ॥ ८९ ॥
 उद्यानैः कल्पदक्षाणां ^१*संसक्तं शतकोटिभिः ।
 शतकोटिभिराटाभिः कामधेनुभिराप्तं ॥ ९० ॥
 पुष्पोद्यानैराप्तैऽसरोभिः शतकोटिभिः ।

^१ समाप्त इति P.

^२ संदर्भ T.

गन्धव्यं नर्सकैः सिंहैयेंगेन्द्रैरसरोगणैः ॥ ८१ ॥
 तस्मात् द्वीपाच द्विगुणः क्रौञ्चद्वीपो मनोहरः ।
 पूर्वस्थाद्विगुणेनैव जलोदेव समाप्तः ॥ ८२ ॥
 सप्त द्वीपाच्च कथिताः सरित्सागरकाननाः ।
 शैलैर्बहुविधैर्युक्ताः सुन्दरैः कन्दरोदरैः ॥ ८३ ॥
 तत्परा काञ्चनी भूमिः सर्वसत्त्वविवर्जिता ।
 तेजःस्वरूपा परमा प्रज्वलन्ती दिवानिशं ॥ ८४ ॥
 एवं उम्बोदरस्यच्च विश्वं विश्वस्त्रजा कृतं ।
 उम्भस्त्वस्त्रोमकूपे च महाविष्णुच्च नारद ॥ ८५ ॥
 यावन्ति रोमकूपानि विष्णुतानि हरेरहो ।
 तावन्त्येव इ विश्वानि आसंख्यानि च नारद ॥ ८६ ॥
 जले शेते महाविष्णुर्जलं तत्प्रतिस्तोमसु ।
 जलोपरि महावायुर्वायोरुपरि कच्छपः ॥ ८७ ॥
 कच्छपोपरि शेषस्य गजेन्द्रे मशको यथा ।
 सहस्रमूर्ढः शेषस्य मरुकस्यैकदेशतः ॥ ८८ ॥
 विश्वाधारश्च उम्भश्च सूर्ये च सर्षपो यथा ।
 स एव च महाविष्णुः कृष्णस्य परमात्मनः ॥ ८९ ॥
 षोडशांशो भगवतः परस्य प्रकृतेः परः ।
 ब्रह्मादिस्तम्भपर्यन्तं सर्वं मिथ्यैव नारद ।
 भज सत्यं परं ब्रह्म राधेशं चिगुणात् परं ॥ १०० ॥
 इति श्रीनारदपत्ररात्रे ज्ञानात्मतस्तारे द्वितीयरात्रे भक्तिज्ञाननिरूपयां
 नाम द्वितीयोऽध्यायः । २ ।

त्रिवोऽधारः ॥

—०—

शीराद उवाच ।

अतं नाय किमद्वत्तमपूर्वे परमाङ्गुतं ।
भक्तिज्ञानं परं शुद्धमस्तुं कोमलं विभो ॥ १ ॥
अतः परं यमपरं तीर्थकीर्त्तगुणाल्लरं ।
ज्ञानाङ्गुतं रसं शुद्धं कथ्यता ऋवणाङ्गुतं ॥ २ ॥

शीरादेव उवाच ।

गुणाल्लरं तीर्थकीर्त्तः को वा वक्तुं धमो मुने ।
नाहे ब्रह्मा च शेषश्च धर्मः सूर्यस्तथैव च ॥ ३ ॥
नारायणर्षिर्भगवान् नरर्षिः कपिलस्तथा ।
सनल्कुमारो वेदाश्चाप्यन्यः को वा न भारती ॥ ४ ॥
परमात्मा यथा हृष्टः सीमा च नभसस्तथा ।
यथा हृष्टं मनश्चापि बुद्धिज्ञानं विवेचनं ॥ ५ ॥
तथा गुणश्च कृष्णस्य सर्वां ज्ञातश्च नारद ।
तथापि वक्ति तज्ज्ञानं परिडितश्च यथागमं ॥ ६ ॥
कलाः कलांशास्त्रापि ये ये सन्तश्च योगिनः ।
ते महान्तश्च पूज्याश्चाप्यंशं वक्तुच्च कः धमः ॥ ७ ॥
नैव कृष्णात्परो देवो नैव कृष्णात्परः पुमान् ।
नैव कृष्णात्परो ज्ञानी न योगी च ततः परः ॥ ८ ॥

नैव कृष्णात्परः सिद्धस्तप्तरोऽपि नहीश्वरः ।
 न तत्परश्च जनको विश्वेषा परिपालकः ॥ ८ ॥
 न तत्परश्च बलवान् बुद्धिमान् कीर्तिमास्तथा ।
 न तत्परः सत्यवादी दयावान् भक्तवत्सलः ॥ १० ॥
 न तत्परश्च गुणवान् सुशीलश्च जितेन्द्रियः ।
 शुद्धाशयश्च शुद्धश्च न तस्माङ्गक्तवत्सलः ॥ ११ ॥
 न हि तस्मात्परो धर्मीप्रिदाता सर्वसम्पदां ।
 न हि तस्मात्परः शान्तो लक्ष्मीकान्तात्परश्च कः ॥ १२ ॥
 अनन्तकोटिब्रह्माण्डो मोहितो मायया यथा ।
 सा चातिभीता पुरतो यमेव स्तोतुमक्षमा ॥ १३ ॥
 सरस्वती जडीभूता यामेव स्तोतुमक्षमा ।
 महालक्ष्मीश्चातिभीता पादपद्मं निसेवते ॥ १४ ॥
 प्रत्येकं प्रतिविश्वेषु महाविष्णुश्च स्तोमसु ।
 कोटिशः कोटिशः सन्ति देवा ब्रह्मादयो मुने ॥ १५ ॥
 यथा रेणुरसंख्यश्च तथा विश्वानि नारद ।
 एतेषामीश्वरश्चैको राधेशः प्रकृतेः परः ॥ १६ ॥
 इत्येवं कथितं किञ्चित् किं भूयः श्रोतुमिक्षसि ।
 अनिरुद्ध्यः कृष्णगुणो यथा विश्वं यथा रजः ॥ १७ ॥

नारद उवाच ।

राधोऽहं वद विभो श्रोतुं कौतूहलं मम ।
 का वा सा कुत उत्पन्ना तत्प्रभावश्च कः शिव ॥ १८ ॥

श्रीमहारेष उवाच ।

सर्वादिसर्ग^१ पर्यन्तं शृणु नारद ममुखात् ।
 २ एकोऽयं न द्वितीयश्च देहो मे तेजसोऽन्तरे ॥ १८ ॥
 गोलोको नित्यवैकुण्ठो यथाकाशो यथा दिशः ।
 यथा स परमात्मा च सर्वेषाञ्चगतामपि ॥ २० ॥
 द्विभुजः सोऽपि गोलोके ब्रह्माम रात्रमण्डले ।
 गोपवेशश्च तरुणो अलदश्यामसुन्दरः ॥ २१ ॥
 कोटीन्दुसहशः श्रीमांस्तेजसा प्रच्छसन्निव ।
 अतीवसुखदश्यश्च कोटिकन्दर्पनिन्दितः ॥ २२ ॥
 हृष्टा शून्यं सर्वविश्वं ऊर्ध्वमाधसि दुत्यकं ।
 स्वध्युन्मुखश्च श्रीकृष्णः स्वष्टिं कर्तुं समुच्चतः ॥ २३ ॥
 एक ईशः प्रथमतो द्विधारूपो बभूव सः ।
 एका स्त्री विष्णुमाया या पुमानेकः स्वयं विभुः ॥ २४ ॥
 स च स्वेष्यामयः श्यामः सगुणो निर्गुणः स्वयं ।
 तां हृष्टा सुन्दरीं लोलां रतिं कर्तुं समुच्चतः ॥ २५ ॥
 सा दधाव ^३ नचोदाच भीता मनसि कम्पिता ।
 तां धूत्वोरसि संस्थाप्य स उवाचातिसज्जिताँ ॥ २६ ॥
 स्त्रीजात्यधिष्ठातृदेवीं मूलप्रकृतिमीश्वरीं ।
 तत्प्राणाधिष्ठातृदेवीं तद्वामाङ्गसमुद्घवां ॥ २७ ॥

^१ दृक्षान्तमिति P. R.

^२ एकोऽहं न द्वितीयश्च दिव्योमतेजसोऽन्तरा ।

^३ नवोटाचेति R. P.

श्रीभगवानुवाच ।

मम प्राणधिदेवी तं स्थिरा भव ममोरसि ।
 अत्र स्थानं मया इतं दुर्भ्यं प्राणेष्वरि प्रिये ॥ २८ ॥
 प्राणेभ्योऽपि प्रियतमे परमाद्बा सनातनि ।
 त्यज सज्जां श्वसाशीले नवसङ्गमलज्जिते ॥ २९ ॥
 हत्येवमुक्ता तां देवीं प्रियां कृत्वा स्ववक्षसि ।
 चुचुम्ब गसडं कठिनमाशिस्तेष रूपां मुदा ॥ ३० ॥
 श्रव्यां रतिकारीं कृत्वा पयःफेणनिभां शुभां ।
 सुगन्धिवायुसंयुक्ता पुष्पचन्दनचर्चिता ॥ ३१ ॥
 स रेमे रामया साहै यावहै ब्रह्मणो वयः ।
 विद्यथया विद्यधेन बभूव सङ्गमः शुभः ॥ ३२ ॥
 शतदल्ते तदुदरे वीर्याद्वानं चकार सः ।
 गर्भं द्वार सा देवी यावहै ब्रह्मणो वयः ॥ ३३ ॥
 भूरिश्रमेण कषणस्य गाचे घर्मो बभूव ह ।
 अधः पपात तद्विन्दुकणमेव च नारद ॥ ३४ ॥
 द्वार तज्जलं शून्ये नित्यवायुश्च योगतः ।
 तदेव प्रावयामास विश्वेषाधसि सर्वतः ॥ ३५ ॥
 रासे संभूय तरणीमादधार इर्तेः पुरः ।
 तेन राधा समाख्याता पुराविद्विश्च नारद ॥ ३६ ॥
 कषणवामांशसमूता बभूव सुन्दरी पुरा ।

* विश्वेषोरसि ।

यस्याश्वांशंशकलया बभूवुद्देवयोषितः ॥ ३७ ॥
 राशब्दोचारणाङ्गको भक्तिं मुक्तिष्व राति सः ।
 धाशब्दोचारणेनैव धावत्येव हरेः पदं ॥ ३८ ॥
 सुसाव डिम्पं सा देवी रासे वृन्दावने वने ।
 हृष्टा डिम्पं कुधा राधा प्रेरयामास पादतः ॥ ३९ ॥
 पपात डिम्पस्तोये च द्विखण्डश्च बभूव सः ।
 डिम्पमालरे च यो बालो महाविष्णुः स एव हि ॥ ४० ॥
 तस्मौमविवरेष्वेव ब्रह्माण्डाणि पृथक् पृथक् ।
 प्रत्येकं माययासंख्यडिम्पाश्वायभवन् पुरा ॥ ४१ ॥
 विश्वान्येवं हि भूरीणि तेषामभ्यन्तरं मुने ।
 बभूवरेवं क्रमतः प्रत्येकञ्च पृथक् पृथक् ॥ ४२ ॥
 दूत्येवं कथितं विप्र राधिकास्यानमेव च ।
 गोपनीयं पुराणेषु खादु खादु पदे पदे ॥ ४३ ॥
 जन्ममृत्युजराव्याधिहरं मोक्षकरं परं ।
 हरिदास्यप्रदं तस्य भक्तिं गुभदं शुभं ॥ ४४ ॥
 सर्वं ते कथितं वत्स यत्ते मनसि वाञ्छितं ।
 यथा श्रुतं क्षणमुखात् किं भूयः श्रोदुमिष्वसि ॥ ४५ ॥

नारद उवाच ।

किमपूर्वं श्रुतं शम्भो योगीन्द्राणां गुरोर्गुरो ।
 समासेन सर्वमत्तं व्यासेन वक्तुमईसि ॥ ४६ ॥
 पुरा त्वयोक्तं देवीनां देवानाञ्चरितं शिव ।
 जगत्प्रसूष्व पृच्छन्तीं पार्वतीं पुष्कराश्रमे ॥ ४७ ॥

राधाख्यानं तच नौक्रं कथं वा विदुषां गुरो ।
सर्ववीजेश्वरः सर्ववेदकारणकारणः ॥ ४८ ॥
मां भक्तमनुरक्तच्च वद वेदविदां वर ।
कृपां कुरु कृपासिन्धो दीनबन्धो परात्पर ॥ ४९ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

अपूर्वं राधिकाख्यानं गोपनीयं सुदुर्लभं ।
सद्यो मुक्तिप्रदं शुद्धं वेदसारं सुपूर्यदं ॥ ५० ॥
यथा ब्रह्मस्वरूपश्च श्रीकृष्णः प्रकृतेः परः ।
तथा ब्रह्मस्वरूपा च निर्लिप्ता प्रकृतेः परा ॥ ५१ ॥
यथा स एव सगुणः काले कर्मानुरोधतः ।
तथैव कर्मणा काले प्रकृतिस्तिर्गुणात्मिका ॥ ५२ ॥
तथैव परमेशस्य प्राणेषु रसनासु च ।
बुद्धौ मनसि योगेन प्रकृतेः स्थितिरेव च ॥ ५३ ॥
आविर्भावस्तिरोभावस्तस्याः कालेन नारद ।
न कृचिमा च सा नित्या सत्यरूपा यथा हरिः ॥ ५४ ॥
प्राणाधिष्ठात्री या देवी राधारूपा च सा मुने ।
रसनाऽधिष्ठात्री देवी स्वयमेव सरस्वती ॥ ५५ ॥
बुद्धाधिष्ठात्री या देवी दुर्गा दुर्गतिनाशिनी ।
अधुना या हिमगिरेः कन्या नाम्ना च पार्वती ॥ ५६ ॥
सर्वघामपि देवानां तेजःसु समधिष्ठिता ।
संहन्त्री सर्वदैत्यानां देववैरिविमर्हिनी ॥ ५७ ॥
स्थानदात्री च तेषाच्च धात्री चिजगतामपि ।

चुत् पिपासा दया निद्रा तुष्टिः पुष्टिः क्षमा तथा ॥ ५८ ॥
 खज्जा भान्तिश्च सर्वेषामधिदेवी प्रकीर्तिता ।
 मनोऽधिष्ठात्री देवी सा सावित्री विप्रजातिषु ॥ ५९ ॥
 राधावामांशसमूता महालक्ष्मीः प्रकीर्तिता ।
 ऐश्वर्याधिष्ठात्रीदेवीश्वरस्येव हि नारद ॥ ६० ॥
 तदंशा सिन्धकन्या च क्षीरोदमध्यनोद्गवा ।
 मर्त्यलक्ष्मीश्च सा देवी पत्नी क्षीरोदशायिनः ॥ ६१ ॥
 तदंशा स्वर्गलक्ष्मीश्च शकादीनां यहे गृहे ।
 स्वयं देवी महालक्ष्मीः पत्नी वैकुण्ठायिनः ॥ ६२ ॥
 सावित्री ब्रह्मणः पत्नी ब्रह्मलोके निरामये ।
 सरस्वती द्विधाभूता पूर्वैव साम्रया हरे ॥ ६३ ॥
 सरस्वती भारती च योगेन सिद्धयोगिनी ।
 भारती ब्रह्मणः पत्नी विष्णोः पत्नी सरस्वती ॥ ६४ ॥
 रासाधिष्ठात्री देवी च स्वयं रासेश्वरी परा ।
 दृन्दावने च सा देवी परिपूर्णतमा सती ॥ ६५ ॥
 रासमण्डलमध्ये च रासकीडां चकार सा ।
 कृष्णचर्वितताम्बुलं चखाद राधिका सती ॥ ६६ ॥
 राधा चर्वितताम्बुलं चखाद मधुसूदनः ।
 एकाङ्गो हि तनोभेदो दुग्धधारण्ययोर्यथा ॥ ६७ ॥
 भेदका नरकं यान्ति यावच्छङ्कदिवाकरौ ।
 तयोर्भेदं करिष्यन्ति ये च निन्दन्ति राधिकां ॥
 कुम्भीपाकेन पच्यते यावडै ब्रह्मणो वयः ॥ ६८ ॥

नारद उवाच ।

राधामन्त्रेषु यो मन्त्रः प्रधानः पूजितः सतां ।
तन्मे ब्रूहि जगद्गाथ तद्वानं कवचं स्तवं ॥ ६८ ॥
पूजाविधानं तन्मन्त्रं यद्यत्पूजाफलं शिव ।
समासेन कृपासिन्धो मां भक्तमपि कथ्यता ॥ ७० ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

नारायणर्णिणा दक्षं सुभद्रब्राह्मणाय च ।
कवचं यन्मुनिश्रेष्ठं तदेव कवचं परं ॥ ७१ ॥
घडक्षरी महाविद्या श्रीकृष्णेनैव सेविता ।
सारभूता च मन्त्रेषु दास्यभक्तिप्रदा हरेः ॥ ७२ ॥
ध्यानं स्तोत्रं सर्वपूज्यं सामवेदोक्तमेव च ।
कार्त्तिकीपूर्णिमाप्राप्तं नराणां जन्मखण्डनं ॥ ७३ ॥
परमानन्दसन्दोहकवचं तत्सुदुर्लभं ।
यद्गृह्णतं करण्डेशे च कृष्णेन परमात्मना ॥ ७४ ॥

नारद उवाच ।

घडक्षरीं महाविद्यां वद वेदविदां वर ।
केन केनोपासिता सा किं वा तत्फलमीश्वर ॥ ७५ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

घडक्षरी महाविद्या वेदेषु च सुदुर्लभा ।
निषिद्धा हरिणा पूर्वं वक्तुमेव हि नारद ॥ ७६ ॥
पार्वत्या परिपृष्टेन मया नोक्ता पुरा मुने ।
अस्माकं प्राणतुल्या च कृष्णस्य परमात्मनः ॥ ७७ ॥

सर्वसिद्धिप्रदा विद्या भक्तिमुक्तिप्रदा हरेः ।
 विद्विस्तम्भं जलस्तम्भं मृदाच्च मनसस्तथा ॥ ७८ ॥
 सर्वं जानाति भक्तश्च विद्या सिद्धिर्भवेद्यदि ।
 यदा नारायणक्षेचे दशखन्दं जपेच्छुचिः ॥ ७९ ॥
 मन्त्रसिद्धिर्भवेत्स्य विष्णुतुत्स्यो भवेन्नरः ।
 इत्येवं कथितं वत्स मन्त्रतन्त्रपराक्रमं ॥ ८० ॥
 राज्यं देयं शिरो देयं प्राणा देयाश्च नारद ।
 पुच्छो देयः प्रिया देया धर्मं देयं सुदुर्लभं ॥ ८१ ॥
 ज्ञानं मृत्युञ्जयं नाम यदि देयं महामुने ।
 तथापि गोपनीया च न देया सा षड्क्षरी ॥ ८२ ॥
 ब्रह्मग्रापभयाद्विप्र तथापि कथयाम्यहं ।
 स्त्रातः शुद्धाम्बरधरो यती संयत एव च ॥ ८३ ॥
 एच्छीयाच्च महाविद्यां कामधेनस्वरूपिणीं ।
 प्रदाचीं कवितां विद्यां सर्वसिद्धिच्च सम्पदा ॥ ८४ ॥
 बलं पुच्छं महालक्ष्मीं निश्चलां शतपौरुषीं ।
 भक्तिं दास्यप्रदामन्ते गोलोके वासमीसितं ॥ ८५ ॥
 मन्त्रग्रहणमाचेण नरो नारायणो भवेत् ।
 कोटिजन्मार्जितात् पापान्मुच्यते नाश संशयः ॥ ८६ ॥
 पूरुषाणां शतच्चैव लीलया च समुद्धरेत् ।
 मातरं भातरं पुच्छं पत्नीच्च वान्धवांस्तथा ॥ ८७ ॥
 मन्त्रग्रहणमाचेण सद्यः पूर्तो भवेन्नरः ।
 यथा सुवर्णं वह्नौ च गङ्गातोये यथा नरः ॥ ८८ ॥

तस्यैव पादरजसो सद्यः पूता वसुन्धरा ।
 पविचाणि च तीर्थानि तुलसी षष्ठि जाह्नवी ॥ ८८ ॥
 पदे पदेऽश्वमेधस्य लभते निश्चितं फलं ।
 घडक्षरी महाविद्यां यो दृक्षीयात्पुगदः ॥ ८० ॥
 भूतवर्गात् पराद्यर्णाद्वितीयो दीर्घवासुने ।
 चतुवर्गद्वितीयस्य दीर्घवांश्य फलप्रदः ॥ ८१ ॥
 भूतवर्गात्परो वर्णो बाणीवान् सर्वसिद्धिः ।
 सर्वशुद्धप्रियान्ता च तस्या वीजादिका सूता ॥ ८२ ॥
 घडक्षरी महाविद्या कथिता सर्वसिद्धिः ।
 प्रणवाच्चा महामाया राधा लक्ष्मी खरसती ॥ ८३ ॥
 कृष्णप्राणाधिका उन्मत्ताऽनलजायान्त एव च ।
 कल्पद्रुतखरूपस्य मन्त्रोऽयं भुवनाच्चरः ॥ ८४ ॥
 कुमारपदवीदाता सिङ्गो यदि भवेन्नरः ।
 कुमारेणाच्चिंतो मन्त्रः पाद्मे पाद्मसुतेन च ॥ ८५ ॥
 पाद्मेन दक्षः पुच्छाय पुष्करे सूर्यपर्वणि ।
 सप्तलक्ष्मयेनैव मन्त्रसिद्धिर्भवेन्नरां ॥ ८६ ॥
 सर्वस्तम्भं सर्वसिद्धिं लभते साधकः सदा ।
 कृष्णेन दक्षो गोलोके ब्रह्मणे विरजातटे ॥ ८७ ॥
 तेन दक्षस्य मह्यच्च तुभ्यं दक्षो महामुने ।
 प्रणवाच्चा च सर्वाच्चा महामाया सरखती ॥ ८८ ॥
 कृष्णप्रिया चतुर्थ्यन्ता चित्तभानुप्रियान्तका ।
 एकादशाक्षरो मन्त्रो गङ्गयोपासितस्तथा ॥ ८९ ॥

मुक्तिप्रदश्च मन्त्रोऽयं तीर्थपूतश्च सिद्धिदः ।
 मन्त्रोयायी भवेद्व चान्ते याति परां गतिं ॥ १०० ॥
 दशलक्ष्मजपैनैव मन्त्रसिद्धिर्भवेन्नृणां ।
 प्रणवाद्या च सर्वाद्या महालक्ष्मीः सरस्वती ॥ १०१ ॥
 सर्वाद्या सा चतुर्थ्यन्ता वीतिशोचप्रियान्तका ।
 दशलक्ष्मरो महामन्त्रो दास्यभक्तिप्रदो हरेः ॥ १०२ ॥
 योगीन्द्रश्च भवेद्व मन्त्रसिद्धिर्भवेद्यदि ।
 नवलक्ष्मजपैनैव मन्त्रसिद्धिर्भवेन्नृणां ॥ १०३ ॥
 सर्वमन्त्रेषु सारश्च मन्त्रराजः प्रकीर्तिः ।
 तुलस्योपासितो मन्त्रश्चतुर्वर्गफलप्रदः ॥ १०४ ॥
 व्यासेनोपासितोऽयन्न तथा नारायणर्षिणा ।
 सारभूतं मयोक्तन्ते परं मन्त्रचतुष्टयं ॥
 सुखदं भक्तिदं शुद्धं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ १०५ ॥
 इति श्रीनारदपञ्चरात्रे ज्ञानान्तरसारे द्वितीयरात्रे हरिभक्तिशान-
 निरूपणं नाम हतीयोऽध्यायः ॥ ६ ॥

चतुर्थोऽध्यायः ।

श्रीनारद उवाच ।

मन्त्रोपयुक्तं ध्यानश्च तथा पूजाविधानकं ।
 स्तवनं कवचस्त्रैव वद वेदविदां वरः ॥ १ ॥

* अठारशाश्वरो मत्ति R.

चौमहादेव उवाच ।

थानच्च श्रूयतां वत्स सामवेदोऽन्नमेव च ।
 श्रीकृष्णेन लृतं पूर्वं सर्वेषामभिवाच्छ्रुतं ॥ २ ॥
 श्वेतचम्पकवण्ठाभां चन्द्रकोटिसमप्रभां ।
 विघ्नतीं कवरीभारं मालतीमाल्यभूषितां ॥ ३ ॥
 वहिशुद्धांशुकाधानां रत्नभूषणभूषितां ।
 ईषङ्गास्यप्रसन्नास्यां भक्तानुग्रहकारिकां ॥ ४ ॥
 ब्रह्मखरूपां परमां कृष्णरामां मनोहरां ।
 कृष्णप्राणाधिकां देवीं कृष्णवक्षःस्थलस्थितां ॥ ५ ॥
 कृष्णस्तुतां कृष्णकान्तां शान्तां सर्वप्रदां सतीं ।
 निर्लिंगां निर्गुणां नित्यां सत्यां शुद्धां सनातनीं ॥ ६ ॥
 गोलोकवासिनीं गोक्त्रीं विधाचीं धातुरेव तां ।
 हृन्दा हृन्दावनचरीं हृन्दावनविनोदिनीं ॥ ७ ॥
 तुलस्यधिष्ठातृदेवीं गङ्गार्चितपदान्वजां ।
 सर्वसिद्धिप्रदां सिद्धां सिद्धेशीं सिद्धयोगिनीं ॥ ८ ॥
 सुयज्ञयज्ञाधिष्ठाचीं सुयज्ञाय महात्मने ।
 वरदाचीच्च वरदां सर्वसम्पत्प्रदां सतां ॥ ९ ॥
 गोपीभिः सुप्रियाभिच्च सेवितां श्वेतचामरैः ।
 रत्नसिंहासनस्थाच्च रत्नदर्पणधारिणीं ॥ १० ॥
 क्रीडापङ्कजहस्ताभ्यां परां कृष्णप्रियां भजे ।

ध्यात्वा शिरसि पुष्पञ्च दत्वा प्रक्षाल्य हस्तकं ॥ ११ ॥
 पुनर्धात्वा च भक्त्या च दद्यात्तस्ये प्रसूनकं ।
 तां घोडशोपचारेण संपूज्य परमेश्वरीं ॥ १२ ॥
 पुष्पाञ्जलिचयं दत्वा स्तुत्वा च कवचं पठेत् ।
 पूजाक्रमं परीहारं वत्स मत्तो निश्चामय ॥ १३ ॥
 मन्त्रं समुपचाराणां शृणुनुक्रमणेन च ।
 पुनर्धात्वा यथा देवीं पुष्पाञ्जलियुतो भवेत् ॥ १४ ॥
 इमं मन्त्रं परीहारं कुरुते भक्तिपूर्वकं ।
 नारायणि महामाये विष्णुमाये सनातनि ॥ १५ ॥
 प्राणाधिदेवि कृष्णस्य मामुद्धर भवार्णवात् ।
 संसारसागरे घोरे भीतं मां शरणागतं ॥ १६ ॥
 ग्रपन्नं पतितं मातर्मामुद्धर हरिप्रिये ।
 असंख्ययोनिभ्रमणादज्ञानान्धतमोऽभ्यितं ॥ १७ ॥
 छलद्विज्ञानदीपैश्च मां मुवर्त्म प्रदर्शय ।
 सर्वभ्योऽपि विनिर्मुक्तं कुरु राधे सुरेश्वरि ॥ १८ ॥
 मां भक्तमनुरक्तञ्च कातरं यमताडनात् ।
 त्वत्पादपद्मयुगले पाद्मपद्मालयार्चिते ॥ १९ ॥
 देहि मह्यं परं भक्तिं कृष्णेन परिसेविते ।
 स्त्रिग्धद्रूप्वाङ्कुरैः शुल्कपुष्पैः कुसुमचन्दनैः ॥ २० ॥
 कृष्णदत्तार्थशोभाक्षे भक्तिमाध्वीकसंकुले ।
 आसनं भास्वदुत्तुङ्गममूल्यं रबनिर्मितं ॥ २१ ॥
 मया निवेदितं भक्त्या एहाणा परमेश्वरि ।

नानातीर्थोऽन्नवं पुण्यं शीतलच्च सनिर्भसं ॥ २२ ॥
 मया निवेदितं भक्त्या पादच्च प्रतिष्ठानां ।
 स्त्रियदूष्वाचतं शुक्लपुण्यकुञ्जमचन्दनं ॥ २३ ॥
 तीर्थतोयान्वितं देवि गृहाणार्थं सुरेश्वरि ।
 वस्त्रिशुद्धं वस्त्रयुग्मममूल्यमतुलं परं ॥ २४ ॥
 मया निवेदितं भक्त्या एहाण जगदन्विके ।
 शूद्धितं सूक्ष्मसूचेण पारिजातविनिर्मितं ॥ २५ ॥
 जन्ममृत्युजराव्याधिहरे माल्यं युहाण मे ।
 कस्तूरीकुञ्जमालाच्च सुगन्धि स्त्रियचन्दनं ॥ २६ ॥
 राधे मातर्निरावाधे मङ्गुहाणानुलेपनं ।
 शुक्लपुण्यसमूहच्च सुगन्धि चन्दनान्वितं ॥ २७ ॥
 मया निवेदितं भक्त्या पुण्यं देवि प्रस्तुतां ।
 वनस्पतिरसो दिव्यो गन्धवस्तुभिरन्वितः ॥ २८ ॥
 मया निवेदितो भक्त्या धूपोऽयं प्रतिष्ठानां ।
 अन्धकारभयध्वंसी माङ्गल्यो विश्वपावनः ॥ २९ ॥
 मया निवेदितो भक्त्या दीपोऽयं प्रतिष्ठानां ।
 सुधापूर्णं रक्तकुम्भं शतकच्च सुदुर्लभं ॥ ३० ॥
 माध्वीककुम्भलक्ष्मच्च नैवेद्यं देवि एहाणां ।
 मिटाक्षस्त्रस्तिकानाच्च लक्षपञ्चं मनोहरं ॥ ३१ ॥
 शर्कराराश्चिलक्ष्मच्च नैवेद्यं देवि युहाणां ।
 संखृतं पायसं पिटं शाल्यच्चं व्यञ्जनान्वितं ॥ ३२ ॥
 शर्करादधिदुग्धाकं नैवेद्यं देवि एहाणां ।

फलानाच्च सुपक्षानामाभ्रादीनां चिलक्षकं ॥ ३३ ॥
 राशीनाच्च मया दत्तं भक्त्या च देवि यृह्यतां ।
 दधिकुल्याशतचैव मधुकुल्याशतलथा ॥ ३४ ॥
 घृतकुल्याशतचैव गृहाण परमेश्वरि ।
 दुधकुल्या शतं रम्यं गुडकुल्या शतं तथा ॥ ३५ ॥
 मया निवेदितं भक्त्या गृहाण परमेश्वरि ।
 नानातीर्थोङ्गवं रम्यं सुगन्धिवस्तुवासितं ॥ ३६ ॥
 मया निवेदितं भक्त्या श्रीततोयं गृहाण मे ।
 पयःफेणनिभा शश्या रत्नेन्द्रसारनिर्मिता ॥ ३७ ॥
 मया निवेदिता भक्त्या तां गृहाण सुरेश्वरि ।
 भूषणानि च रम्याणि सद्रवनिर्मितानि च ॥ ३८ ॥
 मया निवेदितान्येव गृहाण परमेश्वरि ।
 ताम्बुलच्च परं रम्यं कर्पूरादिसुवासितं ॥ ३९ ॥
 मया निवेदितं भक्त्या गृहाण परमेश्वरि ।
 सिन्दूरं शोभनं राधे योषितां सुप्रियं सदा ॥ ४० ॥
 मया निवेदितं भक्त्या सिन्दूरं प्रतियृह्यतां ।
 परं सुपक्षतैल्यच्च सुगन्धिवस्तुसंस्कृतं ॥ ४१ ॥
 मया निवेदितं भक्त्या तैलच्च प्रतियृह्यतां ।
 पुष्पञ्जलिचर्यं दत्ता दासीवर्गे प्रपूजयेत् ॥ ४२ ॥
 पादादिकं पृथगदत्ता प्रणमेहण्डवङ्गुवि ।
 मालतीं माधवीं रक्तं रत्नमालावर्तीं सतीं ॥ ४३ ॥
 चम्पावर्तीं मधुमर्तीं सुशीलां वनमालिकां ।

चन्द्रावलीं चन्द्रमुखीं पद्मां पद्ममुखीं शुभां ॥ ४४ ॥
 कमलां कालिकां कृष्णप्रियां विद्याधरीं तथा ।
 सम्पूज्य भक्त्या सर्वास्ता वटुवर्गं प्रपूजयेत् ॥ ४५ ॥
 सानन्दं परमानन्दं सुमिचं सन्तनुं तथा ।
 एतान् सम्पूज्य प्रत्येकं स्तोत्रच्च कवचं पठेत् ॥ ४६ ॥
 जपेत् षडश्चरीं विद्यां श्रीकृष्णेनैव सेवितां ।
 यथाशक्ति भक्तियुक्तो दण्डवत् प्रणमेत् सदा ॥ ४७ ॥
 स्तोत्रच्च सामवेदोक्तं प्रपठेद्विक्तिसंयुतः ।
 राधा रासेश्वरी रम्या रामा च परमात्मनः ॥ ४८ ॥
 रासोङ्गवा कृष्णकान्ता कृष्णवक्षः स्थलस्थिता ।
 कृष्णप्राणाधिदेवी च महाविष्णोः प्रसूरपि ॥ ४९ ॥
 सर्वाद्या विष्णुमाया च सत्या नित्या सनातनी ।
 ब्रह्मखरूपा परमा निर्लिप्ता निर्गुणा परा ॥ ५० ॥
 हन्दा हन्दावने सा च विरजातटवासिनी ।
 गोलोकवासिना गोपी गोपीशा गोपमातृका ॥ ५१ ॥
 सानन्दा परमानन्दा नन्दनन्दनकामिनी ।
 हृषभानुसुता शान्ता कान्ता पूर्णतमा च सा ॥ ५२ ॥
 काम्या कलावती कन्या तीर्थपूता सती शुभा ।
 सप्तचिंश्च नामानि वेदोक्तानि शुभानि च ॥ ५३ ॥
 सारभूतानि पुण्यानि सर्वनामस नारद ।
 यः पठेत् संयुतः शुद्धो विष्णुभक्तो जितेन्द्रियः ॥ ५४ ॥
 दृष्टैव निश्चलां खद्धीं लब्ध्वा याति हरेः पदं ।

हरिभक्तिं हरेहासं लभते नाचसंशयः ॥ ५५ ॥
 भक्तो लज्जपेनैव स्तोत्रसिद्धो भवेन्नुवं ।
 सिद्धस्तोत्रो यदि भवेत् सर्वसिद्धेश्वरो भवेत् ॥ ५६ ॥
 वद्विस्तम्भं जलस्तम्भं मनस्तम्भं हृदस्तम्भा ।
 मनोयायित्वमिष्टच्च लभते नाचसंशयः ॥ ५७ ॥
 स्तोत्रस्तरणमाचेण जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ।
 पदे पदेऽश्वमेधस्य लभते निश्चितं फलं ॥ ५८ ॥
 कोटिजन्मार्ज्जितात् पापात् ब्रह्महत्याशतादपि ।
 स्तोत्रशरणमाचेण मुच्यते नाचसंशयः ॥ ५९ ॥
 स्वतवत्सा काकबन्धा महाबन्धा प्रसूयते ।
 शृणोति वर्षमेकं या शुद्धा स्तिनान्नभोजिनी ॥ ६० ॥
 शृणोति मासमेकं यः सर्वाभीष्टं लभेन्नरः ।
 सामवेदकुमारं तमित्याह कमलोङ्गवः ॥ ६१ ॥

इति श्रीनारदपञ्चराते ज्ञानान्वतसारे दितीयराते श्रिवनारदसंवादे
 भक्तिज्ञानकथने राधापञ्चकथनं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ १ ॥

पञ्चमोऽध्यायः ।

—४—
श्रीनारद उवाच ।

सर्वं श्रुतं जगन्नाथं यद्यन्मनसि वाच्छ्रितं ।
 अधुना श्रोदुमिच्छामि राखिकाकवचं परं ॥ १ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

स्तुमस्व ब्रह्मणः पुच्च द्वर्षे मुनिपुञ्जव ।
यन्निषिद्धं भगवता कृष्णेन परमात्मना ॥ २ ॥
कथं वक्ष्यामि हे वत्स सुगुस्तं कवचं मुने ।
करुणे दधार भगवान् भक्ता रत्नपुटेन यत् ॥ ३ ॥
परमानन्दसन्दोहकवचच्च सुदुर्लभं ।
षड्क्षरी महाविशां नित्यंभक्त्या जपेइरिः ॥ ४ ॥
नित्यं प्रपूजयेन्नित्यं नित्यः सत्यः परात्परः ।
सा पूजयेत् प्रभुं नित्यं जपेदेका दशाक्षरं ॥ ५ ॥
महाच्च कवचं दत्त्वा निषिद्धं परमात्मना ।
इदमेवेति कवचं दत्तं तेनैव ब्रह्मणे ॥ ६ ॥
धर्माय ब्रह्मणा दत्तं तेन नारायणाय च ।
नारायणेन करुण्यं सुभद्राय ददौ पुरा ॥ ७ ॥
स्तुमस्व कथितुं नास्तं स्तुमस्व भगवन्मुने ।
गुरुणा च निषिद्धच्च न वक्तव्यं कदाचन ॥ ८ ॥

श्रीलारद उवाच ।

मां भक्तमनुरक्तच्च नाथ मा कुरु वचनां ।
त्वमेव कृष्णस्वं शम्भुर्दयोर्भेदो न साम्नि च ॥ ९ ॥
परतन्त्रो निषिद्धच्च वाक्यं कथितुमक्षमः ।
शृणोति कस्य वा वाक्यं यः स्वतन्त्रः स्वयं प्रभुः ॥ १० ॥
यदि मां कवचं नाथ न वक्ष्यसि सुदुर्लभं ।
देहं त्यक्ता ब्रह्माहत्यां दास्यामि तुभ्यमीश्वर ॥ ११ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

संहंशजातः १शिष्यश्च शुद्धः सुब्राह्मणः सुधीः ।
 मन्यते कृष्णतुल्यश्च गुरुं परमधार्मिकः ॥ १२ ॥
 देवमन्यं कृष्णतुल्यं यो ब्रवीति नराधमः ।
 ब्रह्महत्याष्व लभते महामूखो न संशयः ॥ १३ ॥
 परमात्मा स्वयं कृष्णो निर्गुणः प्रकृतेः परः ।
 ततो देवास्तदंशाश्च सगुणाः प्राकृताः सूताः ॥ १४ ॥
 सर्वे जन्याः कृचिमाश्च पुरा ब्रह्मादयः सुराः ।
 सर्वेषां जनकः कृष्णः परमाद्यः परात्परः ॥ १५ ॥
 शुणु वच्यामि विप्रेन्द्र राधिकाकवचं शुभं ।
 परमानन्दसन्दोहाभिधमिष्टं सुदुर्लभं ॥ १६ ॥
 कृष्णेन दत्तं महाश्च शतशूङ्गेऽच पर्वते ।
 निरामये च गोस्तोके पूर्णे वन्दावने वने ॥ १७ ॥
 राधिकासद्विधाने च शोभने रासमण्डले ।
 गोपगोपीकदम्बैश्च वेष्टिते समभीसिते ॥ १८ ॥
 अहं हुभ्यं प्रदास्यामि प्रवक्त्रव्यं न कस्यचित् ।
 यद्भूत्वा पाठनाङ्गको जीवन्मुक्तो भवेद्भ्रुवं ॥ १९ ॥
 ब्रह्महत्यालक्षपापान्मुच्यते नाच संशयः ।
 कोटिजन्माज्जितात् पापादुपदेशात् प्रमुच्यते ॥ २० ॥
 अश्वमेधसहस्रश्च राजसूयशतं तथा ।
 विप्रेन्द्र कवचस्याख्य कलां नार्हन्ति षोडशीं ॥ २१ ॥

¹ शिष्यस्ति R.P.

शिष्याय विष्णुभक्ताय साधकाय प्रकाशयेत् ।
 शठाय परशिष्याय दत्ता स्वत्युं लभेन्नरः ॥ २२ ॥
 विग्रेन्द्र कवचस्यास्य कृषिनरायणः स्वयं ।
 कृष्णस्य भक्तिदास्ये च विनियोगः प्रकीर्तिः ॥ २३ ॥
 सर्वादा मे शिरः पादु केशं केशवकामिनी ।
 भालं अगवती पादु लोला लोचनयुग्मकं ॥ २४ ॥
 नासां नारायणी पादु सानन्दा चाधरौषकं ।
 जिह्वां पादु जगन्मातृदन्तं दामोदरप्रिया ॥ २५ ॥
 कपोलयुग्मं कृष्णेशा करुणं कृष्णप्रियाऽवदु ।
 कर्णयुग्मं सदा पादु कालिन्दीकुलवासिनी ॥ २६ ॥
 वसुन्धरेशा वक्षो मे परमा सा पयोधरं ।
 पद्मनाभप्रिया नाभिं जठरं जाह्नवीश्वरी ॥ २७ ॥
 नित्या नितम्बयुग्मं मे कङ्कालं कृष्णसेविता ।
 परात्परा पादु एषं सुश्रोणी श्रोणिकायुगं ॥ २८ ॥
 परमादा पादयुग्मं नखरांश्च नरोत्तमा ।
 सर्वाङ्गं मे सदा पादु सर्वेशा सर्वमङ्गला ॥ २९ ॥
 पादु राशेश्वरी राधा सप्ते जागरणे च माँ ।
 जले स्थले चान्तरीक्षे सेविता जलशायिनी ॥ ३० ॥
 प्राच्यां मे सततं पादु परिपूर्णतमप्रिया ।
 वह्नीश्वरी वह्निकोणे दक्षिणे दुःखनाशिनी ॥ ३१ ॥
 नैकृते सततं पातु नरकार्णवतारिणी ।
 वारुणे वनमालीशा वायव्यां वायुपूजिता ॥ ३२ ॥

कौविरे मां सदा पातु कूर्मेण परिसेविता ।
 रैश्चान्यामीश्वरी पातु शतशृङ्गनिवासिनी ॥ ३३ ॥
 वने वनचरी पात दृन्दावनविनोदिनी ।
 सर्वच सन्तातं पातु सर्वेषां विरजेश्वरी ॥ ३४ ॥
 प्रथमे पूजिता या च हृष्णेन परमात्मना ।
 घडक्षर्या विद्यया च सा मां रक्षनु कातरं ॥ ३५ ॥
 द्वितीये पूजिता देवी शक्मुना रासभण्डले ।
 नानासमृतसम्भारैर्माया प्रकृतिरोश्वरी ॥ ३६ ॥
 सप्ताक्षर्या विद्यया च पूज्यया प्रणवादया ।
 तृतीये पूजिता देवी ब्रह्मणा परमादरं ॥ ३७ ॥
 श्रीवीजयुक्तया भक्त्या चाटाक्षर्या च विद्यया ।
 चतुर्थे पूजिता देवी शेषेण विम्बनाशिनी ॥ ३८ ॥
 तेनैव सेविता विद्या मायायुक्ता नवाक्षरी ।
 विद्या सा चापि धर्मेण सेविता परमेश्वरी ॥ ३९ ॥
 धर्मेण दक्षा सा विद्या पुन्न नारायणर्ष्ये ।
 नराय शुद्धभक्त्या सा च विद्या मनोहरा ॥ ४० ॥
 नवाक्षरी महाविद्या कामदेवेन सेविता ।
 तदधीनं सर्वविश्वं पूज्यया विद्यया यथा ॥ ४१ ॥
 संप्राप दाहिकां शक्तिं वद्विश्व विद्यया यथा ।
 नवाक्षरी महाविद्या वायुना परिसेविता ॥ ४२ ॥
 विश्वेषां ग्राणरूपश्च पूज्यया विद्यया यथा ।
 सर्वाधारश्च पूज्यश्च बलवान् सर्वतोऽभवत् ॥ ४३ ॥

शेषाधारस्त्र कूर्मश्च पूज्यया विद्यया यथा ।
 विश्वाधारस्त्र शेषस्त्र तया च विद्यया मुने ॥ ४४ ॥
 धराधरा च^१ सर्वेषां तया च विद्यया सदा ।
 तयैव विद्यया शुद्धा गङ्गा भुवनपावनी ॥ ४५ ॥
 तयैव तुलसी शुद्धा तीर्थपूता बभूव सा ।
 तया स्वाहा वश्चिजाया पितृणां कामिनी स्वधा ॥ ४६ ॥
 उक्त्तमीर्माया कामवाणी सर्वाद्या प्रणवादिका ।
 रासेश्वरी राधिका सा छेन्ता वश्चिप्रियान्तका ॥ ४७ ॥
 तत्पोडशी महाविद्या परिपूर्णतमा श्रुतौ ।
 कामधेनुस्वरूपा सा सर्वसिद्धिप्रदायिनी ॥ ४८ ॥
 पुरा सनल्कुमारेण घोडशी परिसेविता ।
 सनकेन सनन्देन तया सनातनेन च ॥ ४९ ॥
 शुक्रेण गुरुणा पूज्या सिद्धा आसेन सेविता ।
 पपौ समुद्रं सोऽगस्त्यः पूज्यया विद्यया यथा ॥ ५० ॥
 रासेश्वरी छेन्तहीना घोडश्या मुनिपुङ्गव ।
 दधीचिना सेविता सा विद्या च हादशाक्षरी ॥ ५१ ॥
 तया तदस्य चावर्थमन्त्रमेव बभूव ह ।
 चतुर्दशेन्द्रावस्त्रिस्त्रं मुनिरासीनिरापदः ॥ ५२ ॥
 स्वेच्छास्त्रत्युमुनिश्चैव जितः कालोऽपि विद्यया ।
 देवानां प्रार्थनेनैव तत्याज स कलेवरं ॥ ५३ ॥

^१ धाराचेति R.

मत्तो मन्महं युहीत्वा च अज्ञाप पुष्करे मुनिः ।
 शतवर्षं तपस्त्रिंश्च ददर्श परमेष्वरीं ॥ ५४ ॥
 दत्त्वा सा स्वपदं तस्मै गोलोकच्च जगाम सा ।
 देहं त्यक्ता च स मुनिर्गोलोकं प्रययौ पुरा ॥ ५५ ॥
 इत्येवं कथितं वत्स कवचं परमाङ्गुतं ।
 परमानन्दसन्दोहं वेदेषु च सुदुर्जभं ॥ ५६ ॥
 श्रीकृष्णेनैव कथितं मह्यं भक्ताय भक्तिः ।
 मया तुभ्यं प्रदत्तच्च प्रवक्त्रव्यं न कस्यचित् ॥ ५७ ॥
 गुरुमध्यर्थ्य विधिना वस्त्रालङ्घारचन्दनैः ।
 न मस्कृत्य परं भक्त्या कवचं धारयेत् सुधीः ॥ ५८ ॥
 पठित्वा कवचं दिव्यं परं सादरपूर्वकं ।
 गुरवे दक्षिणां दत्त्वा लभेत्स्य शुभाश्रिष्टं ॥ ५९ ॥
 महामूढो नोपदिष्टः कवचं धारयेत् पठेत् ।
 निष्फलं तद्वेत् सर्वं शतक्षरं जपेष्वदि ॥ ६० ॥
 उपदिष्टो यदि पठेत् धारयेत् करुदेशतः ।
 जले वद्धौ च शस्त्रास्ते मरणं नो भवेद्भ्रुवं ॥ ६१ ॥
 कवचस्य प्रसादेन जीवन्मुक्तो भवेत्त्वरः ।
 अनेन कवचेनैव शहुचूडः प्रतापवान् ॥ ६२ ॥
 युयुधे स मया साहं वर्षच्च नर्मदातटे ।
 न विद्धो मम शूलेन दत्त्वा च कवचं सृतः ॥ ६३ ॥
 सर्वाण्येव हि दानानि व्रतानि नियमानि च ।
 तपांसि यज्ञाः पुण्यानि तीर्थान्यनशनानि च ॥ ६४ ॥

सर्वाणि कवचस्यास्य कलां नार्हन्ति षोडशीं ।
इदं कवचमज्जात्वा भजेद्यः परमेश्वरीं ॥ ६५ ॥
शतलक्षप्रज्ञोऽपि न मन्त्रः सिद्धिदायकः ।
इत्येवं कथितं सर्वं राधिकाकवचं मुने ॥ ६६ ॥

इति श्रीनारदस्वराचे ज्ञानान्तरसारे श्रीबनारदसंवादे दितोयराचे
भक्तिशासनकथामे कवचप्रकाशम् नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ५ ॥

षष्ठोऽध्यायः ।

—३६—
शोभादेव उवाच ।

जगन्मातुरपाख्यानं तुभ्यच्च कथितं मया ।
सुदुर्लभं सुगुप्तच्च वेदेषु च चतुर्षु च ॥ १ ॥
पुराणेच्चितिहासेषु पञ्चराचेषु पञ्चसु ।
अतीव पुण्यदं शुद्धं सर्वपापप्रनाशनं ॥ २ ॥
संक्षेपणौव कथितं राधाख्यानं मनोहरं ।
कापिलेये पञ्चराचे विस्तीर्णमतिसुन्दरं ॥ ३ ॥
नारायणेन कथितं मुनयं कपिलाय च ।
सिङ्गचेचे पुण्यतमे प्रत्यक्षं मम सन्निधौ ॥ ४ ॥
तचोक्तं हरिणा सार्वं शुश्राव कमलोङ्गवः ।
शुश्रुतमुनयः सर्वं चेदमेव यरं वचः ॥ ५ ॥
आदौ समुच्चरेद्राघां पञ्चात् कण्ठच्च माधवं ।
विपरीतं यदि पठेत् ब्रह्महत्यां उभेद्भ्रुवं ॥ ६ ॥

श्रीकृष्णो जगतां तातो जगन्माता च राधिका ।
 पितृः शतगुणे माता वन्द्या पूज्या गरीयसी ॥ ७ ॥
 दैवदोषेण महता ये च निन्दनि राधिकां ।
 वामाचाराद्य मूर्खाद्य पापिनश्च हरिद्विषः ॥ ८ ॥
 कुम्भीपाके तस्तैले तिष्ठन्ति ब्रह्मणः शतं ।
 इहैव तदंशहानिः सर्वनाशाय कल्पते ॥ ९ ॥
 भवेद्रोगी च पतितो विघ्नं तस्य पदे पदे ।
 हरिणोक्तं ब्रह्मक्षेत्रे मया च ब्रह्मणा शुतं ॥ १० ॥
 चैलोक्यपावनीं राधां सन्तोऽसेवन्ति नित्यशः ।
 यत्पादपद्मे भक्ताऽर्थं नित्यं कृष्णो ददाति च ॥ ११ ॥
 यत्पादपद्मनखरे पुण्ये दृढावने वने ।
 सुस्तिग्धालक्तकरसं प्रेस्ता भक्त्या ददौ परा ॥ १२ ॥
 राधाचर्वितताम्बुलं चखाद मधुसूदनः ।
 हयोक्षैको न भेदस्तु दुग्धधावत्ययोर्यथा ॥ १३ ॥
 श्रीकृष्णोरसि या राधा यहामांशेन समवा ।
 महालक्ष्मीश्च वैकुण्ठे सा च नारायणोरसि ॥ १४ ॥
 सरस्वती सा च देवी विदुषां जननी परा ।
 चीरोदसिन्धुकन्या सा विष्णुरसि च मायथा ॥ १५ ॥
 सावित्री ब्रह्मणो लोके ब्रह्मवक्षःस्यस्तस्थिता ।
 पुरा सुराणां तेजःसु साविभूत्वा दया हरेः ॥ १६ ॥
 स्वयं मूर्त्तिमती भूत्वा जघान दैत्यसङ्कान् ।
 ददौ राज्यं महेन्द्राय कृत्वा निष्करणं पदं ॥ १७ ॥

कालेन सा भगवती विष्णामाया सनातनी ।
 बभूव दक्षकन्या च परं कृष्णाच्चया मुने ॥ १८ ॥
 त्यक्ता देहं पितॄयज्ञे ममैव निन्दया मुने ।
 पितॄणां मानसी कन्या मेना कन्या बभूव सा ॥ १९ ॥
 आर्विभूता पर्वते सा तेनेयं पार्वती सती ।
 सर्वशक्तिस्वरूपा सा दुर्गा दुर्गतिनाशिनी ॥ २० ॥
 बुद्धिस्वरूपा परमा कृष्णस्य परमात्मनः ।
 सम्यद्रूपेन्द्रगेहे सा स्वर्गलक्ष्मीस्वरूपिणी ॥ २१ ॥
 मत्ये लक्ष्मी राजगेहे युहलक्ष्मीर्गेहे युहे ।
 एष्यक् एष्यक् च सर्वं च ग्रामेषु ग्रामदेवता ॥ २२ ॥
 जले सत्यस्वरूपा सा गन्धरूपा च भूमिषु ।
 शब्दरूपा च नभसि शोभारूपी निशाकरे ॥ २३ ॥
 प्रभारूपा भास्करे सा वृपेन्द्रेषु च सर्वतः ।
 वद्धौ सा दाहिका शक्ति सर्वशक्तिश्च जन्मेषु ॥ २४ ॥
 द्वृष्टिकाले च सा देवी मूलप्रकृतिरीखरी ।
 माता भवेत्यहाविष्णोः स एव च महान् विराट् ॥ २५ ॥
 यस्य लोमसु विश्वानि तेन वासुः प्रकीर्त्तिः ।
 तस्य देवोऽपि श्रीकृष्णो वासुदेव इतीरितः ॥ २६ ॥
 महतो वै द्वृष्टिविधौ चाहृष्टारोऽभवन्मुने ।
 ततो हि रूपतन्माचं शब्दतन्माच इत्यतः ॥ २७ ॥
 ततो हि स्पर्शतन्माचमेवं द्वृष्टिक्रमं मुने ।
 द्वृष्टिवीजस्वरूपा सा न हि द्वृष्टिस्त्रया विना ॥ २८ ॥

विना मृदं घटं कर्तुं कुलालश्च न च श्रमः ।
 विना स्वर्णं स्वर्णकारः कुण्डलं कर्तुमश्रमः ॥ २८ ॥
 एवं ते कथितं सर्वमास्यानमतिदुर्लभं ।
 जन्मसूत्युजराव्याधिशोकदुःखहरं परं ॥ २९ ॥
 आराध्य सुचिरं कृष्णं यद्यत्काव्यं भवेष्टुण्ठ ।
 राधोपासनया तज्ज्ञ भवेत् स्वल्पेन कालंतः ॥ ३१ ॥
 तस्यापि मायया सार्हं सर्वं विश्वं भद्रामुने ।
 विष्णुमाया भगवती उपाँ यं यं करोति च ॥ ३२ ॥
 स च प्राप्नोति कृष्णं तद्गतिदास्यमीषितं ।
 इत्येवं कथितं सर्वं परच्च सुखमोक्षदं ॥
 नीतिसारच्च शुभदं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ २४ ॥

इति श्रीगारदपच्चराचे ज्ञानानुकृतसारे दितीयरात्रे शिवगारदसंवाद
भक्तिज्ञानकथने राधाप्रशंसा जाम बहोऽध्यायः । ८ ।

सहस्रोऽध्यायः ।

श्रीगारद उवाच ।

भक्तिज्ञानं श्रुतं नाथ परमाङ्गुतमीषितं ।
 मुक्तिज्ञानविधानच्च विस्तीर्णं वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

लीनता हरिपादाञ्जे मुक्तिरित्यभिधीयते ।
 इदमेव हि निर्वाणं वैष्णवानामसम्मतं ॥ २ ॥

सालोक्यसार्दिसामीच्चसारुप्यमित्यतः क्रमात् ।
 भोगरूपच्च सखदमिति मुक्तिचतुष्टयं ॥ ३ ॥
 श्रीहरेभक्तिदास्यच्च सर्वमुक्तेः परं सुने ।
 वैष्णवानामभिमतं सारात्सारं परात्परं ॥ ५ ॥ ✓
 काश्याच्च मरणं पृच्छ परं निर्बाणकारणं ।
 दक्षकर्णं मृत्युकाले मयोक्तं मन्त्रमेव च ॥ ५ ॥
 निर्बाणमोक्षमेवेदं मोक्षविद्धिः प्रकीर्तितं ॥ ६ ॥
 गङ्गायाच्च जले मुक्तिः क्षेत्रे नारायणे मुने ।
 ज्ञानतश्चेत् त्यजेत् प्राणान् कृष्णस्मरणपूर्वकं ॥
 जले स्थले चान्तरीक्षे गङ्गासागरसङ्गमे ॥ ७ ॥

नारद उवाच ।

प्राणिनां येन मन्त्रेण मुक्तिर्भवति शाश्वती ।
 वाराणस्यां त्वयोक्तच्च तन्मां कथितुमर्हसि ॥ ८ ॥
 अन्यथाऽहं कृपासिन्धो सदस्त्यच्चे कलेवरं ।
 मां भक्तमनुरक्तच्च नाथ मा कुरु वचनां ॥ ९ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

गुप्तं वेदपुराणेषु चेतिहासेषु नारद ।
 पञ्चरात्रेषु सर्वेषु कथं वच्यामि मां वद ॥ १० ॥
 अहं इत्याभयेनैव वच्यामि गोपनं परं ।
 शूयतां दक्षकर्णं च न वक्ष्यन्यं कदाचन ॥ ११ ॥

मन्त्रोऽयं मन्त्रसारायः सर्वादीजमध्यमः ।
 पञ्चवर्गाद्वितीयस्थ वर्णश्च गुरुमान् भवेत् ॥ १२ ॥
 पञ्चमे पञ्चमो वर्णो विष्णुमान् छेन्त एव सः ।
 जगत्पूतप्रिशान्तस्थ मन्त्रः सप्ताचरो भुने ॥ १३ ॥
 प्रयागे मुण्डनञ्चैव परं निर्बाणकारणं ।
 दोलायमानं गोविन्दं पुण्ये दृढावने वने ॥ १४ ॥
 हष्टिमाचेण विप्रेन्द्रं परं निर्बाणकारणं ।
 निर्बाणं हष्टिमाचेण मञ्चस्थं मधुसूदनं ॥ १५ ॥
 रथस्थं वामनञ्चैव निर्बाणं हष्टिमाचतः ।
 कार्त्तिकीपूर्णिमायाच्च राधाच्चहष्टिपूजनं ॥ १६ ॥
 यच तत्र न नियमो परं निर्बाणकारणं ।
 परं शिवचतुर्दश्यां शिवं संस्थाप्य पूजनं ॥ १७ ॥
 तदिनेऽनशनं विप्रं परं निर्बाणकारणं ।
 शुभाशुभञ्च यत्कर्म तत्त्वकर्मनिकृत्तनं ॥ १८ ॥
 स्मरणं श्रीइरेः पादपद्मं निर्बाणकारणं ।
 वैशाख्यां पुष्करस्नानं परं निर्बाणकारणं ॥ १९ ॥
 गङ्गासागरतोये च सृत्युर्निर्बाणकारणं ।
 कार्त्तिक्याच्च शिलादानं एष्वीविपुलदानकं ॥ २० ॥
 काञ्जिके तुलसीदानं परं निर्बाणकारणं ।
 ब्रह्मसंस्थापनञ्चैव परं निर्बाणकारणं ॥ २१ ॥
 कन्यादानं वैष्णवे च परं निर्बाणकारणं ।
 परं निर्बाणवीजञ्च वैष्णवोच्छटभद्रणं ॥ २२ ॥

विष्णुमन्त्रोपासकाना द्विजानाच्च द्विजर्षभ ।
 तत्पादोदकभस्त्रच परं निर्वाणकारणं ॥ २३ ॥
 स्वर्णशृङ्गनिबहानां गवां लक्षप्रदानकं ।
 पृथ्वीदानच्च विप्रेन्द्र परं निर्वाणकारणं ॥ २४ ॥
 परे नारायणेचे लक्षनाम इरेष्यपेत् ।
 नाशनं सर्वपापानां परं निर्वाणकारणं ॥ २५ ॥
 शिवलक्ष्मप्रस्त्रनं भक्त्या चेचे नारायणे मुने ।
 विधिवद्विश्विणादानं परं निर्वाणकारणं ॥ २६ ॥
 परं राधेशयोर्मन्त्रग्रहणं वैष्णवादिजात् ।
 शुचे नारायणेचे परं निर्वाणकारणं ॥ २७ ॥
 ग्रन्थादादशसाहस्रं द्वादशस्त्रसमितं ।
 शुक्रप्रोक्तं भागवतं श्रुत्वा निर्वाणता द्रजेत् ॥ २८ ॥
 पुरा भगवता प्रोक्तं कृष्णेन ब्रह्मणे मुने ।
 पुराणसारं शुचं तत्त्वेन भागवतं विदुः ॥ २९ ॥
 ब्रह्मवैवर्तश्रवणं परं निर्वाणकारणं ।
 यथैव विद्वत् ब्रह्म शुचनिर्गुणमीमितं ॥ ३० ॥
 ब्राह्म^१प्रकृतिगाणेशकृष्णाविभाववर्णनं ।
 चतुःखण्डपरिमितं ब्रह्मवैवर्तमीमितं ॥ ३१ ॥
 पराश्वरकृतं पुण्यं धन्यं विष्णुपुराणकं ।
 भक्त्या तच्छ्रवणं वत्स परं निर्वाणकारणं ॥ ३२ ॥

^१ शावेशेति R.

यत्र तत्र दिने बत्स हरेन्मानुकीर्तनं ।
 परं निर्वाणवीजस्त्र श्रीकृष्णव्रतपूजनं ॥ ३३ ॥
 यद्यत्कृतं सतां कर्म कृष्णे भक्षया तदर्पणं ।
 कर्मनिर्मूलनं तत्र सरणं मुक्तिकारणं ॥ ३४ ॥
 यदेकशब्दश्रवणं पञ्चरात्रेषु पञ्चसु ।
 उपदिष्टं ब्राह्मणात्र परं निर्वाणकारणं ॥ ३५ ॥
 पतिव्रतानां भक्षया च भर्तुवरणसेवनं ।
 हिजार्द्वनस्त्र शुद्धानां परं निर्वाणकारणं ॥ ३६ ॥
 चतुर्णामपि वर्णानां गुरुकृष्णार्द्वनं परं ।
 हिजानां वैष्णवानात्र सेवनं मुक्तिकारणं ॥ ३७ ॥
 आषाढोकात्तिकीमाघीवैशाखोपूर्णिमामु च ।
 तीर्थस्नानं प्रदानस्त्र परं निर्वाणकारणं ॥ ३८ ॥
 पितृमातृगुरुणात्र सेवनं मुक्तिकारणं ।
 निग्रहस्त्र हङ्गीकानां केवलं मुक्तिकारणं ॥ ३९ ॥
 स्वधर्माचरणं शुद्धं विधर्मात्र निवर्त्तनं ।
 वेदोक्ताचरणं विग्र परं निर्वाणकारणं ॥ ४० ॥
 दानं हिंसाविहीनस्त्र कृतच्चानशनं मुने ।
 नर्लिङ्गं शोभनं कर्म परं निर्वाणकारणं ॥ ४१ ॥
 देवानां सात्त्विकी पूजा शुभदा मुक्तिदा मने ।
 अहिंसा परमो धर्मः परं निर्वाणकारणं ॥ ४२ ॥
 सत्यचेतादापरेषु संन्यासग्रहणं सतां ।
 दण्डग्रहणमाचेषु परं निर्वाणकारणं ॥ ४३ ॥

कलौ दण्डग्रहेणैव परं निर्वाणकारणं ।
 परं वेदविहङ्गस्व विपरीताय कल्पते ॥ ४४ ॥
 पञ्चबन्धुविहीनानां पालनस्व स्वयोषितां ।
 परस्त्रीवर्जनस्वैव परं निर्वाणकारणं ॥ ४५ ॥
 तत्पालने सभेमोक्षं ब्रह्माहत्यास्व वर्जनं ।
 अनाथाभगिनीकन्यावधूनां परिपालकं ॥ ४६ ॥
 केवलं मोक्षवीजस्व तत्त्वागे नरकं भ्रुवं ।
 शिशूनामपि पुच्छाणां भाटूणास्व तदैव च ॥ ४७ ॥
 परित्यागे च नरकं पालनं मोक्षकारणं ।
 मन्त्रं कन्याप्रादानस्व सुविप्रे मोक्षकारणं ॥ ४८ ॥
 जीवाभयप्रदानस्व ग्रहणागतरक्षणं ।
 अज्ञानाय ज्ञानदानं परं निर्वाणकारणं ॥ ४९ ॥
 मुक्ति^२ज्ञानस्व कथितं संक्षेपेण ^३यथागमं ।
 कापिले पञ्चरात्रेषु कृष्णेनोक्तं सुविस्तरं ॥ ५० ॥
 आध्यात्मिकस्व कथितं प्रथमं ज्ञानमीष्ठितं ।
 भक्तिज्ञानं हितीयस्व उष्णस्य परमात्मनः ॥ ५१ ॥
 मुक्तिज्ञानं तृतीयं च कथितं तत्त्वयाक्षमं ।
 ज्ञानहृष्यस्वावशिष्टं यौगिकं मायिकं मुने ॥ ५२ ॥

इति श्रीनारदपञ्चराजे ज्ञानास्तसारे शिवनारदसंवादे द्वितीयराजे
 मुक्तिज्ञानकञ्चने सप्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

^१ दानस्त्रेति R.

^२ वर्षाक्षम् P.

—***—

श्रीमहारेष उवाच ।

योगदानच्च दुर्बोधमसतां विषमं परं ।
 श्रूयतामिदमेवेति वच्च्यामि च यथागमं ॥ १ ॥
 अणिमा सविमा व्याप्तिः प्राकाम्यं महिमा तथा ।
 ईश्वित्वच्च वशित्वच्च तथा कामावसायिता ॥ २ ॥
 दूरश्वरणमिष्टार्थसाधनं खट्टिपत्तनं ।
 मनोयायित्वमेवेदं परकायप्रवेशनं ॥ ३ ॥
 प्राणिनां प्राणदानच्च तेषां प्राणापहारकं ।
 कायव्यूहच्च वाक्सिङ्गं सिङ्गं सप्तदश सूतं ॥ ४ ॥
 कृष्णभक्तिव्यवहितं भक्तानां नाभिवाच्छ्रितं ।
 कृष्णवेतनभुग्भोक्तुं करोति वासनां मुने ॥ ५ ॥
 मूलाधारं स्वाधिष्ठानं मणिपूरमनाहतं ।
 विशुद्धमपि चाच्चाख्यं षट्चक्रं परिकीर्तिं ॥ ६ ॥
 शक्तिकुण्डलिनीयुक्तः स्वे स्वे स्थाने स्थितं मुने ।
 योगोपयुक्तं नियतं योगविद्विः प्रकीर्तिं ॥ ७ ॥
 सेधा सा मनसा युक्ता सुनिद्राजननी वृणां ।
 दृडा सा मनसा युक्ता प्राणिनां द्वुद्विवर्धिनी ॥ ८ ॥
 पिङ्गला मनसा युक्ता तृष्णा माता च प्राणिनां ।
 सुषुम्ना मनसा युक्ता निद्राभङ्गाय कल्पते ॥ ९ ॥

चञ्चला मनसा युक्ता सम्मोगेच्छाविबर्दिनी ।
 सुस्थिरा मनसा युक्ता नृणामेव विचेतनी ॥ १० ॥
 मनश्च नाडीषट्केषु क्रमेणैव भ्रमेदहो ।
 अत्र नास्ति यथासङ्घं स्वेच्छाधीनच्च चञ्चलं ॥ ११ ॥
 योनिग्रिश्चोपरिस्थानं मूलाधारस्य नारद ।
 स्वाधिष्ठानं नाभिदेशे मणिपूरच्च वक्षसि ॥ १२ ॥
 अनाहतं तदूर्ध्वं च विशुद्धं कण्ठदेशतः ।
 आज्ञास्यं चकुषोर्मध्ये चक्रस्थानं प्रकीर्तिं ॥ १३ ॥
 मूलाधारौकसीडा सा स्वाधिष्ठाने च पिङ्गला ।
 सुषुम्ना मणिपूरे सा सुस्थिरा सायनाहते ॥ १४ ॥
 चञ्चला सा विशुद्धे च मेधास्या परिकीर्तिता ।
 नाडिस्थानच्च कथितं योगविद्विः प्रकीर्तिं ॥ १५ ॥
 नाडीयुक्तेषु चक्रेषु शश्वस्यायुश्चरेदहो ।
 वहो भवति स्वाशाखे ततो मृत्युश्च प्राणिनां ॥ १६ ॥
 योगी च वहनिश्वासो वायुधारण्या मुने ।
 तस्य मृत्युश्च न भवेत् साध्यवायुर्महान् वशी ॥ १७ ॥
 विश्वस्तम्भं जलस्तम्भं मृदाच्च मनसस्तथा ।
 वायुस्तम्भं बहुविधं योगी जानाति नारद ॥ १८ ॥
 सहस्रदलपद्मच्च सर्वेषां मस्तके मुने ।
 तचैव तिष्ठति गुरुः सूक्ष्मरूपेण सन्ततं ॥ १९ ॥
 तज्जुरोः प्रतिविन्बच्च सर्वच्च नररूपकः ।
 गुरुरूपी स्वयं कृष्णः शिष्याणां हितकाम्यया ॥ २० ॥

गुरौ दृष्टे हरिस्तुष्टो हरौ दृष्टे जगच्यं ।
 गुरुव्रत्मा गुरुविष्णुगुरुदर्देवो महेश्वरः ॥ २१ ॥
 गुरुदेवः परं ब्रह्म गुरुः पूज्यः परात्परः ।
 हरौ दृष्टे गुरौ दृष्टे गुरुरच्छित्तमीश्वरः ॥ २२ ॥
 सर्वे दृष्टा गुरौ दृष्टे न कोऽपि रक्षितुं द्वयः ।
 गुरुश्च ज्ञानोद्घिरणाज्ज्ञानं तन्मन्त्रतन्त्रयोः ॥ २३ ॥
 ततन्त्रं स च मन्त्रः स्यात् कृष्णभक्तिर्यतो भवेत् ।
 स एव बन्धुः स पिता स मैती जननी च सा ॥ २४ ॥
 स च भाता पतिः पुत्रो यः कृष्णवत्मं दर्शयेत् ।
 जलबहुद्वत् सर्वं विश्वस्व सच्चराचरं ॥ २५ ॥
 भज राधेश्वरं विग्र श्रीकृष्णं प्रकृतेः परं ।
 स गुरुः परमो वैरी भृष्टं वत्मं प्रदर्शयेत् ॥ २६ ॥
 तज्जन्मनाशं कुरुते शिष्यहत्या भवेद्भ्रुवं ।
 सहस्रदलपद्मे च हृदयस्यो हरिः स्वयं ॥ २७ ॥
 सर्वेषां प्राणिनां विग्र परमात्मा निरञ्जनः ।
 इति ते कथितं सर्वं योगज्ञानच्चतुर्थकं ॥
 यथागमच्च संक्षेपं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ २८ ॥

नारद उवाच ।

भक्तिज्ञानच्च भक्तानां योगज्ञानच्च योगिनां ।
 केषां वत्मं प्रशस्तच्च तमां कथितुमईसि ॥ २९ ॥

¹ हरौ दृष्टे गुरुस्ताता गुरौ दृष्टे न कर्मन R.

श्रीमहादेव उवाच ।

ध्यायन्ते योगिनः सर्वे व्योतीरुपं सनातनं ।
 निर्गुणस्य शरीरच्च न मन्यन्ते च योगिनः ॥ ३० ॥
 शरीरं प्राकृतं सर्वे निर्गुणः प्रलतेः परः ।
 गुणेन सज्जते हेहो निर्गुणस्य कुतो भवेत् ॥ ३१ ॥
 इति सर्वे योगशास्त्रं योगविद्विः प्रकीर्तिं ।
 वैष्णवास्तं न मन्यन्ते कुमाराद्या वयं हिज ॥ ३२ ॥
 वदन्ति वैष्णवाः सर्वे तेजस्तेजस्विनां वरं ।
 क्ष समवेदा क्ष भवेदिति दुर्घयमेव च ॥ ३३ ॥
 क्षणो नित्यः शरीरी च तस्य तेजो हि वर्तते ।
 तेजोऽभ्यन्तर एवाह क्षणमूर्तिः सनातनः ॥ ३४ ॥
 ध्यायन्ते योगिनः सर्वे तत्त्वेजो भक्तिपूर्वकं ।
 सुपक्षभक्त्या कालेन योगी च वैष्णवो भवेत् ॥ ३५ ॥
 तेजोऽभ्यन्तररूपच्च ध्यायन्ते वैष्णवाः सदा ।
 दासानाच्च कुती दास्यं विना देहेन नारद ॥ ३६ ॥
 वैष्णवानां मतं शस्तं सर्वभ्योऽपि च नारद ।
 न वैष्णवात् परो ज्ञानी ब्रह्मायडेषु च ब्रह्मणः ॥ ३७ ॥
 इति ते कथितं वत्स संक्षेपेण यथागमं ।
 को वा जानाति काल्पन्येन कृष्णमाहात्म्यमीप्तिं ॥ ३८ ॥
 इति श्रीनारदपक्षरात्रे ज्ञानाच्छसारे श्रिवनारदसंवादे दिलीकराते वीर-
 ज्ञानकथनेऽस्तमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ इति दिलीकरात्रं सम्पूर्वे ।

३ राखं ॥

प्रथमोऽथायः ।

श्रीशिव उवाच ।

शृणु नारद वच्यामि मन्त्रयन्त्रकियादिकान् ।
पुरा व्यासेन ये प्रोक्षाः शुकं प्रति महामते ॥ १ ॥
प्रातःकृत्यविधियोऽच तथा ज्ञानविधिमुने ।
तथा पूजादिकं सर्वं मन्त्राक्षरसमुद्भवं ॥ २ ॥
मन्त्रार्थं यथा येन ज्ञायते पुरुषेण हि ।
पुरा कैलासशिखरे सुखसेव्ये निरन्तरं ॥ ३ ॥
पार्वती मां पुरा भक्त्या परिप्रस्तु यत् शिवं ।
तत्तत् शृणु महाबाहो ममैकाग्रमना मुने ॥ ४ ॥

शार्वत्युवाच ।

देव देव महादेव संसाराण्वतारक ।
वक्तुमर्हसि देवेश मन्त्रतन्त्रविधिं गुरो ॥ ५ ॥
श्रीराधायाश्च कृष्णस्य तथा पूजाविधिं मम ।
मन्त्रार्थं च तथा योगान् नामामष्टोतरं शतं ॥ ६ ॥
सहस्रं च तथा नामां प्रब्रूहि मम साम्रातं ।
यद्यस्ति मयि कारणं यद्यस्ति मयि दोहदं ॥ ७ ॥

^१तदा प्रब्रूहि राथाया नाम्नामष्टोत्तरं शतं ।
सहस्रच तथा देव मन्त्रयन्त्रविधिं मम ॥ ८ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि मन्त्रतन्त्रविधिं प्रिये ।
शुकं प्रति पुरा प्रोक्तं वेदव्यासेन धीमता ॥ ९ ॥
तत्तेऽहं संप्रवक्ष्यामि शृणुज्जैकमनाः प्रिये ।
यावतो मन्त्रवर्णांस्तु श्रीकृष्णस्य परात्मनः ॥ १० ॥

शास उवाच ।

कला तु माया नरकान्तमूर्तिः
कलड़्कण्डेणुनिनादरम्यः ।
श्रितो हृदि व्याकुलयस्त्विलोकौ
श्रियेऽस्तु गोपीजनवस्तुभो वः ॥ ११ ॥
गुरुचरणसरोरुहदयोत्यान्
महितरजःकणकान् प्रणम्य मूर्हा ।
गदितमिह विवेच्य नारदाद्य-
र्यजनविधिं कथयामि सार्ङ्गपाणेः ॥ १२ ॥
सर्वेषु वर्णेषु तथाश्चर्मेषु
नारीषु नानासु यजन्मखेषु ।
दाता फलानामभिवाच्छितानां
द्रागेव ^२गोपालकमन्त्र रषेः ॥ १३ ॥

^१ काच T.

^२ गोपोकेश T.

शृणु वत्स प्रवच्यामि पूजनं शार्ङ्गधन्वनः ।
यन्नारदाय कथितं ब्रह्मणा पञ्चयोनिना ॥ १४ ॥
प्रातः कृत्यादिकं वच्ये तथा पूजाविधिं सुत ।
जगत्कल्पतरो वत्स शृणु व गदतो मम ॥ १५ ॥

नूनमच्युतकटाक्षपातने
कारणं भवति भक्तिरञ्जसा ।

तच्चतुष्टयफलासये ततो
भक्तिमानधिकृतो गुरौ हरौ ॥ १६ ॥

स्नातो निर्मलसूच्छमशुद्धवसनो
धौताङ्गेत्रिपाण्याननः साधान्तः
सपविच्चमुद्रितकरः श्वेतोर्ङ्गपुण्ड्रोऽब्जः ।
प्राचीदिवदनो निवध्य सुहृदं

पश्चासनं स्वस्तिकं वाऽसीनः स्वगुरुन्
गणाधिपमयो वन्देत ब्रह्माञ्जलिः ॥ १७ ॥

ततोऽस्वमन्त्रेण विशेष्य पाणी
चितासु दिग्बन्धहुताशशासन् ।

विधाय भूतात्मकमेतदङ्गं
विशेष्येच्छुद्धमतिः क्रमेण ॥ १८ ॥

इडा वक्त्रे धूम्बं सततगति वीजं सस्त्रकं
स्वरं त्यूर्वं मन्त्रो सकलभूवनोच्छोषणकरं ।
स्वकं देहं तेन प्रततवपुषाऽपूर्वं सकलं
विशेष्य व्यामुच्चेत् पवनमध्य मागेण खमणेः ॥ १९ ॥

तेनैव मार्गेण विस्तीर्नमारुतं

बीजं विचिन्त्यारणमाशुशृणेः ।

आपूर्य देहं परिदृश्य वामतो

मुच्छेत् समीरं सह भस्यना वहिः ॥ २० ॥

*ठपरमतीव शुद्धमसृतांशुपथेन विधुं

नयतु लसाटचन्द्रमसृतः सकलासुमर्यो ।

खपरजपान्निपात्य रचयेत्तु तथा सकलं

वपुरसृतौष्ठृष्टिमय वक्रकराद्यमिदं ॥ २१ ॥

शिरोवदनहृत्तटक् श्रवणघोणगरडौष्टक-

हयेषु सशिरोमुखेषु च इति क्रमात् विन्यसेत् ।

हृत्तट करपादसन्धिषु तदग्रकेष्वादरात्

सपार्श्वयुगपृष्ठनाभ्युदरकेषु याद्यानथ ॥ २२ ॥

हृदयकष्टकाकुल्करमूलदोः पदयुगोदरवक्त्रगतान् बुधः ।

हृदयपूर्वमनेन पथाऽन्वहं न्यस्तु शुद्धकलैवरसिद्धये ॥ २३ ॥

हृत्यारचय वपुरग्न्यताहृकेन

सार्हस्पेशसविसर्गकशेभनैस्तैः ।

विन्यस्य केशवपुरः सरमूर्त्तियुक्तैः

कीर्त्योदिशक्तिसहितैन्यस्तु कमेण ॥ २४ ॥

इति श्रीनारदपञ्चराते ज्ञानासृतसारे लृतीयराते प्रातःकृशे
प्रथमोऽध्यायः । १ ।

^१ उपरमिति ४.

दितीयोऽथाच ।

चास उवाच ।

अथ कथयाम्यर्णमां मूर्तीः
शक्तीः सकलभुवनमयीः ।
केशवकीर्तीर्नारायण-
कालीर्माधवक्तव्या द्रुष्टीः ॥ १ ॥
गोविन्दः पुष्टियुतो
विष्णुधृती सूदनश्च माधवाद्यः ।
गान्तिस्त्रिविकमश्च क्रिया
पुनर्बामनो दयाऽच्युतः ॥ २ ॥
श्रीधरयुता च मेधा
हृषीकनायश्च हर्षया युक्तः ।
अम्बुजनाभश्रङ्गा
दामोदरसंयुता पुनर्बाज्जा ॥ ३ ॥
लक्ष्मी सवासुदेवा
सङ्कृष्णयुता सरस्वती प्रोक्ता ।
प्रद्युम्नः प्रीतियुतो-
ऽनिरुद्धको रतिविमाः स्वरोपेताः ॥ ४ ॥
चक्रिजये गदिदुर्ग
शार्ङ्गी प्रभयान्वितस्त्वधा खड्डी ।

सत्या शंखी चण्डा

इस्तिवारयौ मुघलिंयुद्धिलाभिनिका ॥ ५ ॥
शूली विजया पाशी

विजया विश्वान्वितोऽङ्गुष्ठी भयः ।
विनदा मुकुन्दयुता नन्दजसुमन्दे ॥ ६ ॥
स्मृतिष्व नन्दियुता

नव ऋषिः नवकतासम्भृद्धिरव शुद्धियुक् हरः ।
कृष्णो भक्तियुतः सत्ययुता

बृहिर्मतियुक् च शाश्वतः ॥ ७ ॥

शौरिः क्षमया शूरो रमया

जनार्दनोमे च भूधरः ।

क्षेदिनी विश्वादिमूर्तियुक्ता हित्रा

वैकुण्ठा पुष्पोत्तमश्च तथा

वसुधा बलिना च परायणा ॥ ८ ॥

मूजोपेता भूयः परायणाख्या

बलैः सूक्ष्मा दृष्टप्रसन्ध्ये च ।

सदृष्टा प्रज्ञा हंसप्रभा

वराहो निशा च विमलो मेषा ॥ ९ ॥

नरसिंहविद्युते च प्रणिगदिता

मूर्त्योऽलं शक्तियुताः ।

चण्णानुक्ता सार्वचन्द्रान् पुरस्तात्

मूर्तीः शक्तीङ्गेऽवस्थाना रतिष्व ॥ १० ॥

उक्ता न्यस्ये आदिभिः सप्त धातून-

इय वसुदा प्राणबीजं कोषमप्यात्मने स्वान् ।

उद्दत्यद्योतनश्यरुचिं तप्तहेमावदातं ।

पार्खव्वद्वद्वे जलधिसुतया विश्वधाच्या च जुष्यं ॥ ११ ॥

नानारन्नोऽस्त्रिविविधाकल्पमापीतवस्त्र ।

विष्णुं वन्दे दरकमलगदाकौमदीचक्रपाणिं ॥ १२ ॥

ध्यात्वैवं परमाक्षरैर्यो

विन्यसेद्दिनमनु कोशवादियुक्तैः ।

मेधायः स्मृतिधृतिकोर्त्तिकान्तिलक्ष्मा-

सौभाग्यैश्चिरमुपदृष्टितो भवेत् सः ॥ १४ ॥

अमुमेव रमापुरः सरं

ग्रभजेद्वो मनुजो विधिं बुधः ।

समुपेत्य रमां प्रथीयसी

पुनरन्ते हरितां व्रजत्यसौ ॥ १५ ॥

त्यच्युतीहततनुविंधिवत्तु तत्त्व-

न्यासं नपूर्वमपराक्षरनत्युपेतं ।

भूयः पराय च तदाह्वयमात्मने च

नत्यन्तमुडरतु तत्त्वमनून् क्रमेण ॥ १६ ॥

सकलवपुषि बीजं प्राणमायोज्य मध्ये

न्यस्तु मतिमहङ्कारं मनस्तेति मन्त्रो ।

कमुखह्वदयगुद्याङ्गुम्रिष्वयो शब्दपूर्वं

गुणगणमथ कर्त्ता॒ऽदिस्थितं श्रो॒चपूर्वं ॥ १७ ॥

वागादोन्नियवर्गमात्मनिलयस्वाकाशपूर्वं गणं
 मूडास्ये हृदये शिरे चरणयोर्हत्पुण्डरीकं हृदि ।
 विष्वानि द्विष्ठुष्टयुग्मकलाव्याप्तानि सूर्योऽुराङ्-
 वह्नीनां यतस्मुभूतवसुमुष्यन्त्याकरैर्मन्त्रवित् ॥ १८ ॥
 अथ परमेष्ठिपुमांसौ विष्वनिवृत्ती सर्वहत्युपनिषदं
 न्यसेदाकाशादिस्थानस्थानघोयबलवार्यिः सखावः ।
 वासुदेवः शङ्खर्घणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः
 नारायणश्च कमशः परमेष्ठादिभिर्युतः ॥ १९ ॥
 ततः कोपतस्वं क्षरौ विन्दुयुक्तं
 नृसिंहं न्यसेत् सर्वगांघु तज्ज्ञः ।
 क्रमेणेति तत्त्वात्मकां न्यास उक्तः
 स्वासान्निकृदिश्वमूर्ख्योदिषु स्थात् ॥ २० ॥
 इतिकृतोऽधिकतो भवति ध्रुवं
 सकलवैष्णवमन्त्रजपादिषु ।
 पवनसंयवलतत्त्वमनुना चरेत्
 तत्त्वमिह जप्तुमसौ मनुमिच्छति ॥ २१ ॥
 श्रथवाखिलेषु हि विधिमन्त्र-
 जपविधिषु मूलमन्त्रतः ।
 संयमनममस्तधीर्महतो
 विधिनाभ्यसंश्वरदु तत्त्वसंख्या ॥ २२ ॥
 पुरतो जपस्य परतोऽपि
 विहितमथ तच्चितयं बुधैः ।

घोडश य दृह चरेहिनशः

परिपूयते स खलु मासतो हंसः ॥ २३ ॥

अथवाङ्गजन्मममनुनुसुसंयमं

मकल्लेषु क्षणमनुजापकमसु ।

सहितेकसप्तकृतिवारमभ्यसेत्

तनुयात् समस्तदुरितापहारिणा ॥ २४ ॥

अष्टाविंशतिसंख्यमिष्टफलदं मक्लं दशार्णं जपन्

नायच्छेत् पवनं सुसंयतमतिरुदौ दशार्णं चेत् ।

अभ्यस्यन्विवारमन्यमनुभिर्वर्णानुरूपं जपन्

कुर्यादिचकपूर्वकमनिपुनः प्राणप्रयोगं नरः ॥ २५ ॥

रेचयेन्मारुतं दक्षया दक्षिणः

पूरयेद्वामया मध्यनाभ्या पुनः ।

धारयेदीरितं रेचकादिचयं स्यात्

कलादन्तविद्याख्यमचाच्युकं ॥ २६ ॥

प्राणायामं विधायेत्य-

निजवपुषा कल्पयेद्वोगपीठं ।

न्यस्येदाधरशक्तप्रकृति-

कमठक्कमाक्षीरसिन्धून् । ..

श्वेतद्वीपस्त्र रत्नोच्चलम्-

हितमहामण्डपं कल्पदक्षं ।

हहेशेऽशद्वयोरुद्वय-

वदनकटीपार्श्वयुग्मेषु भूयः ॥ २७ ॥

धर्माद्यधर्मादि च पादगाच-
चतुष्टयं हृदयथ शेषमन्त्वं ।
सूर्योन्दुवह्नीन् प्रणवांशयुक्ता-
नादाक्षरैः सत्त्वरजस्तमांसि ॥ २८ ॥

आत्मादिचयमात्मबीजसहितं व्योमाभिमायाखबै-
ज्ञानात्मानमथाएषदित्तु परितो मध्ये च शक्तीर्नव ।
न्यस्त्वा पीठमनुस्त्र तत्र विधिवत्तत्कर्णिकामध्यगं
नित्यानन्दचितिप्रकाशमस्ततं संचिन्तयेन्नामतत् ॥ २९ ॥
विमलोकर्षणो ज्ञाना क्रिया योगेति शक्तयः ।
प्रभ्वी सत्या तथेशानाऽनुग्रा नवमी तथा ॥ ३० ॥
एवं हृदयं भगवान् विष्णुः सर्वात्मितश्च भूतात्मा ।
डेन्ताः सवासुदेवाः सर्वात्मयुतस्त्र संयोगं ॥ ३१ ॥
योगावधश्च पद्मं पीठा डेयुतो नतिश्वान्ते ।
पीठमहामनुव्यक्तः पर्यास्तोऽयं सपर्यासु ॥ ३२ ॥
करयोर्युग्मस्त्रं विधाय मन्त्रा-
त्मकमभ्यानभिराम्यमानमार्गात् ।
सकलं विदधीत मन्त्रवर्णेः
परमं ज्योतिरनुस्तमं हरेन्नत् ॥ ३३ ॥

इति श्रीगारदपचराचे ज्ञानास्तसारे छत्रीवराचे प्रातःहात्यं जान
दितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

दत्तीबोधावः ।

—०—

चास उवाच ।

अथ वक्षे महामन्त्रं शृणुष्वाषहितो मुने ।
यं सुव्वा न पुनर्गच्छेत् संहृतिं पासरोऽपि हि ॥ १ ॥

वक्षे मनुं चिभुवनप्रथितात्मभाव-
मक्षीणपुण्यनिचयैर्मनिभिर्विमृग्यं ।
पक्षीन्द्रकेतुविषयं वसुधर्मकाम-
मोक्षप्रदं सकलकर्मणि कमदकं ॥ २ ॥

अतिगुच्छमबोधतूलराशि
जस्तवागधिपानदं नराणां ।

दुरितापहं विषापमृत्युं
ग्रहरोगादिनिवारणैकहितं ॥ ३ ॥

जयदं प्रधनेऽभयदं विपिने
सलिलमृष्टने सुखतारणदं ।

नरसंतिरथद्विपद्विकरं
सुतगोधरणीधनधान्यकरं ॥ ४ ॥

बलवीर्यश्वीर्यनिचयप्रतिभा-
सुरवर्णकान्तिसुभगत्वकरं ।

ब्रह्माण्डकोठिमणिमादिगुणा-

ष्टकहं किमच बहुनाखिलहं ॥ ५ ॥

शास्त्रीं सोदुरदलः परो रामाच्छियुक् दितीयाणें ।

शूली शौरिर्वालो बलानुजह्यमधाद्वरचतुष्टयं ॥ ६ ॥

शूरतुरीयः सानन आदृतः स्थात् सशुमोऽष्टमोऽमिसखः ।

तद्यितास्परयुग्मं तदुपरिगस्वेषमुहरेन्मन्तं ॥ ७ ॥

प्रकाशितो दशाक्षरो मनुरुचयं मध्यद्विषः ।

विशेषतः पदारविन्दयुग्मं भक्तिवर्णनः ॥ ८ ॥

नारदो मुनिरस्य कीर्तिः

छन्द उक्तमषिभिर्विराङ्गपि ।

देवतासकलालोकमङ्गलो

नन्दगोपतनयः समीरितः ॥ ९ ॥

अङ्गानि पञ्च हुतभुग्यितासमेतै-

स्वक्रैरमुष्य मुखदृतविषूपपञ्चैः ।

चैलोक्यरक्षणसुजायसुरान्तकार्य-

पूर्वेण चेह कथितानि विभक्तियुक्तैः ॥ १० ॥

हृदये नतिः शिरसि पावकप्रिया

सवषट्शिखाहुमितिवर्मणि स्थितं ।

सफडस्त्वमित्युदितमङ्गपञ्चकं

सचतुर्धिंवौषडुदितं हशोर्यदि ॥ ११ ॥

मन्त्राणहृशभिरुपेतचन्द्रखण्डे-

रङ्गानां दशकमुदीरितं नमोऽन्तं ।

हृच्छीर्षं तदनु शिखातनुचमन्त्र^२
 पार्श्वद्वन्द्वसकटिपृष्ठमूर्द्धयुक्तं ॥ १२ ॥

रक्षे मन्त्रस्यास्य बीजम् शक्ति-
 चक्री शक्री वामनेषपदीप्तः ।

सप्रद्युम्नो बीजमेतत्पदीप्तं

मन्त्रः प्रद्युम्नो जगम्नोहनोऽयं ॥ १३ ॥

हंसो मेदो वक्रवृत्ताभ्युपेतः

पोची नेत्राद्वितोऽसौ युगार्णा ।

प्रोक्ता शक्तिः सर्वगीवर्गादन्दे-

र्वन्दस्यामेर्वल्लभा कामदेयं ॥ १४ ॥

विनियोगस्य मन्त्रस्य पुरुषार्थं चतुष्टये ।

क्षणं प्रकृतिरित्युक्तो दुर्गाधिष्ठात्रदेवता ॥ १५ ॥

गोपायति सकलमिदं

गोपायति परं पुमांसमिति गोपी ।

प्रकृतेस्तस्या जातं

जन इति नदादिकं पृथिव्यन्तं ॥ १६ ॥

अनयोगोपीजनयोः समीरणादाश्रितो व्यासप्रा ।

बल्लभ इत्युपदिष्टं सान्द्रानन्दं निरञ्जनं ज्योतिः ॥ १७ ॥

स्वाहेत्यात्मानं गमयामीत्यतेजसे तस्मै ।

यः कार्यकारणेशः परामात्मेत्यच्युतैकतास्य मनोः ॥ १८ ॥

^२ अस्ति ।

अथवा गोपीजन इति समस्तजगदवनशक्ति-

समुदायस्य आनन्दस्य स्वामी ब्रह्मभ इत्युपदिष्टः ।

अथवा ब्रजयुवतीनां दयिताय जहोमि मां मदीय-

मपीत्यर्पयेत् समस्तं ब्रह्मणि सुगणे समस्तसम्यक्त्यै ॥ १८ ॥

कृष्णबद्धः सत्तार्थो खश्चानन्दात्मकस्ततः ।

कृष्णोः भक्ताघकर्षणादपि तद्वर्णत्वाच्च मन्त्रमयवप्सः ॥ २० ॥

गोः शब्दवाचत्वाज्ज्ञानं तेनोपलभ्यत इति गोविन्दः

वेत्तीति शब्दराशिं गोविन्दो गोविचारणादपि ।

एतेऽभिख्येऽनुक्रमतस्तुर्यविभक्त्या

मन्त्रात् पूर्वं मन्त्रयबीजादय पश्चात्

स्याताच्चेददादशवर्णो मनुवर्णो

गुद्धात् गुद्धो वाच्छ्रितचिन्तामणिरेषः ॥ २१ ॥

पूर्वप्रदिष्टे मुनिदेवतेऽस्य

छन्दस्तु गायत्रमुष्णिति सत्तः ।

अज्ञानि मन्त्रार्णचतुष्कैर्वर्मावसानानियुगार्णमस्तं

बीजं शक्तिः प्रकृतिः विनियोगश्चापि पूर्ववदमुष्य ॥ २२ ॥

पूर्वतरस्य मनोरथं कथयामि

न्यासमग्विलसिद्धिकरं ।

व्यापव्याधो इस्तयोमस्त-

वाद्ये पार्श्वं तानहृङ्गं बुधेन ॥

न्यासो वर्णित्तारयुग्मान्तरस्यै-

विन्दूस्त्रं सौहार्द कृत्यैर्विधेयः ॥ २३ ॥

शाखासु चीणि पूर्वार्थधि दशसु

पृथग्दक्षिणाङ्गुष्ठ पूर्वं वामाङ्गुष्ठावसानं

न्यसतु विषदधीः स्फटिरक्ता करस्या ।

अङ्गाद्वन्द्वपूर्वा स्थितिरभयकरे

संहृतिर्वामपूर्वो दक्षाङ्गुष्ठान्तिके तत्

चयमपि स्फटजति स्थित्युपेतच्च कार्यं ॥ २४ ॥

ततः स्थितिक्रमाङ्गुष्ठो दक्षाङ्गकानि विन्यसेत् ।

तदङ्गापच्चकं तथा विधिः समीरितः करे ॥ २५ ॥

पुठितैर्मनुनाथ मातृकाण्ड-

रभिविन्यस्य सविन्दुभिः पुरावत् ।

अणुसंकृतिस्फटिमार्गभेदा

क्षमतवानि च मन्त्रवर्णभाज्ञि ॥ २६ ॥

संहृतावन् गतो मनवर्यः

स्फटिवर्त्मनि भवेत् प्रतियातः ।

उद्भृतिः सुलू पुरोक्तवदेषां

न्यासकर्म कथयाम्यधुनाह्व ॥ २७ ॥

इति श्रीगरदपश्चराचे द्वतीयराचे द्वतीयोध्यायः ॥ १ ॥

चतुर्थोऽध्यायः ।

—००—

चाप्त उवाच ।

महीसलिलपावकानिलवियन्ति गर्वे महान्
 पुनः प्रकृतिपूरुषौ पर इमानि तत्त्वान्यथ ।
 यदान्युहृदयास्यकान्यधि पञ्चमध्ये हयं
 चयं सकलगं ततो न्यसतु तद्विपर्यासतः ॥ १ ॥
 गुप्तमोऽयं न्यासः संप्रोक्तस्तत्त्वदश्कपरिलूपः ।
 कार्योऽन्येष्वपि गोपालमनु भट्टिति फलसिङ्गौ ॥ २ ॥
 आकेशादापादं दोभ्यां भ्रुवपुटितमनु-
 वरं न्यसेहपुर्भिर्शापि पूर्ववदमुष्य ।
 मूर्दन्यदणः श्रुत्योष्ठाणे मुखहृदय-
 शिरजानुजठरपत्सु तथाक्षराणि ॥ ३ ॥
 न्यसेह्यका खट्टिः स्थितिरपि मुनिभि
 रभिहिता हृदादिमुखान्तिका ।
 संहारोड़प्रादिमूर्दान्तस्थितय
 मिति विरचयतु खट्टिपूर्व
 मनुस्थितिं न्यासः संहारान्तो
 मक्षावैखानसेषु विहितोऽयं ॥ ४ ॥
 स्थित्यन्तो युहमेधिषु खद्यन्तो वर्णिनामिति प्राहुः ।
 वैराग्ययुजि युहस्ये संहारं केचिदाहुराचार्याः ॥ ५ ॥

सहजानौ वनवासिनि स्थितिष्व विद्यार्थिनां छृष्टिं ।
 शिरसि निहिता मध्यासैराक्षितर्जनिकान्विता ॥
 शिरसि रहिताङ्गुष्ठाज्येष्ठान्वितो परनिष्ठिकानेसि च ॥६॥
 मनोऽनुरक्षनं हरिचरणाङ्गभक्तिवृद्धनं ।
 स्फूर्त्येऽयास्य कीर्त्यते मूर्त्तिपञ्चरं ॥
 आर्त्तिग्रहविषाविघ्नं कीर्त्तिश्रीकान्तिपुष्टिदं ॥ ७ ॥
 केशवादियुगषट्कमूर्त्तिभिर्द्वाः
 पूर्वामिहिरानुमोन्तिकान् ।
 हादशाचरभवाक्षरैः सुरैः
 कीववर्णरहितेष्व क्रमान्वसेत् ॥ ८ ॥
 भास्तोदरह्वन्नभतूपतले
 वामचयपृष्ठककुत्सु तथा
 मूर्द्धन्यनुषट्घगावन्तु मनुं ।
 चेतन्यामृतवपुरकंकोटितेजा
 मूर्द्धिस्थौ वपुरखिलं स वासुदेवः ॥ ९ ॥
 ऊधस्य विमलपायसीव सिक्तं
 व्याप्तोति प्रकटितमन्त्रवर्णकोलं ।
 छृष्टिस्थिती दशपञ्चाङ्गयुग्मं
 न्यासादिचितयकास्यहृत्सु ॥ १० ॥

विन्यस्यतु ग्रथयित्वा तु मुद्रां
 भूयो दिशां दशकं बन्धनीयं ।
 तारं हार्दं विष्वमूर्तिश्च शाङ्कीं
 मासान्तं ते वायुमध्ये सुदेवाः ।
 घड्द्वन्द्वाणो मन्त्रवर्यः स उक्तः
 साक्षाहारं मोक्षपुर्या अगम्यं ॥ ११ ॥

धाचर्यमिचाख्या वहणाशुभगा विवस्वदिन्द्रयुताः ।
 पुषाह्नयपर्जन्यो त्वष्टा विष्णुश्च भानवः प्रोक्ताः ॥ १२ ॥
 अथ तु युगरन्धार्णस्य मनोन्यसनं ब्रुवे
 रचयतु करद्वन्द्वेऽङ्गुलिपञ्चकेष्वङ्गपञ्चकं ।
 तन्मन्त्रमन्ध व्यापय्याथ चिशः प्रणवं सकृन्-
 मनुजलिपयो न्यस्या भूयः पदानि च सादरं ॥ १३ ॥
 कचभुवि ललाटभूयुग्मान्तरश्वरणाक्षिणो-
 युंगलवदनग्रीवाह्नन्नाभिकशुभयाङ्ग्निषु ।
 न्यसतु शितधीर्जान्वड्ड्वयोरक्षराणि शिरसि ब्रुवं
 नयनमुखह्नुद्याङ्ग्निष्वर्पयेत् पदपञ्चकं ॥ १४ ॥
 पञ्चाङ्गानि न्यसेऽङ्ग्नयो मुन्यादीनप्यन्यत् सर्वं ।
 दुर्ल्यं पूर्वेणाथो वह्ये मुद्रा बध्या मन्त्रोर्याः स्युः ॥ १५ ॥
 अनङ्गुष्ठा कृजवो दक्षहस्त-
 शाखा भवेन्मुद्रा हृदये शीर्षके च ।
 अधोऽङ्गुष्ठा खलु मृष्टिः शिखायाँ
 करद्वन्द्वाङ्गुलयो वर्भणि स्युः ॥ १६ ॥

नाराचमुक्तुदृतवाहुयुगम्

बज्जुष्टतर्जन्युदितो ष्वनिस्तु ।

विश्वग्विषक्ता कथिताऽस्त्रमुद्रा

यचाक्षिणी तर्जनीमध्यमे ह ॥ १६ ॥

ओष्ठे वामकराङ्गुष्ठो लमस्तस्य कनिष्ठिका ।

दक्षिणाङ्गुष्ठसंयुक्ता तत्कनिष्ठा प्रसारिता ॥ १७ ॥

तर्जनीमध्यमाऽनामाः किञ्चित् संकुच्य चालिताः ।

बेणुमुद्रेह कथिता सुगुसा प्रेयसी हरेः ॥ १८ ॥

नोच्यन्तेऽत्र प्रसिद्धत्वान्मासाश्रीवत्सकौस्तुभाः ।

उच्यते च्युतमुद्राणां भद्रा विश्वफलाङ्गतिः ॥ १९ ॥

अङ्गुष्ठं वाममुहृष्टिमितरकराङ्गुष्ठकेनाथ बद्धा

तस्याग्रं पीडयित्वाङ्गुलिभिरपि च तां वामहस्ता-
ङ्गुलीभिः ।

बद्धा गाढं हृदि स्थापयत् विमलधीर्वाहरेन्मारवीजं

विल्वाख्या मुद्रिकैषा स्फुटमिह कथिता गोपनीया

विधिज्ञैः ॥ २० ॥

मनोवाणीहैर्यदिह च दिवाराचिविहितं

अमत्या मत्या वा तदखिलमसौ दुष्कृतचयं ।

इमां मुद्रां जानन् क्षपयति नरस्तं सुरगणा

नमन्त्यस्याधीना भवति सततं सर्वजनता ॥ २१ ॥

प्रणवहृदोरवसान

स चतुर्थीसुदर्शनतथास्त्रपदं ।

उक्ता फडन्तममुना

ग्रथयेन् मनुमस्त्रमुद्रया हरितः ॥ २२ ॥

इति विधाय समस्तजगज्जनि-

स्थितिविनाशविधानविशारदं ।

श्रुतिविधानकरं मनुविग्रहं

स्मरतु गोपबधूजनवल्लभं ॥ २३ ॥

इति श्रीनारदपश्चराजे लक्ष्मीयराजे ज्ञानान्वतसारे चतुर्थोऽध्यायः । ४ ।

पश्चमोऽध्यायः ।

—०६०—

श्रीबाल उवाच ।

अथ प्रकटसौरभोत्कलितफुलमाध्वीकसत्-

प्रसूननवपल्लवप्रकारनम्नशखेद्वृमैः ।

प्रफुल्लनवमुञ्जरीललितवल्लरीवेष्टितैः

स्मरेच्छिशिरितं शिवं शितमतिस्तु दृन्दावनं ॥ १ ॥

विकाशिसुमनोरसास्वदनमच्छुलैः सञ्चर-

च्छुलौमुखमुखोङ्गतैमुंखरितान्तरं भांकृतैः ।

कपोतशुकसारिकापरम्भतादिभिः पचिभि-

र्विराजितमितस्ततो भुजगश्चुन्वत्याकुलं ॥ २ ॥

कलिन्ददुहितुश्वलल्लहरिविप्रुषां वाहिभि-

र्विनिद्रसरसीकहोदररजश्वयोत्पिञ्जिलैः ।

प्रदीपितमनोभवव्रजविलासिनीवाससाँ

^१ विलोखनपरै निषेवितमनारतं मारैतैः ॥ ३ ॥

प्रबालनवपल्लवं मरकतच्छदं वज्रमौ-

क्तिकप्रसवकोरकं कमलरागनानाफलं ।

स्थविष्टुमखिलत्तुभिः सततसेवितं कामदं

तदन्तरपि कल्पकाढ्यनिपमुदच्चितं चिन्तयेत् ॥ ४ ॥

सहेमशिखरावनेर्दितभानुवज्ञास्वरा-

मधोऽस्य कनकस्थलीममृतशीकरं वारिणः ।

प्रदीपमणिकुट्टिमाँ कुसुमरेणुपुञ्जोञ्जलां

स्वरेत् पुनरतन्द्रितो विगतषट्टरङ्गो बुधः ॥ ५ ॥

तद्रक्षकुट्टिमनिविष्टमहिष्टयोग-

पीठेऽष्टपञ्चमरुणं कमलं विचिन्त्य ।

उद्यहिरोचनसरोऽचिरमुष्य मध्ये

संचिन्तयेत् सुखनिविष्टमयो मुकुन्दं ॥ ६ ॥

सदामरक्षदलिताञ्जनमेघपुञ्ज-

प्रत्यग्नीलज्जालजमसमानभासं ।

सुस्तिग्धनीलघनकुच्चितकेशजालं

राजन्मनोच्चशितिकाणुशिखरडचूडं ॥ ७ ॥

रोलम्बलालितसुरद्रुमसूनकलिपतो-

त्तंसं समुत्कचनवोत्पलक्रर्णपूरं ।

^१ विलोखनविहारिभिः सततसेवितं मारैतैरिति P.

लोलालकस्फुरितभालतलप्रदीपं
 गोरचनातिलकमुखलचित्तमासं ॥ ८ ॥
 आपूर्णशारदगताङ्कशशाङ्कविन्द-
 कान्ताननं कमलयचविशालनेषं ।
 रत्नस्फुरलककुण्डलरश्मिदीप-
 गरण्डस्थलीमुकुरमुक्ततचारुनासं ॥ ९ ॥
 सिन्दूरसुन्दरतराधरमिन्दुकुन्द-
 मन्दारमन्दहसितद्युतिदीपिताशं ।
 वन्यप्रबालकुसुमप्रचयावकृष्ट-
 ग्रैवेयकोच्चवलमनोहरकन्तुकरुणं ॥ १० ॥
 मत्तमन्नमरजुष्टविलम्बमान-
 सन्तानकप्रसवदामपरिष्कृतांसं ।
 हारावलीभगणराजितपीवरोरो-
 व्योमस्थलीललितकौस्तुभभानुमन्तं ॥ ११ ॥
 श्रीवत्सलक्षणसुलक्षितमुक्ततांस-
 माजानुपीनपरिवृत्तसुजातवाहुं ।
 आवन्धुरोदरमुदारगभीरनाभिं
 मृग्नाङ्गनानिकरमञ्जुलरोमराजिं ॥ १२ ॥
 नानामणिप्रघटिताङ्गदकङ्गणोर्मि-
 ग्रैवेयसारकलन् पुरद्वन्दवन्यं ।
 दिव्याङ्गरागपरियज्जरिताङ्गयष्टि-
 मापीतवस्त्रपरिधीतनितम्बविन्दं ॥ १३ ॥

चारुरुजानुमनुष्टमनोच्चजङ्ग-
 कालोच्चतप्रपदनिन्दितकूर्मकान्तिं ।
 माणिक्यदर्पणलसम्भवराजिराज-
 द्रक्ताङ्गुलिक्ष्मदनसुन्दरपादपद्मं ॥ १४ ॥
 मत्याङ्गुशारिदवकेतुयवाञ्छब्ज-
 संलक्षितारुणतराङ्गप्रितलाभिरामं ।
 लावण्यसारसमुदायविनिर्मिताङ्ग-
 सौन्दर्यनिर्जितमनोभवदेहकान्तिं ॥ १५ ॥
 आस्यारविन्दपरिषूरितवेणुरन्ध-
 लोलत्कराङ्गुलिसमीरितदिव्यरागैः ।
 शश्वद्द्रवीकृतविक्षष्टसमस्तजन्तु-
 सन्तानसन्ततिमनन्तसुखान्वुराशिं ॥ १६ ॥
 गोभिमुखान्वुजविलीनविलोचनाभि-
 रुधोभरस्खलितमन्धरमन्दगाभिः ।
 दक्षायदष्टपरिशिष्टतुण्डुराभि-
 रालम्बिवालधिलताभिरथाभिनीतं ॥ १७ ॥
 सप्रस्ववस्तनविवर्षणपूर्णनिश्च-
 लास्यावटचरितफेणिलहम्यमग्धैः ।
 वेणुप्रवर्त्तितमनोहरमन्दगीति-
 दक्षोच्चकर्णयुग्मैरपि नर्तकैश्च ॥ १८ ॥
 प्रत्यग्नशृङ्गमूर्ढमस्तकसंप्रहार-
 संरम्भवत्खलविलोलसुराग्रपातैः ।

आमेदुर्बैवलसास्त्रगलैरदग्र-
 पृच्छैश्च वत्सतरवत्सतरीनिकायैः ॥ १८ ॥
 हुङ्गारविष्टुभितदिग्बलयैर्महङ्गि-
 रप्युक्तिः पृथुकुङ्गरभारखिक्षैः ।
 उत्तमितश्रुतिपुटीपरिपीतवंश-
 धानामृतोङ्गुतविकाशिविशालघोण्यैः ॥ २० ॥
 गोपैः समानगणशीलवयोविलास-
 वेशैश्च मूर्च्छितकलास्वरवेणुबीणैः ।
 मन्द्रोङ्गतालपटुगानपर्विलोक-
 दोर्बस्त्रीललितलास्यविधानदक्षैः ॥ २१ ॥
 जङ्गन्तपीवरकटीरतटीनिवङ्ग-
 बालोलकिङ्गुनिघटाबलितैरटङ्गिः ।
 मुग्धैस्तरक्षुनखकल्पितकर्णभूषै-
 रव्यक्तमञ्जुवचनैः पृथुक्तः परीतं ॥ २२ ॥
 अथ सुखलितगोपसुन्दरीणां
 पृथुविशिष्टनितम्बमन्यराणां ।
 गुरुकुचभरभङ्गरावलम्ब-
 चिवलिविजृमितरोभराजिभाजां ॥ २३ ॥
 तदतिमधुरचारुवेणुवाद्या-
 मृतरसप्लविताङ्गजाङ्गिपाणां ।
 मुकुलविसररम्यरोमोङ्गम-
 समलंकृतगाचबलरीणां ॥ २४ ॥

तदतिरुचिरमन्दहासचन्द्रा-

तपपरिजूभितरागवारिराशेः ।

तरलतरतरंगविमुट् प्रकर-

समन्खमविन्दुसन्ततानां ॥ २५ ॥

तदतिरुलितमन्दचिचिचाप-

च्युतनिश्चितेष्वणमारबाणदद्वा ।

दलितसकलमर्मविह्नलांग-

प्रविहृतदुःसहवेष्युव्यथानां ॥ २६ ॥

तदतिसुभगकम्भरूपशोभा-

इमृतरसपानविधानलालसानां ।

प्रणयसलिलापूरवाहिनीना-

मलसविलोलविलोचनाम्बुजाभ्यां ॥ २७ ॥

विस्त्रिंसत् कवरीकलापविगतोल्फुल्ल प्रसूनस्त्वन्-

माध्वीलम्पटच्चरीकषट्या संसेवितानां मुहुः ।

मारोन्मादमदखुलम्भुदुगिरामालोकाञ्चुपच्छुस-

न्नीवीविश्वथमानचीनसिचयान्ताविनिंतम्बत्विषां ॥ २८ ॥

खुलितललितपादाम्भोजमन्दाभिवात-

कणितमणितुलाकोद्याकुलाशामुखानां ।

खलदधरकुलानां कुट्मलोत्पच्छलाक्षि-

द्वयसरसिरुद्धाणामुल्लसत् कुरुडलानां ॥ २९ ॥

द्राघिष्ठश्वसनसमीरणाभिताप-

प्रम्लानीभवदरुणोद्वप्लवानां ।

नानोपादनविलसत्कराम्बुजाना-

मालीभिः सततनिषेवितं समन्तात् ॥ ३० ॥

तासामायतलोलनीखनयनव्याकोषनीखाम्बुज-
स्खग्निः संपरिपूरिताखिलतनूनानाविनोदास्यदं ।

तन्मुम्भाननपङ्कजप्रविगलन्माध्वीरसाचादिनीं
विभ्राणं प्रणमोन्मदाक्षिमधुक्षन्मालां मनोहारिणीं ॥ ३१ ॥

गोपीगोपपशुनां

वह्निः सुरेद्यतोऽस्य गीर्वाणघटा ।

वित्तार्थिनीं विरिच्छि-

चिनयनश्चतमन्युपूर्विकां ज्ञोचपरा ॥ ३२ ॥

तद्विशिष्टतो मुनि

जननिकरवसुधर्मानादाय परं ।

योगीन्द्रानय पृष्ठे

मुमुक्षुमालान् समाधिना सनकाद्वान् ॥ ३३ ॥

सव्ये सकान्तानय सिद्धयच्च-

गन्धर्वविद्याधरचारणाश्च ।

सकिन्नरानस्तस्य मस्त्यान्

कामार्थिनो नर्तनगीतवाचैः ॥ ३४ ॥

शंखेन्दुकुन्दधवलं सकलागमज्ञं

सौदामिनीतिपिसङ्गजटाकलापं ।

तत्पादपङ्कजगतामचलाश्च भक्तिं

वाञ्छन्तमुज्जिततरान्यसमस्तसङ्गं ॥ ३५ ॥

नानाविधश्रुतिगणाच्छितसप्तराग-
ग्रामचयीगतमनोहरमूर्ख्यनाभिः ।
संप्रीणवन्तमुदिताभिरमुं महत्या
संचिन्तयेन्नभवि धादृसुतं मुनीन्द्रं ॥ ३६ ॥

इति श्रीआरद्धपठाराचे आगामकासाठे द्वितीयरात्रे मदवृजप्रकारमे
पठमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

बडोऽध्यायः ।

चाप उवाच ।

इति धात्वाऽऽत्मानं पटुविशदधीर्नन्दतनयं
पुरो बुद्धैषार्थ्यप्रभृतिभिरनलोपहृतिभिः ।
यजेङ्ग्यो भक्त्या स्वपुषि विहिष्टैश्च विभवै-
र्विधानं तद्ब्रूमो वयमदुखसान्निध्यदमथ ॥ १ ॥

आरचय भुवि गोमयाभसा
स्वरिडलं निजसमुद्रविष्टरं ।

न्यस्य तच विहितास्यदोऽभसा

शङ्कमन्वमनुना विशोधयेत् ॥ २ ॥

तच गन्धसमनोऽक्षतान्यथो

निःश्चिप्तङ्गदयमन्वमुच्चरन् ।

पूरयेद्विमलपाषसा सुधी-

रक्षरैः प्रतिगतैः शिरोऽन्तकैः ॥ ३ ॥

पीठशङ्कुसलिलेषु मन्त्रवित्
 वह्निवासरनिशाकृतां क्षमात् ।
 मण्डलानि चषकश्रवोक्षरै-
 रञ्जयेहृदनपूर्वदीपितैः ॥ ४ ॥
 तच तीर्थमनुनाभिराह्नयेत्
 तीर्थमुष्णरुचिमण्डलात्ततः ।
 स्त्रीयहृत्कमलतो हरि तथा
 गालिनीच्च शिखया प्रदर्शयेत् ॥ ५ ॥
 तज्जासु नयनमन्त्रवीक्षितं
 वर्मणा संभवगुणुया दोयुंजा ।
 मूलमन्त्रसकलीकृतं न्यसे-
 दझकैच्च कलयेद्विशोऽस्तवतः ॥ ६ ॥
 अष्टतादियुतमच्युतीकृतं
 ससृहञ्जपतु मन्त्रमष्टशः ।
 किञ्चन द्विपतु वर्जनीजले
 प्रोक्षयेन्निजतनुं ततोऽमुना ॥ ७ ॥
 चिःकरेण मनुनाऽस्तिलन्तथा
 साधनं कुसुमचन्दनादिकं ।
 शङ्कपूरणविधिः समीरितो
 गुप्त एष यजनाग्रणीरिह ॥ ८ ॥
 गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति ।
 नर्मदे सिन्धु कावेरि जलेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु ॥ ९ ॥

एष तीर्थमनुः प्रोक्तो दुरितौषविनाशनः ।
 कनिष्ठाङ्गुष्ठकौ शक्तौ करयोरितरेतरं ॥ १० ॥
 तर्जनीमध्यमाऽनामाः संहताऽभुमवर्जिताः ।
 मुद्रैषा गालिनी प्रोक्ता शङ्खस्योपरि चालिता ॥ ११ ॥
 अथ मूर्हनि मूलचकमध्ये
 निजनाथगणनायकं समर्च्य ।
 न्यसनक्रमतनुः पीठमन्त्रे-
 र्जंसगन्धाक्षतधूपपुघ्यदीपैः ॥ १२ ॥
 प्रयजेदध्य मूलमन्त्रतेजो
 निजमूले हृदये भुवोश्च मध्ये ।
 चितयं स्वरत सरेतदेकी-
 कृतमानन्दधनं तडिल्लताभं ॥ १३ ॥
 तत्ते यज्ञैः सावयवोकृत्य विभूत्या-
 चङ्गान्तं विन्यस्य यजेदासनपूर्वैः ।
 भूषान्तैर्भूयो जलगन्धादिभिरच्चाँ
 कुर्याङ्गुत्याचञ्चलिधानावधि मन्त्री ॥ १४ ॥
 भूयो बेणुं बदनस्यं वक्षोदेशे वनमालां ।
 वक्षोजोर्ज्ञं प्रयजेत्वा श्रीवत्सं कौस्तुभरतं ॥ १५ ॥
 श्रीखण्डनिस्यन्दविचर्चिताङ्गो
 मूलेन भालादिषु चित्तकाणि ।
 लिखादथो पञ्चरमूर्तिमन्त्रै-
 रनामयो दीपशिखाङ्गतीनि ॥ १६ ॥

युष्माञ्जलिं वितनुयादथ पञ्चकालो
मूलेन पादयुगले तुलसीब्येन ।
मध्ये हयारियुगलेन च मूर्ढि पञ्च-
दन्देन षड्भिरपि सर्वतनौ च सब्वेः ॥ १७ ॥

श्वेतानि दक्षभागेऽपि तच्चन्दनपङ्किलानि कुसुमानि ।
रक्तानि वामभागेऽरणचन्दनपङ्कसिक्कानि ॥ १८ ॥
तद्वच्छ धूपदीपैः समर्प्य विनयात् सुधारसैः हाणां ।
मुखवासाद्यं दत्त्वा समर्चयेन्द्रन्धुष्माद्यैः ॥ १९ ॥
ताम्बूलनर्तनगीतवाद्यैः सत्तोष्य चूर्णकसालनेन ।
ब्रह्मार्पणाख्यमनुना कुर्यात् स्वात्मार्पणं मन्त्री ॥ २० ॥

अथवा सङ्कुचितधिया
लयविधिमूर्त्तिपञ्चरावचरः ।

यद्यष्टादशलिपिना

स्वात्मपादाङ्गेश्व वेणुपूर्वैः प्रोक्तः ॥ २१ ॥
सुप्रसन्नमथ नन्दतनूजं

भावयन् जपतु मन्त्रमनन्यः ।
सानुसंस्थाति यथाविधि संख्या-

पूरणे स्वयं मनो विदधीत ॥ २२ ॥

प्रणवपुटितं बीजं जप्त्वा शतं सहिताष्टकं
निजगुरुसुखादासान् योगान् युनक्तु महामतिः ।
सदस्त्रितचिदानन्दात्मायं जपञ्च समाप्ये-
दिति जपविधिः सम्यक् प्रोक्तो मनुष्यमाश्रितः ॥ २३ ॥

य इमं भजते विधिं नरो
 भविताऽसौ दयितः ग्रीरिणां ।
 आपराककमलैकमन्दिरं
 परमन्तो समुपैति तन्महः ॥ २४ ॥
 इति श्रीनारदपञ्चरात्रे द्वतीयरात्रे बहुऽध्यायः ॥ ५ ॥

उपमेध्यायः ॥

शास्त्र उचाच ।

कथ्यते खलु मन्त्रवर्ययोः
 साधनं सकलसिद्धिसाधनं ।
 यद्विधाय मुनयो महोयसीं
 सिद्धिमापुरिह नारदादयः ॥ १ ॥
 विग्रं प्रध्वस्तकालं प्रभृतिरिपुष्टानिर्मलाङ्गं गरिष्ठं
 भक्तिं कृष्णाऽप्निपद्मेहयुगलरजोरागिनीमुहुहन्तं ।
 वेत्तारं वेदशास्त्रागमविमलपथां सम्मतं सत्सु विद्वांसं
 यो भक्त्या विवित्सुः प्रवणतनुमना देशिकं संश्रयेत ॥ २ ॥
 सन्तोषयेदकुटिलाद्र्वतराक्लना तं
 स्वेः स्वेधनैश्च वपुषाप्यनुकूलवाण्या ।
 अब्दचयं कमलनाभधियाऽथ धीर-
 स्तुष्टे विवक्षतु गुरावय मन्त्रदीक्षां ॥ ३ ॥

प्रपञ्चसारग्रथिताऽच दीक्षा
 संस्मार्यते संप्रति सब्वेसिद्धैः ।
 ज्ञृते यथा सन्ततजापिनोऽपि
 सिद्धिं न यद्वास्यति मन्त्रपूर्णः ॥ ४ ॥
 अग्र पुरो विदधीत ऋवस्यली-
 मविषमामधिवास्तुबलिं बुधः ।
 अचलदोर्मितपचभु मण्डपं
 महाणवेदिकमारचयेत्ततः ॥ ५ ॥
 चिगुणतन्त्रयुजा कुशमालया
 परिवृतं प्रकृतिष्वजभूषितं ।
 मुखचतुष्कपयस्तुरणं
 सितवितानविराजितमुच्चलं ॥ ६ ॥
 वसुचिगुणिताङ्गुस्तिप्रमितखातवातायनं
 वसोर्वसुपतेरथो ककुभि विष्टमस्तिन् बुधः ।
 करोदु वसुमेखलं वसुगणार्हकोणं प्रति
 जवस्थितगजघ्निप्रतिमयोनिसंखक्षितं ॥ ७ ॥
 ततो मण्डपे गव्यगन्धमधुसिक्ते
 लिखेन्मण्डलं सम्याच्छदाव्दं ।
 सुष्टुतचयं राशिपीठाङ्गि वीथी-
 चतुर्द्वावशेभोपशेभासुयुक्तं ॥ ८ ॥
 ततो देशिकस्त्रानपूर्वं विधानी
 विधायात्मपूजावसानां विधिज्ञः ।

स्ववामाग्रतः शङ्खमयधर्यपादा-
चमाद्यानि पाचानि संपूरितानि ॥ ८ ॥

विधायान्यतः पुष्पगन्धाकृताद्यं
करक्षालने पृष्ठतद्वापि पाचं ।

प्रदीपावलीदीपिते सर्वमन्यत्
स्वतोऽगाचारसाधनं चादधीत ॥ ९ ॥

वायव्याशादीशपर्यन्तमज्ञार्था

पीठस्योदग्गौरवी पक्षिरादौ ।
पूज्योऽन्यचाप्याम्बिकेयः कराजैः

पाशं दण्डं पुष्टभीती दधानः ॥ ११ ॥

आराध्याऽधारशक्त्याद्यमरचरणयोरप्यथो मध्यभागे
धर्मादीन् वह्नियक्षः पवनशिवगतान्दिद्वधर्मादिकांश्च ।
मध्ये शेपाजतेजस्तितयगुणगणानात्मजान् केशराणां
मध्ये चाकीर्णवासादिकमभियजते पीठमन्त्रेण भूयः ॥ १२ ॥

ततः शालीन्मध्ये कमलममलांस्तरुलवरा-

नपि न्यस्येत् दर्भांस्तदुपरि च दूर्बाहृतयुतान् ।

न्यसेत् प्रादक्षिण्यात्तदुपरि कृशानोर्दश कला

यकाराद्यर्णवा यजतु च सुगन्धादिभिरिमाः ॥ १३ ॥

न्यसेत्कुम्भत्र चिगुणितलसत्तलुकलितं

जपंस्तारं धूपैः सुपरिमलितं जोड़कमयैः

कभाद्यैः कुन्तिस्मिष्ठउवसितिभिर्वर्णयुगलै-

स्तान्यस्याभ्यन्नास्तदनु खमणेहर्ददश कलाः ॥ १४ ॥

एवं संकल्प्यामि माधाररूपं

भानुन्त इत्कुम्भरूपं विधिञ्चः ।
न्यसेत्तस्मिन्दक्षताद्यैः समेतं
कूर्चं स्वर्णरद्वयैः प्रदीप्तं ॥ १५ ॥

अथ कायतोयैः दक्षकारादिवर्ण-
र्वकारावसानैः समापूरयेत् ।

स्वमन्त्रचिजापावसानं पयोभि-
र्गंवां पञ्चगव्यर्जसैः केवलैर्वा ॥ १६ ॥

सकलजनस्मिथवसुयुगसंख्याः

सुरगणपूर्वा न्यसतु तथैव ।

तदुपकलास्त्राः सखिलसुगन्धाः

स तु सुमनोभिस्तदनुयजेत् ॥ १७ ॥

उदीच्यकुष्ठकुञ्जमान्वुलोहसज्जटासुरैः ।

सशीतमित्युदीरितं इरोः प्रियाष्टगन्धकं ॥ १८ ॥

कायतोयपरिपूरितोदरे

संविलङ्घ्य विधिमाष्टुगन्धकं ।

सोमसूर्यशिखिनां पृथक् कला-

सेवकर्म विनियोजयेत् सुधीः ॥ १९ ॥

तददक्षरभवास्तु कादिभि-

स्त्रादिभिः पुनरकारजाः कलाः ।

पादिभिर्मित्तिपिजास्तु विन्दुजाः

यादिभिः सुरगणेन नादजाः ॥ २० ॥

समावाहनान्ते सुसंख्यापनात् प्राक्
 ऋचस्त्रं तत्त्वातिजप्या बुधेन ।
 समभ्यर्थं तास्त्वाः पृथक् तत्त्वं पाद्यो-
 ऽप्येक्ष्मूलमन्वेण कुम्भे यथावत् ॥ २१ ॥
 सहकारवोधपनसस्त्वकैः
     शतमन्युकरिष्ठकलितैः कलसं ।
 पिधातुपुष्पफलतण्डुलकै-
     रभिपूर्णया च शुभचक्रिकया ॥ २२ ॥
 अभिवेष्टयत्तदनु कुम्भमुखं
     नवनिर्मलांशुकयुगेन बुधः ।
 समलङ्घृतेऽच कुसुमादिभि-
     रप्यभिवाहयेत् परतरस्त्र महः ॥ २३ ॥
 सकलीविधाय कलसस्थममुं
     हरिमस्तु तत्त्वमनुविन्यसनैः ।
 परिपूजयेदगुरुमथावहितः
     परिवारयुक्तमुपचारगणैः ॥ २४ ॥
 दत्त्वासनं स्वागतमप्यदीर्थं
     तथार्थपाद्याचमनीयकानि ।
 स्नानस्त्र वासस्त्र विभूषणानि
     साङ्गाय तस्यै विनियोज्य मन्त्री ॥ २५ ॥
 गात्रे पवित्रैरथगन्धपुष्पैः
     पूर्वं यजैव्यासविधानतोऽस्य ।

स्वष्टिस्थितिस्वाज्ञयुगम्ब वेणुं
मालामभिज्ञानवराग्नम् भूत्यौ ॥
मूलेन चार्या च्छन्वत् प्रपूज्य
समच्छयेदावरणानि भूयः ॥ २६ ॥

दिद्वय दामसुदामौ वसुदामः किञ्चिन्नी च संपूज्याः ।
तेजोरूपास्तद्विहज्ञानि कोशरेषु समुत्तिर्यजेत ॥ २७ ॥

हुतवहनिकृतिसमीरण-

शिवदिद्वय हुदादिवर्मपर्यन्तं ।
सुक्तेन्दुकान्तकुवलयहारि-

नीलहुताशप्रभाः प्रमदाः ॥ २८ ॥

अभयवरस्फुरितकराः

ग्रथनतनवोऽज्ञदेवताः सार्याः ।

रुक्मिण्याद्या महिषी-

रष्टौ संपूजयेद्द्वेषु ततः ॥ २९ ॥

दक्षिणकरधृतकमला-

वसुभरितसुपाचमुद्रितान्यकराः ।

रुक्मिण्याद्या सत्या

जमा जित्याज्ञया सुनन्दा च ॥ ३० ॥

भूयश्च मिच्चिन्दा

सुलक्षणाप्युक्षजा सुश्रीला च ।

तपनीयमरकताभाः

सुसितविचिच्चान्वरवेशास्त्वेताः ।

एषुकुचभरालसाङ्गयो

विविधमालाप्रकरविलसिताभरणाः ॥ ३१ ॥

ततो यजेहलाग्रेषु वसुदेवच देवकीं ।

नन्दगोपं यशोदाच्च बलभद्रं सुभद्रिकां ॥ ३२ ॥

गोपालगोपीलहके विलीनमितखोचनाः ।

ज्ञानमुद्ग्राभयकरौ पितरौ पीतपाण्डरौ ॥ ३३ ॥

दिव्यमालाम्बरालेपभूषणे मातरौ पुनः ।

धारयन्त्यौ च वरदं पायसापूपपाचकं ॥ ३४ ॥

अरणश्यामले हारमणिकुण्डलमण्डिते ।

बलः शंखेन्दुधवलो मुषलं लाङ्गलं दधत् ॥ ३५ ॥

हलालोलानीलवासा हेलावानेककुण्डलः ।

कलायश्यामला भद्रा सुतदा भद्रभूषणा ॥ ३६ ॥

वराभययता पीतवसना रूढयौवना ।

बेणुबीणावेचयटिशङ्कशृङ्गादिपाण्यः ॥ ३७ ॥

गोपागोप्यच्च विविधौपायनात्तकराम्बुजाः ।

मन्दरादीश्च तदाञ्जे पूजयेत् कल्पपादपान् ॥ ३८ ॥

मन्दारसन्तानकपारिजात-

कल्पद्रुमाख्यान् हरिचन्दनच ।

मध्ये चतुर्दिश्वभिवाञ्छितार्थ-

दानैकदीक्षान्वितनम्बशाखान् ॥ ३९ ॥

इति श्रीनारदपरामर्शे द्रवीयरात्रे सप्तमोऽध्यावः ॥ ७ ॥

चतुर्मोऽध्यायः ।

—०—

चाप उवाच ।

हरिहर्व्यवाट् तरणिजचपाटवाः-

पतिवायुसोमशिवशेषपद्मजान् ।

प्रथं जेत स्वदिश्वमलधीः स्वजा-

त्यधीश्वरहेतिपचपरिवारसमेतान् ॥ १ ॥

कपिश्चकपिलनीलश्यामलश्वेतधूम्बा-

मलसितशुचिरकवर्णतो वासवाद्याः ।

करकमलविराजतस्वायुधा दिव्यवेशा

विविधमणिगणोग्रमस्फुरद्गूषणाद्याः ॥ २ ॥

दमोलिशक्त्यभिधदरडकृपाणपाश-

चरडाङ्कुशाङ्गदाचिश्चिखारिपद्याः ।

अर्चा वहिनिंजसुखाश्वलक्षितमौलियुक्ताः

स्वस्वायुधाभयसमुद्दितपाणिपद्याः ॥ ३ ॥

कनकरजततोयदाक्षचम्पा-

रुणहिमनीलजवाप्रबालभासः ।

क्रमत इति रुचात्तवज्जपूर्वा

रुचिरविलेपनवस्वमात्यभूषाः ॥ ४ ॥

कथितमाद्यतिसप्तकमच्युता-

र्चणविधयाति सर्वसुखावहं ।

प्रयज्ञेदथवाङ्गपुरन्दरा-

शनिमुखैस्त्रितयावरणं त्विदं ॥ ५ ॥

हेत्या जयित्वा जलगन्धपुष्पैः

कृष्णाष्टकेनाप्यथ कृष्णपूजां ।

कुर्याद्बुधस्तानि समाह्नयानि

वच्यामि तारादिनमोऽन्तिकानि ॥ ६ ॥

श्रीकृष्णो वासुदेवश्च नारायणसमाह्नयः ।

देवकीनन्दनो यदुश्चेष्ठो वाष्णव्य इत्यपि ॥ ७ ॥

असुराकालशब्दान्ते भारहारीति सप्तमः ।

धर्मसंस्थापकश्चैव चतुर्थ्यन्ताः क्रमादिमे ॥ ८ ॥

शभिरेवाथ वा कार्या पूजा वै कंसवैरिणः ।

संसारसागरोत्तीर्थं सप्तकामासये बुधैः ॥ ९ ॥

साराङ्गारघृतधिलुलितैर्जर्जरैः संविकीर्ण-

गुरुगूल्वाद्यैर्घनपरिमलैर्धूपमासाद्य मन्त्री ।

दद्यान्नीचैर्हनुजमय मायाप्रवेणाथ दोषणा

घण्टां गन्धाद्यतसुमनकैरचितां वादयानः ॥ १० ॥

तदुद्दीपं सुरभिघृतसंसिन्धकपूररक्तं

दीपं हृष्णा स्तुतिविशदधीः पद्मपर्यन्तमुच्चैः ।

दत्त्वा पुण्याङ्गलिमपि विधायार्पयित्वा च पादां

साचामं कल्पयेत्तद्विपुलमपि तदा स्वर्णपात्रे निवेद्यां ॥ ११ ॥

सुरभितरेण दुग्धहविषा सुशृतेन श्रिता

समुदंशकैरचिरकृत्य विचित्रवासैः ।

दधिनवनीतनूतनसितोपलपूपनिका-

घृतगुडनारिकेलकदलीफलपुष्परसैश्च ॥ १२ ॥

अस्त्रोश्चितं तदरिमुद्रिकयाऽतिरच्य

वायव्यतापपरिशेषितममिदोषा ।

संदृश्य वामकरसौधरसाभिपूर्णं

मन्त्रासृतीकृतमथाभिसृष्टन् प्रजप्येत् ॥ १३ ॥

मनुमष्टशः सुरभिमुद्रिकया

परिपूर्णमर्चयदु गन्धपुष्पैः ।

हरिमर्घयेदय कृतप्रसरा-

ज्ञालिरास्यतोऽस्य विसरेष्व महः ॥ १४ ॥

वीतिहोचदयितान्तमुच्चरन्

मूलमन्त्रमथ निःश्चिपेज्जलं ।

अर्पयत्तदसृतात्मकं हवि-

हौर्मजासकुसुमं समुद्धरन् ॥ १५ ॥

निवेदयामि भगवते जुषानेदं हविर्हविः ।

निवेद्यार्पणमन्त्रोऽयं सर्वाच्चासु निजाख्यया ॥ १६ ॥

ग्रासमुद्रां वामदोषणा विकचोत्यलसन्निभां ।

प्रदर्शयन् दक्षिणेन प्राणादीनास्त्र दर्शयेत् ॥ १७ ॥

स्थूश्वेत् कनिष्ठोपकनिष्ठिके द्वे

साङ्गुष्ठमूर्ढां ग्रथमेह मुद्रा ।

तथापरा तर्जनिमध्यमे स्था-

दनामिकामध्यमिके च मध्या ॥ १८ ॥

अनामिकातर्जनिमथमाः स्यात्
 तद्वच्चत्तर्थीं सकनिर्षिकास्ताः ।
 स्यात् पञ्चमी तद्वदिति प्रदिष्टाः
 प्राणादिमुद्रा निजामन्त्रयुक्ताः ॥ १९ ॥
 प्राणापानव्यानसमानोदानाः क्रमाच्चत्तर्थीं युक्ताः ।
 ताराधारबद्धा चेष्टा क्षणाच्चनस्ततो मनवः ॥ २० ॥
 ततो निवेद्य मुद्रिकां प्रधानया करद्वये ।
 सुशत्वनामिकां निजां मनुं जपन् प्रदर्शयेत् ॥ २१ ॥
 नन्दजोऽन्तुमनुविन्दयुड्नति-
 वामपार्श्वउदरात्मनि च ।
 रुद्र आत्मनि निवेद्यमात्मभू-
 मां स पार्श्वमनिलस्तथा नियुक् ॥ २२ ॥
 मण्डलमभितो मन्त्री-
 दीजाङ्गुरभाजनानि विन्यस्य ।
 पिष्ठमयानपि दीपान्
 धूतपूर्णान् विन्यस्येत् सुदीपशिखान् ॥ २३ ॥
 इति श्रीवारदप्रसादे द्वतीवराजेऽहमोऽध्यादः । ८ ।

नवमोऽध्यावः ।

—*—

ब्रात उवाच ।

अथ संखृते हुतवह्ने
 विमलधीरभिवाद्य सम्यग्भिपूज्य ।
 हरि जुहुयात् सिताषृत-
 युतेन पद्यः परिसाधितेन सितहीदिविना ॥ १ ॥
 अष्टोत्तरसहस्रं
 समाप्य होमं पुनर्वस्त्रिं दशात् ।
 वशिष्ठाधिनाथेभ्यो
 नक्षत्रेभ्यस्ततश्च करणेभ्यः ॥ २ ॥
 संपाद्य पाणी च सुधां समर्प्य
 दत्त्वामा उदास्य मुखार्चिरास्ये ।
 नैवेद्यमुहृत्य निवेद्य विश्वकृ-
 सेनाय पृथ्वीमुपलिप्य भूयः ॥ ३ ॥
 गरुडूषदन्तधवनाचमनास्यहस्त-
 सूक्त्यानुस्तेपमुखवासकमाल्यभूषाः ।
 ताम्बूलमप्यतिनिवेद्य स्त्राद्यन्त्य-
 गीतैः सुट्समभिपूजयतात् पुरेव ॥ ४ ॥
 गन्धादिभिः सपरिवारमथार्थमस्तै
 दत्त्वा विधाय कुसुमाञ्जलिसादरेण ।

स्तुत्वा प्रणम्य शिरसा चुलकोहकेन
आत्मानमर्पयत् तच्चरणारविन्दे ॥ ५ ॥
इति पूर्वं प्राणवृहिदेहधर्माधिकारतः ।
जाग्रत्स्वप्नसुष्टुपाख्यावस्थासु मनसा वाचा ॥ ६ ॥
कर्मणा हस्ताभ्यां पङ्गामुदरेण शिश्मा यत् स्मृतं ।
यदुक्तं यत् कृतं तत्सर्वं ब्रह्मार्पणं भवतु स्वाहा ॥ ७ ॥
मां मदीयच्च सकलं हरयेऽहं समर्पये ।
चेऽतत्सदिति संप्रोक्तो मन्त्रः स्वात्मार्पणे शुभः ॥ ८ ॥

^१अनुस्मारन् कलसगमच्युतं
जपन् सहस्रकं बुधो वपुष्य-
योदितोजितः समा चितीविना-
यतस्तदपि नयेत् सुधात्मता ॥ ९ ॥
ध्वजतोरणदिक् कलसादिगता-
मपि मण्डपमण्डलकुण्डलतां ।
अभियोज्य चितिं कलसे कुसुमैः
परिषूज्य जपेत् पुनरष्टशतं ॥ १० ॥
अथ शिष्य उपोषितः प्रभाते
कृतनित्यः सुसिंतान्वरः सुवेशः ।
धरणीधनधान्यगोबहुलै-
विनयाद्विप्रवरान् इरोः प्रसाद ॥ ११ ॥

^१ स्तुतिः न समीचीनतया कृदोबहुद्वयाद्वातो आकृतयानु-
मीयते ।

भूयः परीत्य प्रणिपात्य देशिकं
तस्मै परस्मै पुरुषाय देहिने ।
तां वित्तशास्त्रं परिहृत्य दक्षिणां
दत्त्वा तनुं स्वाच्छ समर्पयेत् सुधीः ॥ १२ ॥

अथाभिषेकमण्डपे सुखोपविष्टमासने ।
गुरुर्विशेषध्येदमुं पुरेव शोषणादिभिः ॥ १३ ॥
पीठन्यासावसानं वपुषि विमलधीर्यस्य तस्यासिकाया
मन्त्रेणाभ्यर्थं दूर्बाक्षतकुसुमयुतां रोचनां के निधाय ।
आशीर्वादैहिंजानां विशदपटुरवैर्गीतवादिच्छोषे-
र्मङ्गल्यैरानयत्तं कलसमभिष्टुतस्तसमीपं प्रतीतः ॥ १४ ॥

तेनाभिलीनमणिमन्त्रमहौषधेन
धान्ना परेण परमामृतरूपभाजा ।

संपूरयन् वपुरमुष्य ततो वितन्वन्
तत्सामवर्यमभिषेचयतात् यथावत् ॥ १५ ॥

स्नायैराऽन्तिमवर्ण-
रङ्गिन् पूर्णतनुस्त्रिव्यक्तमन्तान्तः ।

परिष्टुतसिततरवसन-
द्वितयो वाचंयमः समाचान्तः ॥ १६ ॥

अहुशः प्रणम्य देशिक-
नामानं हरिमशोपसंपूज्य ।

तदक्षिणतस्त्रिष्ठे-
दभिमुख एकाग्रमानसः शिष्यः ॥ १७ ॥

न्यासैयंथाविधि तमच्युतसाहिधाय
 गन्धास्तादिभिरस्त्रं कृतवर्षमणोऽस्य ।
 कृष्णादियुक्तमध्य मन्त्रवरं यथावत्
 ब्रूयात् चिशो गुरुरनर्थमवाकमन्ते ॥ १८ ॥

गुरुणा विधिवस्त् प्रसाधितं
 मनुमष्टोसरश्चतं प्रजाय बुधः ।

अभिवन्द्य ततः शृणोति सम्यक्
 समयान् भक्तिभरेण नम्नमूर्त्तिः ॥ १९ ॥

दस्ता शिष्याय मनुं
 न्यस्त्वाय गुरुः कृतात्मजं यजनविधिः ।

अष्टोसरसहस्रं

स्वशक्तिहानानवासये जप्यात् ॥ २० ॥

कुम्भादिकच्च सकलं गुरवे निवेद्य
 संपूजयेत् द्विजवरानपि भोज्यजातैः ।

कुर्वन्त्यनेन विधिना य इहाभिषेकं

ते सम्पदां निलथनं हि त एव धन्याः ॥ २१ ॥

संक्षिप्य किञ्चिदुदिता

समर्थं दीक्षा संस्मरणाय विषमधियां ।

एनां प्रविश्व मन्त्रो

सर्वान् मन्त्रान् जपेत् जुहुयात् यजेत् ॥ २२ ॥

इति श्रीगारदपच्चराणे खानाच्छतसारे त्रितीयराणे नवमोऽध्यायः ॥ ६ ॥

दध्मोऽध्यावः ।

ओवास उवाच ।

चैचेन्दुतन्मासि तमीस्तप्तं
 पुण्यचेचे देशिकात् प्राप्य दीक्षां ।
 तेनाच्छासः पूर्वसेवा हितीये
 मासि हादश्यामारभेतामलायाँ ॥ १ ॥
 कृत्वा स्नानाद्यं कर्म देहार्जनान्तं
 वर्त्माश्रित्य प्रागीरितं मन्त्रिमुखः ।
 शुद्धो मौनी ब्रह्मचारी निशाश्री
 जप्याञ्जान्तात्मा शुद्धपद्माञ्चदामा ॥ २ ॥
 तन्वन् शुश्रूषां गोषु ताभ्यः प्रयच्छन्
 ग्रासं भूतेषु ग्रोडहंश्चानुकम्पाँ ।
 मन्त्राधिष्ठाचीं देवतां वन्दमानो
 दुर्गां दुर्बोधध्वान्तभानुं गुरुच्च ॥ ३ ॥
 कुर्वन्नात्मीयं कर्म वर्णाश्रमस्यं
 मन्त्रं जप्ताऽङ्गिः स्नानकारिणीभिः सिष्टेत् ।
 आचमेन पार्थस्तत्त्वसंख्यं प्रजप्तं
 भुज्ञानश्चानु सप्तजप्तान् जनाच्छः ॥ ४ ॥
 अद्रेः शृङ्गे नद्यास्तटे विल्लमूल
 तोये हृदग्ने गोकुले विष्णुगेहे ।

अस्त्रादधस्तादयुधेश्वापि तीरे
स्यानेष्वेतेष्वासीनास्त्वेकैकशस्तु ॥ ६ ॥

प्रजपदयुतचतुष्कं
दशाक्षरं मनुवरं पृथक् क्रमशः ।

अष्टादशाक्षरं च-
दयुतदयमीरिता संस्था ॥ ७ ॥

शाकं भूलं फलं गोस्तनभवदधिनीभैक्षमस्त्रं शक्तन्-
दौग्धाक्षं चाददानः स्तिथिरधिखरादौ क्रमात्
स्यानभेदे ।

एकं वै पानशक्तौ गदितमिति मया पूर्वसेवाविधानं
निष्ठतेऽस्मिन् भूयः प्रजपतु विधिवत् सिद्धये साध-
केन्द्रः ॥ ८ ॥

देहाद्यनान्ते दिनशो दिनादौ
दीक्षोक्तमार्गद्वितयं विधानं ।

आश्रित्य कृष्णं प्रयज्ञेद्विविक्ष-
गेहेषु निष्ठो हुतशिष्टभोजी ॥ ९ ॥

दशखाक्षमस्त्रयफलदं मनुं
प्रतिजप्य निर्मलमतिर्दशाक्षरं ।

जुहुयाङ्गुडाज्यमधुसंयतैर्नवे-
र्वदणाद्युजे हुतवहे दशायुतं ॥ १० ॥

शुघिलयुगलवर्णस्तेमनुं पञ्चलकं
प्रजपतु जुहुयाच्च प्रोक्तकृसार्वलकं ।

अमलमतिरखाभे पायसैरम्बुजानां

घृतसहितसिताभैरारभेहोमकर्म ॥ ११ ॥

अथकानां होमे निगमरसनागेन्द्रगुणितो

जपः कार्यस्वेति हिजन्दपविशाखामाहुरपरे ।

स होमस्वेदेषां सम इह जपो होमवलितो

य उक्तो वर्णानां स खलु विहितस्तच्च न दृश्या ॥ १२ ॥

यं वर्णमाश्रितो यः

शूद्रः स च तनुतां भ्रुवं विहितं ।

विद्धीत जपं विधिवत्

श्रद्धावान् भक्तिभवावनम्ब्रतनुः ॥ १३ ॥

पुनरभिषिक्तो गुरुणा

विधिवत् विश्राण्य दक्षिणां तस्मै ।

अभ्यवहार्य च विप्रान्

विभवैः संप्रीखयेच्च भक्तियुतः ॥ १४ ॥

इति मन्त्रवरं हितयान्यवरं

परिबाध्य जपादिभिरच्युतधीः ।

प्रयजेत् सवनचितये दिनशो

विधिनाथ मुकुन्दममन्दमतिः ॥ १५ ॥

अथ श्रीमद्दुर्घानसंव्रात इम-

स्यलोङ्गास्तिरत्नस्फुरमण्डपान्तः ।

खस्त्वक्ष्यपदक्षाध उदीपत्रत-

स्यलाधिष्ठितामोजपीठाधिरूढः ॥ १६ ॥

महानीलनीलाभमत्यन्तवालं
 गुडस्त्रिघ्यवक्रान्तविस्त्रस्तकेशं ।
 अनिव्रीतपर्यक्तिलोत्फुल्लपद्म-
 प्रमुग्धाननं श्रीमद्दिवराक्षं ॥ १७ ॥
 चलत्कण्ठलोल्लासिसोत्फुल्लगण्डं
 सुघोणं सुशोणाधरं सुस्पितास्यं ।
 अनेकाश्मरभ्युल्लसत्कण्ठभूषं
 लसन्तं वहन्तं नखं पौरण्डरीकं ॥ १८ ॥
 सम्भूषरोरस्यलं बेणुधून्या
 सुपुच्छाङ्गमष्टापदाकल्पदीप्तं ।
 कटीरस्थले चाहजह्नान्तयुग्मे
 पिनडं कण्ठकिङ्गिनीजालदान्वा ॥ १९ ॥
 हसन्तं हसदन्धुजीवप्रसून-
 प्रभं पाणिपादान्बुजोदारकान्त्या ।
 करे दक्षिणे पायसं वामहस्ते
 दधानं नवं शुद्धैयज्ञवीनं ॥ २० ॥
 महीभारभूतामरारातिथूया-
 ननःपूतनादीन्निहन्तुं प्रष्टतं ।
 प्रभुं गोपिकागोपद्मन्दैः परीतं
 सुरेन्द्रादिभिर्विन्दितं देवदृन्दैः ॥ २१ ॥
 प्रगे पूजयित्वेत्यनुसृत्य कृष्णं
 तदन्नेन्द्रवज्ञादिभिर्क्षिनस्तः ।

सिताभे च हैयङ्गवीनैश्च दग्धा
विमिश्रेण दौर्घ्येन संप्रीणयेत् ॥ २२ ॥

इति श्रीकारदधरात्रे इतीवरात्रे दशमोऽध्यावः ॥ १० ॥

ऋकादशोऽध्यावः ।

श्रीकार उवाच ।

१ इति प्रातरञ्ज्येदच्युतं यो
नरः प्रत्यहं शशदास्तिक्ययुक्तः ।
खभेत् सोऽचिरेणैव खच्छ्रीं समग्रा-
मिह प्रेत्य शुद्धिं परं धाम भूयात् ॥ १ ॥
अहो मुखेऽनुदिनमित्यभिपूज्य शौरिं
दग्धाथवा गुडयुतेन निवेद्य तोयैः ।
श्रीमन्मुखे समतितर्य तद्विद्या तं
जप्यात् सहस्रमध्य साटकमादरेण ॥ २ ॥
मध्यन्दिने जपविधानविशिष्टरूपं
वन्दं सुरर्षियतिखेचरमुख्यहन्दैः ।
गोगोपवनितानिकरैः परीतं
सान्द्रामुदञ्जविसुजातमनोहराङ्गं ॥ ३ ॥

मायूरपचपरिकृत्पवतंसरम्य
 धमिल्लमुल्लसितचिलिकमम्बुजासं ।
 पूर्णन्दुविष्वदनं मणिकुण्डलश्री-
 गण्डं सुनासमतिसुन्दरमन्दहासं ॥ ४ ॥
 पीताम्बरं रुचिरनूपुरहारकाम्बी-
 केयूरकार्मिकटकादभिरुच्चलाङ्गं ।
 दिव्यानुलेपनविषङ्गितमंसराज-
 दम्लानचिच्छनमालमनङ्गदीसं ॥ ५ ॥
 वेणुं धमन्तमथवा चकरे दधानं
 सव्येतरे पशुपयष्टिमुदारवेशं ।
 दक्षे मणिप्रवरमोसितदानदक्षं
 ध्यात्वैवमन्मयतु नन्दजमिन्दिरासैः ॥ ६ ॥
 दामादिकाङ्गदयितासुहृदड्ग्रिपेन्द्र-
 वज्जादिभिः समभिपूज्य यथा विधानं ।
 दीक्षाविधानकयितच्च निवेद्यजातं
 हैमे निवेदयतु पाचवरे यथावत् ॥ ७ ॥
 अष्टोत्तरशतमयो जुहुयात्पयोऽच्चेः
 सर्पिर्यूतैः सुसितश्चकरया विमिश्रैः ।
 दद्यादलिष्व निजदिल्लु सुरर्षिष्वोगि-
 रक्षोपदैवतगणेभ्य उदारचेताः ॥ ८ ॥
 नवनीतमिलितपायसधियाञ्चनान्ते जनेमुखं तस्य ।
 संतर्प्य जपतु मन्त्री सहस्रष्टोत्तरशतं वापि ॥ ९ ॥

अहो मध्ये बलवीवसुभं तं
 नित्यं भक्त्याम्यर्थयो नराग्रः ।
 हेवाः सर्वे तं नमस्यन्ति शश्व-
 इत्तरन् वै तद्वशे सर्वलोकाः ॥ १० ॥
 भेधायुःश्रीकान्तिसौभाग्ययुक्तः
 पुच्छिर्मिच्छिर्गोमहीरन्नजातैः ।
 भोगेश्वान्यैर्भूरिभिः सक्षिहात्यो
 भूयाद्वामाऽन्ते च तस्याच्युताख्यं ॥ ११ ॥
 दृतीयकालपूजायामस्ति कालविकल्पना ।
 सायाह्ने निश्च वेत्यच वदन्त्येके विपश्चितः ॥ १२ ॥
 दशाक्षरेण चेद्राष्टौ सायाह्नेऽटादशन्ततः ।
 उभयीमुभयेनैव कुर्यादित्यपरे अग्नुः ॥ १३ ॥
 सायाह्ने द्वारवत्यान्तु चित्तोद्यानोपश्चोभिते ।
 इवष्टसाहस्रसंख्यातैर्भवनैरभिसंहृते ॥ १४ ॥
 हंससारससंकीर्णः कमलोत्पत्तशालिभिः ।
 सरोभिरमलाभोभिः परीते भवनोत्तमे ॥ १५ ॥
 उद्यत्यद्योतनोद्योतसद्युतौ मणिमण्डपे ।
 मृद्वास्तरे सुखासीनं हैमाभोजासने हरिं ॥ १६ ॥
 नारदाद्यैः परिवृतमात्मतत्त्वविनिर्णये ।
 तेभ्यो मुनिभ्यः स्वं धाम दिशन्तं परमकरं ॥ १७ ॥
 इन्द्रीवरनिभं सौम्यं पद्मपथायतेष्वणं ।
 स्त्रिघ्नकुन्तलसंभिन्नकिरीटमुकुटोञ्जलं ॥ १८ ॥

चारप्रसन्नवदनं स्फरन्मकारकुण्डलं ।
 श्रीवत्सवष्ट्रसं भाजत्कौस्तुभं वनमालिनं ॥ १६ ॥
 काश्मीरकपिशोरखं पीतकौशेयवाससं ।
 हारकेयूरकटकरसनादैः परिष्कृतं ॥ २० ॥
 हृतविश्वमराभूरिभारं मुदितमानसं ।
 शंखचक्रगदापद्मराजझज्ञचतुष्टयं ॥ २१ ॥
 एवं ध्यात्वाऽर्चयेन्मन्त्रे स्यादङ्गैः प्रथमाऽऽवृतिः ।
 द्वितीया महिषीभिस्तु तृतीयायां समर्चयेत् ॥ २२ ॥
 नारदं पर्वतं जिष्णु निश्ठोऽवदाहकान् ।
 विश्वकूमेनच्च सैनेयं दिक्खग्रे विनतासुतं ॥ २३ ॥
 खोकेशैस्तत्परयैः पुनरावरणद्वयं ।
 इति संपूज्य विधिवत् पायसेन निवेदयेत् ॥ २४ ॥
 तर्पयित्वा खण्डमिश्रदुग्धबुद्ध्या जलैर्हरिं ।
 जपेदष्टशतं मन्त्री भावयन् पुष्टधोत्तर्म ॥ २५ ॥
 पूजास्तु होमं सर्वासु कुर्यान्मध्यन्दिनेऽथवा ।
 आसनाद्यर्थपर्यन्तं कृत्वा स्तुत्वा नमेत् सुधीः ॥ २६ ॥
 समर्प्यात्मानमुद्दास्य तं सुहृत्सरसीरुहे ।
 विन्यस्य तन्मयो भूत्वा पुनरात्मानमर्चयेत् ॥ २७ ॥
 इति श्रीनारदपञ्चरात्रे ज्ञानान्तरारे लक्ष्मीवरात्रे रक्तारघोऽध्याव ॥ २८ ॥

दादशोऽथावः ।

श्रीबास उवाच ।

सायाङ्गे वासुदेवं यो नित्यमेवं यजेन्द्ररः ।
सर्वान् कामानवाप्यान्ते स याति परमां गतिं ॥ १ ॥
रात्रौ चेन्नन्नधाकान्तमानसं देवकीसुतं ।
यजेद्रासपरिश्रान्तं गोपीमण्डलमध्यगं ॥ २ ॥

पृथुं सुहृत्तं मरुणां वितस्ति-
माचोक्ततं कौ विलिखनशङ्कुं ।
आकम्य पङ्गामितरेतरा तु
हस्तैर्भूमोऽयं खलु रासगोष्ठी ॥ ३ ॥
स्थलानीरजमरुणपरागभूता
लहरीकणजालभरेण सता ।
मरुता परितापकृताध्यषिते
सुषिते यसुनापुस्तिने विपुले ॥ ४ ॥
अशरीरनिश्चातशरोन्मथित-
प्रमदाशतकोटिभिराकुलिते ।
उडुनाथकरैर्विशद्वीकृतसु-
प्रसरे विचरङ्गमरीनिकरे ॥ ५ ॥
विद्याधरकिञ्चरसिङ्गसुरै-
गन्धर्वभुजङ्गमचारणकैः ।

द्वारोपहितैः सुविमानगतैः
 खस्यैरतिष्ठसुपुष्यचये ॥ ६ ॥
 इतरेतरबद्धतरप्रमदा-
 गमकल्पितरासविहासविधौ ।
 मणिशङ्कुगमयमुना वपुषा
 वहुधा विहितस्वकदिव्यतनुं ॥ ७ ॥
 सुटशामुभयोः पृथगन्तरम्
 दयिताकुलवद्धभुजद्वितयं ।
 निजसङ्गविजूमदनङ्गशिखि-
 चलिताङ्गुखसत्पुलकालियुजां ॥ ८ ॥
 विविधश्रुतिभिन्नमनोच्चतया
 सुरसप्तकमूर्छनतानगणैः ।
 अममाणमसुभिर्दारमणि-
 स्फुटमन्त्वनसिञ्चितचारतरं ॥ ९ ॥
 इति भिन्नतनुं मणिभिर्मनितं
 तपनीयमयैरिव मारकतं ।
 मणिनिर्मितमध्यगशङ्कुलस-
 द्विपुलारणपञ्जमध्यगतं ॥ १० ॥
 अतसीकुसुमावतनुं तरणं
 तरणारणपञ्चपलाशहशं ।
 नवपञ्चवचिच्चगुलुञ्चुलस-
 च्छिखिपिच्छिपिनद्वकरप्रचयं ॥ ११ ॥

चतुर्लक्ष्मिन्दुसमानमुखं
 मणिकुरुडलमहितगरुदयुगं ।
 शशिवक्षसद्गवदनच्छदनं
 मणिराजदनेकविधाभरणं ॥ १२ ॥
 असनप्रसवच्छदनोच्चलस-
 दसनं सुविलासनिवासभुवं ।
 नवविद्रुमभद्रकराङ्गन्नितलं
 भमराकुलदामविराजभुजं ॥ १३ ॥
 तरुणीकुचयुक्तपरिरक्षमिल-
 ल्यस्त्रणारुणवक्षसमुक्षगतिं ।
 शिवधेनसमीरितगोपवरं
 स्वरविद्वलितं भुवनैकगुरुं ॥ १४ ॥
 प्रमदेति प्रीठवरे विधरं
 प्रयज्जेदिति रूपमरुपमर्जं ।
 प्रथमं परिपूज्य तद्व्वाटिं
 मिथुनानि यजेद्रसशालिमतः ॥ १५ ॥
 दलघोडशके सरमूर्तिगणं
 सहशक्तिकमुक्तमरासगतं ।
 सरमासदनं स्वकलासहितं
 मिथुनाङ्गमयेन्द्रपरिप्रमुखान् ॥ १६ ॥
 इति सम्यगमुं परिपूज्य हरिं
 चतुराटतिसंटतमार्दमतिः ।

रजतारचिते चष्टके सशितं
सघृतं सुपद्योऽस्य निवेदयतात् ॥ १७ ॥
विभवे सति कांस्यमयेषु पृथक्
स्वकरेषु च षोडशसु क्रमशः ।

मिथुनेषु निवेद्य पयः सशितं
विद्धीत पुरोवदयो सकलं ॥ १८ ॥

सकलभुवनमोहनविधिं यो
नियतममुनिश्च निश्चयदारचेताः ।

भवति स खलु सर्वलोकपूज्यः
श्रियमद्गुलां समवाय यात्यनन्तं ॥ १९ ॥

निश्च वा दिनान्तसमये
प्रपूजयेन्नित्यशो हरिं भक्ष्या ।

समफलमुभयं हि ततः

संसाराच्चिं समुत्तिर्षति यः ॥ २० ॥

इति श्रीगारदधराचे ज्ञानान्तरसारे द्वतीयराचे दादश्रीऽध्यायः ॥ १२ ॥

चवदश्रीऽध्यायः ।

—४८—

श्रीखाल उवाच ।

इत्येवं मनुविग्रहं मधुरिपुं यो राचिकालं यजेत्
तस्यैवाखिलजन्मुजातदधितस्यामोधिजा वेश्मनः ।

हस्ते धर्मसुखार्थमोक्षविभवाः सहर्गसंग्राहिताः
 सान्द्रानन्दमहारसद्वमुचो येषां फलश्रेष्ठयः ॥ १ ॥
 अथोच्यते पूर्वसमीरितानां
 पूजावसाने परमस्त्र पुंसः ।
 कल्पस्तु काम्येष्वपि तर्पणानां
 विनापि पूजां खलु यैः फलं स्थात् ॥ २ ॥
 सन्तार्थं पीठमन्त्रं
 शक्तीः सक्षत् प्रथममच्युते तथा ।
 आवाह्य पूजयेत्
 तोयेरेवार्थितैः समुपचारैः ॥ ३ ॥
 वद्धाय धेनुमुद्रां
 तोयैः सम्पाद्य तर्पणद्रव्यं ।
 तदद्वाज्ञलिना तं
 सुवर्णचयकीकृतेन तर्पयत् ॥ ४ ॥
 विश्विरष्टोपेता
 कालचयतर्पणेषु संख्योक्ता ।
 भूयः स कालविहितान्
 सक्षत् सक्षत्तर्पयेष्व परिवारान् ॥ ५ ॥
 प्रातर्दधिगुडमिश्रं
 मध्याह्ने पायसं सनबनीतं ।
 क्षीरं दृतीयकाले
 ससितोपलमित्युदीरितं द्रव्यं ॥ ६ ॥

तर्पयामि पदं योज्यं मन्त्रान्तेष्वेषु नामसु ।
 द्वितीयान्तेषु तु पुनः पूजाशेषं समापयेत् ॥ ७ ॥
 अभ्युक्त्य तत्प्रसादाङ्गिरामानं प्रपिवेदपः ।
 तज्जपांख्वमसोऽवास्य तन्मयः प्रजपेन्मनुं ॥ ८ ॥
 अथ द्रव्यानि काम्येषु वक्ष्यन्ते तर्पणेषु यत् ।
 तानि प्रोक्तविधानानामाश्रित्यान्यतमं यजेत् ॥ ९ ॥

द्रव्यैः षोडशभिरमुं
 तर्पयेदेकशश्वतुव्वरं ।
 स चतुः श्रीरात्र्यन्तैः
 स कृजलाखन्तमच्युतं भक्त्या ॥ १० ॥
 पायसदाधिककृष्णरं
 गौडाचं पयो दधीनि नवनीतं ।
 आज्यं कदलीमोचा-
 चोचाल्यामोदकापूर्णं ॥ ११ ॥
 पृथुका लाजसमेता
 द्रव्याणां कथितमिह षोडशकं ।
 लाजान्तेऽन्यच्चीरा
 प्राक् समर्थं सितोपखापुर्जं ॥ १२ ॥
 प्रागे चतुःसप्ततिवारमित्यं
 प्रतर्पयेद्वोऽनुदिनं नरो हरिं ।
 अनन्यधीरूप्य समाप्तसम्पदः
 करस्थिता मण्डलतोऽभिवाञ्छिताः ॥ १३ ॥

धारोष्णापकपयसी

दधिनवनीते घृतच्च दौम्याक्षं ।
मत्याग्नौ मध्यस्तं
द्वादशशस्तर्येक्षवभिरेभिः ॥ १४ ॥

तर्पणविधिरथमपरः

पूर्वोदितः सफलोऽष्टशतसंख्यः ।
कर्मणि कर्मणि विहृतौ
जनसंबलनैर्विशेषतो विहितः ॥ १५ ॥

सरवण्डधारोष्णाधिया मुकुन्दं

व्रजन् पुरं ग्राममपि प्रतर्थं ।
लभेत भोज्यं सरसं समृत्यै-

वासांसि धान्यानि धनानि मन्त्री ॥ १६ ॥

यावत्सन्तर्पयेन्मन्त्री तावत्संख्यं जपेन्मनुः ।

तर्पणेनैव साध्यानि साधयेद्विलान्यपि ॥ १७ ॥

द्विजो भिक्षादृत्तिर्य इह दिनेष्ठो नन्दतनयः

स्वयं भूत्वा भिक्षामठति इसनो गोपसुहृशां ।

असावेताभिः स्वैर्लिलितलितैर्नमंविधिभि-

हंविक्षीराज्याभ्यां प्रचृतरभिक्षां स लभते ॥ १८ ॥

मध्ये कोणोप षट्स्वयनलपुरपुटस्यालिखत् कर्णिकायां

कन्दपासाध्ययक्तं विवरगतषडणं द्विशः केशरेषु ।

शक्तिः श्रीपूर्वकालिद्विनवलिपिमनोरक्षवाणीच्छदानां
मध्ये वर्णन् दशानां दशलिपिमनुवर्यस्य चैकैकशोऽज्ञां

॥ १९ ॥

भूपद्मनाभिहृतमस्तु खमक्षयेन

गोरोचनाभिलिखितं तपनीयसूच्या ।

पट्टे हिरण्यरचिते गुलिकीकृतन्तं

गोपालमन्त्रमस्तुषार्ददमेतदुक्तं ॥ २० ॥

सम्पातसिक्षमभिजप्तमिदं महङ्गि-

धर्यं जगच्छयवशीकरणैकदक्षं ।

रक्षायशः सुतमहीधनधान्यलक्ष्मी-

सौभाग्यलिपुभिरजस्तमनर्थवीर्यं ॥ २१ ॥

भूतोन्मादापस्तुति

विपमूच्छ्रोविभ्रमज्वरार्त्तानां ।

ध्यायन् शिरसि प्रजपे-

न्मन्त्रमिदं मृटिति शमयिहुं विहतीः ॥ २२ ॥

स्मरस्त्रिविक्षमाकान्तः कूषणाय हृदिमित्यसौ ।

षड्क्षरोऽयं संप्रोक्तः सर्वसिद्धिकरो मनुः ॥ २३ ॥

क्रीडासुदीप्तो मायावो नवलाभ्युतमस्तकः ।

सैषा शक्तिः परा सूक्ष्मा नित्या संविलत्रूपिणी ॥ २४ ॥

अस्त्वयनिगोविन्दनवैर्लक्ष्मीवीजं समीरितं ।

आशामष्टादशा लिंपिः स्थाहिंश्चत्यक्षरो मनुः ॥ २५ ॥

शालग्रामे मणौ यन्ते मण्डले प्रतिमासु च ।

नित्यं पूजा हरेः कार्या न तु केवलभूतले ॥ २६ ॥

इति अपहुतपूजातर्पणाद्यैर्मुकुन्दं

य इह भजति मन्त्रोरेकमाश्रित्य नित्यं ।

स तु सुचिरमयलात् प्राप्य भीगानशेषान्
पुनरमलतरं तदाम विष्णोः प्रयाति ॥ २७ ॥

इति श्रीनारदपरमाणे चानाकृतसारे दक्षीयदाते चबोहशो-
ऽध्यायः ॥ १६ ॥

चतुर्दशोऽध्यायः ।

श्रीकाल उवाच ।

विनियोगानयो वच्ये मन्त्रयोरुभयोः समान् ।
तदर्थकारिणोऽनन्तवीर्यामन्त्रांश्च कांश्चन ॥ १ ॥
वन्दे तं देवकीसूनुं सद्योजातं चुसप्रभं ।
पीताम्बरं करुणसञ्चकशङ्कुगदाम्बुजं ॥ २ ॥
एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं लक्षं ब्राह्मणे मुहूर्तके ।
खादुमूतैश्च कुसुमैः पलाशैरयुतं हुनेत् ॥ ३ ॥
मन्त्रोरन्यतरेणैव कुर्यादः सुसमाहितः ।
स्मृतिं मेधामतिवलास्त्वा स कविवाग्मवेत् ॥ ४ ॥
स्यान्मनुस्तमयः पूर्वो ध्यानशोमफलोऽपरः ।
श्रीमन्मुकुन्दशरणौ सदेति शरणं ततः ॥ ५ ॥
अहं प्रपद्य इत्युक्तो मौकुन्दाटादशाचरः ।
नारदोऽस्य तु गायत्री मुकुन्दश्चर्षिपूर्विका ॥ ६ ॥
प्रातः प्रातरिवोत्याय जप्ता योऽष्टोत्तरं शतं ।
अनेन षड्भिर्मासैः स भवेत् श्रुतिभरो नरः ॥ ७ ॥

उपसंहृतदिव्याङ्गं पुरोऽवमातुरङ्गकं ।
 चलझोखारणं बालं नीलाभासं स्मरन् जपेत् ॥ ८ ॥
 अयुतं नावदेवाज्येर्जुहुयाच्च हुताशने ।
 स लभेदचलां अद्वां भक्तिं शान्तिच्च शाश्वतीं ॥ ९ ॥
 मनुनैतत् समस्तान्तो मरुम्बामितशब्दतः ।
 बालसीलात्मने हुं फट् नम इत्यमुनाथवा ॥ १० ॥
 नलकूवरगायत्री बालकाष्णा इतीरिता ।
 चूष्याद्याः सिद्धयः सर्वाः स्युर्जपात्रैरथामुना ॥ ११ ॥
 लम्बिते बालशयने रुदन्तं बहुभीजनैः ।
 प्रेहुत्रमानं दुध्युद्धा तर्पयेत् सोऽश्रुते फलं ॥ १२ ॥
 अमुना वानुरूपान्ते रसरूपपदं वदेत् ।
 ओष्ठं रूपनमोदन्दमन्नाधिपतये मम ॥ १३ ॥
 अस्त्रं प्रयच्छ स्वाहेति चिंशदण्डोऽसदो मनुः ।
 नारदानुष्टवम्बाधिपतयोऽस्यर्षिपूर्विकाः ॥ १४ ॥
 भूतबालग्रहोन्मादस्मृतिभ्रंशाद्युपद्रवैः ।
 पूतनास्तनपातारं ग्रस्तं मूङ्गि स्मरन् जपेत् ॥ १५ ॥
 सास्यचूपणनिर्विमुसर्वाङ्गीं क्रन्दतीच्च ताँ ।
 आविश्य सर्वे तं मुक्ता विद्रवन्ति द्रुतं ग्रहाः ॥ १६ ॥
 जुहुयात् खरमञ्जर्या मञ्जरीभिर्विभावसौ ।
 ग्रस्तैः पञ्चगव्याश्चैः पूतनाहन्तुरानने ॥ १७ ॥
 प्राशयेच्छिष्टगव्यं तत् कलसेनाभिषेचयेत् ।
 साध्यं सहस्रजसेन सर्वोपद्रवशान्तये ॥ १८ ॥

मनुनाष्टादशान्तेन हुंफटस्वाहान्तिकेन वा ।
 कृष्णाद्या ब्रह्मगायची ग्रहव्यूहरयोऽस्य तु ॥ १९ ॥
 निजपादान्तुजाश्चिसशकटं चिन्तयन् जपेत् ।
 अयुतं मन्त्रयोरेकं सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ २० ॥
 अज्ञानमीषां मन्त्राखामाचकादिभिरञ्जना ।
 अङ्गैरिन्द्रादिवज्ञादैर्दिता सम्पदे सदा ॥ २१ ॥
 बालो नीलतनुदौर्भ्यां दध्युत्यं पायसं दधत् ।
 हविर्वोढा होपनखकिञ्चिन्नीजालमण्डितः ॥ २२ ॥
 धात्वैवममौ जुहुयाच्छतवीर्याद्वुरचिकैः ।
 पथः सर्पिः प्लुतैर्लक्ष्मेकन्तावज्जपेन्मनुं ॥ २३ ॥
 गुरवे दक्षिणान्दत्त्वा भोजयेदिजपुङ्गवान् ।
 स द्व्यब्दानां शतं जीवेस्त्रीरोगी नाश संशयः ॥ २४ ॥
 अचायन्यो मनुर्हाशार्णान्ते श्रीपुरुषोत्तमः ।
 आयुमें देहि समाध्य विष्णवे प्रभविष्णवे ॥ २५ ॥
 नमोऽन्ता इधिका चिंशदण्ठोऽस्यर्पिस्तु नारदः ।
 छन्दोऽनुष्टुप्देवता च श्रीकृष्णाङ्गान्यतो ब्रुवे ॥ २६ ॥
 रविभूतेन्द्रियवसुनेतान्तेरात्मना युतैः ।
 महानन्दप्रतिज्योतिर्मयो विद्यादिभिः क्रमात् ॥ २७ ॥
 जप्ता लक्ष्मिमं मन्त्रं पायसैरयुतं हुनेत् ।
 पूर्ववत् दूर्वया जुह्वदायर्दीर्घतरं लभेत् ॥ २८ ॥
 दारयन्तं वकं दोर्भ्यां कृष्णं संगृह्य तुरुडयोः ।
 स्मरन् शिशूनामाचक्षे सृष्टान्यतरमभ्यसेत् ॥ २९ ॥

यज्जस्तिलजाभ्यङ्गाङ्गेयुः सुखिनम् ते ।
 अचायन्यो मनुर्बाष्णवपुषे वश्चिवलभा ॥ ३० ॥
 गोरक्षायाऽङ्गेणुं चार्यन्तं पशुं स्तथा ।
 उक्ता गोपासुकपदं पुनर्बैश्चधराय च ॥ ३१ ॥
 वासुदेवाय वर्मस्त्रे गिरांस्यादादशाश्वरः ।
 मनुर्नारदगाय शीक्षणार्थादिवस्त्रेन वा ॥ ३२ ॥
 कुर्याङ्गो वासुसंरक्षामाषकाषङ्गिना वृधः ।
 कुम्भीनसादिष्वेडात्तो दष्टमूर्च्छिं स्वरन् हरिं ॥ ३३ ॥
 नृत्यन्तं कालियफणामध्येऽन्यतरमभ्यसेत् ।
 हृशा पीयूषवर्षिण्या सिंहन्तं तत्तनुं वृधः ॥ ३४ ॥
 तर्ज्जयन् वामतर्जन्या तन्द्रान्मोष्यते विधात् ।
 आपूर्यं कलसं तोयैः स्मृत्वा कालियमर्हन् ॥ ३५ ॥
 जसूष्टशतमासिन्देहिषिणं स सुखी भवेत् ।
 कारुमध्ये निजस्यान्तिफणामध्ये दिवर्णकान् ॥ ३६ ॥
 उक्ता पुनर्बैकृत्यं करोति तमनन्तरं ।
 नमामि देवकीपुष्मित्युक्ता नृत्यशब्दतः ॥ ३७ ॥
 राजानमच्युतं ब्रूयादिति दन्तलिपिर्मनुः ।
 अस्याङ्गान्यङ्ग्निभिर्व्यस्तैः समस्तैर्नारदो मुनिः ॥ ३८ ॥
 छन्दोऽनुष्टुप्देवता च कृष्णः कालियमर्हनः ।
 जप्याश्च मनुष्वरं होतव्यं सर्पिष्याऽयुतं ॥ ३९ ॥
 अङ्गदिक्पालवस्त्राष्वैर्चनाऽस्य समीरिता ।
 क्रियानेनैव वा सर्वां विषम्ब्री प्रागुदीरिता ॥ ४० ॥

सहक्षोऽनेन जगति नालिं क्षेत्रहरो मनुः ।
 अङ्गैः सुरतरोः पिष्टे गुडिकाष्वेनुवारिणा ॥ ४१ ॥
 विषम्ब्रीपाननस्याञ्जनालैपैः साधिताऽमुना ।
 उद्घटवामदोर्दण्डधृतगोवर्द्धनाचलं ॥ ४२ ॥
 अन्यहस्ताङ्गुलिव्यज्ञस्वरवंशापितानन् ।
 ध्यायन् जपन् हरिं मन्त्रोरेकं क्षर्चं विना व्रजेत् ॥ ४३ ॥
 वर्षवाताशनिभ्यः स्याङ्गयं तस्य न हि क्षचित् ।
 मोघमेघौघयबोपगते तं स्मरणं हुनेत् ॥ ४४ ॥
 लोलैरयुतसंख्यातैरनादृष्टिर्न संशयः ।
 कीडन्तं यमुनातोये मज्जन्तं मुवनादिभिः ॥ ४५ ॥
 तच्छ्रीकरजासारैः सिद्धमानं प्रियाजनैः ।
 ध्यात्वाऽयुतं पयः सिक्षैर्हुनेद्वानीरत्पर्णैः ॥ ४६ ॥
 दृष्टिर्भवेत्यकालेऽपि महती नाच संशयः ।
 अमुमेव स्मरन् भूर्भूति विस्फोटकञ्चरादिभिः ॥ ४७ ॥
 सदाहमोहरात्मस्य जपाञ्जान्तिर्भवेत्क्षणात् ।
 अथवा गदडारुढं बालप्रदृम्बसंथुतं ॥ ४८ ॥
 निजञ्चरविनिधिष्ठञ्चरभिष्ठुतमच्युतं ।
 ध्यात्वा जङ्घति भूतस्य मूर्हन्यञ्चरमभ्यसेत् ॥ ४९ ॥
 शान्तिं व्रजेदसाध्योऽपि च्चरस्योपद्रवः चणात् ।
 ध्यात्वैवममावम्यर्थं यथोक्तैश्चतुरझुलैः ॥ ५० ॥
 जुहुयादसृताखण्डैरयुतं च्चरशान्तये ।
 निश्चातश्चरनिर्भिस्त्रभीष्मतापहरं हरिं ॥ ५१ ॥

सूत्वा सूशन् जपेदार्त्तं पाणिभ्यां रोगशान्तये ।
 अपसृत्युविनाशाय सान्दीपनिसुतप्रदं ॥ ५२ ॥
 ध्यात्वा इस्तत्त्वाखण्डः क्षीराकैरयुतं हुनेत् ।
 मृतपुच्छाय विग्राय सार्जनं ददतं सुतान् ॥ ५३ ॥
 ध्यात्वा उक्षं जपेदेकं मम्बोः सुतविष्टुष्ये ।
 पुच्छजीवेन्धनचिते जुहुयादनलैऽयुतं ॥ ५४ ॥
 तत्कलैर्मधुराकैः स्युः पुच्छा दीर्घायुषोऽस्य तु ।
 क्षीरिदुक्ताथसंपूर्णमभ्यर्थ्य कष्टसं निशि ॥ ५५ ॥
 जस्तु युतं प्रगे नारीमभिषिष्ठेद् द्विष्टदिनं ।
 सा बन्धापि सुतान् दीर्घजीविनो गदवर्जितान् ॥ ५६ ॥
 लभते नार्चसन्देहस्तज्जाग्राशिनी सती ।
 ग्रातव्वाचंयमा नारी रोधिष्ठदपुटे जलं ॥ ५७ ॥
 अष्टोत्तरशतं जसं मासं पुच्छीयती पिवेत् ।
 देवकीसुत गोविन्द वासुदेव जगत्पते ॥ ५८ ॥
 देहि मे तनयं देव त्वामहं शरणं गतः ।
 प्रहितां काश्चिराजेन कृत्यां जित्वा निजारिणा ॥ ५९ ॥
 तत्त्वेजसा तु नगरीं दहन्तं भावयन् इरिं ।
 सुक्षिग्धाकैहुनेद्राष्टौ सर्षपैः सप्त वासरान् ॥ ६० ॥
 कृत्याकर्त्तारमेवासौ कृपिता नाशयेत् भ्रुवं ।
 आसीनमाश्रमे दिव्ये बद्रीषण्डमण्डिते ॥ ६१ ॥
 सूशनं पाणिपादाभ्यां घराटाकर्णकसेवरं ।
 ध्यात्वा इच्युतं तिलैर्संकं हुनेचिर्मधुराम्बुतैः ॥ ६२ ॥

जपेदा सर्वपापानां शान्तये कान्तये तनोः ।
 द्वेषयन्तं रुक्मिण्वलौ चूतासक्तौ स्मरन् हरिं ॥ ६३ ॥
 जुहुयादिष्टयोर्हिंस्यै गुडिका गोमयोङ्गवाः ।
 ज्वलद्विश्वमुखैर्बाणैर्वर्षन्तं गद्भस्थितं ॥ ६४ ॥
 धायमानं रिपुगणमनुधावन्तमच्युतं ।
 धात्वैवमभ्यसेन्मन्वोरेकं सप्तसहस्रकं ॥ ६५ ॥
 उच्चाटनं भवेदेतद्रिपूखां सप्तभिर्हिनैः ।
 उत्स्थितवत्सकं धायन् कपित्यफलहारिणं ॥ ६६ ॥
 अयुतं प्रजपेत् साध्यमुच्चाटयति तत्त्वणात् ।
 आत्मानं कंसमध्यनं धात्वा मच्चाक्षिपातितं ॥ ६७ ॥
 कंसात्मानमरिं कर्षन् गतासुं प्रजपेन्मनुं ।
 अयुतं जुहुयाद्वास्य जन्मोरु हुततर्पणैः ॥ ६८ ॥
 अपि सेवितपीयूषो मियतेऽरिन्संशयः ।
 अथवा निष्वत्तैलाक्षैर्हुनेदेखोभिरक्षतैः ॥ ६९ ॥
 अयुतं प्रयतो रात्रौ मरणाय रिपोः छणात् ।
 दोषारिष्टद्वलव्योषकर्पाषास्यिक्षैर्निश्च ॥ ७० ॥
 हुनेदेरण्डतैलाक्षैः शमशानस्थोऽरिशान्तये ।
 न शस्त्रं मारणं कर्म कुर्वा चेदयुतं जपेत् ॥ ७१ ॥
 हुनेद्वा पायसैस्तद्वशान्तये शान्तमानसः ।
 जयकामो जपेत्तुच्चं पारिजातंहरं हरिं ॥ ७२ ॥
 स्मरन् पराजयस्तस्य त कुतश्चिङ्गविष्यति ।
 पार्यं दिशन्तं गीतार्द्यं व्याख्यामुद्राकरं हरिं ॥ ७३ ॥

रथस्यं भावयन् जप्याहमेहज्ञै समाय च ।
 लक्षं पराश्रकुसुमैहुनेदो मधुराम्बुतैः ॥ ७४ ॥
 व्याख्याता सर्वशास्त्राखां स कविर्वादिराङ्गभवेत् ।
 विश्वरूपधरं प्रोष्टङ्गास्त्रलोटिसमग्रम् ॥ ७५ ॥
 द्रुतचामीकरनिभममीषोमात्रकं हविः ।
 अर्काद्विद्वोतदस्याङ्ग्निपूजं दिव्यमूषणं ॥ ७६ ॥
 नानायुधधरं व्यासं विश्वाकाशावकाशकं ।
 राङ्गपुर्णामवास्तुनां शरीरस्य च रक्षणे ॥ ७७ ॥
 प्रजपेन्नन्दयोरेकतरं धात्वैवमादरात् ।
 अश्ववा व्यस्तसर्वाङ्ग्निरचिताङ्गार्जुनर्घिकं ॥ ७८ ॥
 चिट्ठुद्वान्वसिकं विश्वरूपविश्वधिदैवतं ।
 जपेहीतामनुं स्थाने हृषीकेशाद्यमाद्यकैः ॥
 हुनेद्वा सर्वरक्षायै सर्वविश्वोपशान्तये ॥ ७९ ॥
 इति श्रीबारदपचाराणे चानाहवसादे ऋतीवराणे चतुर्दशोऽध्याबा ॥ १४ ॥

पचादशीऽध्याबा ॥

—४४—

श्रीबाल उवाच ।

वक्ष्येऽक्षयधनावास्यै प्रतिपत्तिं श्रियः पतेः ।
 सुगुप्तां धननाथाद्यैर्धन्यैर्धा क्रियते सदा ॥ १ ॥
 द्वारवत्यां सहस्राक्षभास्त्रैर्भवनोत्तमैः ।
 अनल्पैः कल्पदृक्षैश्च परीते मणिमण्डपे ॥ २ ॥

अवलद्वन्मयस्तम्भारतोरणकुच्छिके ।
 फुक्षस्तगुक्षसञ्चित्वितानालम्बिमौक्षिके ॥ ३ ॥
 पद्मरागस्थलीराजद्वन्द्वोच्च मध्यतः ।
 अनारतगलद्वन्द्वसुमध्यस्त्रस्तवन्धनैः ॥ ४ ॥
 रत्नप्रदीपावलिभिः प्रदीपितदिग्नतरे ।
 उच्चदादित्यसङ्काशमणिसिंहासनाम्बुजे ॥ ५ ॥
 समासीनोऽच्युतो धेयो इतहाटकसञ्जिभः ।
 समानोदितचन्द्रार्कंतडिल्कोटिसमच्युतिः ॥ ६ ॥
 सर्वाङ्गसुन्दरः सौम्यः सर्वाभरणभूषितः ।
 पीतवासाच्चकशङ्गदापद्मोक्षसङ्कुञ्जः ॥ ७ ॥
 अनारतोक्षखद्वन्द्वधारौघकलसं स्पृशन् ।
 वामपादाऽम्बुजाग्रेन मुष्णता पह्लवच्छविं ॥ ८ ॥
 हक्षिणीसत्यभासेऽस्य मूर्द्धि रत्नौघधारया ।
 सिच्छन्त्यौ दक्षवामस्ये स्वदोःस्यकलसोत्यया ॥ ९ ॥
 नामजिती सुनन्दा च दिशन्त्यौ कलसौ तयोः ।
 ताम्याच्च दक्षवामस्ये मिच्चिन्दासुखदृश्ये ॥ १० ॥
 रत्ननदोः समुद्दृत्य रत्नपूर्णघटौ तयोः ।
 जाम्बुवती सुशीला च दिशन्त्यौ दक्षवामगे ॥ ११ ॥
 वहिः षोडशसाहस्रसंख्याताः परितः प्रियाः ।
 धेयाः कनकरत्नौघधारायुक्तखसोक्षलाः ॥ १२ ॥
 तद्विश्वाष्टनिधयः पूरयन्त्यो धनैर्वरां ।
 तद्विश्वाष्टनिधयः सर्वे पुरोवच्च सुरादयः ॥ १३ ॥

धात्वैवं परमात्मानं विंशत्यन्तं मनुं अपेत् ।
 चतुर्लक्ष्मं हुनेदाच्यैस्त्वारिंशत्सहस्रकं ॥ १४ ॥
 शक्तिः श्रीपूर्विकेत्यष्टादशास्रों विंशतर्सकः ।
 मन्त्रोऽनेन सहस्रोऽन्यो मनुर्नहि जगच्छये ॥ १५ ॥
 कृषिब्रह्माऽस्य गायत्री चक्षुः क्षणस्तु देवता ।
 पूर्वप्रोक्तवदेवास्य बीजशक्त्यादिकल्पना ॥ १६ ॥
 कल्पः सनक्तमारोक्तो मन्त्रस्यास्योच्चतेऽधना ।
 पीठन्यासान्तिकं कृत्वा पूर्वोक्तक्रमतः सुधीः ॥ १७ ॥
 करद्वन्दाङ्गुलितलेष्वङ्गषट्कं प्रविन्यसेत् ।
 मन्त्रेण व्यापकं कृत्वा मातृका मनुसंपुटा ॥ १८ ॥
 संहारद्विमागणेण दश तत्त्वानि विन्यसेत् ।
 पुनश्च व्यापकं कृत्वा मन्त्रवर्णास्तनौ न्यसेत् ॥ १९ ॥
 मूर्द्धि भासे भुवोर्मध्ये नेत्रयोः कर्णयोर्नसोः ।
 आनने चित्रके गरडे दोर्मूले हृदि दुखडके ॥ २० ॥
 नाभौ लिङ्गे तथाधारकक्षीर्जन्मोऽस्तु जहृयोः ।
 गुरुफयोः पादयोन्यस्येत् खटिरेषा समीरिता ॥ २१ ॥
 स्थितिर्हदादिनासान्ता संहृतिश्चरणादिका ।
 विधायैवं पञ्चकृत्वः स्थित्यन्तं मूर्तिपञ्चरं ॥ २२ ॥
 खटिस्थिती च विन्यस्य बडङ्गन्यासमाचरेत् ।
 गुणाद्यिवेदकरणाक्षाक्षरैरतिशंभनोः ॥ २३ ॥
 मुद्रां वष्टा किरीटाख्यां दिव्वन्धं पूर्ववञ्चरेत् ।
 एवं धात्वार्चयेद्देहं मूर्तिपञ्चरपूर्वकं ॥ २४ ॥

अथवा ह्यम्बयेद्विष्णुं तदर्थं मन्त्रमुच्यते ।
 गोमयेनोपलियोवर्णं तत्र पीठं निधापयेत् ॥ २५ ॥
 विलिप्य गन्धपङ्केन लिखेदृष्टदखाम्बुजं ।
 कर्णिकायाम्लुष्टकोणं स साध्यस्त्वं मन्त्रयं ॥ २६ ॥
 शिष्टैस्तं सप्तदशभिरक्षरैर्वेष्टयेत् स्मरं ।
 प्राग्रचोऽनिलकोणेषु श्रियं शिष्टेषु संविहं ॥ २७ ॥
 षट्क्षरं सन्धिषु च केशवेषु चित्तस्तिग्रः ।
 विलिखेत् सरगायचीमालामन्त्रं दखाटके ॥ २८ ॥
 षट्शः संलिख्य तदाद्ये वेष्टयेन्मातृकाक्षरैः ।
 भूत्रिम्बस्त्र लिखेद्वाद्ये दखानां दिग्विदिक्षपि ॥ २९ ॥
 एतम्बर्त्तं छाटकादिपात्रेष्वालिख्य पूर्ववत् ।
 साधितं धारयेद्वोरैः सोऽर्च्यते चिदग्रैरपि ॥ ३० ॥
 स्याज्ञायची कामदेवपुष्पवाणौ च छेऽन्तकौ ।
 विद्वहेधीमहियुतौ तस्मोऽनङ्गः प्रचोदयात् ॥ ३१ ॥
 जप्याज्जपादौ गोपालमनूनां अनरञ्जनीं ।
 नत्यन्ते कामदेवाय छेऽन्तं सर्वजनप्रियं ॥ ३२ ॥
 उद्घा सर्वजनान्ते तु सन्मोहनपदं तथा ।
 च्वल च्वल प्रच्वलेति प्रोक्तो सर्वजनस्य च ॥ ३३ ॥
 हृदयस्त्र मम द्रूयात् वशं कुरुयुगं शिवः ।
 प्रोक्तो मदनमन्त्रोऽष्टचत्वारिंशङ्गिरक्षरैः ॥ ३४ ॥
 जपादौ मारबीजाद्यो जगच्छयवशीकरः ।
 भूमुहं चतुरस्त्रं स्यादष्टव्यज्ञविभूषितं ॥ ३५ ॥

पीठं पूर्ववदभ्यर्थं मुक्तिं संकल्प्य पौरुषीं ।
 तथावाङ्माच्युतं भत्या सकलीकृत्य पूजयेत् ॥ ३६ ॥
 आसनादिविभूषान्तं पुनर्न्यासक्रमान्वयसेत् ।
 स्तृष्टिस्थिती षडङ्गश्च किरीटं कुण्डलश्चयं ॥ ३७ ॥
 चक्रं शंखं गदां पद्मं मालां श्रीवत्सकौस्तुभौ ।
 गन्धाक्षतप्रसूनैष मूलेनाभ्यच्छंरं पूर्ववत् ॥ ३८ ॥
 आदौ वह्निपुरहन्दकोषेष्वङ्गानि पूजयेत् ।
 सक्षाच्चिरः शिखावर्मनेष्वमन्त्रमिति क्रमात् ॥ ३९ ॥
 वासुदेवः सक्षर्षणः प्रद्युम्नः शानिरुद्रकः ।
 अग्न्यादिदलमूलेषु शन्तिर्द्वच्चीः सरस्वती ॥ ४० ॥
 रतिश्च दिग्दलेष्वस्यास्ततोऽष्टौ महिषीर्यजेत् ।
 रुक्मिण्याद्या दक्षसव्यक्रमात् पशाग्रकेषु च ॥ ४१ ॥
 ततः षोडशसाहस्रं सक्षदेवार्थयेत् प्रियाः ।
 इन्द्रादीनामुकुन्दाद्यान् भकरानन्दकश्चपान् ॥ ४२ ॥
 शङ्खपद्मादिकांश्चापि निधीनष्टौ क्रमाद्यजेत् ।
 तद्विष्वेन्द्रवज्ञाद्या आदृतीः संप्रपूजयेत् ॥ ४३ ॥
 इति सप्ताद्यतिष्ठतमध्यर्थच्युतमादरात् ।
 प्रीणयेद्धिष्ठण्डाज्यमिश्रेण कु पयोम्बरा ॥ ४४ ॥
 राजोपचारान्दस्या च सुत्वा नत्वा च केशवं ।
 उद्वासयेत् स्वहृदये परिवारगणैः सह ॥ ४५ ॥
 न्यस्तात्मानं समध्यर्थं तन्मयः प्रजपेमनुं ।
 रब्माभिषेकध्यानेज्या विंशत्यस्त्रांश्रिते रता ॥ ४६ ॥

जपहोमार्चनधानैर्योऽसुं प्रभजते मनुं ।
 तदेश्य पूर्णते रत्नस्वर्णधान्यैरनादतं ॥ ४७ ॥
 पृथ्वी पृथ्वी करे तस्य सर्वसस्यकुलाकुला ।
 पृच्छैर्मिच्चैः स सम्यक्षः प्रयात्यन्ते परां गतिं ॥ ४८ ॥
 वह्नावभ्यर्च्य गोविन्दं शुक्लपुष्पैः सतण्डुलैः ।
 आज्याकैरयुतं हुत्वा भस्म तमूर्धि धारयेत् ॥ ४९ ॥
 तस्यान्नानां समृद्धिः स्यात्तदशे सर्वयोषितः ।
 आज्यैर्लंबं हुनेद्रक्षपद्मैर्वर्णं मधुरामूर्तैः ॥ ५० ॥
 श्रिया तस्यैन्द्रमैश्वर्यं कृपणेशाय ते भ्रुवं ।
 शुक्लादिवस्त्रलाभाय शुक्राय कुसुमैर्हनेत् ॥ ५१ ॥
 चिमध्वकैर्दशशतमाज्याकैर्वर्णादसंयूतं ।
 चौद्रसिङ्गैः सितैः पुष्पैरष्टोत्तरसहस्रकं ॥ ५२ ॥
 हुनेन्नित्यं सैष आसीत् पुरोधा नृपतेभवेत् ।
 दशादशवर्णोक्तं जपध्यानहुतादिकं ॥ ५३ ॥
 विदधात् कर्म चानेन ताभ्यामप्यच कीर्त्तिं ।
 वाग्भवं मारवीजच्च कृष्णाय भुवनेश्वरी ॥ ५४ ॥
 गोविन्दाय रमागोपीजनवस्तुभैर्ते शिवः ।
 चतुहश्चस्वरोपेतः शुक्रः संदी तदूर्ध्वतः ॥ ५५ ॥
 ह्वाविंशत्यक्षरो मन्त्रो वागीशत्वप्रदायकः ।
 अष्टादशार्णवत्सर्वं षडूर्ध्वादिकमस्य दु ॥ ५६ ॥
 पूजा च विंशत्यर्णोक्ता प्रतिपत्तिस्तु कथ्यते ।
 वामोर्ढ्वहस्ते दधतं विद्यासर्वस्यपुरुषकं ॥ ५७ ॥

अक्षमालाच्च दक्षोऽस्त्रिकीं मातृकामर्यो ।
 शब्दब्रह्ममयं वेत्यमधः पाणिद्वयेरितं ॥ ५८ ॥
 गायत्रं पीतवसनं श्यामलं कोमलच्छविं ।
 वहिवर्हकृतोत्तंसं सर्वज्ञं सर्ववेदिभिः ॥ ५९ ॥
 उपासितं मुनिगणैरुपतिष्ठेहरि सदा ।
 ध्रात्रैवं प्रमदावेशविलाशभवनेश्वरं ॥ ६० ॥
 चतुर्लक्षं जपेन्मन्त्रमिमं मन्त्री सुसंयतः ।
 पालाशपुष्टैः स्वाहकैश्चत्वारिंशत्सङ्कं ॥ ६१ ॥
 जुहुयात् कर्मणानेन ततः सिद्धो भवेत्तुवं ।
 योऽस्मिन्निष्णातधीर्मन्त्री वर्तते वभुगद्वात् ॥ ६२ ॥
 गदपद्मयी बाणी तस्य गङ्गाप्रवाहवत् ।
 सर्ववेदेषु शास्त्रेषु पुराणेषु च पण्डितः ॥ ६३ ॥
 सम्पत्तिं परमां लब्धा चान्ते^१ याति परं पदं ।
 श्रीशक्तिस्मरकृष्णाय गोविन्दाय शिवो मनुः ॥ ६४ ॥
 द्रूवण्ठा ब्रह्मगायची कृष्णच्छादिरथास्य तु ।
 वेदैस्त्रिवेदयुग्मासौरङ्गपटकमिहोदितं ॥ ६५ ॥
 विंशत्यसौदितजपथानहोमार्चनक्रियः ।
 मन्त्रोऽयं सकलैश्चर्यकाङ्क्षिभिः सेव्यतां बुधैः ॥ ६६ ॥
 श्रीशक्तिकामपूर्वाङ्गजन्मशक्तिरमान्तिकः ।
 दशाश्ररः स एवादौ स्थाप्त शक्तिरमान्वितः ॥ ६७ ॥

^१ भूवादिति ८.

मन्त्रौ विकृतिरव्यर्णवाचकाच्छज्ज्ञाविमौ ।
 विंशत्यणैक्यजनविधा धायेद्याच्युतं ॥ ६८ ॥
 वरदाभयहस्ताभ्यां क्षिष्ठलं स्वाङ्गके प्रिये ।
 पद्मोत्पलकरे ताभ्यां क्षिष्ठं चक्रधरोच्चलं ॥ ६९ ॥
 दशलक्षं जपेदाज्यैस्तावत्साहस्रोमतः ।
 सिद्धाविमौ मूलसम्पत्सुखसौभाग्यदौ नृणां ॥ ७० ॥
 मारशक्तिरसापूर्वो दशणै मनवस्त्रयः ।
 एतेषां मनुवर्णनामङ्गर्णदिदशार्णवत् ॥ ७१ ॥
 शङ्खचक्रधनुर्बाणपाशाङ्गुशधरोऽरुणः ।
 वेणुं धमन् धृतो हीर्षी धेयः कृष्णो दिवाकरे ॥ ७२ ॥
 आदे गणे धानमेवं द्वितीये विंशत्यर्णवत् ।
 दशार्णवत् तृतीयेऽङ्गदिक्पालाद्यैः समर्चना ॥ ७३ ॥
 पञ्चलक्षं जपेत्तावदयुतं पायसैर्हुनेत् ।
 ततः सिद्धास्तु मनवो नृणां सम्पत्तिकान्तिदाः ॥ ७४ ॥
 इति श्रीनारदपञ्चरात्रे शानामृतसर्वे त्रिलोकरात्रे मनुपूजाहोमविधिः
 पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ समाप्तेऽन्ते त्रिलोकरात्रं ।

---

४ राखं ॥

प्रथमोऽध्यादः ।

—
—
—

श्रीमहादेव उक्ताख ।

१ शृणु देवि प्रवच्यामि भक्तिमुक्तिप्रसाधनं ।
नामामदोत्तरशतं श्रीकृष्णस्य परात्मनः ॥ १ ॥
पूर्वकल्पे धरोहारे पृथिव्या शेषकेण च ।
संवादं परमात्मये शृणुष्व कमलानने ॥ २ ॥
नातः परतरं स्तोत्रं नातः परतरं तपः ।
नातः परतरा विद्या तीर्थं नातः परं परं ॥ ३ ॥
वेदानां च यथा साम तीर्थानां मधुरा परा ।
द्वेचाणां काशिका देवि मन्त्राणां श्रीदशाच्चरः ॥ ४ ॥
वैष्णवानां वैष्णवीनां यथाहं त्वं तथा परा ।
आश्रमाणां यथा न्यासः सिद्धानां कपिलो यथा ॥ ५ ॥
आयुधानां यथा वज्रं धेनूनां कामधुरयथा ।
मनोरथं प्रस्त्रवतां यथा नामाणां शताष्टकं ॥ ६ ॥

---

^१ अरण्यादिरभापत्रेरित्वां चोकाछकं सर्वपुङ् जाति ।

तत्तेऽहं संप्रवच्यामि सावधानावधारय ।
प्रणम्य वसुधा देवी शेषं संकर्षणात्मकं ॥ ७ ॥
प्रच्छ परया भक्त्या जनानां मुक्तिहेतवे ।
नाम्नामष्टोतरश्चतं श्रीकृष्णस्य रमापतेः ॥ ८ ॥

भूमिदाव ।

कृष्णावतारे रोहिण्या रामेणापि त्वया सह ।
अलङ्कृतं जग्म पुंसामपि वृन्दावनौकसां ॥ ९ ॥
तस्य देवस्य कृष्णास्य लीलाविग्रहधारिणः ।
यस्योपाधिनियुक्तानि सन्ति नामान्यनेकशः ॥ १० ॥
तेषु मुख्यानि नामानि श्रोदुकामा चिरादहं ।
सङ्कर्षणात्मनः स्तोत्रं यतो जानासि वाच्यर्थं ॥ ११ ॥
तत्तानि यानि नामानि वासुदेवस्य वासुके ।
नातः परतरं स्तोत्रं चिषु लोकेषु विद्यते ॥ १२ ॥

श्रीश्रेष्ठ उवाच ।

वसुन्धरे वरारोहे जनानामस्ति मुक्तिदं ।
सर्वमङ्गलमूर्द्धन्यमणिमाषटसिद्धिदं ॥ १३ ॥
महापातककोटिन्नं सर्वतीर्थफलप्रदं ।
समस्तजपयज्ञानां फलदं पापनाशनं ॥ १४ ॥
शृणु देवि प्रवच्यामि नाम्नामष्टोतरं शतं ।
सहस्रनामां पुण्यानां चिरादत्या तु यत्कलं ॥ १५ ॥
एकादश्या तु कृष्णस्य नामैकं तत्त्वयच्छति ।
तस्मात् पुण्यतमस्तैतत् स्तोत्रं पापप्रणाशनं ॥ १६ ॥

श्रीकृष्णस्याष्टोत्रश्चतनामां श्रीशेष ऋषिरनुष्ठाप्त्वन्दः श्रीकृष्णो देवता
श्रीकृष्णाष्टोत्रश्चतनामजये विनियोगः ।

आं

श्रीकृष्णः कमलानाथो वासुदेवः सनातनः ।
वसुदेवात्मजः पुण्यो लीलामानुषविग्रहः ॥ १७ ॥
श्रीवत्सकौस्तुभधरो यशोदावत्सलो हरिः ।
चतुर्भुजात्तचक्रासिगदाशत्रुण्डुजायुधः ॥ १८ ॥
दैवकीनन्दनः श्रीशो नन्दगोपमियात्मजः ।
यमुनावेगसंहारी बलभद्रमियानुजः ॥ १९ ॥
पूतनाजीवितहरः शकटासुरभञ्जनः ।
नन्दव्रजजननन्दी सचिदानन्दविग्रहः ॥ २० ॥
नवनीतनवाहारी मुखुकुन्दप्रसादकः ।
षोडशस्त्रीसहस्रेशस्त्रिभङ्गो मधुराकृतिः ॥ २१ ॥
शुकवागमृताव्यीन्दुगोविन्दो गोविदां पतिः ।
वत्सपालनसच्चारी धेनुकासुरभञ्जनः ॥ २२ ॥
तृणीकृततृणावत्तो यमलाजुनभञ्जनः ।
उत्सानतालभेता च तमालश्यामलाकृतिः ॥ २३ ॥
गोपगोपीश्वरो योगी सूर्यकोटिसमग्रभः ।
इलापतिः परं ज्योतिर्यादवेन्द्रो यदूहहः ॥ २४ ॥
वनमाली पीतवासाः पारिजातापहारकः ।
गोवर्द्धनाचलोऽन्नां गोपालः सर्वपालकः ॥ २५ ॥

अजो निरञ्जनः कामजनकः कञ्जलोचनः ।
 मधुषा मधुरानाथो दारकानाथको बली ॥ २६ ॥
 हन्दावनान्तसच्चारी तुलसीदामभूषणः ।
 स्यमन्तकमण्डेहर्ता नरनारायणात्मकः ॥ २७ ॥
 कुञ्जाक्षणाम्बरधरो मायी परमपूरुषः ।
 मुष्टिकासुरचानूरमहायुद्धविशारदः ॥ २८ ॥
 संसारबैरिः कंसारिमुरारिन्द्रकान्तकः ।
 अनादिर्ब्रह्मचारी च कृष्णाव्यसनकर्षकः ॥ २९ ॥
 शिशुपालशिरश्छेता दुर्योधनकुलान्तकात् ।
 विदुराकूरवरदो विश्वरूपप्रदर्शकः ॥ ३० ॥
 सत्यवाक् सत्यसङ्कल्पः सत्यभामारतो जयी ।
 सुभद्रापूर्वजो विष्णुभीममुक्तिप्रदायकः ॥ ३१ ॥
 जगद्गुरुर्जगन्नाथो बेणुवादविशारदः ।
 हृषभासुरविघ्नसी बाणासुरबलान्तकात् ॥ ३२ ॥
 युधिष्ठिरप्रतिष्ठाता वर्हिवर्हावतंसकः ।
 पार्यसारथिरव्यक्तो गीतासृतमदोदधिः ॥ ३३ ॥
 कालीयफणिमाणिक्यरस्त्रितश्रीपदाम्बुजः ।
 दामोदरो यज्ञभोक्ता दानवेन्द्रविनाशनः ॥ ३४ ॥
 नारायणः परं ब्रह्म पञ्चगासनवाहनः ।
 जलकीडासमासक्षगोपीवस्त्रापहारकः ॥ ३५ ॥
 पुरुषक्षोकस्तीर्थकरो वेदविद्यादयानिधिः ।
 सर्वतीर्थात्मकः सर्वग्रहरूपी परात्परः ॥ ३६ ॥

इत्येवं कृष्णदेवस्य नामामष्टोत्तरं शतं ।
 कृष्णेन कृष्णभक्तेन श्रुत्वा गीतामृतं पुरा ॥ ३७ ॥
 स्तोतं कृष्णप्रियकरं कृतं तस्यान्मया परं ।
 कृष्णनामामृतं नाम परमानन्ददायकं ॥ ३८ ॥
 अनुपद्रवदुःखम् परमाकृष्णवर्णनं ।
 दानश्रुततपस्तीर्थं यत्कृतनित्वह जन्मनि ॥ ३९ ॥
 पठतां शृणुतां चैव कौटिकोटिगुणं भवेत् ।
 पुच्छप्रदमपुच्छाणामगतीनां गतिप्रदं ॥ ४० ॥
 धनावहं दरिद्राणां जयेष्ठूनां जयावहं ।
 शिशूनां गोकुषानाच्च पुष्टिदं पुष्टिवर्णनं ॥ ४१ ॥
 वातग्रहज्वरादीनां शमनं शान्तिमुक्तिदं ।
 समस्तकामदं सधः कोटिजन्मावनाशनं ।
 अन्ते कृष्णस्मरणदं भवतापभयापहं ॥ ४२ ॥
 कृष्णाय यादवेन्द्राय ज्ञानमुद्राय योगिने ।
 नाथाय रुक्मिणीशाय नमो वेदान्तवेदिने ॥ ४३ ॥
 दूसं मन्त्रं महादेवि जपन्नेव दिवानिशं ।
 सर्वग्रहानुग्रहभाक् सर्वप्रियतमो भवेत् ॥ ४४ ॥
 पुच्छपौचैः परिष्टुतः सर्वसिद्धिसमुद्दिमान् ।
 निर्विश्य भोगानन्तेऽपि कृष्णसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ४५ ॥
 इति श्रीनारदपचराचे ज्ञानामृतसारे चतुर्थं रात्रे उभामहेश्वरसंवादे
 शरवीशेषसंवादे श्रीकृष्णामष्टोत्तरशतनामस्तोत्रं समाप्तं प्रथमोऽध्यावः ।

दिलीपोऽस्मावः ।

शुक्लान्वरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुभुजं ।
प्रसन्नवदनं धगायेत् सर्वविद्वोपशान्तये ॥ १ ॥
को नमः क्षमाव पार्थिव शिवै नारायणाव देवै च सरस्वतै नराव च ।
ब्रह्मलोकादित् प्राप्तं नारदं भगवत्प्रियं ।
इष्टा नत्वा सभायान्तु प्रपञ्चमुनयो मुदा ॥ २ ॥

चतुर्वर्ण उच्चु ।

ब्रह्मन् केन प्रकारेण सर्वपापथयो भवेत् ।
विना दानेन तपसा विना तीर्थेर्विना मखैः ॥ ३ ॥
विना वेदैर्विना धानैर्विना चेन्द्रियनिग्रहैः ।
विना शास्त्रसमूहैश्च कथं मन्त्रिरवाप्यते ॥ ४ ॥
दानेन तपसा तीर्थमखैश्चापि विना मुने ।
देवाधिदेवो देवेशः स्थितस्तपसि शङ्करः ।
कं समाराधयेदेवं जपध्यानपरायणः ॥ ५ ॥

ओमारद उवाच ।

इदमेव पुरा पृष्ठः पर्वत्या परमेश्वरः ।
यदुवाच शृणु अं हि कथयामि सुविस्तरात् ॥ ६ ॥
कैलासशिखरासीनं देवदेवं जग्नुर्वं ।
प्रणिपत्य महादेवं पर्यपृच्छदुमापतिं ॥ ७ ॥

ब्रीपार्वत्युवाच ।

भगवंखं परो देवः सर्वज्ञः सर्वपूजितः ।
त्वक्षिङ्गमच्यते देवैर्ब्रह्मसूर्यादिकैरपि ॥ ८ ॥
त्वत्तो खमन्तेऽभिमतां सिद्धिं सर्ववरप्रद ।
त्वं जन्ममृत्युरहितः स्वयम्भुः सर्वशक्तिमान् ॥ ९ ॥
सदा धायसि किं स्वामिन् दिग्वासा मदनान्तकः ।
तपश्चरसि कस्मात्तं जटिलो भस्मधूसरः ॥ १० ॥
किं वा जपसि देवेश परं कौतूहलं हि मे ।
अनुग्राह्या प्रिया चाहं तमे कथय सुव्रत ॥ ११ ॥

ब्रीमहादेव उवाच ।

नेदं कस्यापि कथितं गोपनीयमिदं मम ।
किन्तु वच्यामि भद्रन्ते त्वं भक्तासि प्रियासि मे ॥ १२ ॥
पुरा सत्ययुगे देवि विशुद्धमतयोऽखिलाः ।
यजन्ति विष्णु मैषैकं ज्ञात्वा सर्वश्वरेश्वरं ॥ १३ ॥
प्रयान्ति परमामृद्दिमैहिकामुषिकीं परां ।
या न प्राप्ताऽमरैः सर्वेरक्षया क्लेशवर्जिता ॥ १४ ॥
न तां सन्तः प्रपद्यन्ते विनाचाररताम्बरान् ।
मनुखादपि संशुत्य देवा विष्णुवहिमुखाः ॥ १५ ॥
वेदैः पुराणैः सिद्धान्तैर्भिन्नैर्विश्वान्तचेतसः ।
निश्चयं नाधिगच्छन्ति किं तत्त्वं किं परं पदं ॥ १६ ॥
तुलापुरुषदानादैरश्वमेधादिभिर्मुखैः ।
वाराणसीप्रयागादितीर्थस्नानादिभिः प्रिये ॥ १७ ॥

गथाच्छादादिभिः पित्र्यैवंदपाठादिभिर्जपैः ।
 तपोभिरुग्रैर्नियमैर्धमैर्भूतदयादिभिः ॥ १८ ॥
 गुरुशुश्रूषणैः सत्यैर्धमैर्वर्णाश्रमोदितैः ।
 ज्ञानध्यानादिभिः सम्यक् चरितैर्जन्मजन्मभिः ॥ १९ ॥
 न याति तत्परं श्रेयो विष्णुं सर्वेष्वरेष्वरं ।
 सर्वभावैरनाश्रित्य पुराणं पुरुषोत्तमं ॥ २० ॥
 अनन्यगतयो मत्या भोगिनोऽपि परन्तपाः ।
 ज्ञानवैराग्यरहिता ब्रह्मचर्यादिवर्जिताः ॥ २१ ॥
 सर्वधर्मो जितो विष्णोर्नाममाचैकजल्पकाः ।
 सुखेन यां गतिं यान्ति न तां सर्वेऽपि धार्मिकाः ॥ २२ ॥
 स्मृत्यः सततं विष्णुविंसत्यो न कर्हिचित् ।
 सर्वे विधिनिषिद्धाः स्युरेतस्यैव हि किङ्कराः ॥ २३ ॥
 किन्तु ब्रह्मादिभिर्हैवैः पुरा हृषा निरंहसः ।
 निर्भयं विष्णुनाम्नैव यथेष्टं पदमागतान् ॥ २४ ॥
 अलश्य चात्मनः पूजां सम्यगाराधितो हरिः ।
 मया चासादपि श्रैष्टुं वाच्छ्रितोऽयं यतात्मना ॥ २५ ॥
 ततः साक्षात्जगत्ताथः प्रसन्नो भक्तवत्सलः ।
 अंशांशेनात्मनो वैतान् पूजयामास केशवः ॥ २६ ॥
 देवान् पितृन् द्विजान् हव्यकव्याशान् करुणामयः ।
 ततः प्रभृति पूज्यन्ते चैलोक्ये सच्चराचरे ॥ २७ ॥
 ब्रह्मादयः सुराः सर्वे प्रसादं शार्ङ्गधन्वनः ।
 माच्चोवाच तदा मत्तः पूज्यश्रेष्ठो भविष्यति ॥ २८ ॥

त्वामाराथ्य यदा शम्भो ग्रहिष्यामि वरन्तव ।
 हापराहौ युगे भूत्वा कलया मानुषादिषु ॥ २६ ॥
 आगमैः कल्पितैस्त्वं हि जनान् महिमुखान् कुरु ।
 मात्र गोपयसे न स्यात् द्विरेवोक्तरोक्तरा ।
 ततस्तं प्रणिपत्याहमुवाच परमेश्वरं ॥ ३० ॥
 इति श्रीनारदसहराणे जानामहतकारे चतुर्थराणे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

द्वितीयोऽध्यायः ।

—
श्रीमहादेव उवाच ।

ब्रह्मरूप्यासहस्राणां पापं साम्येत् कथच्चन् ।
 न पुनरुत्त्वविज्ञाते कल्पकोटिश्चतैरपि ॥ १ ॥
 यस्मात्प्रथा कृता स्पर्शो पवित्रं स्यात्कथं हरे ।
 नश्यन्ति सर्वपापानि तस्मां वद सुरेश्वर ॥
 तदाह देवो गोविन्दो मम प्रीत्या यथायथं ॥ २ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

सदा नामसहस्रं मे पावनं मत्यदावहं ।
 तत्परोऽनुदिनं शम्भो सर्वैऽवर्यै यदीच्छसि ॥ ३ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

तमेव तपसा नित्यं भजामि स्तौमि चिन्तये ।
 तेनाद्वितीयमहिमो जगत्पूज्योऽस्मि पार्वति ॥ ४ ॥

श्रीपात्रेव्युवाच ।

तमे कथय देवेश यथा हमपि शङ्कर ।
शब्देश्वरी निरुपमा तव स्थां सहश्री प्रभो ॥ ५ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

साधु साधु त्वया पृष्ठो विष्णोर्भंगवतः शिवे ।
नाम्नां सहस्रं वच्यामि मुख्यं चैलोक्यमङ्गलं ॥ ६ ॥

नमो

नारायणाय पुरुषोत्तमाय च महात्मने ।
विशुद्धसद्ग्राधिष्ठाय महाइसाय धीमहि ॥ ७ ॥

ओं

अस्य श्रीविष्णोः सहस्रनाममन्तस्य महादेव ऋषिः ।
परमात्मा देवता सूर्योटिप्रतीकाश इति वीजं ।
गङ्गा तीर्थीत्तमा शक्तिः प्रप्नाशनि पश्चर इति वीजं
गङ्गा तीर्थीत्तमा शक्तिः प्रप्नाशनिपश्चर इति कीरकं ।
वासुदेवं परं नम इत्यकुषाभ्यां नमः ।
मूरुप्रस्त्रतितच्छनीष्यो नमः ।
भूमहावराह इति मध्यमाभ्यां नमः ।
सूर्यवंशस्वज्ञो राम अनामिकाभ्यां नमः ।
नस्तादि कमलादिगदासूर्यकेशवमिति कनिष्ठाभ्यां नमः ।
श्रीम इति वारतत्त्वपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ८ ॥

दिवास इत्यस्तं सर्वं पापक्षयादै सर्वं भौद्रसिद्धादै ओविष्वोर्गामसहस्रं
जपे विनियोगः ॥

अथ ध्यानं ॥

विष्णुं भासत्क्षीटाङ्गद्वलयगणाकब्यहारोदराङ्गन्त्रि-
ओणीभूषं सुवचो मणिमकरमहाकुण्डलं मणिडतासं ।
हस्तोषच्छकश्चान्मुजगदममलं पीतकौशेयवासो-
विशुद्धाषं समुद्धिनकरसहशं पश्चहस्तं नमामि ॥ ८ ॥

ॐ

वासुदेवः परं ब्रह्म परमात्मा परात्परं ।

परं धाम परं ज्योतिः परं तत्त्वं परं पदं ॥ १० ॥

परं शिवं परो ध्येयः परं ज्ञानं परा गतिः ।

परमार्थः परं श्रेयः परानन्दः परोदयः ॥ ११ ॥

परो व्यक्तः परं व्योम परार्द्धः परमेश्वरः ।

निरामयो निर्विकारो निर्विकल्पो निराश्रयः ॥ १२ ॥

निरञ्जनो निरालम्बो निर्लेपो निरवग्रहः ।

निर्गुणो निष्काळोऽनन्तोऽचिन्त्योऽसावचलोऽच्युतः ॥ १३ ॥

अतीन्द्रियोऽमितोऽरोध्योऽनीहोऽनीशोऽव्ययोऽस्थयः ।

सर्वज्ञः सर्वगः सर्वः सर्वदः सर्वभावनः ॥ १४ ॥

सर्वः शम्भुः सर्वसाक्षी पूज्यः सर्वस्य सर्वट्टक् ।

सर्वशक्तिः सर्वसारः सर्वात्मा सर्वतोमुखः ॥ १५ ॥

सर्वावासः सर्वरूपः सर्वादिः सर्वदुःखहा ।

सर्वार्थः सर्वतोभद्रः सर्वकारणकारणं ॥ १६ ॥

सर्वांतिश्रायकः सर्वाध्यक्षः सर्वेष्वरेष्वरः ।
 षड्बिंश्को महाविष्णुर्महागुह्यो महाइरिः ॥ १७ ॥
 नित्योदितो नित्ययुक्तो नित्यानन्दः सनातनः ।
 मायापतियोर्गपतिः कौवल्यपतिरात्मभूः ॥ १८ ॥
 जन्ममृत्युजरातीतः कालातीतो भवातिगः ।
 पूर्णः सत्यः शुद्धवृद्धस्वरूपो नित्यचिन्मयः ॥ १९ ॥
 योगिप्रियो योगमयो भवबन्धैकमोचकः ।
 पुराणः पुरुषः प्रत्यक् चैतन्यं पुरुषोत्तमः ॥ २० ॥
 वैदान्तवेदोदुर्ज्ञयस्तापचयविवर्जितः ।
 ब्रह्मविद्वाश्रयोऽलङ्घनः स्वप्रकाशः स्वयंग्रभः ॥ २१ ॥
 सर्वोपि उदासीनः प्रणवः सर्वतः समः ।
 सर्वानवदो दुष्प्रापस्तुरीयस्तमसः परः ॥ २२ ॥
 कूटस्थः सर्वसंस्निष्ठो वास्त्रनोगोचरातिगः ।
 सङ्कर्षणः सर्वहरः कालः सर्वभयङ्करः ॥ २३ ॥
 अनुखङ्गः सर्वगतिर्महारुद्रो दुरासदः ।
 मूलप्रकृतिरानन्दः प्रच्छाता विश्वमोहनः ॥ २४ ॥
 महामायो विश्वबीजं परशक्तिसुखैकभुक् ।
 सर्वकाम्योऽनन्तशीलः सर्वभूतवशङ्करः ॥ २५ ॥
 अनिरुद्धः सर्वजीवो हृषीकेशो मनःपतिः ।
 निरुपाधिः प्रियो हंसोऽक्षरः सर्वनियोजकः ॥ २६ ॥
 ब्रह्मा प्राणेष्वरः सर्वभूतभृदेहनायकः ।
 क्षेत्रज्ञः प्रकृतिस्वामी पुरुषो विश्वसूचयूक् ॥ २७ ॥

अन्तर्यामी^१ चिदामाऽन्तः साक्षी चिगुण रूश्वरः ।
 योगी मृग्यः पश्चनाभः शेषशायी श्रियः पतिः ॥ २८ ॥
 श्रीसत्योपास्यपादाज्ञोऽनन्तः श्रीः श्रीनिकेतनः ।
 नित्यवच्चः स्थलस्थश्रीः श्रीनिधिः श्रीधरो हरिः ॥ २९ ॥
 रम्यश्रीनिश्चयश्रीदो विष्णुः श्रीराम्भिमन्दिरः ।
 कौस्तुभोङ्गाषितोरस्को माधवो जगदार्त्तिरा ॥ ३० ॥
 श्रीवत्सवच्चोनिःसीमः कल्याणगुणभाजनं ।
 पीताम्बरो जगन्नाथो जगदाता जगत्प्रिता ॥ ३१ ॥
 जगद्वन्द्वजगत्स्वष्टा जगत्कर्ता जगनिधिः ।
 जगदेकस्फुरहीयो नाहै वादी जगन्मयः ॥ ३२ ॥
 सर्वांश्चर्यमयः सर्वसिद्धार्थः सर्ववीरजित् ।
 सर्वामोघोऽमो ब्रह्मरद्राघुत्कृष्टचेतनः ॥ ३३ ॥
 शक्मोः पितामहो ब्रह्मपिता शक्राद्यधीश्वरः ।
 सर्वदेवप्रियः सर्वदेवदत्तिरनुज्ञमः ॥ ३४ ॥
 सर्वदेवैकशरणं सर्वदेवैकदैवतं ।
 यज्ञभुग् यज्ञफलदो यज्ञेशो यज्ञभावनः ॥ ३५ ॥
 यज्ञचाता यज्ञपुमान् वनमाली द्विजप्रियः ।
 द्विजैकमानदोऽहिंस्तः कुलदेवोऽसुरान्तकः ॥ ३६ ॥
 सर्वदुष्टान्तकृत् सर्वसञ्जनानन्दपालकः ।
 सर्वलोकैकजठरः सर्वलोकैकमण्डलः ॥ ३७ ॥

^१ शिवामेव शिवामेति S. C. P.

द्विष्टिस्थित्यन्तलक्ष्मी शार्ङ्गधन्वा गदाधरः ।
 शङ्खमूर्खन्दकोपद्मपाणिं रुद्रवाहनः ॥ ३८ ॥
 अनिर्हित्यवपुः सर्वे सर्वलोकैकपावनः^२ ।
 अनन्तकोर्त्तिनिःश्रीशः पौरुषः सर्वमङ्गलः ॥ ३९ ॥
 सूर्यकोटिप्रतीकाशो यमकोटिविनाशनः ।
 ब्रह्मकोटिजगत्स्वादा वायुकोटिमहावस्तुः ॥ ४० ॥
 कोटीन्दुजगदानन्दी शम्भुकोटिमहेश्वरः ।
 कुवेरकोटिलक्ष्मीवान् शशुकोटिविनाशनः ॥ ४१ ॥
 कन्दर्पकोटिलावरण्यो दुर्गकोटिविमहेनः ।
 समुद्रकोटिगम्भीरस्तीर्थकोटिसमाह्वयः ॥ ४२ ॥
 हिमवत्कोटिनिष्ठाम्यः कोटिब्रह्मारुद्रविश्वः ।
 कोच्चश्वसेधपापम्भो यज्ञकोटिसमाच्छनः ॥ ४३ ॥
 सुधाकोटिस्वास्थदेतुः कामधृक्कोटिकामदः ।
 ब्रह्मविद्याकोटिरूपः शिपिविष्टः शुचिश्रवाः ॥ ४४ ॥
 विश्वस्मरस्तीर्थपादः पुण्यश्रवणकीर्तनः ।
 आदिदेवो जगज्जीवो मुकुन्दः कालनेमिहा ॥ ४५ ॥
 वैकुण्ठोऽनन्तमाहात्म्यो महायोगीश्वरेश्वरः ।
 नित्यदसो न सङ्गावो निःशङ्को नरकान्तकः ॥ ४६ ॥
 दीनानाथैकशरणं विश्वैकव्यसनापहा ।
 जगत्क्षमाकृतो नित्यो कृपालुः सज्जनाश्रयः ॥ ४७ ॥

योगेश्वरः सदोदीर्णे उद्दिष्टयविवर्जितः ।
 आधोक्षजो विश्वरेता प्रजापतिसभाधिपः ॥ ३८ ॥
 शक्तव्रह्माचिंतपदः शमुब्रह्मोर्भामगः ।
 सूर्यसोमेश्वरो विश्वभौक्ता सर्वस्य पारगः ॥ ३९ ॥
 जगत्सेतुधर्मसेतुधर्मोरिष्टधरन्धरः ।
 निर्ममोऽखिललोकेशो निःसङ्गोऽङ्गुतभोगवान् ॥ ४० ॥
 रम्यमायो विश्वविश्वो विश्वकृसेनो नगोत्तमः ।
 सर्वाश्रेयः पतिदेव्या सर्वभूषणभूषितः ॥ ४१ ॥
 सर्वलक्षणलक्षणः सर्वदैत्येन्द्रदर्पणा ।
 समस्तदेवसर्वज्ञः सर्वदैवतनायकः ॥ ४२ ॥
 समस्तदेवतादुर्गः ग्रपन्नाशनियञ्चरः ।
 समस्तदेवकवचं सर्वदैवशिरोमणिः ॥ ४३ ॥
 समस्तभयनिर्भिन्नो भगवान् विष्टरश्रवाः ।
 विभुः सर्वहितोदको इतारिः सुगतिप्रदः ॥ ४४ ॥
 सर्वदैवतजीवेशो ब्राह्मणादिनियोजकः ।
 ब्रह्मशम्भुपरार्हाद्यो ब्रह्मजेष्ठाः शिशुःस्वराट् ॥ ४५ ॥
 विराट् भक्तपराधीनः स्तुत्यः सर्वार्थसाधकः ।
 सर्वार्थकर्ता कृत्यज्ञः स्वार्थकृत्यसदोज्जितः ॥ ४६ ॥
 सदा नवः सदा भद्रः सदा शान्तः सदा शिवः ।
 सदा प्रियः सदा लृष्टः सदा पुष्टः सदाचिंतः ॥ ४७ ॥
 सदा पूतः पावनाग्रो वेदगुह्यो दृष्टाकपिः ।
 सहस्रनामा चियुगम्बत्तुर्मूर्तिश्वत्तुर्भुजः ॥ ४८ ॥

भूतभव्यभवन्नायो महापूरुषपूर्वजः ।
 नारायणो मुञ्चकेशः सर्वयोगविनिस्मृतः ॥ ४६ ॥
 वेदसारो यज्ञसारः सामसारस्तपोनिधिः ।
 साथ्यश्रेष्ठः पुराणर्षिनिष्ठाशान्तिपरायणः ॥ ४० ॥
 शिवस्त्रिशूलविघ्नसी श्रीकर्णैकवरप्रदः ।
 नरकाशो हरिर्धर्मनन्दोनो धर्मजीवनः ॥ ४१ ॥
 आदिकर्ता सर्वसत्यः सर्वस्त्रीरब्दर्पहा ।
 चिकालो जितकन्दर्प उर्वशीद्वसुनीश्वरः ॥ ४२ ॥
 आद्यः कविर्हयग्रीवः सर्ववागीश्वरेश्वरः ।
 सर्वदेवमयो ब्रह्म गुरुर्वाग्मीश्वरोपतिः ॥ ४३ ॥
 अनन्तविद्याप्रभवो मूलाविद्याविनाशकः ।
 सर्वार्हणो जगज्जात्यनाशको मधुसूदनः ॥ ४४ ॥
 अनन्तमन्त्रकोटीशः शब्दब्रह्मैकपावकः ।
 आदिविद्वान् वेदकर्ता वेदात्मा श्रुतिसागरः ॥ ४५ ॥
 ब्रह्मार्थवेदाभरणः सर्वविज्ञानजन्मभूः ।
 विद्याराजो ज्ञानराजो ज्ञानसिन्धुरखण्डधीः ॥ ४६ ॥
 मत्यदेवो महाशृङ्गो जगदीजवहिच्छधृक् ।
 खीलाव्याप्तानिलामोधिश्चतुर्वेदप्रवर्तकः ॥ ४७ ॥
 आदिकूमौखिलाधारस्तुणीकृतजगद्गवः ।
 अमरीकृतदेवौधः पीयूषोत्पत्तिकारणं ॥ ४८ ॥
 आत्माधारो धराधारो यज्ञाङ्गो धरणीधरः ।
 हिरण्याक्षहरः पृथ्वीपतिः श्रावादिकल्पकः ॥ ४९ ॥

समस्तपितृभीतिग्रः समस्तपितृजीवनं ।
 हव्यकव्यैकभुग्मव्यो गुणभव्यैकदायकः ॥ ६० ॥
 खोमान्तखीनजलधिः क्षोभिताशेषसागरः ।
 महावराहो यज्ञमध्यंसनो याज्ञिकाश्चयः ॥ ६१ ॥
 नरसिंहो दिव्यसिंहः सर्वारिष्टार्त्तिदुःखहा ।
 एकवीरोङ्गुतखलो यन्त्रमन्वैकभञ्जनं ॥ ६२ ॥
 ब्रह्मादिदुःसहज्योतियुंगान्तामयतिभीषणः ।
 कोटिवज्ञाधिकनखो गजदुःप्रेचमूर्त्तिधृक् ॥ ६३ ॥
 मातृचक्रप्रमथनो महामातृगणेश्वरः ।
 अचिन्त्यो मोघवीर्याश्चः समस्तासुरघस्तरः ॥ ६४ ॥
 हिरण्यकशिपुच्छेदी कालः सङ्घर्षणः पतिः ।
 क्षतान्तवाहनः सद्यः समस्तभयनाशनः ॥ ६५ ॥
 सर्वविद्यान्तकः सर्वसिद्धिदः सर्वपूरकः ।
 समस्तपातकध्वंसी सिङ्गमन्त्राधिकाङ्गयः ॥ ६६ ॥
 भैरवेशो हरार्त्तिग्रः कालकल्पो दुरासदः ।
 दैत्यगर्भस्त्राविनामा स्फुटद्रुह्मारडवर्जितः ॥ ६७ ॥
 सृतिमाचाखिलचाता भूतरूपो महाहरिः ।
 ब्रह्मचर्मशिरः पट्टा दिक्पालोऽर्द्धाङ्गभूषणः ॥ ६८ ॥
 द्वादशार्कशिरोदामा रुद्रशीर्षकनूपुरः ।
 योगिनीग्रस्तगिरिजारतो भैरवतर्जुकः ॥ ६९ ॥
 वीरचक्रोखरोऽत्युग्रो यमारिः कालसंवरः ।
 कोधेश्वरो रुद्रचण्डोपरिवादी सुदुष्टभाक् ॥ ७० ॥

सर्वाक्षः सर्वस्तुत्य स्तुत्युम्भूत्युनिवर्तकः ।
 असाध्यः सर्वरोगघ्नः सर्वदुग्रहसौम्यकृत् ॥ ७१ ॥
 गणेशकोटिदर्पणो दुःसहोऽशेषगोचरा ।
 देवदानवदुर्धर्षो जगद्गूढ्यप्रदः पिता ॥ ७२ ॥
 समस्तदुर्गतिचाता जगद्गृष्णकभक्षकः ।
 उग्रेशोऽसुरमार्जारः कालमूषिकभक्षकः ॥ ७३ ॥
 अनन्तायुधदोहर्णडो न्वसिंहो वीरभद्रजित् ।
 योगिनीचक्रगुच्छेशः शकारिः पशुमांसभुक् ॥ ७४ ॥
 रुद्रो नारायणो मेषरूपशङ्करवाहनः ।
 मेषरूपा शिवचाता दुष्टशक्तिसहस्रभुक् ॥ ७५ ॥
 हुखसीबस्तुभो वीरोऽचिन्त्यमायोऽस्तिष्ठदः ।
 महाशिवः शिवारुद्रो भैरवैककपालभृत् ॥ ७६ ॥
 भिक्षीचक्रेश्वरः शक्रो दिव्यमोहनरूपधृक् ।
 गौरीसौभाग्यदो मायानिधिर्मायाभयापहः ॥ ७७ ॥
 ब्रह्मतेजोमयो ब्रह्म श्रीमयश्च चयीमयः ।
 सुब्रह्मण्यो बलिघ्वंसी वामनोऽदितिदुःखहा ॥ ७८ ॥
 उपेन्द्रो नृपतिर्विष्णुः कश्यपान्वयमण्डनः ।
 बलिस्वाराज्यदः सर्वदेवविप्रात्मदोऽच्युतः ॥ ७९ ॥
 उरुक्रमस्तीर्थपादस्त्रिदशस्त्र चिविकमः ।
 व्योमपादः स्त्रपादामः पवित्रितजगच्छयः ॥ ८० ॥
 ब्रह्मेशाद्यभिवन्द्याङ्ग्रिद्रुतकर्माद्रिधारणः ।
 अचिन्त्याङ्गुतविस्तारो विश्वदक्षो महाबलः ॥ ८१ ॥

बहुमूर्धा पराङ्गचिङ्गुपत्रीशिरोहरः ।
 पापस्तेयः सदापुण्यो हैत्येशो नित्यखण्डकः ॥ ८२ ॥
 पूरिताखिलदेवेशो विश्वार्थेकावतारकृत् ।
 ३ अमरो नित्यगुप्तात्मा भक्तचिन्तामणिः सदा ॥ ८३ ॥
 वरदः कार्त्तवीर्यादिराजराज्यप्रदोऽनघः ।
 विश्वस्त्राण्योऽमिताचारो दत्ताचेयो मुनीष्वरः ॥ ८४ ॥
 परशक्तिसमायुक्तो योगानन्दमदोन्मदः ।
 समस्तेन्द्रारितेजोहृत् परमानन्दप्रदः ॥ ८५ ॥
 अनसूयागर्भरत्वो भोगभोष्टसुखप्रदः ।
 जमदग्निकुलादित्यो रेणुकाङ्गुतशक्तिहृत् ॥ ८६ ॥
 मातृहत्याघीनिर्लेपः *स्कन्दजिदिप्रराज्यदः ।
 सर्वक्षचान्तर्छदीरदर्पणा कार्त्तवीर्यजित् ॥ ८७ ॥
 योगी योगावतारश्च योगीशो योगतत्परः ।
 परमानन्ददाता च शिवाचार्ययशःप्रदः ॥ ८८ ॥
 भीमः परशुरामश्च शिवाचार्येकविश्वभूः ।
 शिवाखिलज्ञानकोषो भीष्माचार्योऽग्निदैवतः ॥ ८९ ॥
 द्रोणाचार्यगुरुर्विश्वजैषधन्वा कृतान्तकृत् ।
 अद्वितीयतमोमूर्त्तिर्बस्यचार्येकदक्षिणः ॥ ९० ॥
 मनुश्चेष्टः सतां सेतुमंहीयान् स्वषभो विराट् ।
 आदिराजः चितिपिता सर्वरत्नैकदोहकृत् ॥ ९१ ॥

^३ खमायानित्यलुहाक्षेत्रि P.

* स्कन्दजिदिप्रनाशक इति P.

सृष्टुजमादेकदक्षो ह्योः श्रीः कीर्तिः स्वयं धृतिः ।
 जगद्वृत्तिप्रदस्त्रकवर्त्तिश्चेष्टो दुरस्त्रधृत् ॥ ८२ ॥
 सनकादिमुनिप्रापद्गवद्गतिवर्णनः ।
 वर्णाश्रमादिधर्मणां कर्ता वक्ता प्रवर्तकः ॥ ८३ ॥
 सूर्यवंशध्वजो रामो राघवः सङ्गुणार्णवः ।
 काकुस्थवीरताधर्मोराजधर्मधुरन्धरः ॥ ८४ ॥
 नित्यसुखाशयः सर्वभद्रग्राही शुभैकहक् ।
 नवरत्नं रत्ननिधिः सर्वाध्यक्षो महानिधिः ॥ ८५ ॥
 सर्वश्रेष्ठाश्रयः सर्वशस्त्रास्त्रग्रामवीर्यवान् ।
 जगदशी दाशरथिः सर्वरत्नाश्रयो दृपः ॥ ८६ ॥
 धर्मः समस्तधर्मस्थो धर्मद्रष्टाखिलार्जित् ।
 अतीन्द्रो ज्ञानविज्ञानपारदृशा क्षमान्वुधिः ॥ ८७ ॥
 सर्वप्रकृष्टः शिष्टेष्टो हर्षशोकाद्यनाकलः ।
 पित्ताज्ञात्यक्षसाम्बाज्यः सपत्नोदयनिर्भयः ॥ ८८ ॥
 गुहादेशपर्ितैश्वर्यः शिवस्पद्गजटाधरः ।
 चिच्छकृटासरत्नाद्रिंजगदीशो रणेन्द्ररः ॥ ८९ ॥
 यथेष्टामोघशस्त्रास्त्रो देवेन्द्रतनयाच्चिह्ना ।
 ब्रह्मेन्द्रादिनतैषीको मारीचम्बो विराघहा ॥ १०० ॥
 ब्रह्मशपहताशेषदण्डकारग्रयपावनः ।
 चतुर्दशसहस्राश्चरक्षोब्रैकशरैकभृत् ॥ १०१ ॥
 खरारिस्त्रिशिरोहन्ता दूषणम्बो जनार्दनः ।
 जटायुषोऽमिगतिदो कवन्धस्वर्गदायकः ॥ १०२ ॥

खीलाधनः कोश्च पास्तु दुन्दुभ्यस्थिमहाचयः ।
 सप्ततालव्यथा कुष्ठच्छजपातालदानवः ॥ १०३ ॥
 सुग्रीवे राज्यदो धीमान् मनसैवाभयप्रदः ।
 हनूमद्रुमुख्येशः समस्तकपिदेहमृत ॥ १०४ ॥
 अमिदैवत्यबाणैकव्याकुलीकृतसागरः ।
 सम्प्लिक्षकोटिबाणैकशुक्लनिर्वधसागरः ॥ १०५ ॥
 सनागदैत्यधामैकव्याकुलीकृतसागरः ।
 समुद्राङ्गतपूर्वैकव्यासेतुर्यशेनिधिः ॥ १०६ ॥
 असाध्यसाधको लङ्घासमूलोत्कर्षदक्षिणः ।
 वरहस्तजनस्थानपौलस्त्यकुलकृत्तनः ॥ १०७ ॥
 रावणैवः प्रहस्तच्छित् कुम्भकर्णभिदुग्रहा ।
 रावणैकमुखच्छेता निःशङ्केन्द्रैकराज्यदः ॥ १०८ ॥
 स्वर्गस्वर्गत्वविच्छेदी देवेन्द्रानिन्द्रताहरः ।
 रक्षोदेवत्वहृष्टर्मा धर्महर्यः पुरुषुतः ॥ १०९ ॥
 नातिमात्रदशास्यारिहत्तराज्यविभीषणः ।
 सुधारूपित्वाशेषप्तसैन्यजीवनैककृत् ॥ ११० ॥
 देवत्राह्मणनामैकधाता सर्वामराचितः ।
 ब्रह्मसूर्यन्द्रस्त्रादिवन्द्योऽर्चितसतां प्रियः ॥ १११ ॥
 अयोध्याखिलराजाग्रः सर्वभूतमनोहरः ।
 स्वाम्यतुल्यकृपादत्तो हीनोत्कृष्टैकसत्त्वियः ॥ ११२ ॥
 स्वपक्षादिन्यायदश्रीं हीनाथोऽधिकसाधकः ।
 बाधव्याजानुचितकृतावकोऽखिलतुष्टिकृत् ॥ ११३ ॥

पार्वत्यधिकयुक्तात्मा प्रियात्यक्तः सुरारिजित् ।
 साक्षात्कुशलवत्सम्मेन्द्रामिनातोऽपराजितः ॥ ११४ ॥
 कोशलेन्द्रो वीरबाहुः सत्यार्थत्यक्तसोदरः ।
 यशोदानन्दनो नन्दी धरणीमण्डलोदयः ॥ ११५ ॥
 ब्रह्मादिकाम्यसाक्षिध्यसनाथीकृतदैवतः ।
 ब्रह्मलोकास्तचाण्डालाद्यशेषप्राणिसार्थपः ॥ ११६ ॥
 स्वर्णीतगर्हभूष्मादिचिरायोध्याबलैककृत् ।
 रामादितीयः सौमित्रिस्त्रियप्रहृतेन्द्रजित् ॥ ११७ ॥
 विष्णुभक्ताश्चिवाहः चित्पादुकाराज्यनिर्दतः ।
 भरतोऽसद्यगन्धर्वकोटिन्द्रो लवणान्तकः ॥ ११८ ॥
 शशुद्धो वैद्यराङ्गदगर्भेषधीपतिः ।
 नित्यानित्यकरो धन्वन्तरियज्ञो जगद्वरः ॥ ११९ ॥
 सूर्यविघ्नः सुराजीवो दक्षिणेशो द्विजप्रियः ।
 छिन्नमूडौपदेशाकंतनूजलातमैचिकः ॥ १२० ॥
 श्रेष्ठाङ्गस्यापितनरः कपिलः कर्हमात्मजः ।
 योगात्मकध्यानभङ्गसगरात्मजभस्तकृत् ॥ १२१ ॥
 धर्मौ विश्वेन्द्रसुरभीपतिः शुद्धात्मभावितः ।
 शम्भुचिपुरदाहैकस्यैर्यविश्वरयोङ्गतः ॥ १२२ ॥
 विश्वात्माशेषरुद्रार्थश्चिरच्छेदाच्चताकृतिः ।
 वाजपेयादिनामामिवेदधर्मपरायणः ॥ १२३ ॥
 इवेतद्वीपपतिः सांख्यप्रणोता सर्वसिद्धिराट् ।
 विश्वप्रकाशितध्यानयोगो मोहतमित्तहाः ॥ १२४ ॥

भक्तशम्भुजितो दैत्यासूतवापीसमस्तपः ।
 महाप्रलयविश्वैकोऽद्वितीयोऽस्तिलदैत्यराट् ॥ १२५ ॥
 शेषदेवः सहस्राक्षः सहस्राङ्ग्रिशिरोभुजः ।
 फणी फणिफणाकारयोजिताघ्रम्बुदक्षितिः ॥ १२६ ॥
 कालामिरुद्रजनको मुषलास्त्रो हलायुधः ।
 नीजाम्बरो वारणीशो मनोवाङ्कायदोषहा ॥ १२७ ॥
 स्वसन्तोषदृष्टिमाचः पातितैकदशाननः ।
 वैलिसंयमनो घोरो रौहिण्येयः प्रखम्बहा ॥ १२८ ॥
 मृष्टिकम्ब्रो द्विविदहा कालिन्दीभेदनो षलः ।
 रेवतीरमणः पूर्वभक्तिरेवाच्यताग्रजः ॥ १२९ ॥
 हेवकीवसुदेवोत्योऽदितिकश्यपनन्दनः ।
 वाष्णेयः सात्त्वता श्रेष्ठः शौरियंदुकुस्तोऽहः ॥ १३० ॥
 नराकृतिः पूर्णब्रह्म सव्यसाची परन्तपः ।
 ब्रह्मादिकामनानित्यजगत्पर्वतश्चैश्वः ॥ १३१ ॥
 पूतनाम्बः शकटभिद्यमलाञ्जुनभञ्जनः ।
 वत्सासुरारिः केशिन्द्रो धेनुकारिग्वीश्वरः ॥ १३२ ॥
 दामोदरो गोपदेवो यशोदानन्दकारकः ।
 कालीयमर्हनः सर्वगोपगोपीजनप्रियः ॥ १३३ ॥
 लीलागोवर्द्धनधरो गोविन्दो गोकुसोत्सवः ।
 अरिष्टमथनः कामोन्मत्तगोपीविमुक्तिदः ॥ १३४ ॥

सद्यः कुबलयापीडिषाती चानुरमर्हनः ।
 कंसारिष्टग्रसेनादिराज्यस्यायऽरिष्टामरः ॥ १३५ ॥
 सुधर्माङ्गितभूलोको जरासन्धवलान्तकः ।
 त्यक्तभक्तजरासन्धभीमसेनयशःप्रदः ॥ १३६ ॥
 सान्दीपनिसृतापत्यदाता कालान्तकादिजित् ।
 रुक्मिणीरमणो रुक्मिणासनो नरकान्तकत् ॥ १३७ ॥
 समस्तनरकचाता सर्वभूपतिकोटिजित् ।
 समस्तसुन्दरीकान्तोऽसुरारिंगरुडवजः ॥ १३८ ॥
 एकाकी जितरुद्रार्कमरुदपाऽखिलेश्वरः ।
 देवेन्द्रदर्पणा कल्पद्रुमालदृतभूतस्तः ॥ १३९ ॥
 बाणबाहुसहस्रचित्सन्धादिगणकोटिजित् ।
 खीलाजितमहादेवो महादेवैकपूजितः ॥ १४० ॥
 इन्द्रार्थार्जुननिर्भत्सर्जयदः पारुडवैकधृक् ।
 काशीराजशिरम्छेत्ता रुद्रशत्यैकमर्हनः ॥ १४१ ॥
 विश्वेश्वरप्रसादात्मः काशीराजसुतार्हनः ।
 शम्भुप्रतिज्ञापाता च स्वयम्भुगणपूजकः ॥ १४२ ॥
 काशीशगणकोटिम्बो खोकशिज्ञादिजार्चकः ।
 शिवतोद्रतपोवश्यः पुरा शिववरप्रदः ॥ १४३ ॥
 गयासुरप्रतिज्ञाधृक् स्वांशमधुरपूजकः ।
 शिवकन्याद्रतपतिः कृष्णरूपशिवारिष्टा ॥ १४४ ॥
 महालक्ष्मीवपुगर्भीचाणो देवलवातहा ।
 विनिद्रमुच्चकुन्तैकवस्त्रास्त्रयुवनाशवहृत् ॥ १४५ ॥

अकूरोऽकूरमुखैकभक्तस्वच्छन्दमुक्तिः ।
 सबालस्वोजलकीडासृतवापीकृताण्डः ॥ १४६ ॥
 यमुनापतिरानीतपरिणीतद्विजात्मकः ।
 श्रीदामशङ्कुभक्तार्यभूम्यानीतेन्द्रभैरवः ॥ १४७ ॥
 दुर्दृतशिशुपालैकमुक्तिकोङ्गारकेश्वरः ।
 आचारणडालादिकं प्राय द्वारकानिधिकोटिकृत् ॥ १४८ ॥
 ब्रह्मास्तदग्धर्भस्यपरीक्षिज्ञीवनैककृत् ।
 परिणीतद्विजसुतानेताऽच्छुनमदापहः ॥ १४९ ॥
 गूढमूढालतिग्रस्तभीष्माद्यखिलगौरवः ।
 पार्यार्थखण्डताशेषदिव्यास्वः पार्यमोहभृत् ॥ १५० ॥
 ब्रह्मशापच्छलभस्तयादवो विभवावहः ।
 अनङ्गो जितगौरीशो रतिकान्तः सदेचितः ॥ १५१ ॥
 पुघ्येषुर्विश्वविजयी स्मरः कामेश्वरीपतिः ।
 उघापतिर्विश्वहेतुर्विश्वदृष्टेऽधिपूरुषः ॥ १५२ ॥
 चतुरात्मा चतुर्वर्णशतुर्वेदविधायकः ।
 चतुर्विश्वैकविश्वात्मा सर्वैत्कृष्टासु कोटिषु ॥ १५३ ॥
 आश्रयात्मा पुराणर्षिर्व्यासः शास्त्रसहस्रकृत् ।
 महाभारतनिर्माता कवीन्द्रो वादरायणः ॥ १५४ ॥
 कृष्णद्वैपायनः सर्वपुरुषार्थकबोधकः ।
 वेदान्तकर्त्ता ब्रह्मैकव्यच्छकः पुरुषशकृत् ॥ १५५ ॥
 बुद्धो ध्यानजिताशेषदेवदेवो जगत्प्रियः ।
 निरायुधो जगज्जैनः श्रीघनो दुष्टमोहनः ॥ १५६ ॥

दैत्यवेदवहिकात्मा वेदार्थश्रुतिगोपकः ।
 शुद्धोदनिर्णष्टदिष्टः सुखदः सदसत्यतिः ॥ १५७ ॥
 यथायोग्याखिलक्षणः सर्वशून्योऽखिलेष्टदः ।
 चतुष्कोटिपृथकृतस्यं प्रज्ञापारमितेश्वरः ॥ १५८ ॥
 पाषण्डश्रुतिमार्गण पाषण्डश्रुतिगोपकः ।
 कल्की *विष्णुयशः पूतः कलिकालविलोपकः ॥ १५९ ॥
 समस्तस्त्वेच्छहस्तम् शशिष्टद्विजातिकृत् ।
 सत्यप्रवर्त्तको देवद्विजदीर्घकुधापहः ॥ १६० ॥
 अश्वरावादिवेदेन पृथ्वीदुर्गतिनाशनः ।
 सद्यःक्षानन्तलक्ष्मीकृत् नष्टनिःशेषधर्मकृत् ॥ १६१ ॥
 अनन्तस्वर्गयागैकहेमपूर्णाखिलद्विजः ।
 असाध्यैकजगच्छास्ता विश्ववन्द्यो जयध्वजः ॥ १६२ ॥
 आत्मतत्त्वाधिपः कर्तृशेषो विधिरुभापतिः ।
 भर्तुः श्रेष्ठः प्रजेशाग्रो मरीचिजनकाग्रणीः ॥ १६३ ॥
 कश्यपो देवराहिन्द्रः प्रज्ञादो दैत्यराट् शशी ।
 नक्षचेशो रविस्तेजः श्रेष्ठः शुक्रः कवीश्वरः ॥ १६४ ॥
 महर्षिराट् भूगुर्विष्णुरादित्येशो बलिः स्वराट् ।
 वायुर्विश्वः शुचिश्रेष्ठः शङ्करो रुद्रराट् गुरुः ॥ १६५ ॥
 विद्वत्तमस्त्रिचरथो गन्धर्वाग्रो वसूत्तमः ।
 वर्णादिरग्ना स्त्री गौरी शक्तयग्ना श्रीकृष्णारदः ॥ १६६ ॥

देवर्षिराट् याण्डवाग्नोऽर्जुनो नारदवाहराट् ।
 पवनः पवनेशानो वरुणो यादसाम्पतिः ॥ १६७ ॥
 गङ्गातीर्थोत्तमोदूतं कृषकाग्रं वरौषधं ।
 अस्मि सुदर्शनास्त्राग्नो बजप्रहरणोत्तमं ॥ १६८ ॥
 उच्चैःश्रवा वाजिराज ऐरावत इभेश्वरः ।
 अरुन्धत्येकपलीशो ह्यश्वत्योऽशेषवृक्षराट् ॥ १६९ ॥
 अध्यात्मविद्याविद्यात्मा प्रणवम्बूद्धसां वरः ।
 मेरुर्गिरिपतिर्मार्गो मासाग्नः कालसत्तमः ॥ १७० ॥
 दिनाद्यात्मा पूर्वसिद्धिः कपिलः सामवेदराट् ।
 तार्चः खगेन्द्र ऋत्वग्नो वसन्तः कल्पपादपः ॥ १७१ ॥
 दाढुश्रेष्ठः कामधेनुरार्चिन्नाग्नः सुरोत्तमः ।
 चिन्तामणिर्गुरुश्रेष्ठो माता हिततमः पिता ॥ १७२ ॥
 सिंहो मृगेन्द्रो नागेन्द्रो वासुकिर्भूधरो नृपः ।
 वणशो ब्राह्मणश्वान्तःकरणाग्रं नमो नमः ॥ १७३ ॥
 इत्येतद्वासुदेवस्य विष्णोर्नामसहस्रकं ।
 सर्वपिराधशमनं परं भक्तिविवर्णनं ॥ १७४ ॥
 अक्षयब्रह्मसोकादिसर्वार्थास्त्रेकसाधनं ।
 विष्णुलोकैकसोपानं सर्वदुःखविनाशनं ॥ १७५ ॥
 समस्तसुखदं सत्यं परं निर्वाणदायकं ।
 कामक्रोधादिनिःशेषमनोमलविशेषनं ॥ १७६ ॥
 शान्तिदं पावनं नृणां महापातकिनामपि ।
 सर्वेषां ग्राणिनामाशु सर्वाभीष्टफलग्रदं ॥ १७७ ॥

सर्वविभूप्रशमनं सर्वारिष्टविनाशनं ।
 घोरदुःखप्रशमनं तीव्रदारिद्रनाशनं ॥ १७८ ॥
 तापचयापहं गुह्यं धनधान्ययशस्करं ।
 सर्वशुद्ध्यप्रदं सर्वसिद्धिदं सर्वकामदं ॥ १७९ ॥
 तीर्थयज्ञतपोदानव्रतकोटिफलप्रदं ।
 अप्रज्ञजायशमनं सर्वविद्याप्रवर्तकं ॥ १८० ॥
 राज्यदं राज्यकामानां रोगिणां सर्वरोगनुत ।
 बन्धानां सुतदण्डाशु सर्वशेषफलप्रदं ॥ १८१ ॥
 अख्यामविष्वंसी ग्रहपीडाविनाशनं ।
 मङ्गल्यं पुण्यमायुष्यं श्रवणात् पठनाज्जपात् ॥ १८२ ॥
 सकूदस्याखिला वेदाः साङ्गा मन्त्राश्च कोटिशः ।
 पुराणशास्त्रं सूतयः पठिताः पाठितास्तथा ॥ १८३ ॥
 जप्तास्य श्लोकं श्लोकार्द्धं पादं वा पठतः प्रिये ।
 नित्यं सिद्धिति सर्वेषामचिरात् किमुतोऽखिलं ॥ १८४ ॥
 प्राणेन सट्टशं सद्यः प्रत्यहं सर्वकर्मस् ।
 इदं भद्रे त्वया गोप्यं पाद्यं स्वायैकसिद्धये ॥ १८५ ॥
 नावैष्णवाय दात्यव्यं विकल्पोऽपहतात्मने ।
 भक्तिश्रद्धाविहीनाय विष्णुसामान्यदर्शिने ॥ १८६ ॥
 देयं पुच्छाय शिष्याय शुद्धाय हितकाम्यया ।
 मल्वसादाहृते नेदं ग्रहिष्यन्त्यत्प्रेधसः ॥ १८७ ॥
 कलौ सद्यः फलं कल्यग्राममेष्यति नारदः ।
 लोकानां भाग्यहीनानां येन दुःखं विनश्यति ॥ १८८ ॥

क्षेचिषु वैष्णवेष्वेतदार्थावर्ते भविष्यति ।
 नास्ति विष्णोः परं सत्यं नास्ति विष्णोः परं पदं ॥ १८८ ॥
 नास्ति विष्णोः परं ज्ञानं नास्ति मोक्षो ह्यैषणवः ।
 नास्ति विष्णोः परो मन्त्रो नास्ति विष्णोः परं तपः ॥ १८० ॥
 नास्ति विष्णोः परं ध्यानं नास्ति मन्त्रो ह्यैषणवः ।
 किन्तस्य बहुभिर्मन्त्रैः किं जपैर्बहुविस्तरैः ॥ १८१ ॥
 वाजपेयसहस्रैः किं भक्तिर्यस्य जनार्दने ।
 सर्वतीर्थमयो विष्णुः सर्वशास्त्रमयः प्रभुः ॥ १८२ ॥
 सर्वक्रतुमयो विष्णुः सत्यं सत्यं वदाम्यहं ।
 आत्र ह्यसारसर्वस्वं सर्वमेतन्मयोदितं ॥ १८३ ॥

श्रीपार्वत्युवाच ।

धन्यासम्यनुग्रहीतास्मि कृतार्थास्मि जगद्गुरो ।
 यन्मयेदं श्रुतं स्तोत्रं त्वद्रहस्यं सुदुर्लभं ॥ १८४ ॥
 अहो वत महत्कष्टं समस्तं सुखदे हरौ ।
 विद्यमानेऽपि सर्वेषै मूढाः क्षियन्ति संस्कृतौ ॥ १८५ ॥
 यम् हिश्व तदा नाथो महेश्वोऽपि दिगम्बरः ।
 जटिलो भस्मलिप्ताङ्गस्तपस्वी वीक्षितो जनैः ॥ १८६ ॥
 अतोऽधिकी न देवोऽस्ति लक्ष्मीकान्तान्मधुद्विषः ।
 यत्तत्त्वं चिन्त्यते नित्यं त्वया योगीश्वरेण हि ॥ १८७ ॥
 अतःपरं किमधिकं पदं श्रीपुरुषोत्तमात् ।
 तमविज्ञाय तान् मूढा यजन्ते ज्ञानमानिनः ॥ १८८ ॥
 मूषितास्मि त्वया नाथ चिरं यद्यमीश्वरः ।

प्रकाशितो न मे यस्य दत्ताद्या दिव्यशक्तयः ॥ १६८ ॥
 अहो सर्वेश्वरो विष्णुः सर्वदेवोऽमोऽमः ।
 भवदा दिगुरुमूढैः सामान्य इव लक्ष्यते ॥ २०० ॥
 महीयसां हि माहात्म्यं भजमानान् भजन्ति चेत् ।
 द्विषतोऽपि तथा पापानुपेच्छन्ते क्षमालयाः ॥ २०१ ॥
 मयापि बाल्ये स्वपितुः प्रजा हृषा षुभुक्षिताः ।
 दुःखादशक्ताः स्वं पोष्टुं श्रिया नाध्यासिताः पुरा ॥ २०२ ॥
 त्वया संवर्तिताभिश्च प्रजाभिर्विकृधादयः ।
 विससङ्गः स्वशक्तयाद्याः ससुहृन्मित्रवान्धवाः ॥ २०३ ॥
 त्वया विना क देवत्वं क धैर्यं क परिग्रहः ।
 सर्वे भवन्ति जीवन्तो यातनाः शिरसि स्थिताः ॥ २०४ ॥
 तामृते नैव धर्मार्थैर्कामो भोक्तोऽपि दुर्लभः ।
 क्षुधितानां दुर्गतानां कुतो योगसमाधयः ॥ २०५ ॥
 सा च संसारसारैका सर्वलोकैकपालिका ।
 वशया सा कमला यस्य त्यक्ता त्वामपि शङ्कर ॥ २०६ ॥
 श्रिया धर्मण 'शौचेण रूपेणार्ज्जवसम्पदा ।
 सर्वातिशयवीर्यण सम्पूर्णस्य महात्मनः ॥ २०७ ॥
 कर्त्तेन तुल्यतामेति देवदेवेन विष्णुना ।
 यस्यांश्चांश्चकभागेन विना सर्वं विलीयते ॥ २०८ ॥
 जगदेतत्तथा प्राहुदौषायैतदिमोहिताः ।

^१ शौचेण ।

नास्य जन्म जरा मृत्युर्निग्रायं वार्यमेव वा ॥ २०८ ॥
 तथापि कुरुते धर्मान् पालनाय सतां हते ।
 विज्ञापय महादेवं प्रणम्यैकं महेश्वरं ॥ २१० ॥
 अवधार्य तथा साहं कालं कामद शाश्वत ।
 कामादासकचित्तत्वात् किन्तु सब्देश्वर प्रभो ॥ २११ ॥
 त्वमयत्वात्प्रसादाद्वा शक्तोमि पठिदुं नचेत् ।
 विष्णोः सहस्रनामैतत् प्रत्यहं दृष्टभृज ॥
 नामैकेन तु येन स्यात्कलं ब्रूहि मे प्रभो ॥ २१२ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

राम रामेति रामेति रामरामो मनोरमे ।
 सहस्रनामभिस्तुत्यं रामनाम वरानने ॥ २१३ ॥
 अतः सब्दाणि तीर्थानि अस्तच्चैव प्रयागज्ञे ।
 विष्णोर्नामसहस्रस्य कलां नार्हन्ति पोडशी ॥ २१४ ॥

इति श्रीनारदपठराचे इग्नोम्बृतसारे चतुर्थराचे पांचतीश्विवसंवादे
 श्रीविष्णोर्नामसहस्रं लतोयोऽध्यावा ॥ ३ ॥

चतुर्थाऽध्यावः ।

श्रीमहादेव उवाच ।

शृणु देवि प्रवच्यामि स्तोत्रं परमदुर्लभं ।
 यज्ञात्वा न पुनर्गच्छेन्नरो निरययातनां ॥ १ ॥

कवचच्च महेशानि चैलोक्यमङ्गलादिकं ।
नारदाय च यत्प्रोक्तं ब्रह्मपुच्चेण धीमता ।
सनल्कुमारेण पुरा योगीन्द्रगुरुवत्मना ॥ २ ॥

श्रीनारद उवाच ।

प्रसीद भगवन् मह्यमज्जानात् कुण्ठितात्मने ।
तवाङ्गिपङ्कजरजोरागिर्णि भक्तिमुक्तमां ॥ ३ ॥
अज प्रसीद भगवन्नमित्यूतिपञ्चर ।
अप्रमेय प्रसीदास्मद्खेहन् पुरुषोत्तम ॥ ४ ॥
स्वसंवेद्य प्रसीदास्मदानन्दात्मनामय ।
अचिन्त्यसार विश्वात्मन् प्रसीद परमेश्वर ॥ ५ ॥
प्रसीद तुङ्ग तुङ्गानां प्रसीद शिव शोभन ।
प्रसीद गुणगम्भीर गम्भीराणां महाद्युते ॥ ६ ॥
प्रसीद व्यक्त विस्तीर्ण विस्तीर्णनामगोचर ।
प्रसीदार्द्दिंजातीनां प्रसीदान्तान्तदायिनां ॥ ७ ॥
गुरोर्गरीयः सर्वेश प्रसीदानन्त देहिनां ।
जय माधव मायात्मन् जय शश्वत शङ्खभृत् ॥ ८ ॥
जय शङ्खधर श्रीमन् जय नन्दकनन्दन ।
जय चक्रगदापाणे जय देव जनार्दन ॥ ९ ॥
जय रत्नवरावङ्किरीटाकान्तमस्तक ।
जय पक्षिपतिच्छायानिरुद्धार्ककरारुण ॥ १० ॥
नमस्ते नरकाराते नमस्ते मधुसूदन ।
नमस्ते लखितापाङ्ग नमस्ते नरकान्तक ॥ ११ ॥

नमः पापहरेशान् नमः सर्वभयापह ।
 नमः समूतसव्वात्मन् नमः समूतकौसुभ ॥ १२ ॥
 नमस्ते नयनातीत नमस्ते भयहारक ।
 नमो विभिन्नवेशाय नमः श्रुतिपथातिग ॥ १३ ॥
 नमस्त्रिमूर्तिभेदेन स्वर्गस्थित्यन्तहेतवे ।
 विष्णवे चिदशारातिजिष्णवे परमात्मने ॥ १४ ॥
 चक्रभिन्नारिचक्राय चक्रिणे चक्रबल्लभे ।
 विश्वाय विश्ववन्द्याय विश्वभूतानुवर्त्तने ॥ १५ ॥
 नमोऽस्तु योगिभ्येयात्मस्त्रमोऽस्त्रध्यात्मरूपणे ।
 भक्तिप्रदाय भक्तानां नमस्ते भक्तिदायिने ॥ १६ ॥
 पूजनं हवनं चेज्या ध्यानं पश्चात्ममस्त्रिया ।
 देवेश कर्म सर्वं मे भवेदाराधनं तव ॥ १७ ॥
 इति हवनजपाच्छ्रीभेदतो विष्णुपूजा
     नियतहृदयकर्मा यस्तु मन्त्री चिराय ।
 स खलु सकलकामान् प्राप्य कृष्णान्तरात्मा
     जननमृतिविमुक्तामुक्तमां भक्तिमेति ॥ १८ ॥
 गोगोपगोपिकावीतं गोपाले गोषु गोप्रदं ।
 गोपैरीच्यं गोसहस्रैश्चैमि गोकुलनायकं ॥ १९ ॥
 प्रीणयेदनया स्तुत्या जगन्नायं जगन्नयं ।
 धर्मार्थकाममोक्षाणामासये पुरुषोत्तमं ॥ २० ॥

इति श्रीनारदपञ्चरात्रे ज्ञानामृतसारे चतुर्थरात्रे श्रीकृष्णकीर्त्तने
     चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

पद्मोऽधारः ॥

—००—

जीवारह उवाच ॥

भगवन् सर्वधर्मज्ञ कवचं यत्प्रकाशितं ।
चैलोक्यमङ्गलं नाम कृपया कथय प्रभो ॥ १ ॥

सत्याकाश उवाच ॥

शृणु वच्यामि विग्रेन्द्र कवचं परमाङ्गुतं ।
नारायणेन कथितं कृपया ब्रह्मणे पुरा ॥ २ ॥
ब्रह्मणा कथितं मह्यं परं स्वेहाइदामि ते ।
अतिगुह्यतरं तत्त्वं ब्रह्ममन्त्रौघविष्ट ॥ ३ ॥
यहुत्वा पठनाङ्गुता द्वष्टिं वितनुते भ्रुवं ।
यहुत्वा पठनात्पाति महालक्ष्मीर्जगच्छयं ॥ ४ ॥
पठनाङ्गारणात् शम्भुः संहर्ता सर्वमन्त्रवित् ।
चैलोक्यजननी दुर्गा महिषादिमहासुरान् ॥ ५ ॥
वरदसान् जघानैव पठनाङ्गारणाद्यतः ।
एवमिन्द्रादयः सर्वे सर्वेष्वर्यमवाप्नुयुः ॥ ६ ॥
इदं कवचमत्यन्तगुप्तं कुचापि नो वदेत् ।
शिष्याय भक्तियुक्ताय साधकाय प्रकाशयेत् ॥ ७ ॥
शठाय परशिष्याय दत्ता सृत्युमवाप्नुयात् ।
चैलोक्यमङ्गलस्यास्य कवचस्य प्रजापतिः ॥ ८ ॥

कृषिश्वर्णदश गायत्री देवो नारायणः स्वयं ।
 धर्मार्थकाममोक्षेषु विनियोगः प्रकीर्तिः ॥ ८ ॥
 प्रणवा मे शिरः पातु नमो नारायणाय च ।
 भास्तु मे नेत्रयुग्मस्तमाणो भक्तिमुक्तिः ॥ ९ ॥
 कीं पायाञ्छ्रोचयुग्मचैकाचरः सर्वमोहनः ।
 कींकृष्णाय सदा ब्राह्मणं गोविन्दायेति जिह्विकां ॥ ११ ॥
 गोपीजनपदं बस्तुभाय स्वाहाननं मम ।
 अष्टादशाक्षरो मन्त्रः करुणं पातु दशाक्षरः ॥ १२ ॥
 गोपीजनपदं बस्तुभाय स्वाहा भुजदयं ।
 कीं ग्लौं कीं श्यामलाङ्गाय नमः कृन्धौ दशाक्षरः ॥ १३ ॥
 कीं कृष्ण करौ पायात् कीं कृष्णायाङ्गतोऽवतु ।
 हृदयं भुवनेशानी कींकृष्णाय कीं स्तनौ मम ॥ १४ ॥
 गोपालायाग्निजायान्तं कुक्षियुग्मं सदावतु ।
 कींकृष्णाय सदा पातु पार्श्वयुग्ममनुस्तमः ॥ १५ ॥
 कृष्णगोविन्दकौ पातु समराद्यौ डेयुतौ मनुः ।
 अष्टाक्षरः पातु नाभिं कृष्णेति ह्यक्षरोऽवतु ॥ १६ ॥
 एषुं कींकृष्ण कङ्कालं कींकृष्णाय हिठान्तकः ।
 शक्तिनी सततं पातु श्रीं श्रीं कीं कृष्णठदयं ॥ १७ ॥
 उरु सप्ताक्षरः पायात् चयोदशाक्षरोऽवतु ।
 श्रीं श्रीं कीं पदतो गोपीजनबस्तुभद्रतः ॥ १८ ॥
 भाय स्वाहेति पायूं वै कीं श्रीं श्रीं सदशार्णकः ।
 जानुनी च सदा पातु श्रीं श्रीं कींच दशाक्षरः ॥ १९ ॥

चयोदशास्त्ररः पातु जड्बे चक्राद्युदायुधः ।
 अष्टादशास्त्ररो इर्ही श्रीं पूर्वको विंश्टदर्णकः ॥ २० ॥
 सर्वाङ्गं मे सदा पातु द्वारकानायको बली ।
 नमो भगवते पश्चाद्वासुदेवाय तत्परं ॥ २१ ॥
 ताराद्यो द्वादशार्णैऽयं प्राच्यां मां सर्वदावतु ।
 श्रीं इर्ही कीं च दशार्णस्तु कीं इर्ही श्रीं षोडशार्णकः ॥ २२ ॥
 गदाद्युदायुधो विष्णुर्मामग्रेदिंशि रक्षतु ।
 इर्ही श्रीं दशाक्षरो मन्त्रो दक्षिणे मां सदावतु ॥ २३ ॥
 तारो नमो भगवते रुक्मिणीबल्लभाय च ।
 स्वाहेति षोडशार्णैऽयं नैकृत्यां दिशि रक्षतु ॥ २४ ॥
 कीं हृषीकेपदं शाय नमो मां वाहणेऽवतु ।
 अष्टादशार्णः कामान्तो वायव्ये मां सदावतु ॥ २५ ॥
 श्रीं माया काम कृष्णाय गोविन्दाय द्विठो मनुः ।
 द्वादशार्णत्मको विष्णुरूपतरे मां सदावतु ॥ २६ ॥
 वाग्मवं काम कृष्णाय इर्ही गोविन्दाय तत्परं ।
 श्रीं गोपीजनबल्लभान्ते भाय स्वाहा ^१हसौस्ततः ॥ २७ ॥
 द्वाविंश्टत्यक्षरो मन्त्रो मामैश्वान्ये सदावतु ।
 कालीयस्य फणामध्ये दिव्यं नृत्यं करोति तं ॥ २८ ॥
 नमामि देवकीपुञ्चं नृत्यराजानमच्युतं ।
 द्वाविंश्टत्यक्षरो मन्त्रोऽप्यथो मां सर्वदावतु ॥ २९ ॥

^१ चसौः इति तत्त्वसारः चेसौः इति P. S.

कामदेवाय विद्धि हे पुण्यवाणाय धीमहि ।
 तत्रोऽनङ्गः प्रचोदयाहेषा मां पादं चोर्षतः ॥ ३० ॥
 इति ते कथितं विप्र ब्रह्ममन्त्रौषधविद्धि हं ।
 ऐसोक्यमङ्गलं नामं कवचं ब्रह्मरूपकं ॥ ३१ ॥
 ब्रह्मणा कथितं पूर्वं नारायणमुखाच्छ्रुतं ।
 तत्र स्तेहान्मयाऽऽख्यातं प्रवक्तव्यं न कस्यचित् ॥ ३२ ॥
 गुरुं प्रणम्य विधिवत् कवचं प्रपठेत्ततः ।
 सकृतद्विस्त्रियथाज्ञानं सोऽपि सर्वतपोमयः ॥ ३३ ॥
 मन्त्रेषु सकलेष्वेव देशिको नाथं संशयः ।
 शतमष्टोत्तरस्त्रास्य पुरश्चर्याविधिः स्मृतः ॥ ३४ ॥
 हवनादीन्द्रशांशेन कृत्वा तत्साधयेत् भ्रुवं ।
 यदि स्यात् सिद्धिकवचो विष्णुरेव भवेत् स्वयं ॥ ३५ ॥
 मन्त्रसिद्धिर्भवेत् तस्य पुरश्चर्याविधानतः ।
 स्पर्ज्ञामुहूय सततं लक्ष्मीर्बाणी वसेत्ततः ॥ ३६ ॥
 पुण्याच्छ्रुत्यष्टकं दक्षा मूलेनैव पठेत्सकृत् ।
 दशवर्षसहस्राणां पूजायाः फलमाप्नुयात् ॥ ३७ ॥
 भूर्जे विलिख्य गलिकां स्वर्णस्यां धारयेद्यदि ।
 करणे वा दक्षिणे बाहौ सोऽपि विष्णुर्न संशयः ॥ ३८ ॥
 अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानि च ।
 महादानानि यान्येव प्रादक्षिण्यं भुवस्तथा ॥ ३९ ॥
 कलां नर्हन्ति तान्येव सकृदुचारणात्ततः ।
 कवचस्य प्रसादेन जीवमुक्तो भवेन्नरः ॥ ४० ॥

चैलोक्यं श्रीभयत्वेव चैलोक्यविजयी भवेत् ।
इदं कवचमन्त्रात्मा यजेत्यः पूर्वोत्तमं ॥
शतलक्ष्मप्रजतोऽपि न मनवस्तस्य सिद्धिति ॥ ४१ ॥

इति श्रीलारदप्रसादाते ज्ञानादतसारे चतुर्थराते चैलोक्यमस्कृतं नाम
कवचं पूर्वोऽध्यावः समाप्तः ॥ ५ ॥

बहुद्धावः ।

श्रीलारद उवाच ।

नवीननीरदश्यामं नीलेन्द्रीवरलोचनं ।
ब्रह्मबीनन्दनं वन्दे कषणं गोपालरूपिणं ॥ १ ॥
स्फुरद्द्विदलोद्भवनीलकुच्छितमूर्खजं ।
कटम्बकुसुमोद्भवनमालाविभूषितं ॥ २ ॥
गरुडमण्डलसंसर्गिष्ठलत्कुच्छितकुन्तलं ।
स्थूलमुक्ताफलोदारज्ञारोद्गोतितवक्षसं ॥ ३ ॥
हेमाङ्गदतुलाकाटिकिरीटोच्चलविग्रहं ।
मन्दमाहतसंचोभस्तितान्वरसच्चयं ॥ ४ ॥
रुचिरौष्ठपुटन्यस्तवंशीमधुरनिस्वनैः ।
खसङ्गोपलिकाचेतो मोहयन्तं पुनः पुनः ॥ ५ ॥
बल्बबीवदनामोजमधुपानमधुव्रतं ।
श्रीभयन्तं मनस्तासां सम्परापाङ्गवीक्षणैः ॥ ६ ॥

यौवनोऽग्निवदेहाभिः संसक्ताभिः परस्परं ।
 विचित्रान्वरभूषाभिर्गोपनारीभिरावृतं ॥ ७ ॥
 प्रभिन्नाञ्जनकालिन्दीजलकेलिकलोत्सुकं ।
 योधयन्तं क्षचिन्नोपान् व्याहरन्तं गवाङ्गणं ॥ ८ ॥
 कालिन्दीजलसंसर्गशीतलानिलसेविते ।
 कदम्बपादपञ्चाये स्थितं दृन्दावने क्षचित् ॥ ९ ॥
 रत्नभूधरसंलग्नरत्नासनपरिग्रहं ।
 कल्पपादपमध्यस्थेममण्डपिकागतं ॥ १० ॥
 वसन्तकुसुमामोदसुरभीकृतदिस्तुखे ।
 गोवर्धनगिरौ रथे स्थितं रासरसोत्सुकं ॥ ११ ॥
 सव्यहस्तलखन्यस्तगिरिवर्यातपचकं ।
 खण्डताखण्डलोक्युक्तमुक्तासारघनाघनं ॥ १२ ॥
 वेणुवाद्यमहोल्लासक्तद्वङ्कारनिखनैः ।
 सरसैरमुखैःशश्वर्णोकुलैरभिवीक्षितं ॥ १३ ॥
 कृष्णमेवानुगायङ्गिस्तच्छेष्टावशवर्त्तिभिः ।
 दण्डपाशोद्यतकरैर्गोपालैरुपशोभितं ॥ १४ ॥
 नारदाद्यैर्मुनिश्रेष्ठैर्बेदवेदाङ्गपारगैः ।
 ग्रीतिसुक्षिग्धया वाचा स्तुयमानं परात्परं ॥ १५ ॥
 य एवं ^१चिन्तयेद्देवं भक्त्या संस्तौति मानवः ।
 चिसन्धं तस्य तुष्टोऽसौ ददाति वरमीक्षितं ॥ १६ ॥

^१ चिन्तयन्निवि समीक्षीनः पाठः ।

राजवस्थभतामेति भवेत् सर्वजनप्रियः ।
अचलां श्रियमाप्नोति स वाग्मी जायते प्रुवं ॥ १७ ॥
इति गोपालकोञ्चं समाप्तं । इति श्रीगारदपवराने शानाच्छतसारे
चतुर्थराजे गोपालकोञ्चं बहुदोऽध्यायः ।

सप्तमोऽध्यायः ।

—००६—

श्रीगारदेव उचाच ।

अथ वक्ष्यामि कवचं गोपालस्य जग्नुरोः ।
यस्य स्मरणमाचेण जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ॥ १ ॥
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि सावधानाऽवधारय ।
नारदोऽस्य ऋषिदेवि छन्दोऽनुष्टुपुदाहृतं ॥ २ ॥
देवता बालकषणश्च चतुर्वर्गप्रदायकः ।
शिरो मे बालकषणश्च पातु नित्यं मम श्रुती ॥ ३ ॥
नारायणः पातु कण्ठं गोपीवन्द्यः कपोलकं ।
नासिके मधुसा पातु चक्षुषी नन्दनन्दनः ॥ ४ ॥
जनार्दनः पातु दन्तानधरे माधवस्तथा ।
जङ्घैष्ठं पातु वाराहश्चिवुकं केशिसूदनः ॥ ५ ॥
हृदयं गोपिकानाथो नाभिं सेतुप्रदः सदा ।
हस्तौ गोवर्हनधरः पादौ पीतान्वरोऽवतु ॥ ६ ॥
कराङ्गुलीन् श्रीधरो मे पादाङ्गुल्यः कृपामयः ।
लिङ्गं पातु गदापाणिर्बालकीडामनोरमः ॥ ७ ॥

जगन्नाथः पातु पूर्वं श्रीरामोऽवतु पश्चिमं ।
 उत्तरं कैटभारिष्ठ दक्षिणं हनुमत्प्रभुः ॥ ८ ॥
 आमेयां पातु गोविन्दो नैऋतिं पातु केशवः ।
 वायव्यां पातु दैत्यारिष्ठान्यां गोपनदनः ॥ ९ ॥
 ऊर्ध्वं पातु प्रलभ्वारिरधः कैटभर्मर्दनः ।
 शयानं पातु पूतात्मा गतौ पातु श्रियःपतिः ॥ १० ॥
 श्रेष्ठः पातु निरालम्बे जाग्रद्वावे ह्यपां पतिः ।
 भोजने केशिहा पातु कष्णः सर्वाङ्गसन्धिषु ॥ ११ ॥
 गणनासु निशानाथो दिवानाथो दिनक्षये ।
 इति ते कथितं दिव्यं कवचं परमाङ्गुतं ॥ १२ ॥
 यः पठेन्नित्यमेवेदं कवचं प्रयतो नरः ।
 तस्याशु विषदो देवि नश्वन्ति रिपुसङ्कृतः ॥ १३ ॥
 अन्ते गोपालचरणं प्राप्नोति परमेश्वरि ।
 चिसन्ध्यमेकसन्ध्यं वा यः पठेत् शृणुयादपि ॥ १४ ॥
 तत्सर्वदो रमानाथः परिपाति चतुर्मूर्जः ।
 अश्वात्मा कवचं देवि गोपालं पूजयेद्वदि ॥ १५ ॥
 सर्वं तस्य दृथा देवि जपहोमार्चनादिकं ।
 स शस्त्रघातं सम्याप्य सृत्युमेति न संशयः ॥ १६ ॥

इति श्रीगोपालकवचं समाप्तं ।

इति श्रीगारहपद्मराजे जाग्रान्तसारे चतुर्थं राजे सप्तमोऽध्यायः । ७ ॥

अश्वमोधायः ।

—♦—

श्रीपर्वत्युवाच ।

भगवन् सर्वदेवेश देवदेव जगद्गुरो ।
 कथितं कवचं दिव्यं बालगोपालरूपिणं ॥ १ ॥
 अतं मया तव मुखात् परं कौतूहलं मम ।
 इदानीं श्रोतुमिच्छामि गोपालस्य परात्मनः ॥ २ ॥
 सहस्रं नाम दिव्यानामशेषेणानुकीर्तय ।
 तमेव शरणं नाथ आहि मां भक्तवत्सल ॥ ३ ॥ } ✓
 यदि स्त्रेहोऽस्ति देवेश मां प्रति प्राणबङ्गभ ।
 येन प्रकाशितं पूर्वं कुच किंवा कदा कनु ॥
 पिवतोऽच्युतपीयूषं न स्त्रेऽस्ति विरामता ॥ ४ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

श्रीबालकृष्णस्य सहस्रनामः

स्त्रोचस्य कल्पाख्यसुरद्रुमस्य ।
 व्यासो वदत्यखिलशास्त्रनिदेशकर्ता
 शृग्रहन् शुक्रं मुनिगणेषु सुरर्घिवर्यः ॥ ५ ॥
 पुरा महर्षयः सर्वं नारदं दण्डके वने ।
 जिज्ञासन्ति सम भक्तया च गोपालस्य परात्मनः ॥ ६ ॥

^१ जिज्ञासितं सुभक्ष्येति S. P.

नामः सहस्रं परमं शूणु देवि समासतः ।
 अत्त्वा श्रीबालकृष्णस्य नामः साहस्रकं प्रिये ॥ ७ ॥
 व्यपैति सर्वपापानि ब्रह्महत्यादिकानि च ।
 कलौ बालेश्वरो देवः कलौ हन्दावनं वनं ॥ ८ ॥
 कलौ गङ्गा मुक्तिदात्री कलौ गीता परागतिः ।
 नास्ति यज्ञादिकार्याणि हरेन्नामैव केवलं ॥
 कलौ विमुक्तये नृणां नास्त्वेव गतिरन्यथा ॥ ९ ॥

अस्य श्रीबालकृष्णस्य सहस्रनामस्त्रोभस्य नारद अविः श्रीबालकृष्णो
 देवता पुराणार्थस्त्रिहये विनियोगः ।

बालकृष्णः सुराधीशो भूतावासो ब्रजेश्वरः ।
 ब्रजेन्द्रनन्दनो नन्दी ब्रजाङ्गनविहारणः ॥ १० ॥
 गोगोपगोपिकानन्दकारको भक्तिवर्ढनः ।
 गोवत्सपुच्छसंकर्षजातानन्दभरोऽजयः ॥ ११ ॥
 रिङ्गमाणगतिः श्रीमानतिभक्तिप्रकाशनः ।
 धूलिधूषरसर्वाङ्गो धटीपीतपरिच्छदः ॥ १२ ॥
 परटाभरणः श्रीशो गतिर्गतिमतां सदा ।
 योगीशो योगवन्द्यश्च योगाधीशो यशःप्रदः ॥ १३ ॥
 यशोदानन्दनः कृष्णो गोवत्सपरिचारकः ।
 गवेन्द्रश्च गवाक्षश्च गवाध्यक्षो गवां पतिः ॥ १४ ॥

गवेशश्च गवीशश्च गोचारणपरायणः ।
 गोधूलिधामप्रियको गोधूलिकृतभूषणः ॥ १५ ॥
 गोरास्यो गोरसाश्रोगो गोरसाच्चितधामकः ।
 गोरसास्वादको वैश्यो वेदातीतो वसुप्रदः ॥ १६ ॥
 विपुलांश्चो रिपुहरो विष्णुरो जयदो जयः ।
 जगद्वन्द्यो जगन्नाथो जगदाराध्यपादकः ॥ १७ ॥
 जगदीशो जगत्कर्ता जगत्पूज्यो ^३जयारिष्ठा ।
 जयता जयशीलश्च जयातीतो जगदलः ॥ १८ ॥
 जगद्वन्द्यो पालयिता पाता धाता महेश्वरः ।
 राधिकानन्दनो राधाप्राणनाथो रसप्रदः ॥ १९ ॥
 राधाभक्तिकरः शुद्धो राधाराध्यो रमाप्रियः ।
 गोकुलानन्ददाता च गोकुलानन्दरूपधृक् ॥ २० ॥
 गोकुलेश्वरकल्याणो गोकुलेश्वरनन्दनः ।
 गोलोकाभिरतिः स्त्रीवी गोलोकेश्वरनायकः ॥ २१ ॥
 नित्यं गोलोकवस्तिनित्यं गोगोपनन्दनः ।
 गणेश्वरो गणाध्यक्षो गणानां परिपूरकः ॥ २२ ॥
 गुणी गुणोल्करो गणयो गुणातीतो गुणाकरः ।
 गुणप्रियो गुणाधारो गुणाराध्यो गणाग्रणीः ॥ २३ ॥
 गणनायको विष्वहरो छेरम्बः पार्वतीसुतः ।
 पर्वताधिनिवासी च गोवर्द्धनधरो गुरुः ॥ २४ ॥

^३ जयारिष्ठेति P. S. R.

गोवर्धनपतिः शान्तो गोवर्धनविहारकः ।
 गोवर्धनो गीतगतिर्गवाक्षो गोष्ठेदणः ॥ २५ ॥
 गभस्त्रिनेमिर्गीतात्मा गीतगम्यो गतिप्रदः ।
 गवामयो यज्ञनेमिर्यजाङ्गो यज्ञरूपधृक् ॥ २६ ॥
 यज्ञप्रियो यज्ञहर्ता यज्ञगम्यो यजुर्गतिः ।
 यज्ञाङ्गो यज्ञगम्यश्च यज्ञप्राप्यो विमत्सरः ॥ २७ ॥
 यज्ञान्तकृत यज्ञगुच्छो यज्ञातीतो यजुःप्रियः ।
 मनुर्मन्वादिरूपी च मन्वन्तरविहारकः ॥ २८ ॥
 मनुप्रियो मनोर्बिशधारी *माधवमापतिः ।
 मायाप्रियो महामायो मायातीतो मयान्तकः ॥ २९ ॥
 मायाभिगामी मायाख्यो महामायावरप्रदः ।
 महामायाप्रदो मायानन्दो मायेश्वरः कविः ॥ ३० ॥
 करणं कारणं कर्ता कार्यं कर्म क्रिया मतिः ।
 कार्यातीतो गवां नाथो जगन्नाथो गुणाकरः ॥ ३१ ॥
 विश्वरूपो विश्वपास्यो विद्यानन्दो वसुप्रदः ।
 वासुदेवो वशिष्ठेशो वाखीशो वाक्पतिर्महः ॥ ३२ ॥
 वसुदेवो वसुश्रेष्ठो देवकीनन्दनोऽरिहा ।
 वसुपाता वसुपतिर्वसुधापरिपालकः ॥ ३३ ॥
 कंसारिः कंसहन्ता च कंसाराध्यो गतिर्गवां ।
 गोविन्दो गोमतां पालो गोपनारीजनाधिपः ॥ ३४ ॥

* मायारमापतिरिति समीक्षीतः याऽः ।

गोपीरतो रुचनखधारी हारी जगङ्गुरुः ।
 जानुजङ्घान्तरालश्च पीतान्बरधरो हरिः ॥ ३५ ॥
 हैयङ्गवीनसम्भेक्ता पायसाश्चो गवां गुरुः ।
 ब्रह्मण्यो ब्रह्मणाऽराध्यो नित्यं गोविप्रपालकः ॥ ३६ ॥
 भक्तप्रियो भक्तसभ्यो *भक्त्यातीतो भुवाङ्गतिः ।
 भूलोकपाला इत्तर्ता च भूगोलपरिचिन्तकः ॥ ३७ ॥
 नित्यं भूलोकवासी च जनसोकनिवासकः ।
 तपोसोकनिवासी च वैकुण्ठो विष्टरस्त्रवाः ॥ ३८ ॥
 विकुण्ठवासी वैकुण्ठवासी हासी रसग्रहः ।
 रसिकाणोपिकानन्ददायको बालधूमपुः ॥ ३९ ॥
 यशस्वी यमुनातीरपुलिनेऽतीवमोहनः ।
 वस्त्रहत्तर्ता गोपिकानां मनोहारी वरग्रहः ॥ ४० ॥
 दधिभक्तो दयाधारो दाता पाता हृताहृतः ।
 मण्डपो मण्डसाधीशो राजराजेश्वरो विभुः ॥ ४१ ॥
 विश्वधृक् विश्वभुक् विश्वपालको विश्वमोहनः ।
 विहत्प्रियो वीतहृष्यो हृष्यगव्यकृताश्चनः ॥ ४२ ॥
 कव्यभुक् पितृवत्तर्ती च कव्यात्मा कव्यभोजनः ।
 रामो विरामो रतिदो रतिभर्ता रतिप्रियः ॥ ४३ ॥
 प्रद्युम्नोऽकूरदम्यश्च कूरात्मा कूरमहनः ।
 कृपालुश्च दयालुश्च शयालुः सरितां पतिः ॥ ४४ ॥

* भक्त्या नीत इति समीक्षीयः पाठः ।

नदीनदविधाता च नदीनदविहारकः ।
 सिन्धुः सिन्धुप्रियो दान्तः शान्तः कान्तः कस्तानिधिः ॥ ४५ ॥
 संन्यासकृत्सतां भर्त्ता साधुच्छिष्टकृताश्रनः ।
 साधुप्रियः साधुगम्यो साध्वाचारनिषेवकः ॥ ४६ ॥
 जम्मकर्मफलत्यागी योगी भोगी मृगीपतिः ।
 मार्गतीतो योगमार्गे मार्गमाणो महोरविः ॥ ४७ ॥
 रविलोचनो रवेरशभागी इदशरूपधृक् ।
 गोपालो बालगोपालो बालकानन्ददायकः ॥ ४८ ॥
 बालकानां पतिः श्रीशो विरतिः सर्वपापिनां ।
 श्रीलः श्रीमान् श्रीयुतश्च श्रीनिवासः श्रियः पतिः ॥ ४९ ॥
 श्रीदः श्रीशः श्रियः कान्तो रमाकान्तो रमेश्वरः ।
 श्रीकान्तो धरणीकान्त उमाकान्तप्रियः प्रभुः ॥ ५० ॥
 दूष्टोऽभिलाषी वरदो वेदगम्यो दुराशयः ।
 दुःखहर्त्ता दुःखनाशो भवदुःखनिवारकः ॥ ५१ ॥
 यथेच्छाचारनिरतो यथेच्छाचारसुप्रियः ।
 यथेच्छालाभसन्तुष्टो यथेच्छस्य मनोऽन्तरः ॥ ५२ ॥
 नवीननीरदाभासो नीलाञ्जनचयप्रभः ।
 नवदुर्दिनमेघाभो नवमेघच्छविः क्वचित् ॥ ५३ ॥
 स्वर्णवण्णे न्यासधारी द्विभुजो बहुबाहुकः ।
 किरीटधारी सुकुटी मूर्त्तिपञ्चरसुन्दरः ॥ ५४ ॥
 मनोरथपथातीतकारको भक्तवत्सलः ।
 कन्वान्नभोक्ता कपिलो कपिशो गरुडात्मकः ॥ ५५ ॥

सुवर्णपणो हेमाभः पूतनान्तक इत्यपि ।
 पूतनास्तनपाता च प्राणान्तकरणो रिषीः ॥ ५६ ॥
 वत्सनाशो वत्सपालो वत्सेश्वरवसूत्रमः ।
 हेमाभो हेमकण्ठश्च श्रीवत्सः श्रीमतां पतिः ॥ ५७ ॥
 सनन्दनपथाराध्यो धात्राधीतुमतां पतिः ।
 सनल्कुमारयोगात्मा सनकेश्वररूपधृक् ॥ ५८ ॥
 सनातनपदो दाता नित्यचैव सनातनः ।
 भार्ण्डीरवनवासी च श्रीहन्दावननायकः ॥ ५९ ॥
 हन्दावनेश्वरीपूज्यो हन्दारण्यविहारकः ।
 यमुनातीरगोधेनपालको मेघमन्मथः ॥ ६० ॥
 कन्दर्पदर्पहरणो मनोनयननन्दनः ।
 बालकेलिप्रियः कान्तो बालकीडापरिच्छदः ॥ ६१ ॥
 बालानां रक्षको बालः कीडाकौतुककारकः ।
 बाल्यरूपधरो धन्वी धानुष्की शूलधृक् विभुः ॥ ६२ ॥
 अमृतांशोऽमृतवपः पीयूषपरिपालकः ।
 पीयूषपायी पौरव्यानन्दनो नन्दिवर्जनः ॥ ६३ ॥
 श्रीदामांशुकपाता च श्रीदामपरिभूषणः ।
 हन्दारण्यप्रियः कृष्णः किशोरः कान्तरूपधृक् ॥ ६४ ॥
 कामराजः कलातीतो योगिनां परिचिन्तकः ।
 हुषेश्वरः कृपापालो गायत्रीगतिबल्लभः ॥ ६५ ॥
 निर्बाणदायको मोक्षदायी वेदविभागकः ।
 वेदव्यासप्रियो वैद्यो वैद्यानन्दप्रियः शुभः ॥ ६६ ॥

शुकदेवो गयानाथो गयासुरगतिप्रदः ।
 विष्णुर्जिष्णुर्गरिष्ठस्त्विष्टश्च स्यवीयसां ॥ ६७ ॥
 वरिष्ठस्त्व यविष्ठस्त्व भूयिष्ठस्त्व भुवः पतिः ।
 दुर्गतेनाशको दुर्गपालको दुष्टनाशकः ॥ ६८ ॥
 कालोयसर्पदमनो यमुनानिर्मलोदकः ।
 यमुनामुखिने रथे निर्मले पावनोदके ॥ ६९ ॥
 वसन्तं बालगोपालरूपधारी गिरां पतिः ।
 वारदाता वाक्प्रदो बाखीनाथो ब्राह्मणरक्षकः ॥ ७० ॥
 ब्रह्मण्यो ब्रह्मकृद्वर्ष्म ब्रह्मकर्मप्रदायकः ।
 ब्रह्मण्यदेवो ब्रह्मण्यदायको ब्राह्मण्यप्रियः ॥ ७१ ॥
 स्वस्त्रिप्रियोऽस्त्रस्थधरोऽस्तस्थनाशो धियां पतिः ।
 कण्ठपूरधूमिवश्वरूपी विश्वेश्वरः शिवः ॥ ७२ ॥
 शिवात्मको बाल्यवपुः शिवात्मा शिवरूपधृक् ।
 सदाशिवप्रियो देवः शिववन्दो जगतशिवः ॥ ७३ ॥
 गोमध्यवासी गोवासी गोपगोपीमनोऽन्तरः ।
 धर्मो धर्मधुरीणश्च धर्मरूपो धराधरः ॥ ७४ ॥
 स्वोपार्जितयशाः कीर्त्तिवर्ष्णनो नन्दिरूपकः ।
 देवद्विज्ञानदाता योगसाङ्कृतनिवर्त्तकः ॥ ७५ ॥
 तृणावर्त्तप्राणहारी शकटासुरभञ्जनः ।
 प्रलम्बहारी रिपुहा तथा धेनुकमर्हनः ॥ ७६ ॥
 अरिष्ठनाशनोऽचिन्त्यः केशिहा केशिनाशनः ।
 कङ्कहा कंसहा कंसनाशनो रिपुनाशनः ॥ ७७ ॥

यमुनाजलकस्त्रोलदशीं हर्षीं प्रियंवदः ।
 स्वच्छन्दहारी यमुनाजलहारी सुरप्रियः ॥ ७८ ॥
 स्त्रीलाधृतवपुः केलिकारको धरणीधरः ।
 गोप्ता गरिष्ठो गतिदो गतिकारी गयेश्वरः ॥ ७९ ॥
 श्रोभाप्रियः शुभकरो विपुलश्रीप्रतापनः ।
 केशिदैत्यहरो दानी दाता धर्मार्थसाधनः ॥ ८० ॥
 चिसामा चिककृत्सामः सर्वात्मा सर्वदोपनः ।
 सर्वज्ञः सुगतो बुद्धो बौद्धरूपी जनार्दनः ॥ ८१ ॥
 दैत्यारिः पुण्डरीकाक्षः पद्मनाभोऽच्युतोऽस्तितः ।
 पद्माक्षः पद्मजाकान्तो गरुडासनविम्बहः ॥ ८२ ॥
 गारुदतधरो धेनुपालकः सुसविम्बहः ।
 आर्तिहा पापहानेहा भूतिहा भूतिवर्द्धनः ॥ ८३ ॥
 वाञ्छाकल्पद्रुमः साक्षान्मधावी गरुडध्वजः ।
 नीलःश्वेतः सितः कृष्णो गौरः पीताम्बरछदः ॥ ८४ ॥
 भक्तार्त्तिनाशनो गीर्णः श्रीर्णो जोर्णतनुछदः ।
 बलिप्रियो बलिहरो बलिवन्धनतत्परः ॥ ८५ ॥
 वामनो वामदेवश्च दैत्यारिः कञ्जलोचनः ।
 उदीर्णः सर्वतो गोप्ता योगगम्यः पुरातनः ॥ ८६ ॥
 नारायणो नरवपुः कृष्णार्जुनवपुर्धरः ।
 चिनाभिस्त्रृतां सेव्यो युगातीतो युगात्मकः ॥ ८७ ॥
 हंसो हंसी हंसवपुहंसरूपी कृपामयः ।
 इरात्मको हरवपुर्हरभावनतत्परः ॥ ८८ ॥

धर्मरागो यमवपुस्तिपुरान्तकविग्रहः ।
 युधिष्ठिरप्रियो राज्यदाता राजेन्द्रविग्रहः ॥ ८६ ॥
 इन्द्रयज्ञहरो गोवर्हनधारी गिरां पतिः ।
 यज्ञभुग्यज्ञकारी च हितकारी हितान्तकः ॥ ८० ॥
 अकूरवन्द्यो विश्वध्रुगश्वहारी हयास्यकः ।
 हयग्रीवः सितमुखो गोपीकान्तोऽरुणाभजः ॥ ८१ ॥
 निरस्तसाम्यातिशयः सर्वात्मा सर्वखण्डनः ।
 गोपीप्रीतिकरो गोपीमनोहारी हरिईरिः ॥ ८२ ॥
 लक्ष्मणो भरतो रामः शशुध्रो नीलरूपकः ।
 इन्द्रमज्ञानदाता च जानकीबल्लभो गिरिः ॥ ८३ ॥
 गिरिरूपी गिरिमुखो गिरियज्ञप्रवर्त्तकः ।
 गिरेरङ्गधरो गोपगोपीगोतापनाशनः ॥ ८४ ॥
 भवाञ्चिपोतः शुभक्षुभमुक् शुभवर्हनः ।
 वरारोहो इरिमुखो मण्डूकगतिलालसः ॥ ८५ ॥
 नेचबद्धक्रियो गोपबालको बालको गुणः ।
 गुणार्णवप्रियो भूतनाथो भूतात्मकश्च सः ॥ ८६ ॥
 इन्द्रजिङ्गयदाता च यजूषां पतिरप्यतिः ।
 गीर्वाणवन्द्यो गीर्वाणगतिरिटोगुरुर्गतिः ॥ ८७ ॥
 चतुर्मुखस्तुतिमुखो ब्रह्मनारदसेवितः ।
 उमाकान्तधियाऽराध्यो गणनागुणसीमकः ॥ ८८ ॥
 सीमान्तमार्गो गणिकागणमण्डलसेवितः ।
 गोपीटकपद्ममधुपो गोपीटद्वारण्डलेश्वरः ॥ ८९ ॥

गोप्यालिङ्गनकुम्हापी हृदयानन्दकारकः ।
 मयूरपुच्छशिखरः काङ्क्षणाङ्गदभूषणः ॥ १०० ॥
 स्वर्णचम्पकसन्दोलः स्वर्णनूपुरभूषणः ।
 स्वर्णताटङ्ककर्णश्च स्वर्णचम्पकभूषितः ॥ १०१ ॥
 चूडाग्रार्पितरनेन्द्रसारः स्वर्णाम्बरच्छदः ।
 आजानुबाहुः सुमुखो जगज्जननतपरः ॥ १०२ ॥
 बालकीडाऽतिचपलो भाण्डीरवननन्दनः ।
 महाशालः श्रुतिमुखो गङ्गाचरणसेवनः ॥ १०३ ॥
 गङ्गामुपादः करजाकरतोयाजलेश्वरः ।
 गण्डकीतीरसमूतो गण्डकीजलमर्दनः ॥ १०४ ॥
 शालग्रामः शालरूपी शशिभूषणभूषणः ।
 शशिपादः शशिनखो वराहो युक्तीप्रियः ॥ १०५ ॥
 प्रेमप्रदः प्रेमलभ्यो भक्त्यातीतो भवप्रदः ।
 अनन्तशायी शवकच्छयनो योगिनीश्वरः ॥ १०६ ॥
 पूतनाशकुनिप्राणहारको भवपालकः ।
 सर्वलक्षणलक्षणो लक्ष्मीमान् लक्ष्मणाग्रजः ॥ १०७ ॥
 सर्वान्तकृत् सर्वगुह्यः सर्वातीतोऽसुरान्तकः ।
 ग्रातराशनसम्पूर्णो धरणीरेणुगुणितः ॥ १०८ ॥
 इज्यो महेज्यः सर्वेज्य इज्यरूपीज्यभोजनः ।
 ब्रह्मार्पणपरो नित्यं ब्रह्मामिप्रीतिलालसः ॥ १०९ ॥
 मदनो मदनाराध्यो मनोमथनरूपकः ।
 नीलाञ्चिताकुञ्चितको बालदन्दविभूषितः ॥ ११० ॥

स्तोककीडापरो नित्यं स्तोकभोजनतत्परः ।
 खलिताविश्वाश्यामखतावन्दितपादकः ॥ १११ ॥
 श्रीमतीप्रियकारी च श्रीमत्या पादपूजितः ।
 श्रीसंसेवितपादोङ्गो बेणुवाद्यविश्वारदः ॥ ११२ ॥
 शृङ्गवेचकरो नित्यं शृङ्गवाद्यप्रियः सदा ।
 बलरामानुजः श्रीमान् गजेन्द्रस्तुतपादकः ॥ ११३ ॥
 हस्तायुधः पीतवासा नीलाम्बरपरिछदः ।
 गजेन्द्रवक्षो हेरम्बो ललनाकुखपालकः ॥ ११४ ॥
 रासकीडाविनोदश्च गोपीनयनहारकः ।
 बलप्रदो वीतभयो भक्तार्त्तिपरिनाशनः ॥ ११५ ॥
 ✓ भक्तप्रियो भक्तिदाता दामोदर *इभस्यतिः ।
 इन्द्रदर्पहरोऽनन्तो नित्यानन्दश्चिदात्मकः ॥ ११६ ॥
 चैतन्यरूपश्चैतन्यश्चेतनागुणवर्जितः ।
 अहैताचारनिपुनोऽहैतः परमनायकः ॥ ११७ ॥
 शिवभक्तिप्रदो भक्तो भक्तानामन्तराशयः ।
 विहक्तमो दुर्गतिहा पुण्यात्मा पुण्यपालकः ॥ ११८ ॥
 ज्येष्ठः श्रेष्ठः कनिष्ठश्च निष्ठोऽतिष्ठ उमापतिः ।
 सुरेन्द्रवन्द्यचरणो गोचहा गोचवर्जितः ॥ ११९ ॥
 नारायणप्रियो नारशायी नारदसेवितः ।
 गोपालबालसंसेव्यः सदानिर्मलमानसः ॥ १२० ॥

---

* इडस्यतिरिति P.

मनुमन्त्रो मन्त्रपतिर्धाता धामविवर्जितः ।
 धराप्रदो धृतिगुणो योगीन्द्रः कल्पपादपः ॥ १२१ ॥
 अचिन्त्यातिशयानन्दरूपी पाण्डवपूजितः ।
 शिशुपालप्राणहारी दन्तवक्निसूहनः ॥ १२२ ॥
 अनादिरादिपुरुषो गोची गामविवर्जितः ।
 सर्वापत्तारकोदुर्गो दुष्टदैत्यशुखान्तकः ॥ १२३ ॥
 निरन्तरः शुचिमुखो निकुम्भकुलदीपनः ।
 भानुर्हनूर्हनुः स्थाणुः कृशानुः कृतनुर्धनुः ॥ १२४ ॥
 जनुर्जमादिरहितो जातिगोचविवर्जितः ।
 दावानखनिहन्ता च दनुजारिवकापहा ॥ १२५ ॥
 प्रस्त्रादभक्तो भक्तेष्टदाता दानवगोचहा ।
 सुरभिर्दुर्घपो दुर्घहारी शौरिः शुचां हरिः ॥ १२६ ॥
 यथेष्टदोऽनिसुखभः सर्वज्ञः सर्वतोमुखः ।
 दैत्यारिः कैटभारिश्च कंसारिः सर्वतापनः ॥ १२७ ॥
 हिमुजः षड्भुजो छन्तभुजो मातलिसारथिः ।
 शेषः शेषाधिनाथश्च शेषी शेषान्तविद्वहः ॥ १२८ ॥
 केतुर्धरिचीचारिच्चतुर्मूर्च्छतुर्गतिः ।
 चतुर्झा चतुरात्मा च चतुर्खंगप्रदायकः ॥ १२९ ॥
 कन्दपदपंहारी च नित्यः सर्वाङ्गसुन्दरः ।
 शचीपतिपतिनेता दाता मोक्षगुरुर्दिंजः ॥ १३० ॥

* सप्तरिस्कुदमेतदुत्तरार्थे ।

हृतस्वनाथोऽनाथस्य नाथः श्रीगुरुडासनः ।
 श्रीष्ठरः श्रीकरः श्रेयः पतिर्गतिरपां पतिः ॥ १३१ ॥
 अशेषवन्दो गीतात्मा गीतागानपरायणः ।
 गायत्रीधामशुभदो वेलामोहपरायणः ॥ १३२ ॥
 धनाधिपः कुलपतिर्बसुदेवात्मजोऽरिहा ।
 अजैकपात् सहस्राच्चो नित्यात्मा नित्यविग्रहः ॥ १३३ ॥
 नित्यः सर्वगतः स्थाणुरजोऽमिर्गिरिनायकः ।
 गोनायकः शोकहन्ता कामारिः कामदीपनः ॥ १३४ ॥
 विजितात्मा विधेयात्मा सोमात्मा सोमविग्रहः ।
 ग्रहरूपी ग्रहाध्यक्षो ग्रहमहेनकारकः ॥ १३५ ॥
 वखानसः पुण्यजनो जगदादिर्जगत्पतिः ।
 नीखेन्द्रीवरभो नीखवपुः कामाङ्गनाशनः ॥ १३६ ॥
 कामवीजान्वितः स्थूलः कृशः कृशतनुर्निंजः ।
 नैगमेयोऽमिपुष्टश्च घात्मातुर उमापतिः ॥ १३७ ॥
 मण्डुकवेशाध्यक्षश्च तथा नकुलनाशनः ।
 सिंहो हरीन्द्रः केशीन्द्रहन्ता तापनिवारणः ॥ १३८ ॥
 गिरीन्द्रजापादसेव्यः सदा निर्मलमानसः ।
 सदाशिवप्रियो देवः शिवः सर्वं उमापतिः ॥ १३९ ॥
 शिवभक्तो गिरामादिः शिवाराध्यो जगद्गुरुः ।
 शिवप्रियो नीखकरुः शितिकण्ठं ऊषापतिः ॥ १४० ॥
 ग्रदुम्पुच्छो निश्ठः शठः शठधनापहा ।
 धूपप्रियो धूपदाता गुग्गूख्वगुरुधूपितः ॥ १४१ ॥

नीखाम्बरः पीतवासा रक्षस्वेतपरिच्छदः ।
 निशापतिर्दिवानाथो देवब्राह्मणपालकः ॥ १४२ ॥
 उमाप्रियो योगिमनोहारी हारविभूषितः ।
 खगेन्द्रवन्दयापादाञ्जः सेवातपपराम्बुखः ॥ १४३ ॥
 परार्थदोऽपरपतिः परात्परतरो गुरुः ।
 सेवाप्रियो निर्गुणश्च सगुणः अतिसुन्दरः ॥ १४४ ॥
 देवाधिदेवो देवेशो देवपूज्यो दिवापतिः ।
 दिवः पतिर्दृष्टानुः सेवितेसितदायकः ॥ १४५ ॥
 गोतमाञ्चबवासी च गोतमश्रीनिषेवितः ।
 रक्षाम्बरधरो दिव्यो देवीपादाञ्जपूजितः ॥ १४६ ॥
 सेवितार्थप्रदाता च सेवासेव्यगिरीन्द्रञ्जः ।
 धातुर्मनोविहारी च विधाता धातुरक्षमः ॥ १४७ ॥
 अज्ञानहता ज्ञानेन्द्रवन्द्यो वन्द्यधनाधिपः ।
 अपां पतिर्जसनिधिर्धरापतिरशेषकः ॥ १४८ ॥
 देवेन्द्रवन्द्यो लोकात्मा चिलोकात्मा चिलोकपात् ।
 गोपालदायको गन्धप्रदो गुह्यकसेवितः ॥ १४९ ॥
 निर्गुणः पुरुषातीतः प्रकृतेः पर उच्चवलः ।
 कार्त्तिकेयोऽसृताहर्ता नागारिनार्गहारकः ॥ १५० ॥
 नागेन्द्रशायी धरणीपतिरादित्यरूपकः ।
 यशस्वी विगताश्री च कुरुक्षेचाधिपः शशी ॥ १५१ ॥
 शशकारिःशुभाचारो गीर्वाणगणसेवितः ।
 गतिप्रदो नरसखःश्रीतलात्मा यशःपतिः ॥ १५२ ॥

विजितारिंगणाथचो योगात्मा योगपालकः ।
 देवेन्द्रसेव्यो देवेन्द्रपापहारी यशोधनः ॥ १५३ ॥
 अकिञ्चनधनः श्रीमानमेयात्मा महाद्रिधृक् ।
 महाप्रलयकारी च शशीसुतजयप्रदः ॥ १५४ ॥
 अनेश्वरः सर्वविधिरूपी ब्राह्मणपालकः ।
 सिंहासननिवासी च चेतनारहितः शिवः ॥ १५५ ॥
 शिवप्रदो दक्षयशस्ता भृगुनिवारकः ।
 वीरभद्रभयावर्त्तः कालः परमनिर्वणः ॥ १५६ ॥
 उदूखलनिवद्य शोकात्मा शोकनाशनः ।
 आत्मयोनिः स्वयंजातो वैखानःपापहारकः ॥ १५७ ॥
 कीर्तिप्रदः कीर्तिदाता गजेन्द्रभुजपूजितः ।
 सर्वान्तरात्मा सर्वात्मा मोक्षरूपी निरायुधः ॥ १५८ ॥
 उद्धवज्ञानदाता च यमस्त्रार्जुनभञ्जनः ।
 इत्येतत् कथितं देवि सहस्रं नाम चोक्तम् ॥ १५९ ॥
 आदिदेवस्य वै विष्णोर्बालकत्वमुपेयुषः ।
 यः पठेत् पाठ्येद्वापि शृणुयात् श्रावयीत वा ॥ १६० ॥
 किञ्चल्लं लभते देवि वक्तुं नास्ति मम प्रिये ।
 शक्तिर्गोपालनामस्त्र सहस्रस्य महेश्वरि ॥ १६१ ॥
 ब्रह्महत्यादिकानीह पापानि च महान्ति च ।
 विलयं यान्ति देवेश गोपालस्य प्रसादतः ॥ १६२ ॥
 द्वादश्यां पौर्णमास्यां वा सप्तम्यां रविवासरे ।
 पक्षहये च सम्याप्य हरिवासरमेव च ॥ १६३ ॥

यः पठेच्छृणुयाद्वापि न जनुलस्य विद्धते ।
 सत्यं सत्यं महेशानि सत्यं सत्यं न संशयः ॥ १६४ ॥
 एकादश्यां शुचिभूत्वा सेव्या भक्तिर्हरेः शुभा ।
 शुभ्वा नामसहस्राणि नरो मुच्येत पातकात् ॥ १६५ ॥
 न शठाय प्रदातव्यं न धर्मध्वजिने पुनः ।
 निन्दकाय च विप्राणां देवानां वैष्णवस्य च ॥ १६६ ॥
 गुरुभक्तिविहीनाय शिवदेवरताय च ।
 राधादुर्गाभेदमतौ सत्यं सत्यं न संशयः ॥ १६७ ॥
 यदि निन्देमहेशानि गुरुहा स भवेत्तुवं ।
 वैष्णवेषु च शान्तेषु नित्यं वैराग्यरागिषु ॥ १६८ ॥
 ब्राह्मणाय विशुद्धाय सन्ध्याच्चनरताय च ।
 अहैताचारनिरते शिवभक्तिरताय च ॥ १६९ ॥
 गुरुवाक्यरतायैव नित्यं देयं महेश्वरि ।
 गोपितं सर्वतन्त्रेषु तव सेहात् प्रकोर्त्तितं ॥ १७० ॥
 नातःपरतरं स्तोत्रं नातःपरतरो मनः ।
 नातःपरतरो देवो युगेष्वपि चतुर्ष्वपि ॥ १७१ ॥
 हरिभक्तेःपरा नास्ति मोक्षश्रेणी नगेन्द्रजे ।
 वैष्णवेभ्यः परं नास्ति प्राणेभ्योऽपि प्रिया मम ॥ १७२ ॥
 वैष्णवेषु च सङ्गे मे सदा भवतु सुन्दरि ।
 यस्य वंशे क्वचिद्वात् वैष्णवो रागवर्जितः ॥ १७३ ॥
 भवेत्तद्वंशके ये ये पूर्वे स्युः पितरस्तथा ।
 भवन्ति निर्मलास्ते हि यान्ति निर्बाणतां हरेः ॥ १७४ ॥

बहुना किमिहोत्तेन वैष्णवानान्तु दर्शनात् ।
 निर्मलाः पापरहिताः पापिनः स्युर्न संशयः ॥ १७५ ॥
 कलौ बालेश्वरो देवः कलौ गङ्गैव केवला ।
 कलौ नास्त्र्येव नास्त्र्येव नास्त्र्येव गतिरन्यथा ॥ १७६ ॥
 इति श्रीगारदसपक्षरात्रे चालाक्षत्वादेचतुर्थरात्रेशोपाचरात्मनान्तर्मोऽध्यात्मः ॥ ८ ॥

नवमोऽध्यात्मः ।

श्रीमहारेत्व उक्ताच ।

परिभाषामयो वस्ये उपचारविधौ हरेः ।
 द्रव्याणां यावती संख्या पाचाणां द्रव्यसंज्ञतिः ॥ १ ॥
 इष्टकं राजतं तास्तं मारकूटसूगादिना ।
 उपचारविधावेतत् द्रव्यमाहुर्मनीषिणः ॥ २ ॥
 आसने पञ्च पुण्याणि स्वागते षट् चतुर्घण्ठां ।
 जलं श्यामाकटूर्बाङ्गविष्णुकान्ताभिरीरितं ॥ ३ ॥
 पाये चार्ये जलं तावद्वन्धपुण्याच्चतान्वितं ।
 दूर्बास्तिलाच्चतन्नैव कुशाग्रश्वेतसर्षपाः ॥ ४ ॥
 जातीफलं खवङ्गस्त्रं कङ्कोलं तीयषट्पलं ।
 प्रोक्तमाचमनं कास्ये मधुपर्कं घृतं मधु ॥ ५ ॥
 दध्ना सह पलैकान्तु शुद्धं वारि तथाचमे ।
 परिमाणन्तु पञ्चाशत् पलं वा शुद्धमस्मसः ॥ ६ ॥

निर्मलेनोदकेनाथ सर्वं परिपूर्णता ।
 सखिलं गहितं सर्वं त्यजेत् पूजाविधौ हरे ॥ ७ ॥
 वितस्तिमाचादधिकं मूलं^१ ।
 सर्वाचाभरणान्येव मुक्तारत्नयुतानि च ॥ ८ ॥
 चन्दनागुरुकर्पूरपद्मगन्धपलावधि ।
 नानाविधानि पुष्पाणि पञ्चाशदधिकानि च ॥ ९ ॥
 कांस्यादिनिर्मिते पात्रे धूपगुण्डुकर्मभाक् ।
 यावङ्गश्यं भवेत् पुंसस्तावहस्याज्ञनार्हने ॥ १० ॥
 नैवेद्यं यत्तु भक्ष्यश्च तदादिकचतुर्विधं ।
 कर्पूरादिष्टारूप्तिः सा च कार्पासनिर्मिता ॥ ११ ॥
 सप्ताष्टक्या सुसंज्ञो दीपः स्याच्छुद्रज्ञुलः ।
 शिलापिष्ठं बन्दनायां सप्तधा वर्णयेत्तरः ॥ १२ ॥
 कार्या तास्त्रादिपात्रे तत् प्रीतये इरिमेधसः ।
 दूब्बाच्छतप्रमाणन्तु विशेयन्तु शताधिकं ॥ १३ ॥
 तत्त्वतोऽयं विधिः प्रोक्तो विभवे सति सर्वदा ।
 एषामभावे सर्वेषां यथा शक्त्याभिपूजयेत् ॥
 सर्वभोगान्वितो भूत्वा ब्रजेदन्ते हरे: पुरं ॥ १४ ॥
 इति श्रीनारदपत्ररात्रे चतुर्थरात्रे पूजादत्यविधानं नवमोऽध्यायः ॥ ६ ॥

^१ सर्वत्रैवं पाठः प्रमादपरम्परापतिः परम्पु मूलमर्थम् पञ्चकमिति भवितुमहंति ।

दशमोऽध्यायः ।

—०—

श्रीमहादेव उवाच ।

यस्य दर्शनमिच्छन्ति देवा ब्रह्मराहयः ।
कृपया देवदेवेश मदग्रे सन्निधीभव ॥ १ ॥
तस्य ते परमेशान् स्वागतं स्वागतं प्रभो ।
कृतार्थैऽनुगृहीतोऽस्मि सफलं जीवितं मम ॥ २ ॥
यदागतोऽसि देवेश चिदानन्दमयाव्यय ।
अज्ञानादा प्रमादादा वैकल्यात् साधनस्य च ।
यद्यपूर्णं भवेत् कल्यं तथाप्यभिमुखो भव ॥ ३ ॥
इत्यावाहनं ।

यद्गतिस्तेशसम्पर्कात् परमानन्दसम्भव ।
तस्मै ते परमेशाय पाचं शुद्धाय कल्पये ॥ ४ ॥
इति पाठं ।

देवानामपि देवाय देवानां देवतात्मने ।
आचामं कल्पयामीश चात्मनां शुद्धिहेतवे ॥ ५ ॥
इत्याचमनीयं ।

तापचयहरं दिव्यं परमानन्दसम्भवं ।
तापचयविमोक्षाय तवायै कल्पयामयहं ॥ ६ ॥
इत्यच ।

सर्वकल्पहीनाय परिपूर्णसुखात्मने ।
मधुपर्कमिदं देव कल्पयामि प्रसीद मे ॥ ७ ॥

इति मधुपर्कः ।

उच्छिष्टोऽप्यशुचिर्विधि यस्य स्वरणमाचतः ।
शुद्धिमाप्नोति तस्मै ते पुनराचमनीयकं ॥ ८ ॥

इति पुनराचमनीयं ।

परमानन्दबोधाय निमग्ननिजमूर्तये ।
साङ्गोपाङ्गमिदं स्थानं कल्पयाम्यहमीश ते ॥ ९ ॥

इति बालीयं ।

मायाचिचपटाच्छन्ननिजगुह्योरुतेजसे ।
निरावरणविज्ञाय वासस्ते कल्पयाम्यहं ॥ १० ॥

इति बालं ।

यमाश्रित्य महामाया जगत्संमोहनी सदा ।
तस्मै ते परमेशाय कल्पयाम्युत्तरीयकं ॥ ११ ॥

इत्युत्तरीयं ।

यस्य शक्तिव्येषेदं सम्प्रोतमखिलं जगत् ।
यज्ञसूचाय तस्मै ते यज्ञसूचं प्रकल्पये ॥ १२ ॥

इति यज्ञोपवीतं ।

स्वभावसुन्दराङ्गाय नानाशक्त्याश्रयाय ते ।
भूषणानि विचित्राणि कल्पयामि सुराच्छित ॥ १३ ॥

इति भूषणानि ।

समस्तदेवदेवेश सर्वत्रस्तिकरं परं ।
अखण्डानन्दसम्पूर्णं एहाण जलमुक्तम् ॥ १४ ॥

इति जर्ण ।

परमानन्दसौरभ्यपरिपूर्णदिग्नक्तरं ।
गृहाण परमं गन्धं कृपया परमेष्वर ॥ १५ ॥

इति गन्धः ।

तुरीयवनसमूतं नानागुणमनोहरं ।
सुमन्दसौरभं पुष्पं एष्टामिदमुक्तम् ॥ १६ ॥

इति पुष्पं ।

वनस्पतिरसो दिव्यो गन्धाद्यः सुमनोहरः ।
आग्रेयः सर्वदेवानां धूपोऽयं प्रतिएष्टाम ॥ १७ ॥

इति धूपः ।

सुप्रकाशो महादीपः सर्वतस्तिमिरापहः ।
सवाह्याभ्यन्तरं ज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिएष्टाम ॥ १८ ॥

इति दीपः ।

सत्पाचसिङ्गं सुभगं विविधानेकभूषणं ।
निवेदयामि देवेश सानुगाय एहाण तंत् ॥ १९ ॥

इति निवेदं ।

ततो जर्ण ‘समस्तदेवदेवेश’ इवादिना ।

पूजा च पञ्चधा प्रोक्ता तासां भेदान् शृणुष्व मे ।
अभिगमनमुपादानं योगः स्वाध्याय एव च ।
इज्या पञ्चप्रकाराञ्ची क्रमेण कथयामि ते ॥ २० ॥

ततोऽभिगमनं नाम देवतास्थानमार्जनं ।
उपलेपननिर्मात्यदूरीकरणमेव च ॥ २१ ॥
उपादानं नाम गन्धपुष्पादिचयनन्तथा ।
योगो नाम स्वदेहस्य स्वात्मत्वेनैव भावना ॥ २२ ॥
स्वाध्यायो नाम मन्त्रार्थसन्धानपूर्वको जपः ।
सूक्तस्तोत्रादिपाठस्तु हरिसंकीर्तनन्तथा ॥ २३ ॥
तस्वादिशास्त्राद्यभ्यासः स्वाध्यायःपरिकीर्तिः ।
इच्या नाम स्वदेवस्य पूजनन्तु यथार्थतः ॥ २४ ॥
इति पञ्चप्रकारार्चो कथिता तत्र सुब्रते ।
सार्थिंसामीप्यसालोक्यसायुज्यसारूप्यदा क्रमात् ॥ २५ ॥
इति श्रीनारदपरमाने चतुर्थरत्ने पञ्चप्रकारार्चोविधिर्ग्रन्थमोऽध्यायः ॥ १० ॥

रक्षादश्मोऽध्यायः ।

श्रीशिव उवाच ।

अथ इदं शसंशुद्धिविष्णवानामिहोच्यते ।
यहोपसर्पणवैव तथानुगमनं हरेः ॥ १ ॥
भक्तिप्रदक्षिणवैव पादयोः शोधनं पुनः ।
पूजार्थं पञ्चपुष्पाणां भक्तैवोत्तोलनं हरेः ॥ २ ॥
करयोः सर्वशुद्धीनामियं शुद्धिविशिष्यते ।
तत्रामकीर्तनवैव गुणानामपि कीर्तनं ॥ ३ ॥

भक्त्या श्रीकृष्णदेवस्य वचसः शुद्धिरिष्यते ।
 तत्कथाश्चवरणचैव तस्योत्सवनिरीक्षणं ॥ ४ ॥
 श्रोचयोनेचयोच्चैव शुद्धिः सम्यगिहोच्यते ।
 पादोदकस्य निर्मात्यमालानामपि धारणं ॥ ५ ॥
 उच्यते शिरसः शुद्धिः प्रणतस्य हरेः पुनः ।
 आप्राणं गन्धपुष्पादेनिर्मात्यस्य तपोधनं ॥ ६ ॥
 विशुद्धिः स्यादनन्तस्य प्राणस्थापि विधीयते ।
 पञ्चं पुष्पादिकं यज्ञ छष्टा पादयुगार्पितं ॥ ७ ॥
 तदेकं पावनं लोके तद्वि सर्वं विश्रोधयेत् ।
 ललाटे च गदा कार्या मूर्ध्नि चापं शरांस्तथा ॥ ८ ॥
 नन्दकचैव हन्मध्ये शहुं चक्रं भुजइये ।
 शहुं चक्रान्वितो विप्रः श्मशाने मिथ्यते यदि ॥ ९ ॥
 प्रयागे या गतिः प्रोक्ता सा गतिस्तस्य गोतम ।
 यानैव्वा पादुकाभिर्वा यानं भगवतो यहे ॥ १० ॥
 देवोत्सवेष्वासवी च अप्रणामो मद्यतः ।
 उच्चिष्टे चैव वाऽशौचे भगवहन्दनादिकं ॥ ११ ॥
 एकहस्तप्रणामश्च तत्पुरस्तात् प्रदक्षिणं ।
 पादप्रसारणचैव तथा पर्यङ्कबन्धनं ॥ १२ ॥
 शयनं भक्षणच्चापि मिथ्याभाषणमेव च ।
 उच्चैर्भाषो मिथो वैरं रोदनानि च विश्रहः ॥ १३ ॥
 निश्चानुग्रहचैव स्त्रीषु च कूरभाषणं ।
 कन्चलावरणचैव परनिन्दा परस्तुतिः ॥ १४ ॥

अश्लीलभाषणच्चैव अधोवायुविमोक्षणं ।
 शक्तौ गौणोपचारश्च अनिवेदितभक्षणं ॥ १५ ॥
 तत्तत्कालभवानाच्च फलादीनामनर्पणं ।
 विनियुक्तावशिष्टस्य प्रदानं व्यञ्जनस्य च ॥ १६ ॥
 स्पष्टीकृत्वासनच्चैव परनिन्दा परस्तुतिः ।
 गुरौ मौनं निजस्तोत्रं हेवतानिन्दनलक्ष्या ॥
 अपराधस्तथा विष्णोद्दीर्चिंशत् परिकीर्तिः ॥ १७ ॥
 सालग्रामशिलातोयं न पीत्वा यस्तु मस्तके ।
 प्रचेपणं प्रकुर्वीत ब्रह्महा स निगच्छते ॥ १८ ॥
 विष्णोः पादोदकं पीतं कोटिजन्माघनाशनं ।
 तदेवाष्टगुणं पापं भूमौ विन्दुनिपातनात् ॥ १९ ॥

धारकसदस्तु ।

अकालमृत्युहरणं सर्वव्याधिविनाशनं ।
 विष्णोः पादोदकं पुण्यं शिरसा धारयाम्यहं ॥ २० ॥
 हत्यां हन्ति तदङ्गिजापि तुलसी स्त्रेयच्च तोयं पदे ।
 नैवेद्यं वहु अन्नपानजनितं गुर्वङ्गनासङ्गजं ॥ २१ ॥
 श्रीशाधीनमतिःस्थितिर्हरिजनैस्तत्सङ्गजं किञ्चिषं ।
 सालग्रामशिलाच्चनस्य महिमा कोऽप्येष लोकोत्तरः ॥ २२ ॥
 केशवाग्रे नृत्यगीतं यःकरोति कलौ नरः ।
 पदे पदेऽश्वमेधस्य फलमाप्नोति नित्यशः ॥ २३ ॥

वाशिष्ठे ।

केशवाग्रे वृत्यगीतं न करोति हरेदिने ।

वह्निना किं न दग्धोऽसौ गतः किं न रसात्सु ॥ २४ ॥

गारदीबे ।

स्मरणं कीर्तनं विष्णोः कलौ मन्त्रजपादिषु ।

दानन्तु प्रीतये तस्य नान्यथा गतिरिष्यते ॥ २५ ॥

इति श्रीगारहयश्चराचे ज्ञानानुष्ठाने चतुर्थं राचे दादम्बुद्दिटेका-
दशोऽध्यावः समाप्तस्यायं चतुर्थं राच ॥ ११ ।

५ राचं ॥

प्रथमोऽध्यायः ॥

—*—

बीमहादेव उवाच ।

अथोच्यन्ते पुनर्मन्त्राः शृणुष्वैकमनाः प्रिये ।
 येषां विज्ञानमापेण नरो भक्त्वमाव्रजेत् ॥ १ ॥
 येषां तत्त्वादिशास्त्राणां विचारो नैव हि क्षुचित् ।
 करोम्यशेषतो देवि भक्तिमुक्तिप्रदो नृणां ॥ २ ॥
 उपदेशविधिं वच्ये श्रीकृष्णस्य कलौ यथा ।
 दद्यान्मन्त्रं गुरुः स्वच्छः शिष्यं भक्तिसमन्वितं ॥ ३ ॥
 उपोच्यैकदिनं पूर्वं यदा भुक्ता हविष्यकं ।
 स्त्रात्वा तु निर्मले तोये पूर्वास्यः सुख्यमानसः ॥ ४ ॥
 शिष्यच्चोदत्पुरुषस्यच्च हरेन्मन्त्रस्तु षोडश ।
 स आवैव ततो दद्यान्मन्त्रं चैलोक्यमङ्गलं ॥ ५ ॥
 ततो गृहः स्वयं देवं सम्पूज्य विधिवद्वनेत् ।
 वैष्णवोक्तविधानेन स्थगित्वा संखृतेऽपि च ॥ ६ ॥
 ततस्तु दक्षिणा देया शिष्येण गुरवे यथा ।
 सामर्थ्येन स्वशक्त्या तु विज्ञानाव्यविवर्जितः ॥ ७ ॥

अथोच्यन्ते महामन्त्राः कृष्णस्य बालरूपिणः ।
नामः सहस्रं शतकं कवचस्व सुरेश्वरि ॥ ८ ॥

श्रीहास्त्राय नमः ।

अष्टादशार्णो मारान्तो मनुः सत्तधनप्रदः ।
कृष्णादशादशार्णोक्तं माररूढस्वरैः क्रमात् ।
अङ्गान्यस्य मनोरङ्गदिक्पालास्त्रैः समर्चना ॥ ९ ॥
पाणौ पायसपङ्कमाहितरसं विभ्रमुदा दक्षिणे ।
सब्ये शारदचन्द्रमण्डलनिंभं हैयङ्गवीनं दधत् ॥ १० ॥
करुणे कल्पितपुण्डरीकनखवहाम प्रदीप्तं वहन् ।
देवो दिव्यदिग्म्बरो दिशतु नः सौख्यं यशोदासुतः ॥ ११ ॥
दिनशोऽभ्यर्थं गोविन्दं इचिंश्चास्तमानतः ।
जप्ता दशांशं जुहुयात् सितान्नेन पयोन्यसा^१ ॥ १२ ॥
पश्यस्यं देवमभ्यर्थं तर्पयेत्तन्मुखान्वजे ।
क्षीरेण कदलीपङ्कैर्द्भ्रा हैयङ्गवेन च ॥ १३ ॥
सुतार्थीं तर्पयेहेवं वत्सरात्मभते सुतं ।
यद्विच्छति तत्सर्वं तर्पणादेव सिङ्गति ॥ १४ ॥
तारं हङ्गगवान् ढेऽन्तो नन्दपुच्चपदं तथा ।
नन्दान्ते वपुषे इस्ताग्निमयोऽन्ते दशार्णकः ॥ १५ ॥
अष्टाविंशत्यक्षरोऽयं ब्रुवेह्नाचिंशदक्षरं ।
नन्दपुच्चपदं ढेऽन्तं श्यामलाङ्गपदन्तथा ॥ १६ ॥

^१ खिङ्गान्नेन पयोऽन्मसेति बुद्धतरः प्राप्तः ।

तथा बालवपुः कृष्णो गोविन्दो दशवर्णकः ।
 अनयोर्क्षरद कृष्णस्तुष्टीगतुष्टभौ ॥ १७ ॥
 आचक्राचैरङ्गसंस्येदिक्पात्रास्त्रैः प्रपूजनं ।
 दक्षिणे रत्नवेचकं वामे सौवर्णवेचकं ॥ १८ ॥
 करे दधानं देवीभ्यामाञ्जिष्ठं चिन्तयेहरिं ।
 जपेत्तुच मनुवरो पायसैरयुतं हुनेत् ॥ १९ ॥
 एवं सिद्धमनुर्मन्त्री चैलोक्येष्वर्यभाग्मवेत् ।
 तारादिर्भवान् छेऽन्तो रुक्मिणीबहुभस्तया ॥ २० ॥
 शिरोऽन्तः षोडशाणोऽयं रुक्मिणीबहुभाह्वयः ।
 सर्वसाक्षात्मदो मन्त्रो नारदोऽस्य मुनिः स्मृतः ॥ २१ ॥
 छन्दोऽनुष्टुप्वेषता च रुक्मिणीबहुभो हरिः ।
 एकद्वयेदमुनिद्वयर्यरस्याङ्गकल्पना ॥ २२ ॥
 तापिञ्चच्चविरक्तुगां प्रियतमां स्वर्णप्रभामम्बुज-
     प्रोचदामभुजां स्ववाहुतयाऽऽक्षिष्ठन् स चिन्ताश्यया ।
 क्षिष्ठन्तीं सायमानहस्तविलसत्सौवर्णवेच्चिरं
     पायाहः शणसूनपीतवसनो नानाविभूषो हरिः ॥ २३ ॥
 ध्यात्वैवं रुक्मिणीनाथं जप्यास्त्रमिमं मनुं ।
 अयुतं जुहुयात् पश्चैररणैर्मधुराम्भुतैः ॥ २४ ॥
 अर्चयेन्नित्यमङ्गैस्तं नारदादैर्हिंशोऽधिष्ठैः ।
 वज्जाचैरपि धर्मार्थकाममोक्षात्मे नरः ॥ २५ ॥
 लीलादण्डधरो गोपीजनसंसङ्कदोःपदं ।
 दण्डान्ते वालरूपेति मेषश्यामपदक्षतः ॥ २६ ॥

भगवन् विष्णुरित्युक्तो विष्णुजायान्तको मनुः ।
एकोनचिंशदलोऽस्य मुनिनारद ईरितः ॥ २७ ॥
छन्दोऽनुष्टुप्वेषता च लीलादण्डहरिमतः ।
मुन्यविकरणाङ्गाविषयैरङ्गाक्रिया मता ॥ २८ ॥

सम्मोहयन्निजकरा भक्तस्यलीला

दण्डेन गोपयुवतीः सुरसुन्दरीय ।

दिश्यान्निजप्रियतमासुगदघ्नहस्तो

देवः श्रियं निहतकंस उरकमो वः ॥ २९ ॥

ध्यात्वैवं प्रजपेत्सूक्ष्मं अयुतं सिततरुदुलैः ।
चिमध्वकौरुनेदङ्ग दिक्पालास्तैः समर्चयेत् ॥ ३० ॥
लीलादण्डहरिं यो वै भजते नित्यमादरात् ।
स पूज्यते सर्वसोकैर्जनं भजेदिन्द्रिरा सदा ॥ ३१ ॥

योदशस्वरयुतः शङ्खीं मोहा स केशवः ।

तथा मां सयुगस्तारः शिवः सप्ताच्छरोऽपरः ॥ ३२ ॥

आचकाचैरङ्गलूपिनारदोऽस्य मुनिः सूतः ।

छन्द उष्णिग्नवेषता च गोबस्तुभ उदाहृतः ॥ ३३ ॥

ध्येयोऽच्युतः स कपिलागणमध्यसंस्थो

य आङ्गयन् दधि दक्षिणदोष्णि वेणुं ।

पाशं सयष्ठि सपत्नपयोदनीखः

पीताम्बरोऽहिरिपुपिच्छकृतावतंसः ॥ ३४ ॥

मनुं लक्ष्म जपेदेतं हुनेत् सप्तसहस्रकं ।

गोह्रीरङ्गदिक्पालमध्येऽर्चं गोगलान्तकं ॥ ३५ ॥

अष्टोत्तरसहस्रं यः पयोभिर्द्वनशो हुनेत् ।
 पतञ्जगोगणैराष्ट्रो दशाख्येनैव वा विधिः ॥ ३६ ॥
 स नरो वासुदेवो हनुमेन्द्रम् भगवत्पदं ।
 श्रीगोविन्दपदं तद्द्वादशाखोऽयमीरितः ॥ ३७ ॥
 मनुर्नारदगायत्रीकृष्णार्थादिरथाङ्गकं ।
 एकाच्चिवेदभूताख्येः समसैरपि कल्पयेत् ॥ ३८ ॥
 वन्दे कल्पद्रुममूलाश्रितमस्त्रिमयसिंहासने सम्बिटं
 नीलाभं पीतवस्त्रं करकमलसच्चकुवेणुं मुरारिं ।
 गोभिः सप्तसवाभिर्द्वत्तमरपतिप्रौढ़हस्तस्थकुम्भ-
 प्रच्योत्तसौधधाराराघपितमभिनवामोजपचाभनेचं ॥ ३९ ॥
 ध्यात्वैवमच्युतं जप्ता रविलक्षं हुनेत्ततः ।
 दुर्घट्यैर्दशसाहस्रं दिनशोऽसुं समर्चयेत् ॥ ४० ॥
 गोष्ठे प्रतिष्ठितं वापि गेहे वा प्रतिमादिषु ।
 समस्तपरिवाराञ्चास्तःः पुनर्जिव्युपार्षदाः ॥ ४१ ॥
 द्वाराग्रेऽवनिपीठेऽर्थाः पचीन्द्रम् तदग्रतः ।
 चर्णप्रचर्णौ प्राम्दोऽविधातारौ च दधिष्ये ॥ ४२ ॥
 जयः सविजयः पद्मादलप्रबस उत्तरे ।
 ऊर्ज्ज्वर्णदारि श्रियं श्रेष्ठान् द्वाष्टेतान् युग्मशोऽर्चयेत् ॥ ४३ ॥
 पूज्यो वासुपुमास्त्रं तत्र द्वाः पीठमध्यतः ।
 द्वारान्तपार्खयोरर्थां गङ्गा च यमुना नदी ॥ ४४ ॥
 कोणेषु विश्रं दुर्गाच्च वाणीं क्षेत्रेशमर्चयेत् ।
 अर्चयेद्वासुपुरुषं वेशमध्ये समाहितः ॥ ४५ ॥

तारं शार्ङ्गपदं छेन्नां सपव्वच्च शरासनं ।
 हृं फट् नम उक्ताऽस्त्रमुदयाऽग्ने स्थितो हरेः ॥ ४६ ॥
 पुष्पाच्चतं छिपेहि हृ समासीतासने ततः ।
 विधेयमेतत्सर्वच स्यापिते हु विशेषतः ॥ ४७ ॥
 आत्माच्चनान्तं कृत्वा य गुरुपर्णिं पुरोक्तवत् ।
 श्रीगुरुं परमाद्यांश्च महासात्सर्वपूर्वकान् ॥ ४८ ॥
 तत्पादुकान्नारदादीन् पूर्वसिद्धाननन्तरं ।
 ततो भगवतस्येषा विश्वान् दक्षिणेऽर्चयेत् ॥ ४९ ॥
 पूर्ववत् पीठमभ्यर्च्यं श्रीगोविन्दमयाच्चयेत् ।
 रुक्मिणीं सत्यभासाच्च पात्रं योरिन्द्रमग्रतः ॥ ५० ॥
 पृष्ठतः सुरभिष्ठेषा केशरेष्वङ्गदेवताः ।
 अर्च्या हृदादिवर्मान्तं दिक्षवस्त्रं कोणकेषु च ॥ ५१ ॥
 कालिन्दी रोहिणी नामजित्याच्चाः षट्कशक्तयः ।
 दख्षेषु पीठकोणेषु वस्त्राच्चर्चय किञ्चिणी ॥ ५२ ॥
 दामानि यष्टयो वेष्य पुरः श्रीवत्सकौस्तुभौ ।
 अग्रतो वनमालाच्च दिक्षवटासु ततोऽर्चयेत् ॥ ५३ ॥
 पाच्चजन्यं गदाच्चक्रं वसुदेवच्च देवकीं ।
 नन्दगोपं यशोदाच्च सगोमोपालुगोपिकाः ॥ ५४ ॥
 इन्द्राच्चा देवताः सर्वा विश्वक्सेनन्तयोत्तरे ।
 कुमुदः कुमुदाकृश पुण्डरीकोऽय वामनः ॥ ५५ ॥
 शङ्खकर्णः सर्वनेत्रः सुमुखः सुप्रतिष्ठितः ।
 एककालं छिकालं वा चिकालं वेति गोडिकां ॥ ५६ ॥

श्रीगोविन्दं यजेन्नित्यं गोम्यस्त् यवसः प्रदृं ।
 दीर्घजीवी निरातङ्को धेनुधान्यधनादिभिः ॥ ५७ ॥
 पुच्छिर्मिच्छिर्धनाक्षोऽस्ते प्रयाति परमां गतिं ।
 जाङ्गदन्तयुतः शाङ्की चक्री हस्तिणकर्णयुक् ॥ ५८ ॥
 मा सनाथाय नत्यन्तो मूलमन्त्रोऽष्टवर्णकः ।
 कृषिब्रह्मास्य गायत्री छन्दः कृष्णस्तु देवता ॥
 वर्णयुग्मैः समस्तेन प्रोक्तं स्यादङ्गपञ्चकं ॥ ५९ ॥

पञ्चवर्षमतिष्ठसमझने

धावमानमतिष्ठत्वेच्चयं ।

किञ्च्छ्रीणीवस्त्रयहारनूपूर्-

रञ्जितं नमत गोपवासुकं ॥ ६० ॥

थात्वैषं प्रजपेदष्टलचं तावत् सहस्रकं ।
 जुहुयादुस्त्रोत्यसमिङ्गिः पायसेन वा ॥ ६१ ॥
 ग्रासादस्यापितं कृष्णममुना नित्यमर्चयेत् ।
 इारपूजादि पीठान्तं कुर्यात् पूर्वोक्तमार्गतः ॥ ६२ ॥
 मध्येऽर्चयेहरिं दिष्टु विदिष्टवङ्गनि च क्रमात् ।
 वासुदेवः सङ्कर्षणः प्रसुमन्त्रानिरुद्धकः ॥ ६३ ॥
 कृक्षिणी सत्यभासा च लक्ष्मणा जान्ववत्यपि ।
 दिग्बिदिष्टवर्चयेदेता इन्द्रवज्रादिकान् वहिः ॥ ६४ ॥
 योऽमुं मनुं जपेन्नित्यं विधिनाभ्यर्चयन् हरिं ।
 सर्वसम्पदसुसम्पूर्णो नित्यं शुचं पदं व्रजेत् ॥ ६५ ॥
 तारश्रीशक्तिमारान्ते श्रीकृष्णाय पदं वदेत् ।

श्रीगोविन्दाय तस्योऽहं श्रीगोपीजन इत्यपि ॥ ६६ ॥
 बहुभाय ततस्त्रिः श्रीःसिंहगोपालको मनुः ।
 माधवीमण्डपासीनो गण्डेनातिपालितौ ॥ ६७ ॥
 दिव्यकीडासु निरतौ रामकृष्णौ सरन् जपेत् ।
 चक्री वस्त्रवरयुतः स होकाणो मनुर्मतः ॥ ६८ ॥
 कष्टेति ह्यस्तरः कामपूर्वस्तवरम् स एव दु ।
 स एव चतुरणः स्यान् डेन्तोऽन्यश्चतुरस्तरः ॥ ६९ ॥
 रथ्यते पञ्चवर्णः स्यात् कृष्णाय नम इत्यपि ।
 कृष्णायेति स्वरदन्वमध्ये पञ्चाष्टरोऽपरः ॥ ७० ॥
 गोपालायामिजायान्तः षडष्टर उदाहृतः ।
 कृष्णाय वायुबीजास्थो वह्निजायान्तकोऽपरः ॥ ७१ ॥
 कृष्णाय सरबीजास्थो वह्निजायान्तकोऽपरः ।
 षडष्टरः प्रागुदितः कृष्णगोविन्दकौ पुनः ॥ ७२ ॥
 श्रीशक्तिमारकृष्णाय मारः सप्ताष्टरोऽपरः ।
 कृष्णगोविन्दकौ ढेन्तो स्वराष्ट्रौ वसुवर्णकः ॥ ७३ ॥
 दधिभस्त्रण रुदेवह्निजयाभिरपरोऽष्टकः ।
 सुप्रसवात्मने प्रोच्य नम इत्यपरोऽष्टकः ॥ ७४ ॥
 क्षीं ग्लौं क्षीं श्यामलाङ्गाय नमस्तु स्वादशार्णकः ।
 शिरोऽन्ती बालवपुषे कृष्णायान्यो मनुर्मतः ॥ ७५ ॥
 शिरोऽन्तो बालवपुषे क्षीं कृष्णाय सृतो बुधैः ।
 एकादशाष्टरो मन्त्र रतेषां नारदो मुनिः ॥ ७६ ॥
 उक्तं छन्दस्तु गायत्री देवस्तु कृष्ण ईरितः ।

कलषड्दीर्घकैरङ्गमयामुं चिन्तयेहरिं ॥ ७७ ॥
 अव्यादाकोषनीताम्बुजरुचिररुखाम्बोजनेचोऽन्वजस्यो
 वालो जह्नाकटीरस्यलक्षितरणलिंगिणीको मुकुन्दः ।
 दोभ्यां हैयङ्गवीनं दधदतिविमलं पायसं विश्ववन्द्यो
 गोगोपीगोपवीतो रुदनखविलासल्लगुभूषश्चिरं वः ॥ ७८ ॥
 ध्यात्वैवमेकमेतेषां लक्षं जप्यान्मनुं ततः ।
 सर्पिः सितोपलोपेतैः पायसैरयुतं हुनेत् ॥ ७९ ॥
 तर्पयेत्तावदेतेषां मनूमां हुतसंख्या ।
 तर्पणं विहितं नित्यमर्चयेत् सुसमाहितः ॥ ८० ॥
 वङ्गादीशान्तमङ्गनि हृदादिकवचान्तिकां ।
 अर्चयेत् पुरतो नेचमर्लं दिष्टु वहिः क्रमात् ॥ ८१ ॥
 इन्द्रवज्ञादिकाः पूज्याः सप्तर्षां समीरिता ।
 इत्येकमेषां मन्त्राणां यजेषो मनुजोन्मः ॥ ८२ ॥
 करप्रचेयाः सर्वार्थास्तस्यासौ पूज्यतेऽमरैः ।
 सद्यः फलग्रदं मन्त्रं वस्त्रेऽन्यं चतुरष्टरं ॥ ८३ ॥
 सम्प्रोक्तो मारयुग्मान्तरस्यक्षम्यपदेन तु ।
 चक्रव्यायमङ्गषट्कच्च प्रागुक्तं प्रोक्तमस्य तु ॥ ८४ ॥
 श्रीमत्कल्पद्रुमलोचितकमलसासल्लिंगिकासंस्थितोऽयं
 तत्त्वाखालम्बिपद्मोदरविषवदसंख्यातरब्राभिषिङ्गः ।
 हेमाभः स्वप्रभाभिस्त्रिभुवनमस्त्रिसं भासयन् वासुदेवः
 पायाहः पायसादोऽनवतनुवनितासूग्शिरसि सः ॥ ८५ ॥

²—अमरतनुर्दिविशं वर्षनामो मुग्नीन्नै रित्येताहृष्टः पाठः कस्तिलस्यनीवः ।

ध्यात्वैवं प्रजपेत्सत्त्वचतुष्कं जुहुयात्तः ।
 चिमच्वक्तैर्विष्वफलैश्वत्वारिंशत्सहस्रकं ॥ ८६ ॥
 अप्नैकृष्णभिरिन्द्राद्यैषज्ञासैरर्चनोदिता ।
 तर्पयेद्विनशः कृष्णं स्वादुचयधिया जनैः ॥ ८७ ॥
 मारयोरस्य मां साधो रक्षचेदपरी मनः ।
 षड्ङ्गान्यस्य कलवदीर्घमन्त्रग्निखामनोः ॥ ८८ ॥
 आरक्तोद्यानकल्पद्रुमग्निखरससत्त्वर्णदोलाधिरूढं
 गोपीभ्यां प्रेष्ट्यमानं विकसितनववन्धकसिन्दूरभासं ।
 वास्त्रं लोलालकान्तं कठितटविलसत्त्वुद्वग्नाघटाघटाशं
 वन्दे शार्दूलकामाङ्गुशलसितगन्ताकल्पदीपं मुकुन्दं ॥ ८९ ॥
 ध्यात्वैवं पूर्वकृत्तेन जप्त्वा रक्षोत्पत्तेन्वैः ।
 मधुचययुतहुत्वाभ्यर्थयेत् पूर्ववद्वर्ति ॥ ९० ॥
 मधुरचयसंयुक्तामारका शालिमञ्जरी ।
 जुहुयास्त्रित्यशोऽष्टोऽर्घशतमेकेन मन्त्रयोः ॥ ९१ ॥
 तस्य मण्डलतः एष्वी एष्वी शस्यकुलाकुला ।
 स्याच्छालिपुच्चपूर्णच्च तदेश्याशु प्रजायते ॥ ९२ ॥
 यश्चैतयोर्नियतमन्यतरं भजेत
     मन्वोर्जपार्चनहुतादिभिरात्मभक्तिः ।
 श्रीमान् स मन्त्रव इव प्रमदासु राज्ञी
     भूयात्तनोर्विष्यदि तच्च महाच्युतास्यं ॥ ९३ ॥
 इति श्रीनारदपञ्चरात्रे ज्ञानावलसारे पञ्चमरात्रे प्रथमोऽध्यात्मः ॥ ९ ॥

हितीयोऽभायः ॥

—•—

श्रीमहादेव उवाच ।

अधोच्यते वश्यविधिः पुरोक्त-
दशार्णतोऽष्टादशवर्णतम् ।
स्मृत्यैतयोः सर्वजगत्प्रियत्वं
मनुर्मनुज्ञस्य सदा विधत्ते ॥ १ ॥

फुलैर्वन्यप्रसूनैरमुमरणतरैरञ्जयित्वा दिनादौ
नित्यं नित्यक्रियायां रतमथ दिनमधोक्त्वास्था मुकुन्दं ।
अष्टोपेतं सहस्रं दशलिपिमनुवर्णं जपेद्यः स मन्त्री
कुर्यादश्यान्यवश्यं स्वसुखसुखभुवां मन्त्रवन्मण्डलानि ॥ २ ॥

जातिप्रसूनैर्वरगोपयेषं
क्रीडारतं रक्षाह्यारिपुष्टैः ।
नीत्योत्पलैर्गीतिरतं पुरोऽव-
द्वाद्वा नृपादीन् वशयेत् कमेण ॥ ३ ॥
सितकुसुमसमेतैस्तण्डूलैराज्यसिन्है-
दशशतमथ हुत्वा नित्यशः सप्तवारं ।
कचमुवि च ललाटे भस्म तद्वारयन्ना
वशयति युवतीं स्त्रीं तत्पतिं सा तदैव ॥ ४ ॥
ताम्बूलवस्त्रकुसुमाञ्जनचन्दनाद्यं
जप्त्वा सहस्रमयमन्यतरेण मन्त्रोः ।

यस्मै ददाति मनुवित् स जनोऽस्य साक्षात्
 स्यात् किञ्चुरो न खलु तत्र विचारणीयं ॥ ५ ॥
 राजद्वारे व्यवहारे सभायां
 द्यूते वादे चाट्युक्तं शतच्च ।
 जप्ता वाचं प्रमथामीरयेद्यो
 वर्त्तेतासौ तत्र ततोपरिष्ठात् ॥ ६ ॥
 आसीनं सुरमथनं कदम्बमूले
 गायन्तं मधुरतरं ब्रजाङ्गनाभिः ।
 सृत्वामौ मधुमिलितैर्मयूरकेष्मै-
 हुंत्वासौ वशयति मन्त्रवित् चिलोकीं ॥ ७ ॥
 रासमध्यगतमच्युतं स्मरन्
 यो जपेहशशतं दशाश्वरं ।
 नित्यशो भट्टिति मासतो नरो
 वाञ्छितामतिवहेत् स कन्यकां ॥ ८ ॥
 दुङ्गाङ्गुजमधिरूढमच्युतं
 या विचिन्त्य दिनशः सहस्रकं ।
 साटकं जपति सा हि मरुडसात्
 वाञ्छितं वरमुपैति कन्यका ॥ ९ ॥
 नृत्यन्तं ब्रजसुन्दरीजनकरास्मोजालिसंग्राहितं
 ध्यात्वाष्टादशवर्णकं मनुवरं लक्ष्मं जपेन्मन्त्रवित् ।
 लाजानामथवा मधुद्रुततरैर्हुंत्वायुतं चूर्णकै-
 रहोदं प्रजपेत्वा तावदचिरादाकाञ्छितां कन्यकां ॥ १० ॥

अष्टादशाक्षरेण द्विजतरुजैस्त्रिमध्वकैरयुतं ।
 कुश्चैस्त्रिलौब्बा सिततरुडलैरश्यिदुं द्विजान् जुहयात् ।
 जुहयात् कृतमानभरैर्वश्येन्नपतीन् कुलैः कुरुराटकजैः ।
 विषद्वच्छुरसैरपि पाटलजैरितरानपि तद्वदयो वश्येत् ॥

११ ॥

अभिनवैः कमलैररणोत्पलैः
 समधुरैरपि चम्पकपाटलैः ।

प्रतिहुनेदयुतं कमश्चोऽचिरा-
 दश्यितुं सुखजादिवराङ्गनाः ॥ १२ ॥

इयारिकुसुमैर्नवैस्त्रिमधुराम्भुतैर्नित्यशः
 सहस्रमुषिरासवं प्रतिहुनेनिशीघ्रे बुधः ।
 सुगर्वितधियं इठात् झटिति वारयोषामसौ
 करोति निजकिञ्चर्तीं सरश्चिलीमुखैरहिंतां ॥ १३ ॥

पटुसंयुतैस्त्रिमधुराद्रंभवै-
 रपि सर्वपैर्हशशतचितयं ।

निशि जुह्वतोऽस्य शची दथिता-
 इप्यवशो वशीभवति किन्तवपरे ॥ १४ ॥

अखरुडविल्वजैः फलसमित्-
 प्रसवच्छदनैर्मधुद्रुततरैर्हवनात् ।
 कमलैः सिताक्षतयुतैश्च एष्यक्
 कमलां चिराय वश्येदचिरात् ॥ १५ ॥

अपहत्य गोपवनिताम्बरजातं
हृदयैः कदम्बमधिरूढमच्चुतं ।
प्रजपन् महानिशि सहस्रमानयेत्
द्रुतमुर्वशीमपि हठात् दशाहतः ॥ १६ ॥

बहुना किमच कथितेन मन्त्रयो-
रनयोः सहडु न हि परो वशीकृतौ ।
अपि लृप्तिकर्मणि विदग्धयोषिताँ
कुसुमायधास्त्रमयवर्षिणोरिह ॥ १७ ॥

वन्दे कुन्देन्दुगौरं तरुणमरुणपाथोजपचाभनेषं
शङ्खं चक्रं गदाञ्जे निजभुजपरिघैरायतैरादधानं ।
दिव्यैर्भूषाङ्गरागैर्नवनखिनखसन्मालया च प्रदीप्तं
द्योतत्पीताम्बराच्चं मुनिभिरभिष्टतं पञ्चजस्यं मुकुन्दं ॥ १८ ॥
एवं ध्यात्वा पुमांसं स्फुटहृदयसरोजासनासीनमाच्चं
सान्द्राम्भोजच्छविं वा द्रुतकलकनिभं वा यो जपेदक्षस्त्रं ।
मन्त्रोरेकं हि सम्यग्वशमपि च हनेदक्षसाहस्रमिथ्मैः

चीरिद्रुत्यैः पयोभिः समधुघृतसितेनाथ वा पायसेन ॥ १९ ॥
ततो लोकाध्यक्षं भ्रुवचितिसदानन्दवपुषं

हृदा पाथोजाविभवतिमिरसंहारमिहिरं ।
निजैक्येन ध्यायन्मनुममलचेताः प्रतिदिनं
चिसाहस्रं जप्येत् प्रयजतु च सायाङ्गविधिना ॥ २० ॥
विधिं योऽमुं भक्त्या भजति नियतं सुस्थिरमति-
भंवाम्भोधिं भीमं विषमविषयग्राहनिकरैः ।

तरङ्गैरतुङ्गैर्जनिष्टिसमाख्यैः प्रविततं
 समुक्तोऽर्थानिल्यं व्रजति परमं धाम स हरेः ॥ २१ ॥
 वृणांस्तस्य नामानि शृणुत्तदीयाः
 कथाः संसारंलस्य रूपाणि नित्यं ।
 समर्ज्जं तत्पदाभ्योरहं भक्तिनिव्रः
 स पूज्यो बुधैर्नित्ययुक्तः स एव ॥ २२ ॥
 वच्ये मनुदयमथातिरहस्यमन्यत्
 संक्षेपतो भुवनमोहननामधेयं ।
 ब्रह्मेन्द्रवामनयनेन्दुभिरादिमोऽन्य-
 स्तत्पूर्वको विषहषीकयुतश्च डेङ्क्तः ॥ २३ ॥
 नमोऽस्तु सम्मोहननारदो मनि-
 श्छन्दस्तु गायत्रमुदीरितं बुधैः ।
 चैलोक्यसम्मोहनविषणुरेतयोः
 स्याहेवता वच्यधुना षडङ्गं ॥ २४ ॥
 अहोवकलादीर्घैः
 सलवैस्तदपि च कलासमारूढैः ।
 उक्तं पूर्ववदासन-
 विन्यासान्तं समाचरेदय दु ॥ २५ ॥
 करयोः शाखासु तस्य
 विन्यस्य षडङ्गानि चाङ्गुलीषु शरान् ।
 मनुपुटितमातृका-
 वण्विन्यस्याङ्गानि विन्यसेच्च शरान् ॥ २६ ॥

विषहृषीकयुतेशान् ड्हे हृत-
करशाखाभिन्नमोऽन्तिकान् ।

शोषण मोहन सन्दी-

पनतापनभादनकादिकान् कमशः ॥ २७ ॥

पच्छैते सम्प्रोक्ता हाँहीं-

कीर्तुसआदिकरणः ।

समोहनमथ जगतां

ध्यायेत् पुरुषोत्तमं समाहितधीः ॥ २८ ॥

दिव्यतरुद्यानोदयद्-

रुचिरमहाकल्पपादपाधस्तात् ।

मणिमयभूतलविलस-

झटपयोजन्मपीठनिष्ठस्य ॥ २९ ॥

विश्वग्राणिप्रोद्यत-

प्रद्योतेन सद्युतेः सुपर्णस्य ।

आसीनमुन्नतांशे

विद्रुमभङ्गाङ्गमङ्गजोन्मथितं ॥ ३० ॥

चक्रगदाङ्गुशपाशान्

सुभनोवाणेष्टचापकमलगदाः ।

दधतं स्वदोर्भिररुणा-

यतविशालघूर्णिताक्षियुगललोचं ॥ ३१ ॥

मणिमयकुरुडलकिरी-

टहाराङ्गदकङ्गणोर्भिरसनाद्यैः ।

अरुणैर्माल्यविलेपै-

शोहीसं पीतवस्त्रपरिधानं ॥ ३२ ॥
निजवामोरुनिषसां

श्लिष्यन्तीं वामहस्तधृतनलिनीं ।
किञ्चिद्योनिं कमला-

मोदमदनव्याकुलाङ्गलतां ॥ ३३ ॥

सुखचिरभूषणमाल्या-

उनुखेपनां सुसितवसनपरिवेतां ।

निजसुखकमलव्यापृत-

चटुलायितनयनमधुकरां तरुणीं ॥ ३४ ॥

श्लिष्यन्तं वामभुजा-

दण्डेन हृढं धृतेच्चापेन ।

तज्जनितपरमनिर्दिति-

निर्भरहृदयच्चराचैकगुरुं ॥ ३५ ॥

सुरदितिजभुजगग-

द्युकगन्धव्याद्यङ्गनाजनसहस्रैः ।

मदमन्मथालिसाङ्गै-

रभिवीतं दिव्यभूषोल्लसितैः ॥ ३६ ॥

आन्माभेदतयेत्यं

ध्यात्वैकाचरमथाटादशर्णे ।

प्रजपेहिनकरलक्ष्म

चिमधुरसितैश्च किंशुकप्रसवैः ॥ ३७ ॥

जुहुयादक्षसहस्रं

विमलैः सलिलैश्च तर्पयेत्तावत् ।

विंशत्यर्णं प्रोक्तं

मन्त्रे दिनशोऽमुमर्चयेऽन्नतथा ॥ ३८ ॥

^१पोठावन्दोवद्यान्तरा-

जय सिरोसुनाभिः पूजावपुं ।

हरिमावाह्य स्कन्धे

तस्यार्द्धाद्यैः समभ्यर्थं भूषान्तैः ॥ ३९ ॥

अङ्गानि प्राणांश्च न्यसेत्

क्रमतः किरीटमपि शिरसि श्रवसोश्च ।

कुण्डले हरिग्रमुखानि

प्रहरणानि पाणिषु च ॥ ४० ॥

श्रीवत्सकौस्तुभौ च

स्तनयोर्मूर्धिं गले च वनमालां ।

पीतवसनं नितम्बे

वामांशे श्रियमपि स्ववीजेन ॥ ४१ ॥

इद्वायकर्णिकाया-

मङ्गानि विदिशासु दिक्षु शरान् ।

कोणोषु पञ्चमं वै

पुनरम्भादिदलेषु शक्तयः पूज्याः ॥ ४२ ॥

^१ नितम्बमस्तु भवाद्यादद्यन् ।

लक्ष्मीः सरस्वती च
स्वर्णावदातनिभे अतिप्रीत्यै ।
कीर्तिः कान्तिश्च सिते
तुष्टिः पुष्टिरक्तप्रतिभे ॥ ४३ ॥

दिव्याङ्गरागभूषण-
मात्यदुकूलैरज्ञूताङ्गस्ताः ।
स्मराननाः स्मरात्ता
धृतचामरचाहकरतला शताः ॥ ४४ ॥

लोकेश बहिरच्याः
कथितात्मा मनुष्योङ्गुताः ।
प्रायः पुरुषोत्तमविधि-

^२रयसैरसनोचते बहुमत्तात् ॥ ४५ ॥

चैलोक्यमोहनाये-
त्युक्ता विश्वश इति स्मरायेति ततः ।

धीमहि तत्त्वो चान्ते
विष्णुस्तदनु प्रचोदयाङ्गायची ॥ ४६ ॥

जप्यैषा हृ जपादौ
हरितहली श्रीकरी च जपहरणैः ।

प्रोक्षयितृशुद्धिविधये-
इच्यान्यात्मयागभूद्व्यानि ॥ ४७ ॥

^१ दत्तात्रेयस्तु ।

मन्त्रोरेकेन शतं

प्रतर्पयेन्मोहनीप्रसूनयुतेर्यः ।

तोयैहिंनशः प्रातः

स द्वु लभते वाञ्छितान् पश्चात् कामान् ॥ ४८ ॥

हुत्वाऽयुतं हुतश्चेषं

पाताऽऽच्येन तावदतिजप्तेन ।

भोजयेत् स्वसभिकं

रमणीं मनोऽपितां स्ववशतां नेतुं ॥ ४९ ॥

अष्टादशार्णविच्छिता

विधयः कार्ये वश्यकृतास्ताभ्यां ।

मन्त्रोरनयोः सद्वशो

न हि जातस्विलोकवश्यकर्मणि कथित् ॥ ५० ॥

अचैकस्तु जपादा-

वश्यवा लक्ष्यः सबेणुगीतिर्थ्येयः ।

अरुणनूपुराङ्गवेशः

कन्दपौ वा प्रसूनचापेषुधारी च ॥ ५१ ॥

यस्त्वेकतरं मनुमेतयो-

र्विमलधीः सदा भजति मन्त्री ।

स द्राढ्मुद्रान्विततया

तथा सिद्धिं विप्राणामतितरामेति ॥ ५२ ॥

इति श्रीनारदपञ्चरात्रे आनन्दतस्तरे पञ्चमरात्रे मुद्रानिरूपमे
दितीयोऽध्यायः । २ ।

तृतीयोऽधारः ॥

—०००—

श्रीमहादेव उवाच ।

अथ सत्यसौ द्वितीयतूर्धकाः
शिखिवामनेष्वशिखण्डमण्डताः ।
जय कृष्ण युगनिरन्तरात्मभूमि-
शिखिशक्तिस्यद्विशक्तिवर्णकाः ॥ १ ॥
प्रणि मध्यतो मुदितचेतसे ततोऽन्त्या-
ऽनुपरक्षण्डमत्तगुरुमाहताच्चराः ।
स चतुर्धक्षणपदमिदुकामुको
दशवर्णकश्च मनुवर्यकख्वसौ ॥ २ ॥
सखवाधिराचलसुतारमाचरैः
पुटितः कमात् क्रमागतैः समुद्भरेत् ।
इति दन्तसूर्यवसुवर्णं उड्डुतः
कवितानुरक्षनरमाकरोद्यक्षत् ॥ ३ ॥
मुखदृक्षनन्दयुतनारदो मुनि-
स्त्वह छन्द उक्तमनुतो विराङ्गपि ।
चिजगद्विमोहनसमाह्वयो हरिः
खलु देवतास्य मुनिभिः समीरिता ॥ ४ ॥

^१ अथेवादि स्तोकच्चयमपरिलक्षुदम् ।

वसुमित्रभूधरगजात्मदिक्षयै-
 मनुरग्णकैस्त्रिपुटीहतः पृथक् ।
 निजजातिसुद्धनिगदितं घडङ्गकं
 किययैव तत् खलु जनानुरच्छन् ॥ ५ ॥
 अथ संविश्वोथ्य तनुयुक्तमनिदतः
 प्ररचय पीठमपि चारुचर्मणा ।
 करयोर्दशाक्षरविधिं क्रमात् न्यसेत्
 घडङ्गसायकमनङ्गपचकं च ॥ ६ ॥
 *मनुभीष्टशं न्यसतु सर्वतस्तनौ
 स्वरसम्युटैस्तदनु मातृकाक्षरैः ।
 दशतस्थादि दशर्ग्णकीर्तिं
 त्वय मूर्तिपञ्चरविधानमाचरेत् ॥ ७ ॥
 हजतिस्थितिदशघडङ्गसायकान्
 न्यसताततोऽन्यदखिलं पुरोक्तवत् ।
 प्रविधाय सकलभुवनैकसाक्षिणं
 सरतामुकुन्दमनवदधीरधीः ॥ ८ ॥
 अथ भूधरोदधिपरिष्कृते महो-
 द्वतशालगोपरविशालवीथिके ।
 मूलद्वाङ्ग्रसितसौधसङ्कुले
 मणिहर्म्यविस्तृतकबाटवेदिके ॥ ९ ॥

* मनुजा निश्चो न्यसतिः वर्ष० शु० ॥

द्विजभूपविट्चरणजन्मनां यहै-
 विविधैश्च शिल्पजनवेशमभिस्तथा ।
 इभवाञ्युरभखरधेनुसौरभ-
 च्छगलालयैश्च लसिते सहस्रशः ॥ १० ॥
 विविधापणाश्रितमहाजनाकुले
 क्रयविक्रयद्विणसच्चयाच्चिते ।
 जनमानसाकृतिविद्यसुन्दरी-
 जनमन्दिरैः सुरचिरैश्च मण्डिते ॥ ११ ॥
 पृथुदीर्घिकाविमलपायसि स्फुर-
 दिक्षारविन्दमकरन्दलम्पटैः ।
 कलहंससारसरथाङ्गनामभि-
 विहगैर्विषुष्टककुम्भैः स्वके पुरे ॥ १२ ॥
 स्मरपादपैः सुरभिषुष्पलोलुप-
 भमराकुलैर्विविधकामदैर्वणां ।
 शिवमन्दमारुतचलद्विखैर्दृते
 मणिमण्डपे रविसहस्रसमप्रभे ॥ १३ ॥
 मणिदीपितान्तरे तनुचिच्चित्तविस्तृतवितान-
 शालिनि विलसिते विकसरविचिच्चदामभिः ।
 सुगन्धिगन्धसलिलोक्षितस्थले प्रमदाशतै-
 र्मदनालसैः कवरिभारलोक्यारुचामरैः ॥ १४ ॥
 अभिसेविते सुलितमञ्जुभाषिभिः
 स्तनभारभञ्जुरक्षावलम्पकैः ।

^३अधिवासधारमनिवार्यवर्षिणः

सुमहानदामृतरसस्तुतेरधः ॥ १५ ॥

सुरपादपस्य मणिभूतलोक्लुसत्-

पृथ्वीसिंहवक्रचरणाम्बुजासने ।

अभिचिन्तयेत् सुखनिविटमच्युतं

नवनीलनीरहकोमलच्छविं ॥ १६ ॥

कुटिलाश्चकुन्तललसत्किरीटकं

स्मितरनपुष्परचितावतंसकं ।

सुखलाटमुदच्छितम्भुवं मनोग्नं

विपुलायतविषोलाखाश्लोचनं ॥ १७ ॥

मणिमण्डलोक्परिदीपसगण्डकं

नवबन्धुजीवकुसुमारणाधरं ।

स्मितचन्द्रिकोच्चलितदिम्भुवं स्फुरत्

पुस्तकश्रमाम्बुकणमण्डिताननं ॥ १८ ॥

स्फुरदंशुरनगणदीपभूषणो-

त्तमहारदामभिरस्थलीयकं ।

घनसारकुम्भमविषिष्ठविग्रहं

पृथुदीपषड्डयम्भुजाविराजितं ॥

अरुणाञ्जनेचमङ्गजोन्मथिताङ्ग-

मङ्गगसुशोभनकराम्बुजङ्गयं ॥ १९ ॥

^३ अधिवासधारमनिवार्यवर्षिणः । इति वर्ष० पु० ।

स्वाङ्गस्थभीष्मकसुतोर्युगान्तरस्यं
तां तप्तहेमरुचिमात्मकराम्बुजाभ्यां ।

स्त्रियन्तमाद्रेजवनामुपगृहमाना-
मात्मानमायतस्त्रकरपह्नवाभ्यां ॥ २० ॥

आनन्दोद्रेकनिष्ठां मुकुलितनयनेन्द्रीवरां चारहासीं
प्रोद्यद्रोमाच्छलयश्चमजलकणिकामौक्तिकाखंकुताङ्गीं ।
आत्मन्याखीनवाह्यान्तरकरणगणामङ्गकैर्निर्मरजे
मज्जन्तं लोखनानामतिमतुलमहानन्दसन्दोहसिन्धौ ॥

२१ ॥

स द्वाभ्यां युवतीभ्यां

दिव्यदुक्तलानुलेपननिर्मलाभ्यां ।

मन्मथशरणयुताभ्यां

अुखकमललोखलोचनभ्यमराभ्यां ॥ २२ ॥

भुजयुगलास्त्रिष्टाभ्यां

श्यामारणललितकोमलाङ्गलताभ्यां ।

आस्त्रिष्टमात्मदक्षिण-

वामगताभ्यां करोम्बस्त्रकमलाभ्यां ॥ २३ ॥

पृष्ठगतया कलिन्दसुतया करकमलयुजा

सम्यरिरव्यमञ्जनरचा च मदनमधितया ।

पद्मगदारथाङ्गजलजभुजयुग्युगलं

दोर्द्यसंसक्तवंशविलसन्मुखसरसीरहं ॥ २४ ॥

दिक्षु वहिः सुरर्षियतिभिः भक्तिभारावनम्ब्रतनुभिः ।

सुतिमुखरमुखैः सन्ततं सेव्यमानं कमललोचनं ॥
 ज्ञानविषयमर्थं चतुष्टयप्रदं चिभुवनजनकं ॥ २५ ॥
 सान्द्रानन्दसुधाब्धिममममले धात्रि^१ सकेऽवस्थितं
 धात्वैवं परमं पुमां समनवात् सम्प्रेक्ष्य हीष्मागुरोः ।
 उब्बासु मनुमादरेण शितधीर्जसं जपेद्बोषितां
 वात्ताकर्णनदर्शनादिरहितो मन्त्री गुरुणामपि ॥ २६ ॥
 अहुयात्तदशांशं, सशक्तरातिलक्ष्मौद्रघृतेन पायसेन ।
 प्रथमोक्तपीठवर्णकेऽमुं प्रयज्ञेदनित्यताविमुक्तौ ॥ २७ ॥
 आरभ्य विभूतिमय न्यसेत् क्रमतः शरान्तमभ्यर्ज्य ।
 आदेऽन्तरात्मानं विश्वत्यर्णोदिते यन्त्रवरे ॥ २८ ॥
 मध्ये वीर्ज परितो वर्णेशयमेन्द्रदिक्षु संलिख्य ।
 पूर्वं वीजचतुष्कां तदपि च चत्वारिंशङ्करकैर्द्वयधिकैः ॥
 २९ ॥

शिष्टैश्च प्रवेशे शिवहरिवह्नाशास्त्रियुक्ताश्च विलिखेत् ।
 वास्त्रायाश्रीभन्द्रास्तदह्नगोऽनुपालिता लिखिताः ॥ ३० ॥
 शेषं पूर्वोदितवत् विधाय पीठमधस्तादभ्यर्ज्य ।
 संकल्प्य मूर्त्तिमाचमावाह्याभ्यर्च्य मध्यवीजे तत् ॥ ३१ ॥
 सुखदक्षसव्यपृष्ठगवीजेष्वर्ज्यास्तु शक्तयः क्रमशः ।
 रुक्मिण्याद्याश्च षट्सु कोणेष्वङ्गनि केसरेषु शरान् ॥
 ३२ ॥

* प्रवीष्टेऽवेवि वर्षं ।

लक्ष्म्याद्या दलमधेष्वभादिषु तद्विष्वजप्रसुखान् ।
 अग्रे केतुं श्यामं पृष्ठे विप्रमरणममलरक्तरुचं ॥ ३३ ॥
 पार्वत्यै निधीशानलौ तद्वद्भिपूजयेत् क्रमशः ।
 हेरम्बशास्त्रद्विष्विखक्सेनानधिदिक्षु वहनाद्यं ॥ ३४ ॥
 विद्रुममरकतदूर्बास्वर्णभान् वहिरथेन्द्रवज्ञाद्यान् ।
 यजनविधानमितीरितमादृत्तिसप्तयुतं मुकुन्दस्य ॥ ३५ ॥
 इति श्रीकारदपच्चरात्रे आगाम्बत्तसारे पञ्चमरात्रे छत्रीयोऽधावः ॥ ६ ॥

चतुर्थोऽधावः ॥

—♦—
श्रीमहादेव उवाच ।

इत्यच्चयम्बन्धुतमादरेण

योऽमुं जपेमन्त्रवरं यतात्मा ।

सोऽभ्यच्यते दिव्यजनैर्जनानां

हन्तेचपद्धेरहतिगमभानुः ॥ १ ॥

सितशक्करोत्तरपथः प्रतिपत्त्या

वितर्पयेद्विनमुखे दिनशस्त्रं ।

सलिलैः शतं शतमखश्रियमेष

सविभूत्युदन्ति करोत्युदविन्दुं ॥ २ ॥

विदलहलैः सुमनसः

सुमनोभिर्घनद्रवमग्नैः ।

भनुना ऽमुना हवनतोऽयुतसंख्यं

चिजगतश्रेयः स मन्त्रवित् कविराट्स्यात् ॥ ३ ॥

थानादेवास्य सद्गुरुगद्वशो वशतां यान्त्यवशं ।
कन्दपौत्रैः जपाद्यैः किमय न सुखम् मन्त्रतोऽस्यान्तरथं।
स्पर्शामुहूय चित्तं महदिदमपि नैसर्गिकोऽशब्देन
सेवतेमं चिलक्षं सरसिजनिलयाधीश्वरो वापि वाचां ॥

४ ॥

आधिष्ठाधिजरापस्त्युदुरितैर्भूतैः समस्तैर्विधि-
ज्ञो भाग्येन दरिद्रतादिभिरसौ दूरं विमुक्तैश्चिरं ।
सत्युच्चैः सहितैश्च मित्रनिवैर्जुष्टोऽखिलाभिः सदा
सम्पद्गङ्गः परिपुष्टभूरियशसा जीवेदनेकाः समाः ॥ ५ ॥

अखिलमनुषु मन्त्रा वैष्णवा वीर्यवन्तो
महिततरफलाद्यास्तेषु गोपालमन्त्राः ।

प्रबलतर इहैषोऽशिष्टसम्मोहनाख्यो
मनुरनुपमसम्पलत्यनाकल्पशाखी ॥ ६ ॥

मनुमिममतिहृदयं यो भजेह्नक्षिनस्तो
जपहुतयजनादैर्थ्यानवन्मन्त्रिमुख्यः ।

चुटितसकलकर्मग्रन्थिरुद्धचेता

ब्रजति स तु पदं तन्नित्यशुद्धं मुरारे: ॥ ७ ॥

अङ्गीकृत्यैकमेषां मनुमय जपहोमार्चनादैर्मनूना-
मष्टाङ्गोत्सारितारिः प्रमुदितपरिशुद्धोपसन्नान्तरात्मा ।
योगीयुज्जीत योगान् समुचितविकृतिः सपुरोधाकृतिः सन्
आत्मन्याधाय चित्तं विषयसमसुखोन्मीलिताद्वो निविष्टः

॥ ८ ॥

विश्वस्मूतेन्द्रियान्तः करणमयमिवेन्द्रस्वरूपं समस्तं
वर्णात्मैतत्प्रधाने कलनस्यमये बीजरूपे भ्रुवेण ।
नीत्वा तत् पुंसि विश्वात्मनि तमपि परालम्बने कालतस्ये
तं वै शक्तौ चिदामून्यपि नयदु चन्द्रांशके वा निशान्ते
॥ ९ ॥

निहृन्दे निर्विशेषे निरतिशयमहानन्दसान्द्रे वसानो
नापार्थे कृष्णपूर्वमलसहितपरे शाश्वतेऽभ्यासनीयं ।
सूक्ष्मं संकृष्ट्य बीजोक्तममय शनकैर्नीतनिश्वासचेताः
प्रक्षीणापुरायपुरायो निरूपमसुखसंविश्वरूपः स भूयात् ॥
१० ॥

मूलाधारे चिकोणे तरुणतरणिभे भास्वरे विभ्रमन्तं
बालाकारालोकलोलं जरठतरकुरङ्गाङ्गकोटिप्रभाभिः ।
विद्युन्मालासहस्रद्युतिरुचिरहसद्व्यजीवाभिरामं
चैगुरायाक्रान्तविन्दुं जगदुदयलयार्थं कहेतुं विचिन्त्य ॥
११ ॥

तस्योङ्क्रेविस्फुरन्तीं स्फुटहचिरतडित्पुञ्जभां भास्वरन्त-
मुङ्गछन्तीं सुषुम्णासरणिमनुशिखामाललाटेन्दुविन्द्वं ।
चिन्माचां सूक्ष्मरूपां कलितसकलविश्वां कलानादगम्यां
मूलं या सर्वधानां सरदु निरूपमां हुंकृतीदाच्चिरं वः ॥
१२ ॥

नीत्वा तां शनकैरधोमुखसहस्राकारूणामोदये
चौतत्पूर्णशशाङ्गविन्द्वमनुतः पीयूषधारासुतिं ।

वक्ता मन्त्रमयो निपीय च सुधानिःस्यन्दरूपां विशे-
ह्नुयोऽप्यात्मनिकेतनं पुनरपि व्युत्थाय पीत्वा विशेत् ॥

१३ ॥

योऽप्यस्यत्यनुदिनमेवमात्मनामुं
वीजोत्थान्दुरितजरापद्मत्युरोगान् ।
जित्वाऽसौ स्वयमिव मूर्त्तिमाननङ्गः
संजीवेच्चिरमलिनीलकेशजालः ॥ १४ ॥

स्फुटमधुरपदार्णश्चेष्टिरत्यदङ्गतार्था
अटिति वदनपद्मान्त्रिःसरत्यस्य बाणी ।
अपिच सकलमन्त्रास्तस्य सिङ्गान्ति संच-
भपरमघनसौख्यैकासपदं वर्तते सः ॥ १५ ॥

भास्यन्मूर्त्तिं मूलचक्रादनङ्गं
श्रीभिर्भीरक्तपीयूषयुङ्गिः ।
विश्वाकाशं पूरयन्तं विचिन्त्य
प्रत्यावेश्यास्तच वश्यायसाध्याः ॥ १६ ॥

नार्यो नरा वा नगरी सभा वा
प्रवेशितास्तच निषक्तचेतसः ।
स्युः किङ्गरास्तस्य मटित्यनारतं
चिराय तन्निष्ठुधियो न संशयः ॥ १७ ॥

तरणिदलसनाथे शक्रगोपारुणे यो
रविशशिशिखिविम्बप्रस्फुरहारुमध्ये ।

हृदयसरसिजेऽमुं श्यामलाङ्गं सुवेशं

स सुखमुपनिषदसां संस्मरेद्वासुदेवं ॥ १८ ॥

पादाभ्नोजद्वयेऽन्त्यमलकिशलये स्वावनौ सन्नखानां
सद्बर्मोदारकान्तौ प्रपद्युजि लसज्जह्निकादण्डयोश्च ।
जाम्बोरूब्बोः प्रसङ्गे नववसनवरे मेखलादास्त्रि नाभौ
रीमावल्यामुदारोदरभुवि विपुले वक्षसि प्रौढहारे ॥ १९ ॥
श्रीवत्सकौ स्त्रभावस्फुटकमलसद्वन्द्वसद्वास्त्रि बाह्नो
मूले केयूरदीप्ते जगद्वनपटोर्देह्ये कङ्कनाच्चे ।
पाणिद्वन्द्वाङ्गुलिषु मधुरालीनविश्वे च वेणौ
कण्ठे सल्कुण्डलोग्ने स्फुटरुचिरमणौ दीप्तगण्डस्थले च

॥ २० ॥

किन्तु इन्द्रे च शोणे न यननलिनयोर्भूविलासे ललाटे
केशेष्वालोलवर्द्धतिसुरभिमनोऽप्रसूनोत्यलेषु ।
शोणे विन्यस्तवेणावधरकिशलये दन्तपंक्तयां सितास्य-
ज्योत्स्नामायादिपुंसः क्रमत इति शनैः स्वं मनः सन्धिधक्ता

• ॥ २१ ॥

यावन्मनो विलयमेति इरेष्वदारे

मन्दस्मिते जपतु तावदनङ्गवीजं ।

अष्टादशार्णमयवापि दशार्णकं वा

मन्त्रं शनैरथं जपेत्समयेष्वनिष्ठः ॥ २२ ॥

आरोप्यारोप्य मनः

पदारविन्दादि मन्दहस्तितान्तं ।

तत्र विलाप्य षष्ठीणे

चेत् सुखचित् सदात्मको भवति ॥ २३ ॥
न्यासजपहोमपूजा

तर्पणमन्त्राभिषेकविनियोगानां ।
दीपिकाकारभयो

झावित क्रमः कृष्णमन्त्रगणकथितानां ॥ २४ ॥
संशयतिमिरछिदुरा-

इशेषाऽकमदीपिका करेण महङ्गिः ।
करदीपिकेव धार्या

सखेहमहनिशं समस्तमुखायै ॥ २५ ॥
यश्चकं निजकेलिसाधनमधिष्ठानस्थितोऽपि ग्रभ-

हर्षतं मन्मथशब्दुणाऽवनकृते व्याकृत्तलोकोत्तरं ।
धन्ते दीपनवेन्दुभानुनयनोपेताद्वमायं श्रुवं

वन्दे कायविमहेनं वधकृतां भक्तिप्रदं यादवं ॥ २० ॥

इति श्रीनारदपञ्चरात्रे छत्वारतस्तरे पञ्चमरात्रे चतुर्थीऽध्यायः । ४ ।

पञ्चमोऽध्यायः ॥

श्रीपार्वत्युवाच ।

देवदेव जगद्वाथ भक्तानुग्रहकारक ।

यद्यस्ति मयि कारुण्यं मयि यद्यस्ति ते दया ॥ १ ॥

यद्यत् त्वया प्रगदितं तत् सब्दं मे श्रुतं प्रभो ।
गुद्धाङ्गुद्धतरं यत्तु यत्ते मनसि काश्ते ॥ २ ॥
त्वया न गदितं यत्तु यस्मै कस्मै कदाचन ।
तन्मां कथय देवेश सहस्रं नाम चोक्तमं ॥ ३ ॥
श्रीराधाया महादेव्या गोप्या भक्तिप्रसाधनं ।
ब्रह्मारुद्धकर्णी हर्चीं सा कथं गोपीत्वमागता ॥ ४ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

शृणु देवि विचिच्छायां कथां पापहरां शुभां ।
नास्ति जन्मानि कर्माणि तस्या नूनं महेश्वरि ॥ ५ ॥
यदा इरिष्वरिष्वाणि कुरुते कार्यं गौरवात् ।
तदा विधातृरूपाणि इरिसाम्निध्यसाधिनी ॥ ६ ॥
तस्या गोपीत्वभावस्य कारणं गदितं पुरा ।
इदानीं शृणु देवेशि नामाङ्गैव सहस्रकं ॥ ७ ॥
यम्भया कथितं नैव तन्मोष्पि कदापि न ।
तत्र स्तेहात् प्रवच्यामि भक्त्या धायं सुमुक्तुभिः ॥ ८ ॥
मम प्राणसमा विद्या भाव्यते मे त्वहन्तिश्च ।
शृणुष्व गिरिजे नित्यं पठस्व च यथामति ॥ ९ ॥
यस्याः प्रसादात् कृष्णलु गोलोकेशः परःप्रभुः ।
अस्या नामसहस्रस्य ऋषिनारद एव च ॥ १० ॥
देवी राधा परा प्रोक्ता चतुर्वर्णप्रसाधिनी ।

ओं

श्रीराधा राधिका कृष्णवस्तुभा कृष्णसंयुता ॥ ११ ॥

दुन्दावनेश्वरी कृष्णप्रिया महनमोहनी ।
 श्रीमती कृष्णकान्ता च कृष्णानन्दप्रदायिनी ॥ १२ ॥
 यशस्विनी यशोगम्या यशोदानन्दबलभा ।
 दामोदरप्रिया गोपी गोपानन्दकरी तथा ॥ १३ ॥
 कृष्णाङ्गवासिनी हङ्का हरिकान्ता हरिप्रिया ।
 प्रधानगोपिका गोपकन्या चैलोक्यसुन्दरी ॥ १४ ॥
 दुन्दावनविहारी च विकाशितमुखान्वजा ।
 गोकुलानन्दकर्ती च गोकुलानन्ददायिनी ॥ १५ ॥
 गतिप्रदा गीतगम्या गमनागमनप्रिया ।
 विष्णुप्रिया विष्णुकान्ता विष्णोरङ्गनिवासिनी ॥ १६ ॥
 यशोदानन्दपत्नी च यशोदानन्दगेहिनी ।
 कामारिकान्ता कामेशी कामलालसविग्रहा ॥ १७ ॥
 जयप्रदा जया जीवा जीवानन्दप्रदायिनी ।
 नन्दनन्दनपत्नी च वृषभानुसुता शिवा ॥ १८ ॥
 गणाध्यक्षा गवाध्यक्षा गवां गतिरनुत्तमा ।
 काञ्चनाभा हेमगाढा काञ्चनाङ्गदधारिणी ॥ १९ ॥
 अशोका शोकरहिता विशोका शोकनाशिनी ।
 गायची वेदमाता च वेदातीता विदुत्तमा ॥ २० ॥
 नीतिशास्त्रप्रिया नीतिगतिर्मतिरभीष्टदा ।
 वेदप्रिया वेदगर्भा वेदमार्गप्रवर्जिनी ॥ २१ ॥

¹ विस्फूजिंतेति वर्ष० ।

वेदगम्या वेदपरा विचित्रकनकोच्चला ।
 तथोच्चलप्रदा नित्या तथैवोच्चलगाचिका ॥ २२ ॥
 नन्दप्रिया नन्दसुताराध्याऽनन्दप्रदा शुभा ।
 शुभाङ्गी विमलाङ्गी च विलासिन्यपराजिता ॥ २३ ॥
 जननी जन्मशून्या च जन्ममृत्युजरापहा ।
 गतिर्गतिमतां धाची धाचानन्दप्रदायिनी ॥ २४ ॥
 जगन्नाथप्रिया शैखवासिनी हेमसुन्दरी ।
 किशोरी कमला पद्मा पद्महस्ता पयोदहा ॥ २५ ॥
 पयस्त्रिनी पयोदाची पवित्रा सर्वमङ्गला ।
 महाजीवप्रदा कृष्णकान्ता कमलसुन्दरी ॥ २६ ॥
 विचित्रवासिनी चिचित्रवासिनी चित्ररूपिणी ।
 निर्गुणा सुकुलीना च निष्कुलीना निराकुला ॥ २७ ॥
 गोकुलान्तरगेहा च योगानन्दकरी तथा ।
 वेणुवादा वेणुरतिवेणुवाद्यपरायणा ॥ २८ ॥
 गोपालस्य प्रिया सौम्यरूपा सोम्यकुलोद्धरा ।
 मोहाऽमोहा विमोहा च गतिनिष्ठा गतिप्रदा ॥ २९ ॥
 गीर्वाणवन्द्या गीर्वाणा गीर्वाणगणसेविता ।
 लखिता च विशेषोका च विशाखा चित्रमालिनी ॥ ३० ॥
 जितेन्द्रिया शुद्धसत्त्वा कुलीना कुलदीपिका ।
 दीपप्रिया दीपदाची विमला विमलोदका ॥ ३१ ॥
 कान्तारवासिनी कृष्णा कृष्णचन्द्रप्रिया मतिः ।
 अनुत्तरा दुःखहस्ती दुःखकर्ती कुलोद्धरा ॥ ३२ ॥

मतिलङ्घीधृतिर्जा कान्तिः पुष्टिः स्मृतिः श्रमा ।
 क्षीरोदशायिनी देवी देवारिकुलमहिंनी ॥ ३३ ॥
 वैष्णवी च महालक्ष्मीः कुलपूज्या कुलप्रिया ।
 संहर्चीं सर्वदैत्यानां साविची वेदगामिनी ॥ ३४ ॥
 वेदातीता निरालम्बा निरालम्बगण्डप्रिया ।
 निरालम्बजनैः पूज्या निरालोका निराश्रया ॥ ३५ ॥
 एकाङ्गा सर्वंगा सेव्या ^२ब्रह्मपत्नी सरस्वती ।
 रासप्रिया रासगम्या रासाधिहातृदेवता ॥ ३६ ॥
 रसिका रसिकानन्दा स्वयं रासेश्वरी परा ।
 रासमण्डलमध्यस्था रासमण्डलशोभिता ॥ ३७ ॥
 रासमण्डलसेव्या च रासक्रीडामनोहरा ।
 पुण्डरीकाञ्चनिलया पुण्डरीकाञ्चगेहिनी ॥ ३८ ॥
 पुण्डरीकाञ्छसेव्या च पुण्डरीकाञ्छबङ्गभा ।
 सर्वजीवेश्वरी सर्वजीववन्दा परात्परा ॥ ३९ ॥
 प्रकृतिः शम्भुकाला च सदाशिवमनोहरा ।
 श्रुतिपासा दया निद्रा भान्तिः आन्तिः श्रमाकुला ॥ ४० ॥
 बधूरूपा गोपपत्नी भारती सिंहयोगिनी ।
 सत्यरूपा नित्यरूपा नित्याङ्गी नित्यगेहिनी ॥ ४१ ॥
 स्थानदाची तथा धाची महालक्ष्मीः स्वयंप्रभा ।
 सिन्धुकन्या स्थानदाची द्वारकावासिनी तथा ॥ ४२ ॥

^१ विष्णोःपत्रीति सं० ।

बुद्धिः स्थितिः स्थानरूपा सर्वकारणकारणा ।
 भक्तिप्रिया भक्तगम्या भक्तानन्दप्रदायिनी ॥ ४३ ॥
 भक्तकल्पद्रुमातीता तथातीतगुणा तथा ।
 मनोऽधिष्ठातृदेवी च कृष्णप्रेमपरायणा ॥ ४४ ॥
 निरामया सौम्बद्धाची तथा मदनमोहनी ।
 एकाङ्गंशा शिवा क्षेमा दुर्गा दुर्गतिनाशिनी ॥ ४५ ॥
 ईश्वरी सर्ववन्द्या च गोपनीया शुभकृती ।
 पालिनी सर्वभूतानां तथा कामाङ्गस्त्रारिणी ॥ ४६ ॥
 सद्यो मुक्तिप्रदा देवी वेदसारा परात्परा ।
 हिमालयसुता सर्वा पार्वती गिरिजा सती ॥ ४७ ॥
 दक्षकन्या देवमाता मन्दसज्जा हरेस्तनुः ।
 हन्दारण्यप्रिया हन्दा हन्दावनविलासिनी ॥ ४८ ॥
 विलासिनी वैष्णवी च ब्रह्मलोकप्रतिष्ठिता ।
 रुक्मिणी रेषती सत्यभामा ज्ञानवती तथा ॥ ४९ ॥
 सुखकरणा मिच्चिन्दा कालिन्दी जङ्घुकन्यका ।
 परिपूर्णा पूर्णतरा तथा हैमवती गतिः ॥ ५० ॥
 अपूर्वा ब्रह्मरूपा च ब्रह्माण्डपरिपालिनी ।
 ब्रह्माण्डभाण्डमध्यस्था ब्रह्माण्डभाण्डरूपिणी ॥ ५१ ॥
 अण्डरूपाण्डमध्यस्था तथाण्डपरिपालिनी ।
 अण्डबाह्याण्डसंहर्ची शिवब्रह्महरिप्रिया ॥ ५२ ॥
 महाविष्णुप्रिया कल्पदक्षरूपा निरन्तरा ।
 सारभूता स्थिरा गौरी गौराङ्गी शशिशेखरा ॥ ५३ ॥

श्रेतचम्यकवर्णभा शशिकोटिसमग्रभा ।
 मालतीमाल्यभूषाच्चा मालतीमाल्यधारिणी ॥ ५४ ॥
 कृष्णरूपुता कृष्णकान्ता दृन्दावनविलासिनी ।
 दुलस्यधिष्ठात्रदेवी संसारार्णवपारदा ॥ ५५ ॥
 सारदाऽऽसारदाऽमोदा यशोदा गोपनन्दिनी ।
 अतीतमना गौरी परानुग्रहकारिणी ॥ ५६ ॥
 करणार्णवसम्पूर्णा करणार्णवधारिणी ।
 माधवी माधवमनोहारिणी श्यामबलभा ॥ ५७ ॥
 अन्धकारभयध्वस्ता मङ्गल्या मङ्गलप्रदा ।
 श्रीगर्भा श्रीप्रदा श्रीशा श्रीनिवासाऽच्युतप्रिया ॥ ५८ ॥
 श्रीरूपा श्रीहरा श्रीदा श्रीकामा श्रीस्वरूपिणी ।
 श्रीदामानन्ददाची च श्रीदामेश्वरबलभा ॥ ५९ ॥
 श्रीनितम्बा श्रीगणेशा श्रीस्वरूपाश्रिता श्रुतिः ।
 श्रीक्रियारूपिणी श्रीला श्रीकृष्णभजनान्विता ॥ ६० ॥
 श्रीराधा श्रीमती श्रेष्ठा श्रेष्ठरूपा श्रुतिप्रिया ।
 योगेशा योगमाता च योगातीता युगप्रिया ॥ ६१ ॥
 योगप्रिया योगगम्या योगिनीगणवन्दिता ।
 जवाकुसुमसङ्काशा दाढ़िमीकुसुमोपमा ॥ ६२ ॥
 नीलान्वरधरा धीरा धैर्यरूपधरा धृतिः ।
 रत्नसिंहासनस्या च रत्नकुण्डलभूषिता ॥ ६३ ॥
 रत्नालङ्कारसंयुक्ता रत्नमाल्यधरा परा ।
 रत्नेन्द्रसारहाराच्चा रत्नमालाविभूषिता ॥ ६४ ॥

इन्द्रनीलमणिन्यस्तपादपश्चयुभा शुचिः ।
 कार्त्तिको पौर्णमासी च अमावस्या भव्यापहा ॥ ६५ ॥
 गोविन्दराजदृष्टिखी गोविन्दगणपूजिता ।
 वैकुण्ठनाथदृष्टिखी वैकुण्ठपरमालया ॥ ६६ ॥
 वैकुण्ठदेवदेवाष्टा तथा वैकुण्ठसुन्दरी ।
 मदालसा वेदवती सीता साध्वी पतिव्रता ॥ ६७ ॥
 अन्नपूर्णा सदानन्दरूपा कैवल्यसुन्दरी ।
 कैवल्यदायिनी श्रेष्ठा गोपीनाथमनोहरा ॥ ६८ ॥
 गोपीनाथेश्वरी चण्डी नायिकानन्दरूपिणी ।
 नायिका नायकप्रीता नायकानन्दरूपिणी ॥ ६९ ॥
 श्रेष्ठा श्रेष्ठवती श्रेष्ठरूपिणी जगदन्विका ।
 गोपालपालिका माया जायाऽनन्दप्रदा तथा ॥ ७० ॥
 कुमारी यौवनानन्दा युवती गोपसुन्दरी ।
 गोपमाता जानकी च जनकानन्दकारिणी ॥ ७१ ॥
 कैलासवासिनी रमा वैराग्यकुलदीपिका ।
 कमलाकान्तदृष्टिखी कमला कमलालया ॥ ७२ ॥
 चैलोक्यमाता जगतामधिष्ठात्री प्रियाऽन्विका ।
 हरकान्ता हररता हरानन्दप्रदायिनी ॥ ७३ ॥
 हरपत्री हरप्रीता हरतोषणतत्परा ।
 हरेश्वरी रामरता रामा रामेश्वरी रमा ॥ ७४ ॥
 श्यामला चित्तलेखा च तथा भुवनमोहिनी ।
 सुगोपी गोपवनिता गोपराज्यप्रदा शुभा ॥ ७५ ॥

अङ्गावपर्णी माहेयी मत्यराजसुता सती ।
 कौमारी नारसिंही च वाराही नवदुर्गिका ॥ ७६ ॥
 चच्छला चच्छलामोदा नारी भुवनसुन्दरी ।
 दक्षयज्ञहरा दाक्षी दक्षकन्या सुलोचना ॥ ७७ ॥
 रतिरूपा रतिप्रीता रतिश्वेषा रतिप्रदा ।
 रतिरूपांश्चण्डोहस्था विरजा भुवनेश्वरी ॥ ७८ ॥
 शङ्खास्पदा हरेजया जामातुकुलवन्धिता ।
 वकुला वङ्गुलामोदधारिणी यमुना जया ॥ ७९ ॥
 विजया जयपत्री च जमलाज्जुनभञ्जिनी ।
 वक्रेश्वरी वक्ररूपा वक्रवीक्षणवीष्टिता ॥ ८० ॥
 अपराजिता जगन्नाथा जगन्नाथेश्वरी यतिः ।
 खेचरी खेचरसुता खेचरत्वप्रदायिनी ॥ ८१ ॥
 विष्णुवक्षःस्थलस्था च विष्णुभावनतत्परा ।
 चन्द्रकोटिसुगाढी च चन्द्राननमनोहरा ॥ ८२ ॥
 सेवा सेव्या शिवा चेमा तथा क्षेमकरी बधूः ।
 यादवेन्द्रबधूः सेव्या शिवभक्ता शिवान्विता ॥ ८३ ॥
 केवला निष्कला सूक्ष्मा महाभीमाऽभयप्रदा ।
 जीमूतरूपा जैमूती जितामित्रप्रमोदिनी ॥ ८४ ॥
 गोपालवनिता नन्दा कुलजेन्द्रनिवासिनी ।
 जयन्ती यमुनाङ्गी च यमुनातोषकारिणी ॥ ८५ ॥
 कलिकल्याषभङ्गा च कलिकल्याषनाशिनी ।
 कलिकल्याषरूपा च नित्यानन्दकरी कृपा ॥ ८६ ॥

कृपावती कुलवती कैखासाचखवासिनी ।
 वामदेवी वामभागा गोविन्दप्रियकारिणी ॥ ८७ ॥
 नरेन्द्रकन्या योगेशी योगिनी योगरूपिणी ।
 योगसिद्धा सिद्धरूपा सिद्धिकेचनिवासिनी ॥ ८८ ॥
 क्षेत्राधिष्ठातृरूपा च क्षेत्रातीता कुलप्रदा ।
 केशवानन्ददात्री च केशवानन्ददायिनी ॥ ८९ ॥
 केशवा केशवप्रीता केशवी केशवमिया ।
 रासकीडाकरी रासवासिनी राससुन्दरी ॥ ९० ॥
 गोकुलान्वितदेहा च गोकुलत्वप्रदायिनी ।
 लवझनामी नारझी नारझकुलमण्डना ॥ ९१ ॥
 रजालवझकर्पूरमुखवासमुखान्विता ।
 मुख्या मुख्यप्रदा मुख्यरूपा मुख्यनिवासिनी ॥ ९२ ॥
 नारायणी कृपातीता करुणामयकारिणी ।
 कारुण्या करुणा कण्ठा गोकण्ठा नागकण्ठिका ॥ ९३ ॥
 सर्पिणी कौलिनी क्षेत्रवासिनी जगदन्वया ।
 जटिला कुटिला नीला नीलान्वरधरा शुभा ॥ ९४ ॥
 नीलान्वरविधात्री च नीलकण्ठप्रिया तथा ।
 भगिनी भागिनी भोग्या कृष्णभोग्या भगेश्वरी ॥ ९५ ॥
 बलेश्वरी बलाराध्या कान्ता कान्तनितन्विनी ।
 नितन्विनी रूपवती युवती कृष्णपीवरी ॥ ९६ ॥
 विभावरी वेचवती सङ्कटा कुटिलालका ।
 नारायणप्रिया शैला रुद्रकणीपरिमोहिता ॥ ९७ ॥

दक्षपातमोहिता प्रातराशिनी नवनीतिका ।
 नवीना नवनारी च नारङ्गफलशोभिता ॥ ६८ ॥
 हैमी हेममुखी चन्द्रमुखी शशिसुशोभना ।
 अर्द्धचन्द्रधरा चन्द्रबहुभा रोहिणी तमिः ॥ ६९ ॥
 तिमिङ्गिलकुचामोदमत्यरूपाऽङ्गहारिणी ।
 कारणी सर्वभूतानां कार्यातीता किञ्चोरिणी ॥ १०० ॥
 किञ्चोरवह्नभा केशकारिका कामकारिका ।
 कामेश्वरी कामकला कालिन्दीकुसुदीपिका ॥ १०१ ॥
 कलिन्दतनयातीरवासिनी तीरगेहिनी ।
 कादम्बरीपानपरा कुसुमामोदधारिणी ॥ १०२ ॥
 कुमुदा कुमुदानन्दा कुष्णेशी कामवह्नभा ।
 तकालीवैजयन्ती च निम्बदाहिम्बरूपिणी ॥ १०३ ॥
 विल्लाद्वप्तिया कृष्णाम्बरा विल्लोपमस्तनी ।
 विल्लात्मिका विल्लवपुर्विल्लदक्षनिवासिनी ॥ १०४ ॥
 दुखसीतोषिका तैतिलानन्दपरितोषिका ।
 गजभुक्ता महाभुक्ता महामुक्तिप्रदा ॥ १०५ ॥
 अनङ्गमोहिनी शक्तिरूपा शक्तिस्वरूपिणी ।
 यच्चशक्तिस्वरूपा च शैशवानन्दकारिणी ॥ १०६ ॥
 गजेन्द्रगमिनी श्यामलताऽनङ्गलता तथा ।
 योषितशक्तिस्वरूपा च योषिदानन्दकारिणी ॥ १०७ ॥
 प्रेमप्रिया प्रेमरूपा प्रेमानन्दतरङ्गिनी ।
 प्रेमहारा प्रेमदाची प्रेमशक्तिमयी तथा ॥ १०८ ॥

कृष्णप्रेमवती धन्या कृष्णप्रेमतरङ्गिणी ।
 प्रेमभक्तिप्रदा प्रेमा प्रेमानन्दतरङ्गिणी ॥ १०६ ॥
 प्रेमकीडापरीताङ्गी प्रेमभक्तिरङ्गिणी ।
 प्रेमार्थदायिनी सर्वश्वेता नित्यतरङ्गिणी ॥ ११० ॥
 हावभावान्विता रौद्रा रुद्रानन्दप्रकाशिनी ।
 कपिला शृङ्खला केशपाशसम्बन्धिनी धटी ॥ १११ ॥
 कुटीरवासिनी धूम्रा धूम्रकेशा जलोदरी ।
 ब्रह्मारुण्डगोचरा ब्रह्मरूपिणी भवभाविनी ॥ ११२ ॥
 संसारनाशिनी शैवा शैवलानन्ददायिनी ।
 शिशिरा हेमरागाढा मेषरूपाऽतिसुन्दरी ॥ ११३ ॥
 मनोरमा वेगवती वेगाढा वेदवादिनी ।
 दयान्विता दयाधारा दयारूपा सुसेविनी ॥ ११४ ॥
 किशोरसङ्गसंसर्गा गौरचन्द्रानना कला ।
 कलाधिनाथवदना कलानाथाधिरोहिणी ॥ ११५ ॥
 विरागकुशला हेमपिङ्गला हेममण्डना ।
 भारणीरतालवनगा कैवर्ती पीवरी शुकी ॥ ११६ ॥
 शुकदेवगुणातीता शुकदेवमिया सखी ।
 विकलोकर्षिणी कोषा कौषियान्वरधारिणी ॥ ११७ ॥
 कौषावरी कोषरूपा जगदुत्पत्तिकारिका ।
 सृष्टिस्थितिकरी संहारिणी संहारकारिणी ॥ ११८ ॥
 केशशैवलधाची च चन्द्रगाढा सुकोमला ।
 पद्माङ्गरागसंरागा विन्ध्याद्रिपरिवासिनी ॥ ११९ ॥

विन्ध्यालया श्यामसखी सखी संसाररागिणी ।
 भूता भविष्या भथा च भव्यगाचा भवातिगा ॥ १२० ॥
 भवनाशान्तकारिण्याकाशरूपा सुवेशिनी ।
 रतिरङ्गपरित्यागा रतिवेगा रतिप्रदा ॥ १२१ ॥
 तेजस्विनी तेजरूपा कैवल्यपद्यदा शुभा ।
 मुक्तिहेतुमुक्तिहेतुलक्ष्मी लक्ष्मनस्थमा ॥ १२२ ॥
 विशालनेचा वैशाली विशालकुलसम्भवा ।
 विशालयृष्टवासा च विशालवदी रतिः ॥ १२३ ॥
 भक्त्यतीता भक्तिर्भक्तिका शिवभक्तिदा ।
 शिवशक्तिरूपा च शिवार्द्धज्ञविहारिणी ॥ १२४ ॥
 शिरीषकुसुमामोदा शिरीषकुसुमोच्चला ।
 शिरीषमृद्गो शैरीषी शिरीषकुसुमाछतिः ॥ १२५ ॥
 वामाङ्गहारिणी विष्णोः शिवभक्तिसुखान्विता ।
 विजिता विजितामोदा गगणा गणतोषिता ॥ १२६ ॥
 हयास्या हेरम्बसुता गणमाता सुखेष्वरी ।
 दुःखहन्त्री दुःखहरा सेवितेष्ठितसर्वदा ॥ १२७ ॥
 सर्वज्ञत्वविधाच्ची च कुलक्षेचनिवासिनी ।
 लवज्ञा पाण्डवसखी सखीमध्यनिवासिनी ॥ १२८ ॥
 ग्राम्या गीता गया गम्या गमनातीतनिर्भरा ।
 सर्वाङ्गसुन्दरी गङ्गा गङ्गाजलमयी तथा ॥ १२९ ॥
 गङ्गेरिता पूतगाचा पवित्रकुलदीपिका ।
 पवित्रगुणशीलाच्चा पवित्रानन्ददायिनी ॥ १३० ॥

पवित्रगुणसीमाव्या पवित्रकुलदीपनी ।
 कम्यमाना कंसहरा विन्ध्याचलनिवासिनी ॥ १३१ ॥
 गोवर्षनेश्वरी गोवर्षनहास्या हयाकृतिः ।
 मीनावतारा मीनेशी गगणेशी हया गजी ॥ १३२ ॥
 हरिणी हरिणी हारधारिणी कनकाकृतिः ।
 विद्युत्यभा विप्रमाता गोपमाता गयेश्वरी ॥ १३३ ॥
 गवेश्वरी गवेशी च गवीशी गवि वासिनी ।
 गतिज्ञा गीतकुशला दनुजेन्द्रनिवारिणी ॥ १३४ ॥
 निर्बाणधारी नैर्बाणी हृदयुक्ता गयोत्तरा ।
 पर्वताधिनिवासा च निवासकुशला तथा ॥ १३५ ॥
 संन्यासधर्मकुशला संन्यासेशी शरमुखी ।
 शरम्भन्दमुखी श्यामहारा द्वेचनिवासिनी ॥ १३६ ॥
 वसन्तरागसंरागा वसन्तवसनालिः ।
 चर्हुभुजा षड्भुजा च हिभुजा गौरविग्रहा ॥ १३७ ॥
 सहस्रास्या विहास्या च मुद्रास्या मुददायिनी ।
 प्राणप्रिया प्राणरूपा प्राणरूपिण्यपादता ॥ १३८ ॥
 कृष्णप्रीता कृष्णरता कृष्णतोषणत्यरा ।
 कृष्णप्रेमरता कृष्णभक्ता भक्तफलप्रदा ॥ १३९ ॥
 कृष्णप्रेमा प्रेमभक्ता हरिभक्तिप्रदायिनी ।
 चैतन्यरूपा चैतन्यप्रिया चैतन्यरूपिणी ॥ १४० ॥
 उग्ररूपा शिवक्रोडा कृष्णक्रोडा जलोदरी ।
 महोदरी महादुर्गकान्तारसुखवासिनी ॥ १४१ ॥

चन्द्रावली चन्द्रकेशी चन्द्रप्रेमतरङ्गिणी ।
 समुद्रमयनोङ्गुता समुद्रजलवासिनी ॥ १४२ ॥
 समुद्रासृतरूपा च समुद्रजलवासिका ।
 केशपाशरता निद्रा चुधा प्रेमतरङ्गिका ॥ १४३ ॥
 दूर्बादस्तथामतनुर्दूर्बादस्तनुच्छविः ।
 नागरा नागरीरागा नागरानन्दकारिणी ॥ १४४ ॥
 नागरालिङ्गनपरा नागराङ्गनमङ्गला ।
 उच्चनीचा हैमवतीप्रिया कृष्णतरङ्गदा ॥ १४५ ॥
 प्रेमालिङ्गनसिङ्गाङ्गी सिङ्गसाध्यविलासिका ।
 मङ्गलामोदजननी मेखलामोदधारिणी ॥ १४६ ॥
 रघुमञ्जीरभूषाङ्गी रघुभूषणभूषणा ।
 जन्मालमालिका कृष्णप्राणा प्राणविमोचना ॥ १४७ ॥
 सत्यप्रदा सत्यवती सेवकानन्ददायिका ।
 जगद्योनिर्जंगदीजा विचित्रमणिभूषणा ॥ १४८ ॥
 राधारमणकान्ता च राधा राधनरूपिणी ।
 कैलासवासिनी कृष्णप्राणसर्वस्वदायिनी ॥ १४९ ॥
 कृष्णावतारनिरता कृष्णभक्तफलार्थिनी ।
 याचकायाचकानन्दकारिणी याचकोच्चवला ॥ १५० ॥
 हरिभूषणभूषाङ्गाङ्गनन्दयुक्ताङ्गपादगा ।
 है है—तालधरा यै शब्दशक्तिप्रकाशिनी ॥ १५१ ॥
 हे हे—शब्दस्वरूपा च ही ही—वाक्यविशारदा ।
 जगदानन्दकर्ती च सान्द्रानन्दविशारदा ॥ १५२ ॥

परिष्ठिता परिष्ठितगुणा परिष्ठितानन्दकारिणी ।
 परिपालनकर्त्ती च तथा स्थितिविनोदिनी ॥ १५३ ॥
 तथा संहारशब्दाद्या विद्वज्जनमनोहरा ।
 विदुषां ग्रीतिजननी विद्वेमविवर्णिनी ॥ १५४ ॥
 नादेशी नादरूपा च नादविन्दुविधारिणी ।
 शून्यस्थानस्थिता शून्यरूपपादपवासिनी ॥ १५५ ॥
 कार्त्तिकव्रतकर्त्ती च वसनाहारिणी तथा ।
 जलाशया जलतला शिलातलनिवासिनी ॥ १५६ ॥
 चुद्रकीटाङ्गसंसर्गी सङ्गदोषविनाशिनी ।
 कोटिकन्दर्पलावण्या कन्दर्पकोटिसुन्दरी ॥ १५७ ॥
 कन्दर्पकोटिजननी कामवीजप्रदायिनी ।
 कामशास्त्रविनोदा च कामशास्त्रप्रकाशिनी ॥ १५८ ॥
 कामप्रकाशिका कामिन्यणिमाचष्टसिद्धिदा ।
 यामिनी यामिनीनाथवदना यामिनीश्वरी ॥ १५९ ॥
 यागयोगहरा भुक्तिमुक्तिदाची हिरण्यदा ।
 कपालमालिनी देवी धामरूपिण्यपूर्वदा ॥ १६० ॥
 कृपान्विता गुणा गौरणा गुणातीतफलप्रदा ।
 कुष्माण्डभूतवेतालनाशिनी शरदाऽन्विता ॥ १६१ ॥
 श्रीतला शवला हेला खीला लावण्यमङ्गला ।
 विद्यार्थिनी विद्यमाना विद्या विद्यास्वरूपिणी ॥ १६२ ॥
 आन्वीक्षिकी शास्त्ररूपा शास्त्रसिद्धान्तकारिणी ।
 नागेन्द्रा नागमाता च क्रीडाकौदुकरूपिणी ॥ १६३ ॥

हरिभावनशीला च हरितोषणतत्परा ।
 हरिग्राणा हरग्राणा शिवग्राणा शिवान्विता ॥ १६४ ॥
 नरकार्णवसंहन्त्री नरकार्णवनाशिनी ।
 नरेष्वरी नरातीता नरसेव्या नराङ्गना ॥ १६५ ॥
 यशोदानन्दनग्राणवस्तुभा हरिवस्तुभा ।
 यशोदानन्दना रम्या यशोदानन्दनेष्वरी ॥ १६६ ॥
 यशोदानन्दना क्रीडा यशोदाक्रोडवासिनी ।
 यशोदानन्दनग्राणा यशोदानन्दनार्थदा ॥ १६७ ॥
 वत्सस्ता कोशला काला करणार्णवरूपिणी ।
 सर्गलक्ष्मीर्भमिलक्ष्मीद्रैपदी पाण्डवप्रिया ॥ १६८ ॥
 तथाज्ञुनसखी भौमी भैमी भीमकुलोद्धा ।
 भुवना मोहना क्षीणा पानासक्ततरा तथा ॥ १६९ ॥
 पानार्थिनी पानपाचा पानपानन्ददायिनी ।
 दुग्धमन्यनकर्माणा दधिमन्यनतत्परा ॥ १७० ॥
 दधिभाण्डार्थिनी कृष्णक्रोधिनी नन्दनाङ्गना ।
 घृतस्तिस्ता तक्रयुक्ता यमुनापारकौदुका ॥ १७१ ॥
 विचित्रकथका कृष्णहास्यभाषणतत्परा ।
 गोपाङ्गनावेष्टिता च कृष्णसङ्गार्थिनी तथा ॥ १७२ ॥
 रासासक्ता रासरतिरासवासक्तवासना ।
 हरिद्रा हरिता हारीख्यानन्दार्पितचेतना ॥ १७३ ॥
 निश्चेतन्या च निश्चेता तथा दारुहरिद्रिका ।
 सुबलस्य स्वस्ता कृष्णभार्या भाषातिवेगिनी ॥ १७४ ॥

श्रीदामस्य सखी दाम दामिनी दामधारिणी ।
 कैलासिनी केशिनी च हरिदन्तरधारिणी ॥ १७५ ॥
 हरिसान्निधदाची च हरिकौतुकमञ्जला ।
 हरिप्रदा हरिदारा यमुनाजलवासिनी ॥ १७६ ॥
 जैचप्रदा जितार्थी च चतुरा चातुरी तमी ।
 तमिस्ताऽतपरूपा च रौद्ररूपा यशोऽर्थिनी ॥ १७७ ॥
 कृष्णार्थिनी कृष्णकाला कृष्णानन्दविधायिनी ।
 कृष्णार्थवासना कृष्णरागिणी भवभाविनी ॥ १७८ ॥
 कृष्णार्थरहिता भक्ता भक्तभक्तिशुभप्रदा ।
 श्रीकृष्णरहिता दीना तथा विरहिणी हरेः ॥ १७९ ॥
 मधुरा मधुराराजगेहभावनभावना ।
 श्रीकृष्णभावनामोदा तथोन्मादविधायिनी ॥ १८० ॥
 कृष्णार्थव्याकुला कृष्णसारचंडधरा शुभा ।
 अलकेश्वरपूज्या च कुवेरेश्वरबलभा ॥ १८१ ॥
 धनधान्यविधाची च जाया काया हया हयी ।
 प्रणवा प्रणवेशी च प्रणवार्थस्वरूपिणी ॥ १८२ ॥
 ब्रह्मविष्णुशिवार्धाङ्गहारिणी शैवशिंसपा ।
 राज्ञसीनाशिनी भूतप्रेतप्राणविनाशिनी ॥ १८३ ॥
 सकलेस्तिदाची च शची साखी अरुन्धती ।
 पतिब्रता पतिप्राणा पतिवाक्यविनोदिनी ।
 अशेषसाधनी कल्पवासिनी कल्परूपिणी ॥ १८४ ॥
 इति श्रीगारदपदाचे ज्ञानावृतसारे पश्चमसारे श्रीराधिकानामसहस्रं
 पश्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

वष्टोऽधावः ॥

*****

बीमहादेव उवाच ।

इत्येतत् कथितं देवि राधानामसहस्रकं ।
 यः पठेत् पाठयेद्वापि तस्य हुच्यति माधवः ॥ १ ॥
 किञ्चस्य यमुनाभिर्बा नदीभिः सर्वतः प्रिये ।
 कुरुक्षेत्रादितीर्थेष्व यस्य हुष्टी जनाहनः ॥ २ ॥
 ऊर्ध्वस्थास्य प्रसादेन किं न सिद्धति भूतले ।
 ब्राह्मणो ब्रह्मवच्चस्वो द्वचियो जगतीपतिः ॥ ३ ॥
 वैश्यो निधिपतिभूयात् शूद्रो मुच्येत जन्मतः ।
 ब्रह्महत्यासुरापानस्तेयादेवतिपातकात् ॥ ४ ॥
 सद्यो मुच्येत देवेशि सत्यं सत्यं न संशयः ।
 राधानामसहस्रस्य समानं नास्ति भूतले ॥ ५ ॥
 स्वर्गे वाप्यथ पाताले गिरौ वा जलतोऽपि वा ।
 नातःपरं शुभं स्तोत्रं तीर्थं नातःपरं परं ॥ ६ ॥
 एकादश्यां शुचिभूत्वा यः पठेत् सुसमाहितः ।
 तस्य सर्वार्थसिद्धिः स्याच्छृणुयाद्वा सुशोभने ॥ ७ ॥
 द्वादश्यां पौर्णमास्यां वा त्रुलसीसन्निधौ शिवे ।
 यः पठेत् शृणुयाद्वापि तस्य तत्तत् फलं शृणु ॥ ८ ॥
 अश्वमेधं राजसयं वाईस्यत्यं तथा चिकं ।
 अतिराचं वाजपैयमग्निष्ठोमं तथा शुभं ॥ ९ ॥

कृत्वा यत् फलमाप्नोति अत्वा तत्परमाप्नुयात् ।
 कार्त्तिके चाष्टमीं प्राप्य पठेदा शृणुयादपि ॥ १० ॥
 सहस्रयुगकल्पान्तं वैकुण्ठवस्ति उभेत् ।
 ततश्च ब्रह्मभवने शिवस्य भवने पुनः ॥ ११ ॥
 सुराधिनाथभवने पुनर्याति सखोकतां ।
 गङ्गातीरं समासाद्य यः पठेत् शृणुयादपि ॥ १२ ॥
 विष्णोः सारूप्यमायाति सत्यं सत्यं सुरेश्वरि ।
 मम वक्त्रगिरेऽर्जता पार्वतीवद्नाश्रिता ॥ १३ ॥
 राधानामसहस्राख्या नदी चैलोक्यपावनी ।
 पव्यते हि मया नित्यं भक्त्या शक्त्या यथोचितं ॥ १४ ॥
 मम प्राणसमं ह्येतत् तव प्रीत्या प्रकाशितं ।
 नाभक्ताय प्रदातव्यं पाषण्डाय कदाचन ।
 नास्तिकायाविरागाय रागायुक्ताय सुन्दरि ॥ १५ ॥
 तथा देयं महास्तोषं हरिभक्ताय शङ्करि ।
 वैष्णवेषु यथाशक्ति दाचे पुण्यार्थशालिने ॥ १६ ॥
 राधा नाम सुधावारि मम वक्त्रसुधास्वधेः ।
 उद्भृताऽसौ त्वया यत्नात् यतः स्वं वैष्णवाग्रणीः ॥ १७ ॥
 विशुद्धसत्त्वाय यथार्थवादिने
     द्विजस्य सेवानिरताय मन्त्रिणे ।
 दाचे यथाशक्ति सुभक्तमानसे
     राधापद्ध्यानपराय शोभने ॥ १८ ॥
 हरिपादाञ्जमधुपमनोभूताय मानसे ।

राधापादसुधास्वादशालिने वैष्णवाय च ॥ १९ ॥
 हृषीत् स्तोत्रं महापुरुणं हरिभक्तिप्रसाधनं ।
 जन्मान्तरं न तस्यास्ति राधाकृष्णपदार्थिनः ॥ २० ॥
 मम प्राणा वैष्णवा हि तेषां रक्षार्थमेव हि ।
 शूलं मया धार्थते हि नान्यथा मैषकारणं ॥ २१ ॥
 हरिभक्तिहिषामर्दे शूलं संधार्थते मया ।
 शृणु देवि यथार्थं मे गदितं त्वयि सुब्रते ॥ २२ ॥
 भक्तासि मे प्रियासि त्वमदः स्तेहात् प्रकाशितं ।
 कदापि नोच्यते देवि मया नामसहस्रकं ॥ २३ ॥
 किं परं त्वां प्रवश्यामि प्राणदुर्लयं मम प्रिये ।
 स्तोत्रं मन्त्रं राधिकाया यन्त्रं कवचमेव हि ॥ २४ ॥

—————

इति श्रीनारदपरमाने शानाहतसारे परमरामे बहुदध्यायः । ८ ।

सप्तमोऽन्धायः ॥

—१०१—

श्रीपात्म्बुद्धाय ।

कैलासवासिन् भगवन् भक्तानुग्रहकारक ।
 राधिकाकवचं पुरुणं कथयस्व मम प्रभो ॥ १ ॥
 यदस्ति करणा नाथ चाहि मां दुःखतो भयात् ।
 त्वमेव शरणं नाथ शूलपाणे पिनाकधृक् ॥ २ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

शृणु ओ गिरिजे दुर्भयं कवचं पूर्वसूचितं ।
सर्वरक्षाकरं पुरायं सर्वहत्याहरं परं ॥ ३ ॥
इरिभक्तिप्रदं साचात् भक्तिमुक्तिप्रसाधनं ।
चैलोक्याकर्षणं देवि हरिसान्निध्यकारकं ॥ ४ ॥
सर्वच जयदं देवि सर्वशङ्कुभयावहं ।
सर्वेषां श्वैव भूतानां मनोहर्तिकरं परं ॥ ५ ॥
चतुर्बाहुमुक्तिजनकं सदानन्दकरं परं ।
राजसूयाश्वमेधानां यज्ञानां फलदायकं ॥ ६ ॥
इदं कवचमन्नात्वा राधामन्त्रस्त्र यो अपेत् ।
स नाप्रोति फलन्तस्य विग्रहस्य पदे पदे ॥ ७ ॥
कृष्णिरस्य महादेवोऽनुष्टुप् छन्दस्य कीर्तिः ।
राधाऽस्य देवता प्रोक्ता रां—बीजं कीलकं सृतं ॥ ८ ॥
धर्मार्थकाममोक्षेषु विनियोगः प्रकर्त्तिः ।
श्रीराधा मे शिरः पादु लखाटं राधिका तथा ॥ ९ ॥
श्रीमती नेत्रयुगलं कण्ठं गोपेन्द्रनन्दिनी ।
हरिप्रिया नासिकां भूयुगं शशिशोभना ॥ १० ॥
ओष्ठं पादु लृपा देवी अधरं गोपिका तथा ।
दृष्टभानुसुता दन्तान् चिबुकं गोपनन्दिनी ॥ ११ ॥
चन्द्रावली पादु गण्डं जिह्वां कृष्णप्रिया तथा ।
कराणुं पादु हरिप्राणा हृदयं विजया तथा ॥ १२ ॥
बाह्य हौ चन्द्रवदना उदरं सुबलस्वसा ।

कोटियोगामिता पादु पादौ सौभद्रिका तथा ॥ १३ ॥
 नखान् चन्द्रमुखी पादु गुल्फौ गोपालवस्तुभा ।
 नखान् विघुमुखी हेवी गोपी पादतलं तथा ॥ १४ ॥
 शुभप्रदा पादु पृष्ठं कक्षौ श्रीकान्तवस्तुभा ।
 जानुदेशं जया पादु हरिणी पादु सर्वतः ॥ १५ ॥
 वाक्यं बाणी सदा पादु धनागारं धनेश्वरी ।
 पूर्वान्दिशं कृष्णरता कृष्णप्राणा च पश्चिमा ॥ १६ ॥
 उत्तरां हरिता पादु इक्षिणां दृष्टभानुजा ।
 चन्द्रावली नैशमेव दिवा छ्वेडितमेखला ॥ १७ ॥
 सौभाग्यदा मध्यदिने सायाह्ने कामरूपिणी ।
 रौद्री प्रातः पादु मां हि गोपिनी रजनीक्षये ॥ १८ ॥
 हेतुदा सङ्गवे पादु केतुमाला दिवार्द्धके ।
 शेषाऽपराह्नसमये शमिता सर्वसन्धिषु ॥ १९ ॥
 योगिनी भोगसमये रत्नौ रतिप्रदा सदा ।
 कामेशी कौटुके नित्यं योगे रत्नावली मम ॥ २० ॥
 सर्वदा सर्वकार्येषु राधिका कृष्णमानसा ।
 इत्येतत् कथितं देवि कवचं परमाङ्गुतं ॥ २१ ॥
 सर्वरक्षाकरं नाम महारक्षाकरं परं ।
 प्रातर्मध्याह्नसमये सायाह्ने प्रपठेद्यदि ॥ २२ ॥
 सर्वार्थसिद्धिस्तस्य स्यात् यद्यक्षमनसि वर्तते ।
 राजद्वारे सभायाच्च संग्रामे शशसङ्कटे ॥ २३ ॥
 प्राणार्थनाशसमये यः पठेत् प्रयतो नरः ।

तस्य सिद्धिर्भवेहेवि न भयं विद्यते क्षणित् ॥ २५ ॥
 आराधिता राधिका च तेन सत्यं न संशयः ।
 गङ्गास्नानात् हरेनामग्रहणाद्यत् फलं लभेत् ॥ २६ ॥
 तत् फलं तस्य भवति यः पठेत् प्रयतः शुचिः ।
 हरिद्रारोचनाचन्द्रमण्डितं हरिचन्दनं ॥ २७ ॥
 कृत्वा लिखित्वा भूज्ञे च धारयेत् मस्तके भुजे ।
 करणे वा देवदेवेशि स हरिनार्च संशयः ॥ २८ ॥
 कवचस्य प्रसादेन ब्रह्मा खण्ठिं स्थितिं हरिः ।
 संहारस्वाहं नियतं करोमि कुरुते तथा ॥ २९ ॥
 वैष्णवाय विशुद्धाय विरागगुणशालिने ।
 दद्यात् कवचमव्यग्रमन्यथा नाशमाप्नुयात् ॥ ३० ॥

इति श्रीनारदपञ्चरात्रे भानामृतसारे पद्ममरात्रे सर्वं दक्षाकरं राधाकर्ष
 समाप्तं सप्तमोऽध्यादः ॥ ३० ॥

अष्टमोऽध्यादः ॥

श्रीनारद उवाच ।

महादेव महादेव देवदेव जगत् पते ।
 मन्त्रार्थं कृष्णमन्त्वानां गृदं राधामनुं प्रभो ॥
 वक्तुमर्हसि देवैश भक्तं मां शशिखरडधृक् ॥ १ ॥

श्रीमहादेव उवाच ।

कृष्णमन्त्रार्थमेवागु वक्ष्यामि शृणु नारद ।
 ककारात् स्तूपिरूपोऽसौ लकारात् स्थितिरेव च ॥ २ ॥
 संहारात् ई भवेन्नित्यं निर्बाणादिन्दुरेव च ।
 ककाराङ्गीतिमापन्ना यमदूता भवन्ति हि ॥ ३ ॥
 चतुर्कारात् पातकानि स्युः पलायनपराणि च ।
 षकारोच्चारणात् सर्वे भूता रात्रसपन्नगाः ॥ ४ ॥
 विद्रवन्ति भयात्ता वै णकाराङ्गोगराशयः ।
 अकारात् सर्वतः शनितिरेष कल्पद्रुमो मनुः ॥ ५ ॥
 ककारो मुखचन्द्रोऽस्य चतुर्कारो नेत्रमण्डलं ।
 षकारो बाहुयुगलं णकारः पादमेव च ॥ ६ ॥
 अकारः सर्वगाचाणि शृणुष्व द्विजसत्तम ।
 पुनरन्यत् प्रवक्ष्यामि शृणुष्व द्विजसत्तम ॥ ७ ॥
 ककाराङ्गरूपत्वात् स्तूपिकर्त्ता जनार्हनः ।
 चतुर्कारात् स्तूपिकर्त्ताऽसौ वेदवेदो हरिः स्वयं ॥ ८ ॥
 षकारात् शिवरूपत्वात् स्तूपिस्थित्यन्तकारकः ।
 णकारात् श्वेतरूपत्वात् निर्बाणफलदायकः ॥ ९ ॥
 जगद्गीजसर्वमायाविसर्गः परिकीर्तितः ।
 कृष्णनामार्थं एवोक्तः परं शृणु महामते ॥ १० ॥
 मा लक्ष्मीः प्रोच्यते वेदे ध्वस्तस्याः पतिर्हरिः ।
 अतो माधवनामाऽसौ प्रोच्यते पुरुषोत्तमः ॥ ११ ॥
 मा शोभा तेजसो मूर्त्तिनिराकारस्य तेजसः ।

धवस्तुत्य हरिः साक्षान्माधवोऽसौ प्रकीर्तिः ॥ १२ ॥
 विष्णुर्विभवनत्वाच्च व्यापकत्वाच्च नारद ।
 भावनत्वाच्च वर्णानां विष्णुरेव ततः स्मृतः ॥ १३ ॥
 काशो दीसिमतो यस्मात् प्रकाशः सर्वजन्मनां ।
 प्रभुः प्रभवनत्वाच्च ततः काशः प्रभुः स्मृतः ॥ १४ ॥
 चैतन्यभूतो जीवानां यतश्चैतन्यवर्जिताः ।
 जडीभूता भवन्तीह चैतन्यस्तु ततः स्मृतः ॥ १५ ॥
 सेवते एष वा भूत्वा यस्मिन् कृष्णश्चरीरतः ।
 अतः केशवनामाऽसौ सेव्यते पुरुषः परः ॥ १६ ॥
 हृषीकाणामिन्द्रियाणामीशः संप्रोच्यते यतः ।
 अतो नारद लोऽकेस्मिन् हृषीकेश इति स्मृतः ॥ १७ ॥
 जनानह्यते यस्मात् प्रलये महति दिज ।
 अतः स प्रोच्यते विदे जनाह्नन इति प्रभुः ॥ १८ ॥
 नारा जलमिति प्रोक्ता अयनं तस्य ता यतः ।
 अतो नारायणो नाम गीयते पुरुषोत्तमः ॥ १९ ॥
 निरं नरसमूहे च अयनं ते यतः प्रभो ।
 अयनं स साक्षिभूतो यतो नारायणः परः ॥ २० ॥
 गां पृथ्वीं स्वर्गमेवाथ वाचं वा पश्वोऽपिवा ।
 तेजसो वा पालकोऽसौ गोपालस्तु ततः स्मृतः ॥ २१ ॥
 बालकत्वाच्च बालोऽसौ कृष्णवर्णगतो यतः ।
 बालक्षण्य इति प्रोक्तो यतोऽसौ पुरुषोत्तमः ॥ २२ ॥
 वाशब्दबोधे वायुश्च लादान—ग्रहणेन च ।

ककारो ब्रह्मणो रूपमतो बालक उच्यते ॥ २३ ॥
 कर्ता हर्ता पालयिता दाता भोक्ता कृपामयः ।
 नाथोऽयं जगतां यस्मात् जगन्नाथस्तः सूतः ॥ २४ ॥
 हरिहरणशीलत्वात् पापानां दुःखयोनिनां ।
 नरसिंहवपुर्यस्मादतो ब्रह्मन् हरिः सूतः ॥ २५ ॥
 न च्यवन्ति यतो भक्ता महति प्रस्तुये सति ।
 अतोऽच्यतः स विश्वात्मा गीयते पुरुषोत्तमः ॥ २६ ॥
 चुतिहीनोऽव्ययो यस्मादथवाच्युत इच्यते ।
 जंगतामादिभूतश्च मध्यशान्तश्च यः सूतः ॥ २७ ॥
 अतो वेदे पुराणे च अनादिः परिकीर्तितः ।
 गवामिन्द्रः सूतो यस्माद्वाचामिन्द्रस्तःपरं ॥ २८ ॥
 अतो गोविन्द इति च कीर्त्यते वेदवादिभिः ।
 इति नामरहस्यं ते गदिनं परमाङ्गुतं ॥ २९ ॥
 नास्त्वन्तं नामतस्तस्य याथार्थं मुनिपुङ्गव ।
 यदि पृथिव्या धूत्यादेग्येनाकरणस्मः ॥ ३० ॥
 भविष्यति तद्यापीशो नास्त्रा नैव दु शक्यते ।
 जन्मान्तरसहस्रेषु नैव नैव हिंजत्तम ॥ ३१ ॥

इति श्रीबारदपचारे चानामृतवारे पञ्चमरात्रे मवगामरहस्यं
 अद्यमोऽध्यायः । ८ ।

नवमोऽध्यायः ॥

नारद उवाच ।

अथुना श्रोतुमिद्धामि रहस्यं परमाङ्गुतं ।
ये ये मन्त्रात् श्रीमत्या राधिकायाः सुगोपिताः ।
तन्मे ब्रूहि महादेव यद्यनुग्राह्यतां मयि ॥ १ ॥

महादेव उवाच ।

शृणु नारद वक्ष्यामि पार्वत्यै यत् प्रकाशितं ।
नैव तस्मां प्रवक्ष्यामि शृणुष्व गदतो मम ॥ २ ॥
वद्धिवीजं क्रोशयुक्तं तथा विन्दुविभूषितं ।
एतद्वीजं मुनिश्चेष्ट वीजं चैलोक्यपूजितं ॥ ३ ॥
एकाक्षरोऽयं विप्रेन्द्र मनुः सर्वफलप्रदः ।
पुराणरण्णन्मची जपेलुच्छदयं सुधीः ॥ ४ ॥
अथान्यं मन्त्रराजन्तु शृणु कल्पद्रुमं महत् ।
निजवीजं ततो माया कामवीजमतः परं ॥ ५ ॥
राधायै वद्धिजायान्तो मन्त्रोऽयं कल्पपादपः ।
प्रातःकृत्यादिकं सर्वं पूर्ववत् परिकल्पयेत् ॥ ६ ॥
यागस्थानं ततो गत्वा स्थानासनपरिग्रहं ।
भूतशुद्धादिकं कृत्वा प्राणायामन्तु मूलतः ॥ ७ ॥
कृषिरस्य महादेवो गायत्री कृन्द एव च ।
देवता राधिका प्रोक्ता सर्वशास्त्रेषु गोपिता ॥ ८ ॥

एवं कृष्णादिकं छत्वा रां-षीजेनाङ्गकल्पना ।
 ततो ध्यायेत् परां देवीं काञ्चनाभां वरप्रदां ॥ ८ ॥
 किशोरीं कृष्णसहितां नीलाम्बरधरां शुभां ।
 दक्षिणे धृतताम्बूलां पाणौ वामे समुङ्गकं ॥ ९ ॥
 धारयन्तीं स्वर्णभूषां सदा कृष्णानुरागिणीं ।
 कृष्णास्यनयनासक्तां हारनूपरभूषितां ॥ १० ॥
 एवं ध्यात्वा मानसैस्तामुपचारैः समर्चयेत् ।
 ततो ध्यात्वा पुनर्देवीं संस्थाप्य स्वपुरःस्थले ॥ १२ ॥
 ग्राणप्रतिष्ठामन्त्रेण ग्राणान् ग्राणेषु योजयेत् ।
 ततः पादादिकं दत्त्वा मूलमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥ १३ ॥
 यथाविधि धूपदीपनैवेद्यैः परिपूजयेत् ।
 पुण्ड्राङ्गलिं पञ्चधा च दत्त्वा मन्त्रेण वैष्णवः ॥ १४ ॥
 शुक्रपुण्ड्रैः सदा पूज्या दुखसीपञ्चसंयुता ।
 करवीरं तथा पञ्चं वकं काञ्चनमेव च ॥ १५ ॥
 शुक्रैरक्तैर्ज्ञाया पूज्या अन्यथा न समाचरेत् ।
 वैष्णवे सङ्गतिः कार्या वैष्णवे च सदा रतिः ॥ १६ ॥
 जन्माटमीं समासाद्य रोहिणीसंयुता यदि ।
 लभ्यते चोपवासो हि कर्त्तव्यः सर्वथा तदा ॥ १७ ॥
 नालाभे रोहिणीभे च सप्तमीं परिवर्जयेत् ।
 एवम्प्रकारतो ब्रह्मन् तथा गोडाटमीं तिथिं ॥ १८ ॥
 उपवासः सदा कार्यो नान्यथा सिद्धिहानिकृत् ।
 वैष्णवो यदि भुज्जीत एकादश्यां प्रमादतः ॥ १९ ॥

विष्णुर्ब्रह्मनं दृथा तस्य नरकं घोरमामुयात् ।
वरं पितृबधं ब्रह्मन् मातृणां गमनं वरं ॥ २० ॥
एकादश्यां वैष्णवस्तु न भुजीत कदाचन ।
इत्येतत् कथितं सर्वं यत् पृष्ठोऽहमिह द्विज ॥
हरेराश्र्वर्यभूतस्य किमन्यत् श्रोतुमिच्छसि ॥ २१ ॥

इति नारदपञ्चरात्रे ज्ञानान्तरसारे पञ्चमरात्रे राधामवक्ष्यन्
गवमोऽध्यावः । ६ ।

दद्मोऽध्यावः ॥

नारद उवाच ।

अधुना श्रोतुमिच्छामि शरीरस्य यथाक्रमं ।
का नाड्यः कतिधास्तच गतयो वायुसम्माः ॥ १ ॥
विशेषेण महादेव वक्तुमर्हसि माम्प्रति ।
त्वदन्यः संशयस्यास्योच्छेता नैवोपलभ्यते ॥ २ ॥

महादेव उवाच ।

शृणु नारद वच्यामि योगधारणमुत्तमं ।
तिसः कोश्चस्तदेहेन शरीरे नाडयो मताः ॥ ३ ॥
तासु सृख्या दश प्रोक्तास्तासु तिस्त्रोऽभ्यवस्थिताः ।
प्रधानो मेरुदण्डोऽन्नं चन्द्रसूर्यादिरूपिणी ॥ ४ ॥
शक्तिरूपा च सा नाडी साक्षादमृतविग्रहा ।
दक्षिणे पिङ्गलाख्या तु पुंरुपा सूर्यविग्रहा ॥ ५ ॥

हादिमीकुसुमप्रख्या विषाख्या मुनिभिः सूता ।
 मेरुमध्ये स्थिता या तु मूलदा ब्रह्मविग्रहा ॥ ६ ॥
 सर्वतेजोमयी सा तु सुषम्ना बहुरूपिणी ।
 तस्या मध्ये विचिचाख्या अमृतप्राविनी शुभा ॥ ७ ॥
 सर्वदेवमयी सा तु योगिनां हृदयज्ञमा ।
 विसर्गाद्विन्दुपर्यन्तं व्याप्य तिष्ठति तस्यतः ॥ ८ ॥
 मूलाधारे चिकोणाख्ये इच्छाजालक्रियात्मके ।
 मध्ये स्वयम्भुलिङ्गन्तु कोटि सूर्यसमप्रभं ॥ ९ ॥
 तदूष्णे कामवीजन्तु फलशान्तीन्दुनादकं ।
 तदूष्णे दु शिखाकारा कुण्डली ब्रह्मविग्रहा ॥ १० ॥
 तद्वाष्णे हेमवर्णाभं रसवर्णं चतुर्दलं ।
 द्रुतहेमसमप्रख्यं पद्मं तच विभावयेत् ॥ ११ ॥
 तदूष्णेऽद्विसमप्रख्यं षड्दलं हीरकप्रभं ।
 कादिचान्तपद्मर्णेन युक्ताधिष्ठानसंज्ञकं ॥ १२ ॥
 मूलमाधाय षट्कोणं मूलाधारं ततो विदुः ।
 स्वशब्देन परं लिङ्गं स्वाधिष्ठानं ततो विदुः ॥ १३ ॥
 तदूष्णे नाभिदेशे दु मणिपूरं महत्प्रभं ।
 मेषाभं विद्युताभस्त्र बहुतेजोमयं ततः ॥ १४ ॥
 मणिवद्विन्नतत्पद्मं मणिपूरं तथोच्यते ।
 दशभिश्वन्दनैर्युक्तं उद्दिकान्ताक्षरान्वितं ॥ १५ ॥
 शिखेनाधिष्ठितं पद्मं विश्वलोकैककारणं ।
 तदूष्णेन हितं पद्ममुद्दद्विवसन्निभं ॥ १६ ॥

कादिठान्ताक्षरैरकंपैश्चाज्यमधिष्ठितं ।
तन्मध्ये बाणसिङ्गन्तु सूर्योयुतसमप्रभं ॥ १७ ॥
शब्दब्रह्ममयं शब्देनाहतं तच हृश्यते ।
तेनाहताख्यं पद्मनु मुनिभिः परिकीर्त्यते ॥ १८ ॥
आनन्दसदनं तत्तु पुरुषावेष्टितं परं ।
तदूर्ज्ञन्तु विशुद्धाख्यं दलषोडशपद्मजं ॥ १९ ॥
रवेः षोडशकैर्युक्तं धूम्रवर्णं महत् प्रभं ।
विशुद्धं तनुते यस्माज्जीवस्याहं सलोकनात् ॥ २० ॥
विशुद्धं पद्ममाख्यातं आकाशाख्यं महत् परं ।
आच्चाचक्रं तदूर्ज्ञं तु आत्मनाधिष्ठितं परं ॥ २१ ॥
आशासंक्रमणं तच गुरोराज्ञेति कीर्तितं ।
कैलासाख्ये तदूर्ज्ञं तु बोधनी तु तदूर्ज्ञतः ॥ २२ ॥
एवच्च सर्वचक्राणि प्रोक्ताणि तव सुद्रवत् ।
सहस्राराम्बुजं विन्दुस्थानं तदूर्ज्ञमीरितं ॥ २३ ॥
इत्येतत् कथितं सर्वं योगमार्गमनुक्तम् ।
आदौ पूरकयोगेन आधारे योजयेन्मनः ॥ २४ ॥
गुदमेढान्तरे शक्तिं तामर्दच्च प्रबोधयेत् ।
सिङ्गमेदकमेणैव विन्दुचक्रन्तु प्रापयेत् ॥ २५ ॥
शम्भुना तां परां शक्तिं एकीभावं विचिन्तयेत् ।
तचोत्थितामृतरसं द्रुतलाक्षारसोपमं ॥ २६ ॥
पाययित्वा च तां शक्तिं कृष्णाख्यां योगसिद्धिदां ।
षट्चक्रदेवतामृतं सन्तप्त्यसृतधारया ॥ २७ ॥

अनेन ज्ञानमार्गेण मूलाधारं ततः सुधीः ।
 एवमभ्यस्य चायम्य अहन्यहनि माहतं ॥ २८ ॥
 जरामरणदुःखाद्यैर्मुच्यते भवत्प्रवानात् ।
 पूर्वोक्तदूषिता मन्त्राः सर्वे सिद्धिन्ति नान्यथा ॥ २९ ॥
 ये गुणाः सन्ति देवस्य पञ्चकृत्वो विधायिनः ।
 ते गुणाः साधकवरे भवन्त्येव न चान्यथा ॥ ३० ॥
 इत्येतत् कथितं सर्वं योगमार्गमनुकृतम् ।
 इदन्तु धारणाध्यानं शृणुष्वावहितो मम ॥ ३१ ॥
 दिक्कालाद्यनवच्छिक्षे कृष्णे चेतो विधाय च ।
 तत्त्वयो भवति क्षिप्रं जीवो ब्रह्मणि योजनात् ॥ ३२ ॥
 अथवा समस्तं चित्तं यदा क्षिप्रं न सिद्धति ।
 तदावयवसंयोगाद्योगी योगान् समभ्यसेत् ॥ ३३ ॥
 पदास्त्रोजे मनो दद्यात् नखकिञ्चल्कचिचिते ।
 जड्डायुग्मे तथा रामकदलीकारडशोभिते ॥ ३४ ॥
 ऊरुदये मत्ताहस्तिकरदर्ढसमप्रभे ।
 गङ्गावर्त्तगभीरे तु नाभौ सिद्धविलो ततः ॥ ३५ ॥
 उदरे वक्षसि तथा हरेः श्रीवत्सकौस्तुभे ।
 पूर्णचन्द्रायुतप्रख्ये खलाटे चारुमण्डले ॥ ३६ ॥
 शङ्खचक्रगदामोजदोर्दण्डपरिमण्डते ।
 सहस्रादित्यसंकाशे किरीटकुण्डलद्वये ॥ ३७ ॥

कृष्ण इत्युपलब्धयः ।

स्थाने स्थाने यजेन्मन्त्री विशुद्धशुद्धचेतसा ।

मनो निवेश्य कृष्णे वै तन्मयो भवति भ्रुवं ॥
 यावन्मनो लयं याति कृष्णे स्वात्मनि चिन्तयेत् ॥ ३८ ॥
 तारादिष्टमनुं मन्त्री जपहोमं समर्थ्यसेत् ।
 अतःपरं न किञ्चिच्च लक्ष्यमास्ते मनोहरे ॥ ३९ ॥
 विदिते परतच्चे तु समस्तैर्नियमैरस्तं ।
 तालदृन्लेन किं कार्यं लब्धे मलयमारुते ॥ ४० ॥
 मन्त्राभ्यासेन योगेन ज्ञानं ज्ञानाय कल्पते ।
 न योगेन विना मन्त्रो न मन्त्रेण विना हरिः ॥ ४१ ॥
 हयोरभ्यासयोगो हि ब्रह्मसंसिद्धिकारणं ।
 तसःपरिदृते गेहे घटो दीपेन हृश्यते ॥ ४२ ॥
 एवं मायादृतो ह्यात्मा मनुना गोचरीकृतः ।
 एवं ते कथितं ब्रह्मन्मन्त्रयोगमनुत्तमं ॥
 दुर्लभं विषयासक्तैः सुलभं तादशामपि ॥ ४३ ॥

इति श्रीनारदपद्मराजे ज्ञानात्मसारे यहमराजे शोगकथमे
 दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

शकादशोऽध्यायः ॥

—१०४—

श्रीमहादेव उवाच ।

अथ शकारात्मर्त, तत्र ज्ञारदायां ॥

षष्ठुवत्यज्ञुलायामं शरीरसुभयात्मकं ।
 गजध्वजान्तरे कन्दमुत्सेधादुद्यज्ञुलं विदुः ॥ १ ॥

तस्य दिगुणविस्तारं वृत्तरूपेण शोभितं ।
 नाभ्यस्त्रं समुद्भूतः सम्बन्धितः प्रकीर्तितः ॥ २ ॥
 इडा वामे स्थिता नाडी पिङ्गला दक्षिणे मता ।
 तयोर्मध्यगता नाडी सुषुम्ना तत्समाश्रिता ॥ ३ ॥
 पादाङ्गुष्ठद्वयं याता शिवाख्या शिरसा पुनः ।
 ब्रह्मस्थानं समापन्ना सोमसूर्याद्विरूपिणी ॥ ४ ॥
 तस्य मध्यगता नाडी विचित्रा योगिदुर्लभा ।
 ब्रह्मरन्ध्रं विदुर्लस्थाः पञ्चसूचनिभं परं ॥ ५ ॥
 आधारास्तु गतास्त्रं मतभेदादनेकधा ।
 दिव्यमार्गमिमं प्राहुरमृतानन्दकारकं ॥ ६ ॥
 इडायां सञ्चलेच्चेन्द्रः पिङ्गलायां दिवाकरः ।
 जातौ तु योगनिद्रायां सुषुम्नायाच्च तावुभौ ॥ ७ ॥
 आधारकन्दमध्यस्थं चिकोणमतिसुन्दरं ।
 ज्योतिषां निलयं दिव्यं प्राहुरागमवेदिनं ॥ ८ ॥
 तच विद्युत्ताकारा कुण्डली परदेवता ।
 परिस्फुरति सर्वात्मा सुप्ताहिसहशक्तिः ॥ ९ ॥
 विभूतिं कुण्डली शक्तिरात्मानं हंसमाश्रिता ।
 हंसः प्राणाश्रयो नित्यं प्राणा नाडीपथाश्रयाः ॥ १० ॥
 आधारादूर्ज्ञतो वायर्यथावत् सर्वदेहिनां ।
 हेहं प्राप्य स्वनाडीभिः प्रयाणं कुरुते वह्निः ॥ ११ ॥
 द्वादशाङ्गुलमानेन तस्यात् प्राण इति स्मृतः ।
 रम्ये मृद्वासने शुद्धे पटाजिनकुशोत्तरे ॥ १२ ॥

यहैकमासनं योगी योगमार्गपरो भवेत् ।
ज्ञात्वा भूतो यच्च देहे यथावत् प्राणवायुना ॥
तत् भूतो यजेहे हृदयावासये सुधीः ॥ १३ ॥

आसनभूतोदये प्रागुक्ते ॥

अङ्गुष्ठाभिर्दृढं बब्बा करणानि समाहितः ।
अङ्गुष्ठाभ्यामुभे श्रोते तर्जनीभ्यां विलोचने ॥ १४ ॥
नासारन्धे च मध्याभ्यामन्याभिर्वदनं दृढं ।
बङ्गाऽऽत्मप्राणमनसामेकत्वं समनुस्मरन् ॥ १५ ॥
धारयेन्मारुतं सम्यग्योगोऽयं योगिदुर्लभः ।
नादः सञ्जायते तस्य क्रमादभ्यस्यतः श्वनैः ॥ १६ ॥
स तु भङ्गाङ्गनागीतसदृशः प्रथमो छनिः ।
वंशिकांस्यानिलापूर्णे वंशभावानिलोपमं ॥ १७ ॥
घटारवसमं पश्चात् घनमेष्टवनोऽपरः ।
एवमभ्यस्यतः पुंसः संसारध्वान्तनाशनः ॥ १८ ॥
ज्ञानमुत्पद्यते सर्वं हंसक्षेपणमव्ययं ।
पुंप्रकृत्यात्मकौ प्रोक्तौ विन्दुसर्गौ भनीषिभिः ॥ १९ ॥
ताभ्यां क्रमात् समुद्भूतौ विन्दुसर्गोवसानकौ ।
हंसौ हंसप्रकृत्यात्म्यौ हंसवान् प्रकृतिस्तु सः ॥ २० ॥
अजपा कथिता ताभ्यां जीवो यामुपतिष्ठते ।
पुरुषत्वाश्रयं मत्वा प्रकृतिर्वित्यमात्मनः ॥
यदा तङ्गावमाप्नोति तदा सोऽहमिदं भवेत् ॥ २१ ॥
साकारार्णं लोपयित्वा प्रयत्नश्च ततः परं ।

सन्थां कुर्यात् पूर्वरूपां तदासौ प्रणवो भवेत् ॥ २२ ॥

परानन्दमयं नित्यं चैतन्यैकगुणात्मकं ।

आत्माभेदस्थितं योगी प्रणवं भावयेत् सदा ॥ २३ ॥

आस्थाय वाचामतिदूरमाद्यं

वेदं स्वसंवेद्यगुणेन सन्तः ।

आत्मानमानन्दरसैकसिन्धुं

पश्यन्ति ते तारकमात्मनिष्ठाः ॥ २४ ॥

सत्यं हेतुविवर्जितं श्रुतिगिरामाद्यं जगत्कारणं

व्यासं स्थावरजड्डमं निरूपमं चैतन्यमन्तर्गतं ।

आत्मानं रविचन्द्रवह्निवपुषं तारात्मकं सन्ततं

नित्यानन्दगुणालयं सुकृतिनः पश्यन्ति रुद्रेन्द्रियाः ॥ २५ ॥

अङ्गुष्ठमाद्यं पुरुषं भजन्ते

चैतन्यमाद्यं रविमण्डलस्यं ।

ध्यायन्ति दुर्घाव्यभुजड्डभोगे

शयानमाद्यं कमलासहायं ॥

प्रफुल्लनेचोत्पलमञ्जनाभं

चहुमुखेनाश्रितपादपद्मं ॥ २६ ॥

आम्रायगन्तुचरणं घननीलमुद्यत-

श्रीवत्सकौस्तुभगदाम्बुजशङ्खचक्रां ।

हत्युएडरीकनिलयं जगदेकमूल-

मालोकयन्ति कृतिनः पुरुषं पुराणं ॥ २७ ॥

नारद उवाच ।

इति मे योगशास्त्रस्य ज्ञातं माहात्म्यमुक्तम् ।
 प्रकाशितच्च यत्नेन ज्ञानामृतमिदं भुवि ॥ २८ ॥
 बुधाः पिवत यत्नेन परं ब्रह्म रसायनं ।
 पीत्वेदमसृतं भूयो सृतं जन्म न विद्यते ॥ २९ ॥
 येऽम्यस्यन्ति त्विदं शास्त्रं पठन्ति पाठ्यन्ति वा ।
 सिद्धयोऽष्टौ करे तस्य धनधान्यादिसम्पदः ॥ ३० ॥
 आहृताः सर्वशास्त्रेषु भोगिनः क्षोभकारकाः ।
 आप्नुवन्ति परं ब्रह्म सर्वशास्त्रविशारदाः ॥ ३१ ॥
 इति श्रीनारदपञ्चराजे ज्ञानामृतसारे पञ्चमराजे योगप्रकाशं नाम
 रकादश्मोऽध्यायः ॥ १९ ॥

समाप्तच्छेदं पञ्चमराजं ।

BISHOP'S COLLEGE PRESS.

